

Forfatter: Paludan-Müller, Fr.

Titel: Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, II. Bind

Citation: Paludan-Müller, Fr.: "Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, II. Bind", i Paludan-Müller, Fr.: *Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, II. Bind*, udg. af CARL S. PETERSEN , 1909, s. 527. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-paludanm02-shoot-idm139964406001568.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, II. Bind

KOMMENTAR

528

529

ADAM HOMO

Affattelsestid: 1ste Del blev, if. Digterens egne Ord i Efterskriften til 3dje Del af Digtet, "skreven 1839"; naar der begyndtes paa Fortsættelsen, ses af et (i sin Helhed utrykt) Brev fra P.-M. til Chr. Hansteen af 14de Februar 1845 (Fr. Lange Side 127): "Hvad Fortsættelsen af Adam Homo angaar, da kan jeg dertil svare, at jeg, just som jeg modtog Deres Brev, igjen havde begyndt at optage den slupne Traad"; naar Fortsættelsen var afsluttet, ses af Efterskriften til 3dje Del: "Anden og tredie Deel vare bestemte til at offentliggjøres i Begyndelsen af dette Aar [d.v.s. 1848], men nogen Tid efter at Trykningen var begyndt, indtraf de store Begivenheder i vort Fædreland [Tronskiftet 20/1 1848, Martsbevægelsen i København, Oprøret i Hertugdømmerne 24/3 1848], der altfor meget optog Sind og Interesse, til at Forf. med stadig Opmærksomhed paa Revisionen kunde fremme Arbeidet, der saaledes først nu [d.v.s. December 1848] seer Lyset"; udkom: 1ste Del udkom den 6te December 1841, 2den og 3dje Del udkom den 14de December 1848, men bærer paa Titelbladet Aarstallet 1849, og kort efter (Efterskriften er undertegnet "Februar 1849") kom 1ste Del i "revideret" Udgave; hele "Adam Homo" blev trykt 2den Gang 1851 (2den Udg.), 3dje 1856 (3dje Udg.; paa Titelbladet staar: 1857), 4de 1863 (4de Udg.), 5te 1873 (5te Udg.), 6te 1878 (6te Udg.; paa Titelbladet staar: 1879), 7de 1879 (i "Poetiske Skrifter" 1V-V), 8de 1885 (7de Udg.), 9de 1893 (8de Udg.), 10de 1899 (9de Udg.), 11te 1901 (i "Poetiske Skrifter i Udvalg" 1V-V), 12te 1902 (10de Udg.), 13de 1906 (11te Udg.).

Nærværende udgave gengiver Texten i Digterens Haandexemplar af Udgaven 1873 i Ny kgl. Saml. 499, 8vo paa det kgl. Bibliotek.

Manuskript. 1) Korrektur-exemplar med P.-M.'s Rettelser af 1ste Dels reviderede Udgave 1849 og 2den-3dje Dels Originaludgave i det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. 375, 8vo); Rettelserne er optagne i Udgaven 1851; 2) P.-M.'s Haandexemplar med mange Rettelser (en Side er gengivet i P. Hansens Litteraturhistorie) af Udgaven 1873; har tilhørt Charite Paludan-Müller (hendes Navn staar paa Forsatsbladet) og derefter Boghandler Reitzel, der har skænket det til det kgl. Bibliotek, hvor det nu findes som Ny kgl. Saml. 499, 8vo; Rettelserne er paa ganske enkelte nær, der ved Uagtsomhed er glemte, optagne i Udgaven 1878. - P.-M.'s Haandexemplar af Udg. 1873 giver et levende og anskueligt Billede af, hvor omhyggeligt og grundigt Revisionen af hans Arbejde selv paa et saa sent Tidspunkt (det er jo 5te Udgave af Bogen, det drejer sig om) blev foretaget. Først blev Texten omhyggeligt gennemlæst i dens Helhed, og der sattes Spørgsmaalstegn ved de Steder, der af en eller anden Grund syntes at trænge til Omarbejdelse. Dernæst toges disse Steder for, êt efter êt, og Ændringer og Rettelser skreves med Blyant ude i Marginen. Naar en Blyantsrettelse efter moden Overvejelse var befundet tilfredsstillende, blev den trukket 530 op med Blæk: i modsat Fald viskedes den ud, og Spor af saadanne udviskede Blyantsrettelser findes der mangfoldige af. Paa to Steder i Bogen staar endnu Spørgsmaalstegnet, uden at P.-M. er naaet til et Blyantsudkast til Ændring (han døde jo to Aar, før den Udgave - den 6te -, for hvilken Revisionen foretoges, udkom), det er nærvær. Udg.'s Side 200 Linje 5, hvor der ved *Blikkets* er sat P, og Side 261 Linje 14, hvor hele Linjen har faaet ?. Paa tre Steder staar endnu Blyantsændringer, uden at P.-M. er naaet til enten at sanktionere eller kassere dem; de er naturligvis ikke optagne i nærværende Udgaves Text, men hidsættes her, navnlig den første turde være en Forbedring. Side 154 Linje 12: *Og til sin Tornequist fandt han ei Mage*, Blyantsændring: *Og han en Torneqvist, som Rosens Mage*; Side 184 Linje 21: *Jordens*, Blyantsændring: *Livets?*; Side 389 Linje 14: *som*, Blyantsændring: *lidt*.

- Endnu bør tilføjes, at før Exemplaret i 1878 gik til Bogtrykkeriet som Trykmanuskript, har Fru Charite læst det igennem for at se, om nu ogsaa Rettelserne var saa tydeligt skrevne, at Sætteren kunde finde ud af dem; hvor dette forekom hende tvivlsomt, har hun paany skrevet Rettelsen i Marginen; men ved sin Mands Arbejde har hun ikke rørt en Tøddel

Oversættelser: Versene Side 7-10, 11-14, 254-55 og 516 (Vers 4) paa Tysk ved Adolf Strodtmann i "Das geistige Leben in Dänemark", 1873; Almas Sonetter Side 186-92 paa Tysk ved C. Dirckinck-Holmfeld i "Nachbildung dänischer Poesien" Copenhagen 1848, genoptrykte i E. Lobedanz's "Album Nordgermanischer Dichtung" Leipzig 1867 (2te Auflage smstd. 1869); Prolog og 1ste Sang paa Tysk ved Ed. Lobedanz i

"Ausgewählte Gedichte" Leipzig 1881; hele "Adam Homo" (med Brandes' Afhandling om P.-M.) paa Tysk ved Emma Klungenfeld Breslau 1883 (sml. Breve fra Henrik Ibsen II 125); Versene Side 31 Linje 33 - Side 33 Linje 32 paa Engelsk i W. & M. Howitts "The Litterature and Romance of Northern Europe" II 225-27; Brudstykker if. Erslews Forfatter-Lexikon paa Engelsk ved John Jeffrey i The national Review 1865 og Colburns New monthley Magazin 1865 (ikke paa vore offentlige Biblioteker); Versene Side 30 paa Engelsk hos Mary Thomas' "Denmark, past and present", London 1902, Side 235.

Musik: Digtet Side 75-76 ("Nu er Vintrens kolde Tid") komponeret af P. Heise i Romancer og Sange: Sex Sange for en dybere Stemme No. 6; Almas Sonetter Side 186-87 ("At ret jeg lever skylder dig jeg kun"), Side 188 ("Her sidder jeg og skriver. Det er silde") og Side 190 ("Hvergang vort Jordjiv her jeg tænker paa") komponerede af Victor E. Bendix i Op. 6: Almas Sonetter; Digtet Side 143 ("Hvor kues eensom Sjælens Mod!") komponeret af Jacob Fabricius (En Moders Sang).

Illustrationer: Karl Madsen skriver i sin Bog om Vilhelm Marstrand 1905, Side 260-62: "Der stod en Dag for en Snes Aar siden fra en lille Antikvarboghandler averteret 12 - eller var det 20 - Illustrationer af Marstrand til "Adam Homo". De kostede kun et Par Kroner, var allerede samme Dags Morgen solgte til en ubekendt Herre, og har siden ikke været til at opspore. Hvad det har været, vil formodentlig vedblive at være en Gaade, men rimeligvis har det ikke været det, det gav sig ud for. Marstrand har ganske vist interesseret sig for "Adam Homo", og der er et Motiv derfra, af hvilket han

- tilsyneladende paa en Regnvejrsdag i Dalarne, - har tegnet mange Kompositionsudkast, og senere en gennemført Tegning, som han forærede Paludan-Müller. Adam Homo ligger paa sit Dødsleje, lille Jensen pnoterer foran Himmelsengen hans testamentariske Bestemmelser, Alma sidder lyttende i sin Krog med Strikketøjet i Hænderne. [Tegningen gengivet i Madsens Bog Side 261.] Søger man mellem Marstrands andre Tegninger efter Illustrationer til "Adam Homo", stanser man overfor adskillige, som meget godt passer sammen med Digtets Figurer og Situationer. Hr. Peter Homo og andre af de gejstlige Herrer lod sig maaske finde mellem Præsterne, og Marstrand har tegnet mange Mødre, der overfor deres Børn er, som Adams Moder var overfor ham, 531 "hver Morgen sang hun bort hans smaa Unoder, hver Aften hun med Kys ham bar i Seng". Denne unge Mand, der ved en ældre Kavaliers Side mønstrer de festklædte Damer og Herrer i en Selskabssal, oplyst af Astrallamper, kunde godt være Adam, der konverseres af van Pahlen ved Etatsraadinde Dreyers Fødselsdagsfest. Denne Forførelsesscene kunde være Scenen mellem Adam og Lotte. Dette Bal kunde være det, hvor Adam lærer Alma at kende. Dette kærlige Par kunde være ham og hende. Andre Figurer kunde godt være Comtesse Clara, Kammerherre Galt, Baronesse Mille o. s. fr. Der er dog ikke mindste Sandsynlighed for, at Motiverne til alle disse Tegninger er givne Marstrand af Paludan-Müllers Bog. Digter og Maler har behandlet samme Stof: Samtidens Mennesker og Samtidens Liv. Deres Skildringer har den samme Blanding af Følsomhed og Ironi, derfor er de ofte overensstemmende. Men Marstrand har set med egne Øjne, skabt sine egne Figurer, digtet sin egen "Adam Homo". - Det Afsnit af 9de Sang, hvor Adam Homo gør godt i Løndom (Side 392-97), er illustreret af Hans Tegner i 2det Bind af "Billeder af danske Kunstnere til Digte af ældre og nyere Forfattere, udgivet af Foreningen Fremtiden" 1894.

Versemaalet er det samme, som anvendes i "Dandserinden" og "Luftskipperen og Atheisten": det italienske *ottave rime*, hvorom henvises til Bemærkningen i 1ste Bind Side 483.

Æmnet. Stof fra Hverdagslivet, fri Digtning. Hvor meget der er af P.-M.'s eget Ungdomsliv i Adam Homos 1ste Del, vides der intet positivt om, det kan kun være Genstand for Formodninger; herom henvises til Indledningen i 1ste Bind. Hvorvidt og i hvilket Omfang der er benyttet levende Model til Figurer som *van Pahlen, Komtesse Clara, Kammerherre Galt* o. lign., har ikke kunnet oplyses; det kan kun bemærkes, at ifølge godhedsfuld Meddelelse fra Hr. Dr. phil. Alex. Thorsøe var det en bestemt Opfattelse i Datiden, at P.-M. til Skildringen af *den graa Galt* havde laant Træk fra et dengang levende Medlem af Slægten Ahlefeldt-Laurvig.

Om "Adam Homo"'s Forhold til Byrons "Don Juan" skrev P.-M. i Brev af 19/12 1875 til G. Brandes (Det nittende Aarhundrede 1875/76, Side 472): "Side 503 [i Brandes' Værk: Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur, Naturalismen i England = Saml. Skrifter V 571] kaldes Adam Homo en Affødning af Byrons Don Juan; men var det Tilfældet, maa Æblet være faldet langt fra Stammen, da Formaal, Plan og Indhold er totalt forskellige i begge Værker, de indflettede Refleksioner i Adam Homo aldeles upersonlige, ja endog den ydre Form, Ottaven, - der jo ikke er Byrons Opfindelse - helt forskellig behandlet". Hertil bemærkede Brandes smstd. Side 475, at efter hans Overbevisning kunde "Adam Homo" ikke "tænkes at ville være bleven hvad den blev, hvis Byrons Epopé ikke var gaaet forud".

Om den Tid, i hvilken "Adam Homo" bevæger sig, bemærkes, at man ved Bestemmelsen af den ikke maa lægge nogen Vægt paa Tidsangivelsen Side 412 Linje 10, hvoraf fremgaar, at Homo er 62 Aar, da han dør. Regner man nemlig, som man bør, at Homo dør i Aaret 1848, det Aar Bogen var afsluttet og udkom, vilde han være født 1786, og "Adam Homo" vilde da, eftersom den skildrer et Menneskeliv fra Vuggen til Graven, omspænde Tidsrummet 1786-1848. Der er imidlertid intet, der tvinger til at antage, at Adam er født og har levet sin Barndom i Slutningen af det 18de Aarh., der er tværtimod meget som ligefrem taler derimod (se som Expl. blot Side 18 Linje 9-16 og Side 38 Linje 6-8). "Adam Homo"'s 1ste Del foregaar i Slutningen af Kong Frederik VI's Regeringstid, i den Tid fra hvilken P.-M. selv har personlige Erindringer, med andre Ord,

omtrent fra da han kom i Odense Skole til han i 1839 skrev Bogen. Indenfor dette Tidsrum bevæger Skildringen sig uden smaaligt Hensyn til den rette Tidsfølge: skønt det saaledes tør anses for nogenlunde sikkert, at Adam bliver Student samtidigt med P.-M. selv (1828), optræder der dog en Straussianer ved hans Daab, hvilket først var muligt efter 532 1835, og der tales paa et Tidspunkt, da han maa være omtrent 20 Aar, om Frygt for Kolera, hvilket henviser til Aarene 1831-34. "Adam Homo"s 2den og 3dje Del derimod foregaar i Tiden fra det Øjeblik, P.-M. begyndte paa Fortsættelsen, til han havde skrevet den færdig, hvilket vil sige i Tiden 1845-47 - saaledes som det hedder i Efterskriften til 3dje Del: "Uagtet Scenen, hvorpaa Digtet bevæger sig, er Nutiden, vil Læseren dog let bemærke, at denne Nutid paa nogle Steder ikke er fra iaar; men at Tanken alt imellem maa gaae et Aars Tid tilbage, for at finde Overeensstemmelse mellem Digtets Ord og Tiden. Denne Tid ligger imidlertid saa nær, dens Billede maa endnu være i saa frisk Erindring, at Forf. ikke har anseet det fornødent, at udelade af Bogen de ganske enkelte Steder, der kunne siges at contrastere med Øjeblikket." B *Første Del Berlingske Tidende* bragte allerede den 18de Decemb. 1841 i No. 296 en udførlig Anmeldelse af P. L. Møller (optrykt i Møllers Kritiske Skizzer II, 1847, Side 158-73). Han begynder med at sige, at "om den hele brede Fortælling virkelig skal være en Satire paa Tidens Jammerlighed, eller snarere en Apologi derfor, kan man af det, vi hidtil have seet, endnu ikke danne sig nogen bestemt Forestilling om ... Det Resultat, der efter Gjennemlæsningen nærmest frembyder sig, er at Forf., der linder sin Udvikling i forskjellige Former stedse søgte Poesiens Indhold i det Ideale, uden at det i hans ungdommelige Gjæring endnu var klart, hvilken Retning han vilde tage, - har nu, som det synes, faaet fast Fod at staae paa, og slaaet sig til Hvile i en Betragtning af Livet og Poesien, som han i sin Prolog har karakteriseret saaledes: "- Riddertiden - ak, den var poetisk; | Vor Tid er i det Høieste æsthetisk. | Enhver sig selv er nærmest... | Derfor sig andre Baner Musen bryder, | I Poesiens grændseløse Land, | Derfor i Former, som til *Tiden svare*, | Vil nu sin Verden hun os aabenbare". Og hans høieste Bud for Livet og Poesien er: "Søg at behage!" Dette er da Bundfaldet af alle de poetiske Drømme, og Frugten af Kampene med Livets Magter, af Erfaring og Studium, - i Sandhed en glædelig! Al Philosophernes Talen om, at det Sande i Tilværelsen ikke er det Synlige og Følbare, at den endelige Stræben kun bringer Savn, Isolering, Fortvivlelse, medens Sjælen hvert Øjeblik illuderes af det Endeliges vaxlende Phænomener, hvortil den knytter sig; - alt dette er kun en tom Passiar, det er: "det Illusoriske, | Som lang Tid hver Poet holdt fangen". Forf. er fra Idealist bleven Materialist - og saaledes, hvis dette er hans Alvor, paa Veien til digterisk Undergang . . . Man vil sige, det Hele maa være et Railleri med vor Tid og dens prosaiske Smag, thi saa dybt kan Forf. af "Kjærlighed ved Hoffet", "Dandserinden" og nogle skønne lyriske Digte dog ikke være sunket, at han for ramme Alvor sætter Poetens høieste Princip i dette: "Søg at behage". Og naar man lader sig fortælle om Heltens Karakter og Liv, der begynder blandt Spidsborgere, og slynger sig spidsborgerlig hen fremdeles, saa vil man udbryde: det Digt maa jo nødvendig være et satirisk, maaske et Sidestykke i jordisk Lokale til Heibergs "Sjæl efter Døden"; men Digtet selv, naar man læser det, synes dog at sige bestemt Nei hertil; det fortæller disse Hverdagsbegivenheder aldeles trohjertig, med Tilføiende af en Del uskyldige og philanthropiske Reflexioner (f. Ex. Side 76 [nærvær. Udg. Side 50] om det Farlige i at lade en 14 Aars Dreng logere hos en Skrædder, der har en smuk ung Kone) i et Foredrag, der fuldkomment holder, hvad Forf. lover S. 6 [nærvær. Udg. Side 9]: "Saa vil paa *Breden* jeg det tiest tage, | I Haab, at derved Længden bliver glemmt." Men de episodiske Reflexioner, der i "Dandserinden" ved deres Liv og Flamme vare det Væsentlige, ere det ikke saaledes her. Deres Indhold er kun svagt og mat. Der findes saa at sige ikke Spor til Satire - med mindre det Hele, som man jo endnu ikke kjender, muligen skal være en stor fordækt Satire, hvorved Forf. rigtig vil overraske Læseren, og først til allersyvende og sidst pludselig "lade alle Slør falde" og sige: see, saaledes see I ud, I danske Træmennesker, I Prosaikere, I Lunkenblods-Amphibier, I materielle Hverdagssjæle!

533

Fy skamme Jer!" Denne sidste Tanke forfølger Møller dog ikke videre, men gaar over til en Gennemgang af Digtets Enkeltheder. Skildringen af Adams Barndomsliv kalder han "et hollandsk Maleri", "opfattet med stor Naturtroskab"; han vil ganske vist ikke rose det "for spillende Lune, overordentlig Livlighed, eller for den Kunst, ved faa og raske Strøg at antyde Meget (thi Forf. tager det allerede her mest paa *Breden*)", men han finder delvis Erstatning "ved den godmodige Naivitet, Stoffet medfører, og ved den sønlige Følelse, hvormed Præstekonen, Madam Homo er opfattet". Men, fortsættes der, "den Gemytlighed, som aandede i det landlige Liv, forsvinder, og med den Læserens Interesse, medens Forf. med samme detaillerede Vidtløftighed udmaler det stereotype Liv, som unge Studenter i skokkevis føre". Overhovedet har Forf. i Skildringen af Adams Studenterliv "vist, hvorledes en Digter ikke skal benytte sine Livserfaringer, idet han blot kopierer den nøgne Virkelighed, uden at der skjønnes nogen høiere Hensigt hermed, - et Princip, der, som bekjendt, ikke længer gjælder i Kunsten". Om de Betragtninger, der anstilles over Adams Forførelse af Lotte [nærvær. Udg. Side 109-10], hedder det, at de "kunde være meget smukke, hvis ikke Anledningen var saa plat og trivial", men om selve Forførelsesscenen ligesom om Adams Samliv med Line og Trine siges det: "Skildringen af dette Forhold er saa anstødelig, at den neppe kan oplæses i godt Selskab. Glædespiger ere overhovedet betænkelige Figurer i Poesien, da de maa behandles med ualmindelig Takt, eller med en saadan Dybde i Følelsen, at herved deres modbydelige Side træder i Baggrunden". Om Adams "høist umotiverede" Selvmordsforsøg hedder det: "Heldigviis trækker en Forbigaaende ham ned fra Rækværket, og endnu heldigere er det, at han bliver syg, at hans Moder kommer over for at pleie ham, og redder ham af denne uværdige og uinteressante Undergang. Men allerheldigst er det for Digteren; thi hans Flugt, som hidtil gik lavt med Jorden, ja næsten under den, faaer her atter Kraft til at hæve sig, idet han udtrykker Moderens trøstende Ord i nogle smukke lyriske Sange". Om det sidste Afsnit af Bogen, Samlivet med Alma, Forlovelsen

og Embedsexamen, hedder det: "Uagtet den prosaiske Livsanskuelse, som i Grunden synes at foragte Alt. uden det Reale og Nyttige, og som neppe nogensinde før har povet at udtale sig i rhythmisk Poesi, har Forf., der ikke synes at aande frit og frisk uden i Landluften, udbredt saa megen Skjønhed over Gartnerfamilien, de vaarlige Omgivelser, den lille Alma, Rosen for alle Blommerne, og hendes unge fremspirende Kjærlighed, at man her føler en behagelig Overraskelse og Lettelse efter den lange "Prosavei, hvor fælt det støver," og hvor man: "Gaaer som Bly tilbunds i det Reale"... Den gamle ærværdige Gartner, der ikke vil gaa med Pantalons, er en høist fortræffelig tegnet Figur, og det er et smukt Træk, at Alma i sin tause Kjærlighed spilder Vand af Vandkanden paa Homos Fødder". "Som Resultat af Alt dette - slutter Møller sin Gennemgang af Digtets Enkeltheder - synes at fremgaae, at hvis Forf. havde koncentreret sig langt mere, skizzeret paa mange Steder hvor han har detailleret, ja ligefrem bortskaaret en stor Del, navnlig de rent prosaiske Udvæxter, og ladet Helten mindre tjene som Vehikel for en Mængde tynde og overfladiske Reflexioner, saa kunde han, uanseet Fablens Fattigdom og Hovedpersonens Ubetydelighed, have skjænket os et smukt Digt, hvis Slutning man med Interesse imødesaae. Men det vilde endda neppe være befriet for adskillige Hovedfeil, og hertil regne vi, idetmindste indtil Slutningen forandrer vor Overbevisning, en vaklende Holdning og væsentlig Mangel paa digterisk Ironi, hvorved Fremstillingen berøves ren Objektivitet, og dog er Ff.s Subjektivitet ikke mægtig, ikke byronsk nok, til overalt at være det Fremragende; fremdeles Mangel paa nye Tanker i de reflekterende Partier, Lyst til søvniq-alvorlig Præken om Bagateller (f. Ex. S. 68 og 76 [nærvær. Udg. Side 45-46 og 50]), Mangel paa egentlig fin Charakteristik, og Mangel paa en klar og enkelt fremtrædende Grundidee, som i et Billede af Hverdagslivet er absolut nødvendig for at hæve det Endelige til Poesi. Endelig ansee vi det over 534 hovedet for et Misgreb, at beholde den i sin Natur romantiske Versform ogsaa i den platte Skildring af dansk Philisterliv. Dette, saavel i dets aandløse Uskyldighed, som i dets Udsvævelser (og den omsider efter et slet ført Levnet forventede Salighed), kræver Prosa eller en prosaisk Versart, og vi have seet det langt bedre fremstillet i Carl Baggers "Min Broders Levnet". Hertil kommer den Mangel paa al høiere poetisk endsige glødende Begejstring, som Indholdets Kjædelighed synes at have medført, og som kommer frem i saa mange smagløse Linier". Paludan-Müller, slutter Anmælderden, "mangler baade Goethes naive Energi og Finhed, George Sands lidenskabelig henrivende Glød, og den sunde blomstrende Sandselighed, der hos de Gamle og hos Oehlenschläger (som i Nordens Guder og Helge) viser sig saa skjøn og kraftig; han har denne Gang som Experiment, uden at benytte en poetisk Filtre-maskine, kun givet den raa Virkelighed, - Prosaens Apotheose; det Farverige og Glimrende har tabt sig i det blot Flydende og Klingende, og man mærker kun hist og her Glimt af hans tidligere bedre Jeg". - [Dagen efter Møllers Anmældelse i Berl. Tid. anmeldtes "Adam Homo" i Georg Carstensens "Figaro" (1841, II Spalte 280-88, udkom d. 19de Decbr.) af en Mand, der undertegnede sig *g*, men som i Virkeligheden maa være *P. L. Møller* selv. De to Anmædelser er nøje overensstemmende i deres Syn paa Digtet og i deres Kritik af Enkelthederne, ofte er de endog saa godt som enslydende - der er derfor ingen Grund til at anføre noget af denne Artikel.] - *Dagen* 1842, No. 15 bragte en Anmældelse af *Jacob Ruhmor*, der vel havde væsentlige Indvendinger at gøre: "Dictionen forekommer paa flere Steder os vel trættende og vidtløftig, Brugen af platte og lavcomiske Udtryk ikke sjelden, samt den forunderligste Blanding af det Høitidelige og Platte, der ganske forfeiler dets Øiemed"; men Anmælderden saa dog helt anderledes paa Digtet end *P. L. Møller*: "Adam Homo - siger han - er et Mesterværk af Sandhed. Hvormange vilde ikke heri finde Træk, som stemme overeens med deres eget Ungdomsliv? Hvormange gives der ikke, som lig Adam Homo have maattet bukke under i Kampen for Lidenskabens Magt? Lad derfor og Digtet fra den formelle Side betragtet og med Hensyn til Dictionens Værdighed undertiden mangle den Adel, som Digtets Alvor synes at kræve, Ingen skal dog negte, at han heri finder en rig Skat af practiske Sandheder, der vidne om et dybt og indsigtfuldt Blik i Menneskelivet og om et grundigt Studium af den menneskelige Character ... Med Hensyn til det mere Specielle er det værd at give Agt paa Episoden om Præsteselskabet ved Adams Daab, samt den Beskrivelse af de Forførelser, som især de unge Mennesker, der komme fra Provindserne, ere udsatte for". - *M. Goldschmidt* leverede vel ikke nogen selvstændig Anmældelse af Digtet i "*Corsaren*", men adskillige Gange stiklede han til det. Den 11te Marts 1842 begyndte Bladet (No. 74) en Litteraturanmældelse saaledes: "Det forløbne Aar har været usædvanlig fattigt paa literaire Sager, hvormed vi kunde more os selv og vore Læsere. De tre morsomste: "August Hasting" [af H. P. C. Hansen, 1865], "Adam Homo" og "Peter Tordenskjold" [af P. P. d.v.s. Th. Rumohr, 1884] ere endnu ikke sluttede, og vi kjende altsaa endnu ikke alle deres Curiositeter" (- at dette ikke just er ment som Ros, ses af No. 75, hvor det meddeles, at Redaktionen har anskaffet sig et Væggeuhr, "da vi netop i denne Tid skulle til at læse 2den Deel af "Peter Tordenskjold", der skal være ligesaa god som Iste"). I Bladets No. 84 nævnes i anden Sammenhæng "vor afdøde, af Adam Homo saa ynkeligt ihjelslagne, Paludan-Müllers Stervbo", og i No. 86 lyder det - som Modsætning: "Glandsen fra Paludan-Müllers "Amor og Psyche" lyser endnu over hans nedgaaende Stjerne og vil lyse, saalænge det danske Sprog tales og læses". - I sine "*Intelligensblade*" for 1842, No. 2 (optrykt i Heibergs Pros. Skrifter IV 363-77) tog endelig *J. L. Heiberg* til Orde. "Naar en Digter - siger han -, der har været i saa stor en Yndest, som Paludan-Müller, og som ialfald ved sit eget Værd hører til Nationens bedste, kommer frem med et nyt Værk, og dette nu i en eller 535 anden Henseende ikke svarer til de gængse Forventninger og Fordringer: saa kunde han dog vel gjøre billig Regning paa, at Læseren vilde begynde med at underordne sig, og suspendere sin Dom, indtil det havde viist sig, om han ikke kunde tilegne sig hvad der ved første Bekjendtskab var ham frastødende, istedenfor strax uden videre at erklære det for smagløst eller mislykket", men dette er ikke sket: "Publicum vrager Digtet, og Dumheden, i Skikkelse af et Par Recensenter, gloer paa det, som en Ko paa en malet Dør, og siger: Jeg kan ikke forstaae det, det duer ikke ... "Adam Homo" Stakkel! han har faaet et syndigt Navn og en syndig Modtagelse". Heiberg vil ikke forsvare alt i Digtet, saaledes f. Ex. ikke "Tilstedeværelsen af enkelte

Skildringer, ved hvilke det var let at forudsee, at de maatte være stødende for Mange, ligesom de ogsaa, aldeles afseet fra dette Hensyn, neppe kunne forsvare deres Plads i et Digt, som gjør Fordring paa en luttret Smag. Hermed menes ikke, at Digteren skulde have udeladt dem, thi de høre ganske med til Ideen af det Hele; men han skulde have behandlet dem paa en anden Maade, og det forekommer mig, at han her havde tvende Veie at vælge imellem, men som begge er forskjellige fra den, han har valgt: Enten kunde han glide meget hurtigere, lettere og gratiøsere hen over disse Anstødsstene, eller han kunde give Gjenstandene en langt større, men tillige langt mere energisk Udvikling, hvad enten Energien nu skulde vise sig i stærkt farvede sandselige Malerier, eller i en Anvendelse af Ironiens Arabesker med rig Forgyltning af Lune og Humor". Endvidere finder Heiberg i Bogen, "en bred og diffus Fremstillingslyst" "i andre, forresten i nys nævnte Henseende uskyldige Skildringer, der ganske umiddelbart gjengive os det virkelige Livs Plathed, og med en naturtro Vidtløftighed, der næslen antyder, at Digteren selv har fundet Behag i dem, uagtet det er ligesaa tydeligt, at han ikke har villet give dem ud for Andet, end hvad de ere. Som Exempel anfører jeg den trivielle Charadeleg i Selskabet hos Fru Dreyer, og Samtalen om Cholera etc. ved Spillebordene i Klubben. Sligt er at paalægge den uskyldige Læser den *virkelige* Tomheds og Flauheds Kors". Men, "invad man end kan indvende", Bogen "hører til vor Litteraturs meget betydningsfulde Frembringelser", og den rummer en Mængde "fortryllende Enkeltheder, i hvilke Digteren lægger sin varme Følelse, sit rige Gemyt, sin dybsindige Reflexion for Dagen". Hvorledes Bogen vil slutte, "til hvad Punct Digteren har isinde at føre sin Helt, om han vil lade ham blive en lykkelig Landsbypræst, eller kaste ham ind i et udvortes bevæget, stormfuldt Liv, og maaskee lade ham gaae tilgrunde, derom kan man vistnok Intet vide iforveien; Adam Homos individuelle Skjæbne hviler i Paludan-Müllers individuelle Haand. Men hvad der er udenfor al Tvivl, er, at Digteren har i Adam Homo villet give os et Billede af *Mennesket i Almindelighed*, Noget, som bestemt antydes i Heltens Navn, baade i Døbenavnet og i Binavnet ... En "Homo" vil kunne fremstilles fra to Sider, enten fra den ideale, og da bliver Digtet en Messiede, eller fra den empiriske Virkeligheds, og da kommer det til at behandle en "Adam". Det er fra denne sidste Side, at vor Digter har taget det. Hans Adam Homo er en Figur, som netop tilhører det store Fælledsskab; han er hverken af de Bedste eller af de Sletteste, hverken af de rigest eller fattigst Begavede; han er tilbøielig baade til Godt og til Ondt, og man kan gjerne kalde ham et Hverdagsmenneske, naar man betænker, at der gives Hverdagsmennesker i alle Classer, og at Digteren netop har holdt sin Adam i den Sphære, hvor han snarest maatte finde Sympathie hos det store Fælledsskab af almindelig dannede Læsere. Men derfor maa ogsaa denne Bog for de Allerfleste have det samme Tiltrækkende, som Besøg paa et Sted, hvor man er ligesom hjemme og huusvant; og faa ere De, som ikke under Læsningen idelig og idelig maae sige til sig selv: De te fabula narratur [det er dig, der tales om]". Heiberg ender sin Anmældelse med - med tydeligt Sidehug til P. L. Møller - at ønske Forfatteren, "at hans nyeste Værk maa opnaae det Maal, han selv har angivet i sin Prolog: "at behage", - en Yttring, for hvilken 536 man med en næsten utrolig Borneerthed har villet drage ham til Ansvar, som Den, der nedværdigede Poesien til en blot Behagekunst, ligesom om Digteren havde givet mindste Anledning til at tænke paa en gemeen Collision imellem den Stræben at behage og den at fyldestgjøre Poesiens immanente Formaal. Den, for hvem disse to Sider falde fra hinanden, han er eo ipso ikke Digter. Tvertimod, ihvor høit man end vil anslaae de Opgaver, som Poesien har at løse, saa er det en simpel Tautologie, at denne Løsning kan ikke hjælpe det mindste, og maa betragtes som uskeet, saafremt den ikke *behager*, - nalurligviis Dem, som en Digter ene kan ville behage, ikke saadanne selvbeskikkede Dommere, som hverken kunne læse eller forstaae, og naar de fare gennem Poesiens Blomsterhaver, blive hængende som Fluier i den første den bedste Spindelvæv". - Paa denne Heibergs Artikel svaredes anonymt, men vistnok af P. L. Møller selv, i Georg Carstensens *Nye Intelligensblade* for 3dje April 1842: "Enhver veed, at Hr. Paludan-Müller har dediceret anden Deel af sine "Poesier" til Fru Heiberg. Dette var ikke meer end billigt, naar man erindrer, at det deri meddelte Stykke "Fyrste og Page" ene ved denne Kunstnerindes Bistand saae sig i Stand til at naae sin Bestemmelse, at blive spillet tilende for vaagne Tilskuere. Enhver veed, at Prof. H. gjorde en replicerende Demonstration, ved i sin lyriske Digtesamling at optage en betydelig Deel af Hr. Paludan-Müllers Arbejder, hvilket desuden kunde forsvares derved at disse virkelig ere fortræffelige. Hvad var altsaa rimeligere, end at Professoren ogsaa vilde paatage sig et Forsvar af Adam Homo imod denne "syndige" Persons "dumme", "utaknemmelig-sort", "utrolig borneerte" Recensenter og Læsere?"

B. S. Ingemann skrev 25/12 1841 til Fru Rosenørn (Brevveksling mellem Ingemann og Fru Rosenørn, Side 26): "Paludan-Müllers "Adam Homo" har vi ikke villet læse førend den kan have heel - hvad der er udkommet er kun en Deel af et Heelt. Til Fremstillingen af det nyere Privatliv finder jeg Valget af den poetiske Form misligt". Derimod læste den gamle Biskop *Jens Paludan-Müller*, som ikke kom til at opleve Slutningen af Værket, sin Søns Bog og udtalte sig saaledes om den i Brev af 7/2 1842 til Sibbern (Breve til og fra Sibbern, I, Side 204-06): "De maae troe, at et Brev fra Dem, min trofaste, høitærede Ven! som De var saa kierlig at glæde mig med sidst i forrige Maaned, blev hilset af mig med et ret hierteligt Velkommen; og hvad Indholdet angaaer, maatte jo Alt, hvad De deri siger mig om min Frits's "Adam Homo", være mig en sand Vederqvægelse; thi det maae naturligviis være mit inderlige Ønske, at hans Digt vinder Bifald, fremfor alt hos Dommere som Dem. - Jeg hverken burde eller vilde fælde nogen endelig Dom, førend jeg seer anden Deel, hvor jeg haaber at komme til Klarhed om Grundtanken, der som en besielende og styrende Aand gaaer igjennem det Hele, og tolker mig den *Verdensanskuelse*, Digteren har villet udvikle og lægge os paa Hierte. Thi en Verdens- eller Livsanskuelse, mener jeg, maae ligge til Grund for, og udtale sig i, ethvert ægte Digt, især naar det er af noget Omfang. Og saavidt jeg kan skjønne, er det ved den Livsanskuelse, som Digteren søger at gjøre giældende, at han fornemmelig gjør sig værdig enten til Roes eller til Daddel; thi det er derved,

at hans Værk bliver virksomt enten til at ophjælpe eller end mere forvirre Verden. Er hans Grundanskuelse religiøsethisk-christelig, vil han vorde en Velgiører for sine Samtidige; i modsat Fald vil han bidrage til at forvirre den Verden end mere, som allerede er forvirret nok. Thi naar man vil eftertænke, hvor Nutidens Grundskade dog egentlig ligger, vil man - saa synes mig - finde, at den ligger deri, at ikke alene ingen religiøs-ethisk Livsanskuelse er *herskende og almindelig*, men at endog ingen, hvilkensomhelst, er det. Jeg taler her om den reflecterende, saakaldte dannede og læsende Portion, som saa gjerne vil repræsentere Folket, og som har den største Indflydelse paa den herskende Aand i det Hele. Finde ti ikke i denne Portions Livs- og Verdensanskuelse den samme Adsplittelse 537 som i de politiske Meninger, eller en endnu stærkere? Man mener vel, at det dog er kiendeligt nok, at Iveren og Agtelsen for de materielle Interesser er i vore Dage almindelig, og har opslugt alt Andet. Dette kan nu vel være sandt om Pluraliteten; men nu den finere Portion - de Reflecterende - de Philosopherende - de idelig Talende, og meget Læsende, - findes der hos dem nogen Verdensanskuelse, som kan kaldes almindelig? Er ikke Menings-Grupperne - og Nuancerne i disse Grupper - hos dem mangfoldige? Tør man sige, at deres Anskuelse af Livets Betydning i Almindelighed har et religiøsethisk Præg, - et christeligt? Vi ville blot see hen til, hvilken Aand og Character der udtaler sig i de æsthetiske Producter, der i vor Tid gaae af som varmt Brød. Hvor gandske anderledes maae ikke Livet have staaet for den Tids Betragtning, der læste Klopstock, Geliert, Grandisson, den ældre Sneedorff etc. etc. med Begierlighed? Hvor gandske anderledes, da Rahbeks Tilskuer var Yndlings-Læsning, da Ifflands Stykker, og Emilie Galotti m. fl. altid gav fuldt Huus, og da man hørte mange Stemmer hæve sig mod Figaros Giftermaal som et usædeligt Stykke? Hvor gandske anderledes, da Bastholms Prædikener gieldt for de bedste Mønstre, ikke alene i Henseende til Stilen, men ogsaa i Henseende til Indholdet? Dengang troer jeg man kunde tale om Livsanskuelser, som kunde kaldes "almindelige" hos den store Pluralitet af Dannede; men ikke saaledes nu - med mindre man vil sige, at det nu er det Almindeligste ingen bestemt Anskuelse at have, men at holde sig i Dag til een og i Morgen til en anden, ligesom Hedningene til deres Guder, som Balle siger. Mig synes derfor, at det er at arbejde paa at læge Tidens Grundskade, naar man bestræber sig for at gjøre en religiøs-ethisk d.v.s. christelig Livsanskuelse almindelig gjeldende; og jeg mener, at der er ingen Skribentere, der formaae at udrette mere i denne Henseende end Digterne. Ligesom Tidsalderens Aand og Retninger altid afspeile sig klarest hos disse, som ret gaae ud paa at behage deres Samtidige, saa have og de en særegen Magt over Tidens Aand til at give den Vendinger, og til at bringe Ideer og forandrede Anskuelser ind i den store Masse. De seer altsaa, kiereste Ven! hvor usigelig jeg vil glæde mig, om jeg ved Læsningen af 2den Deel af Adam Homo kan gienkiende et virksomt Middel til at læge Tidens Brøst".

II. Hele "Adam Homo". *Kjøbenhavns-Posten* 1848, No. 293: "Man kan neppe sammenligne noget Digterværk i den nyere Literatur med dette fuldkomne moderne, lette og dog saa dybsindige, med skarp Satire gjennemflettede Epos". - *Literaturbladet* 1848, No. 6 (Følgeblad til "Flyveposten"): "En omfangsrig Menneskeskildring, der, tegnet med sikker Haand og udført med Poesiens meest glødende Farver, overrasker ved Sandheden i alle dens Partier og belyser, skjøndt ofte saarende og ydmygende for Læsere, der ere ukjendte med deres eget Indre, Sjælens skjulteste Løngjemmer. En levende Phantasi forener sig i dette herlige Digt med philosophisk Aand; dyb Opfatning af Menneskelivet og skarpt Indblik i det menneskelige Hjerte med en sjelden Evne til at levendegjøre Billedet; Kraft og Varme i Udtrykket med en luttret Smag, der, selv i de slibrigste Skildringer, veed at fjerne det Platte og Uædle. Kunne vi end ikke overalt sympathisere med Digteren i den Vei, ad hvilken han lader Heltens Liv udvikle sig, maae vi dog tilstaae, at han i enhver Overgang fra den ene Følelse til den anden, i ethvert af de Omslag, der indtræder i hans Gemytstilstand og Tanke, viser sig som en høist skarpsindig Forsker i Menneskesjælen". - *Tilskueren* 1849, No. 16-16 opfyldes "med en retfærdig Stolthed ved Bevidstheden om at tilhøre en Nation, af hvis Skjød saadanne Væxter kunne spire frem". Det er "et Værk af en i enhver Henseende usædvanlig Natur. ... Sandhed i Opfattelse og Tegning af Characterer, heldigt Valg af Situationer, bidende, men fiin og aandrig Satire, dyb og varm Følelse, et ægte religiøst Sind; Alt dette findes forenet her i et stort Billede, og som Ramme derom disse velbekjendte, flydende, lette og elegante Vers, som præsentere sig saa ugeneert og saa naturligt for Læseren, at man endog 538 fristes til at regne enkelte nogle halsbrækkende - hos en Anden vilde man sige noget søgte - Riim med som noget, der forstaaer sig af sig selv. Man kjeder sig ved at høre et Menneske, som taler aldeles correct uden mindste Eiendommelighed i Pronunciationen; Vers er Paludan-Müllers naturlige Sprog - i alt Fald som Forfatter - var der ikke enkelte Uregelmæssigheder, vilde maaskee Totalindtrykket tabe". - *Berlingske Tidende* bragte en meget udførlig, af *Rudolf Varberg* forfattet Anmeldelse, der gik gennem 4 Numre af Bladet (1849, Nr. 64, 66, 68, 69). Han fastslaar, at Digtet "indtager en høi Plads saavel paa Grund af det dybsindige Anlæg, som af den mesterlige Udførelse, der har ødslet baade med Poesiens tropiske Farvepragt og Viddets glimrende Stjernesked ... Forfatterens store Mesterskab viser sig i, at han, som Møllen i Eventyret, der malede gamle hæslige Kjærlinger om til unge smukke Qvinder, forvandler Alt hvad han optager i sit Værk, de ubetydeligste, trivielleste Ting, som vi Alle have oplevet og fundet kjedelige, omskaber han til betydningsfulde piquante Malerier". Han giver en udførlig Analyse saa vel af de enkelte Personers Karakter (Alma f. Ex. kalder han "en yndig Skildring af en begavet stille bly Kvindelighed ... Digtets ædleste Personlighed, dets Lysside, det er en sand Vederqvægelse midt blandt de Manges sørgelige Usselhed at dvæle ved hende") som af Tankegangen i Digtet. "Vort Digt - hedder det - er et Billede af den nærliggende Nutid d.v.s. Nutiden til Udgangen af 1847 og det er et livligt, klart og næsten fuldstændigt Billede, saa at man vel i visse Henseender kunde sætte "Adam Homo" ved Siden af Holbergs Comoedier. Derved vil dette Værk ogsaa altid bevare stort Værd uanseet forskjellige Meninger om dets Idee". Men én Mangel finder Varberg ved Skildringen: "skjøndt Digtet fremstiller et heelt langt

Menneskeliv, mærke vi dog slet ikke til nogen Bevægelse i Menneskeslægtens Udvikling, dens forskellige Interesser og deraf frembragte Higen og Tragten. De Spørgsmaal, der sætte Adams Ungdom i Bevægelse, ere Nutidens (d.v.s. indtil 1848), de der debatteres i hans Alderdom, ere de samme, men saaledes gaaer det ikke til i Virkeligheden. Om man end paa en vis Maade kan paastaae, at det altid er de samme Spørgsmaal, der beskjefte Menneskene, kan man dog ikke negte, at de antage en forskjellig Form og behandles fra forskellige Sider. Dette burde være antydet i Digtet, men dertil finde vi intet Spor". - Ogsaa Anmældelsen i *Fædrelandet*, der gaar igennem 3 Numre af Bladet (1849, No. 208-10), er klar over Digtets Tendens. "Det er - hedder det - ikke blot Troens og det kirkelige Livs Forfald, som skildres os strax i Begyndelsen ved Heltens Daab, senere ved hans første og sidste Prædiken, ved hans Bryllup og ved flere enkelte Træk; ikke blot det selskabelige Livs Tomhed ved Fru Dreiers Aftensgilde, Prindseselskabet paa Herregaarden og flere Steder; ikke blot det politiske Livs Letsindighed og Ordbram, Foragten for sand Kunst og Tilbedelse af dens ydre Glimmer og Pynt, o. s. v.; men det er ogsaa den Splid og Ufred, den Lidenskabernes Kamp, den Slethed og Fortvivlelse, den Letsindighed og Tomhed, som hersker i det enkelte Menneskes Bryst, der drages frem for vort Blik i Personer som von Pahlen, den tykke og den graae Galt, den lille Jensen, Baronesse Mille, Jfr. Frisk o. fl. Men al denne Jammerlighed og Fordærvelse culminerer dog i Helten selv, i Adam Homo; thi i ham see vi Roden, hvoraf den hele Væxt skyder op, nemlig Mangel paa Villie; idet han derfor lader sig føre med Strømmen og drives hen igjennem alle disse Malstrømme, saa gribes han af enhver af dem, og vi forundre os næsten over at see, hvor naturligt det gaaer til, med hvilken Nødvendighed Mennesket er et Bytte for al denne Usselhed, naar han som Helten mangler den eneste befriende Kraft, Villien". Anmelderen finder det fornødent udtrykkelig at bemærke, at "det kun er Vrangsidens, der her er draget frem, og enhver Tid har paa sin store Ukrudtsmark dog ogsaa nogle Blomster, de være nok saa faa. Men det hørte ikke med til Digterens Plan at vise os dette; gjør han det alligevel, saa skeer det kun leilighedsvis; nei, han vil netop fæste vort Blik paa Ukruddet, det er det, han 539 fører Krig imod, og Spørgsmaalet bliver derfor ikke, om Tiden i sin Helhed er skildret rigtigt, men netop om Vrangbilledet er rigtigt sammensat eller ikke. Og her kan det vel ikke negtes, at det i Sandhed er et Speilbillede af Virkeligheden vi see; thi hvilken af alle disse Charakterer mangler vel sin Original i Virkeligheden?" Anmelderen gennemgaar nærmere hver enkelt af Bogens Personer, han finder dem alle fortrinlige og virkelighedstro, "ja om det saa er de aldeles i Baggrunden holdte Figurer, af hvilke nogle endogsaa blot ere brugte som et Slags Staffage paa Værket, hvor træffende og levende ere de ikke alle skildrede? Man tænke blot paa den gamle Extraskriver, den forsigtige Mand i Klubben, Haandværkssvenden og flere Andre". Om de Scener i 1ste Del, man i sin Tid fandt "anstødelige", siges blot kort og godt, at de "ere ligesaa ethisk som æsthetisk forsvarlige; ethisk med Hensyn til Skildringernes egen Beskaffenhed, æsthetisk med Hensyn til deres Sammenhæng med Værkets Helhed." - I det tyske Tidsskrift *Nordischer Telegraph* leverede P. L. Møller en lang Anmældelse, hvoraf Kjøbenhavnsposten 1849 i sine No. 213-15 bragte en Oversættelse. "Den, der har ærgret sig - begynder Møller - over dette Digts første Deel (udkommen 1841), eller dog trods enkelte Parti's Skjønheder ikke kunde glemme andres kjedsommelige, smagløse Bredhed, har de to sidste, efter en syvaarig Pause paa eengang fremtraadte, Dele ikke blot i Sandhed glædet, men ogsaa paa den behageligste Maade overrasket. Disse to Dele høre ubetinget til det Betydeligste, som saavel den danske som overhovedet den hele nyere Poesi har frembragt". Han gennemgaar derefter Digtet udførligt, fastholder, omend i noget afdæmpet Form, sine Indvendinger mod første Del, men kan ikke finde Lovord nok for de to sidste. Han priser Karaktertegningen, fryder sig navnlig over Jensen, "den, som Typus for det mest bornerede Embeds-Philisteri, fortræffeligste comiske Tegning i Digtet", og slutter sin Anmældelse med de Ord: "Paludan-Müller har ikke givet os lyrisk musikalske Taagebilleder, men levende Mennesker med Kjød og Blod".

Oehlschläger skrev 21/1 1849 til sin Datter (*Oehlschlägers Erindringer* IV 294): "Paludan-Müller har skrevet et meget mærkværdigt Digt: "Adam Homo". Det er en stor rimet Hverdagshistorie, spækket med subtile filosofiske Reflexioner i meget flydende Vers. Det har moret mig at læse denne Bog, hvori der er mange morsomme velmalede Genrebilleder. En Situation med den forladte Elskerinde, der paa Heltens Dødsleie, ham ubekjendt, tiener ham som Vaagekone, er skøn og rørende. Men Smagen har meget at indvende. Denne Riimkrønike er altfor vidtløftig, prolix (som Goethe sagde). Helten er et Hverdagsmenneske, endogsaa noget slyngelagtig, og staaer dog som Repræsentant for Menneskeheden. De filosofiske Afhandlinger, hvortil Paludan-Müller er forfalden, kroe sig formeget, og sige, skiøndt ofte Sandhed, intet andet, end hvad før kortere og mere klart er sagt. Et Hefte Digte, der findes efter Elskerinden, udsletter reent det hulde Billed af hende, og er ikke andet end Paludan-Müllerske Subtiliteter. Imidlertid fortæner Bogen Bifald og Roes i Meget", og 25/4 1849 skrev han til samme (*Mindeblade om Oehlschläger*, Side 454): "Paludan-Müller har skrevet sin Adam Homo, om hvilken jeg skrev i sidste Brev. Uagtet alt hvad der kan være at dadle, er det dog et Værk af Genie, med mange enkelte Skjønheder". - Biskop J. P. Mynster skrev 16/2 1849 til P. Hjort (*Hjorts Udvalg af Breve* II 71): "Meest kunde der være at discutere om Adam Homo! Dersom den havde fundet en ubillig Modtagelse, skulde jeg have været den Første til at fremhæve dens Fortrin, men da Folk ere aldeles forgabede, jeg kunde sige "fornarrede", i den, er jeg *meest tilbøielig* til at kaste mig paa den modsatte Side, og besvære mig over, at man giennem en saadan Bredde skal følge den usle Pialt først paa alle hans vellystige Veie, saa paa alle hans Philister-Veie, indtil man naaer den sidste Sang, der rigtignok er baade moersom og deilig. Versene ere unegtelig bløde, men ogsaa blødagtige, lette, men ogsaa letfærdige, kort, det er en Wieland, men ingen Goethe eller Byron". [Hertil knytter *Hjort* som Tillæg 540 en Redegørelse paa 3 Sider for sit Syn paa "Adam Homo"; han ender saaledes: "Det er tungt, at ikke for længe siden en alvorlig Landsmand, med sand Avtoritet i Sligt, har kunnet tilråbe denne åndrige

Digter: Hvor vil Du skamme Dig, såfremt Bevidstheden engang vågner om hvad Du har budt Danmarks Døttre i denne med Bulmeurt omvundne af Vellugt ellers så duftende Blomsterkost! - Og hvor vare alle de med Troselæren om sig slående Grundtvigianere hende, at de ganske forglemte den bydende Etiks Krav? Så kunde vi vel have undgået den Sorg og Ængstelse, at allerede for 6 År siden en 4de Udgave er kommen frem af denne store forførelseriske Bog".] - Blandt Litteraturhistorikeren *N. M. Petersens* efterladte Papirer findes (Ny kgl. Saml. 2273, 4° i Det kgl. Bibliotek; hidtil utrykt) følgende Lap om Adam Homo: "Min mening. helten en bengel, en usling, og han skal repræsentere menneskeheden. den episke fortælling følger ham, og det meste deraf hvad hans liv og dets scener angår går til ækelhed og væmmelighed. Men enkelte overmåde herlige partier, hvor forfatteren reflekterer, thi deri ligger hans mesterskab. Den egentlige rette menneskelighed findes derimod i Alma's (gartnerdatteren Alma Stjerne) digte. Uden dem vilde man kaste bogen bort fra sig. Heri er hovedmanglen, at det slette er gjort til den episke fortælling, det gode gives lyrisk (eller didaktisk) men ej episk, og det var dog just det der skulde være det vigtigste. Også kunne vi godt begribe, at disse vers ere af Paludan-Müller men af den gartnerpige han har skildret os, ere de ikke. Således mangler digtet i begge dele sandhed, klarhed og den egentlige poesi med al sin kunst. De friheder han tager sig i sproget og rimene passe i den komiske stil, ikke i den alvorlige: *tier* - rimet på *papir* - i én stavelse og flere, som ingensteds gaar an. han *smed* sig (på lejet) bruger han idelig, uædelt ord. at *spege*, speje, gøre urede, det er efter Molbech. hedder det ikke *spede*?" - Præsten og Forfatteren *Johannes Fibiger* skrev i Jan. 1849 til sin Moder (Joh. Fibiger, Mit Liv og Levned, Side 236): "Vi arbeide med agtværdig Flid i Adam Homo, thi man kan ikke føre sig som dannet Cavaller i Hovedstaden, naar man ikke kan tale med om den. Det er en sur Suppe at faae ned, men mit Haab staaer til, at vi blive frygtelig kloge paa, hvorledes Verden aller virkeligst er, naar vi faaer den fuldelig indtaget. Fru Heiberg har læst den tre Gange, og siger sukkende: Hvad skal man læse efter saadan en Bog? Ussing mener, at den er ligervis som Biblen, en Bog for alle Bøger og ufeilbar. Jeg haaber, at I er dannede Mennesker, og kan den udenad".

Den svenske Digter, Filosof og Litteraturhistoriker *P. D. A. Atterbom* skrev 17/9 1851 til Chr. Molbech (Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, 1895, Side 118-19): "Äfven jag är en af Paludan-Müllers varmaste beundrare; jag menar, att jag redan sagt Dig det. Hans mästerverk, "Adam Homo" (minns Du, att Du gjorde bekantskapen med dess första del - på *min* bokhylla?) har följt mig hit i min landtliga fristad; och här utgjort, vid sidan af Byron's Works, min nästan dagliga läsning ... Öfverhufvud synes mig nu det lilla Danmark stå, i poetisk alstringskraft, *högst* bland Europas lander. Märkvärdigt skall bli att se, huru länge denna poetiska lifsflägt kan unvika att qväfvas eller åtminstone motverkas af den Demokratism, som eljest i Europa öfverallt har ett stockprosaiskt lynne" - og den tyske Litteraturhistoriker *Adolf Strodtmann* skrev 1873 (Das geistige Leben in Dänemark, Side 133-34): "Die erste Bekanntschaft mit "Adam Homo" verdanke ich dem langjährigen Redakteur der "Vossischen Zeitung", Dr. *Otto Lindner*, einem der geistvollsten Anhänger und Vertreter der Schopenhauerschen Philosophie. Als ich ihn vor sechs Jahren in seinem Redaktionszimmer besuchte, fand ich auf seinem Pulte ein dänisches Buch liegen, das die Spuren oftmaligen Lesens trug. "Adam Homo, ein Gedicht von Frederik Paludan-Müller", lautete der Titel des umfangreichen Bandes. - "Verstehen Sie Dänisch?" frug ich erstaunt. - "Ich habe die Sprache gelernt, um dies eine Buch lesen und immer wieder lesen zu können", erwiderte Dr. Lindner r "es kommt nie von 541 meinem Pulte, und ich bedauere nur, dass mir jede poetische Anlage versagt ist, sonst hätte ich's längst übersetzt. Apropos", fuhr er lebhaft fort, "Sie sind ja ein Nordschleswiger, das Dänische ist Ihnen geläufig - Sie müssen uns den "Adam Homo" verdeutschen!" - "Aber ich kenne das Buch nicht einmal", wandte ich lachend ein ... - "Versprechen Sie mir wenigstens, das einzige Gedicht zu lesen, das sich Byron's "Don Juan" würdig an die Seite stellt, das mit gleicher Kühnheit seinen Stoff der modernsten Gegenwart entnimmt, das den Menschen des neunzehnten Jahrhunderts ein Spiegelbild ihrer ganzen ideeverlassenen Ohnmacht und Jämmerlichkeit vor Augen hält, und wenn ich Sie wiedersehe, will ich Sie fragen, ob es Ihnen nicht als eine lohnende Aufgabe erscheint, unserer Nation dies Meisterwerk schärfster Kritik und tiefsinnigster Weltbetrachtung zu erschliessen". -

Ogsaa som et Bidrag til "Adam Homo"'s Historie maa endnu omtales, at Digtet har fremkaldt adskillige Efterligninger. 1851 udgav Lægen *Oluf Lundt Bang* "Eva Homo. Digt i femten Sange" (224 Sider), som 1867 udkom i 2den forøgede Udgave (254 Sider), og 1861 udgav Kancelliraad *G. L. v. Bergen* under Pseudonymen Philander "Varianter efter Adam Homo. Nytaarsgave til christelige Venner" (57 Sider). Endelig fremkom 1905 et Digt af cand. theol. *Jens Marton* under Titlen "Herman Byge" (228 Sider).

Litteratur. *Georg Brandes*, Frederik Paludan-Müller og hans "Adam Homo", i *Æsthetiske Studier* 1868, Side 165-91 (optrykt i Brandes' Saml. Skrifter II 151-67); *Adolf Strodtmann*, Das geistige Leben in Dänemark, 1873, Side 133-67; *Otto Borchsenius*, "En Sjæl efter Døden" og "Adam Homo", i *Fra Fyrerne*, II (1880), Side 19-87; *A. C. L. Grove-Rasmussen*, Præsterne i Adam Homo. Et Konventsforedrag, i *Theologisk Tidsskrift* udg. af H. V. Sthyr, XI (1896), Side 1-20; Fr. Helms, "Adam Homo". Nogle Optegnelser, i *Studenterhjemmets Julebog*, 8de Aarg. 1908, Side 38-55.

Side 5 Linje 1:

Adam Homo] begge Ord, saa vel det hebraiske Adam som det latinske Homo, betyder "Menneske". - Navnet Homo forekommer allerede hos P.-M. i et allegorisk Digt "Sorgen", der første Gang offentliggjordes i December 1835 (i H. P. Holsts "Nytaarsgave fra danske Digtere" II, 1836, Side 149-162), men som P.-M.

senere udelod af sine Skrifter, fordi han (se nærv. Udgaves 1ste Bind Side 557 Linje 25-26) ansaa det "som forfeilet". Paa sin Vandring gennem Livets Rædsler kommer Digteren til Sorgen:

Mit Navn er Homo, sukked jeg - min Fod
Har gjennemvandret alle Rædslers Rige,
Og alle Skrækkens Pile traf min Sjæl.

Side 7 Linje 1:

Prolog] ligesom sine store Forgængere: Goethe i "Faust" (1ste Del, 1807) og Byron i "Don Juan" (1ste Del, 1819) begynder P.-M. sit Digt med en Prolog (græsk: "Fortale, Forord"), i hvilken han gør Rede for sin Hensigt med det (se Side 9 Linje 17-32) og, efter gammel Skik, anmoder om Publikums Overbærenhed (se Side 10 Linje 1-8). [Brugen af Prolog stammer fra den gamle græsk-romerske dramatiske Litteratur.] -

Tankegangen i Prologen er følgende:

I. *Vers 1-6* (Side 7 Linje 2 - Side 8 Linje 16): De Tider, der frembragte *baade* Daad og Digt, d.v.s. de egentlige poetiske Tider (Oldtid og Middelalder), er forbi. Vor Tid er egentlig prosaisk, i det højeste æstetisk, d.v.s. man har hidtil digtet om Fortiden, men man har selv ingen Daad frembragt (Vers 1-2, Side 7 Linje 2-17). En ny Poesi, Nutidsskildringen, er begyndt; man vender sig kritisk mod det historiske Stof og Romantikens Helte (Vers 3-4, Side 7 Linje 18-33). Resultatet har ganske vist hidtil været kummerligt, men Publikum ynder at se sig selv skildret. Hvad skal Digteren saa gøre? (Vers 5-6, Side 8 Linje 1-16).

II. *Vers 7-14* (Side 8 Linje 17 - Side 9 Linje 40): Han skal naturligvis, siger P.-M. ironisk, som Alverden gør, søge at behage (Vers 7-10, Side 8 Linje 17 - Side 9 Linje 8). Men hvem skal han behage? (Vers 11, Side 9 Linje 9-16). Svar: Det prosaiske Stof maa jo behage "min Næste" d.v.s. min prosaiske Tid (Vers 12, Side 9 Linje 17-24), min Hensigt med Digtet vil forhaabentlig behage Gud (Vers 13, Side 9 Linje 24-32), mig selv vil jeg søge at behage ved lejlighedsvis at "se mig om", d.v.s. skildre og kritisere, hvad der synes mig at trænge til Kritik (Vers 14, Side 9 Linje 33-40).

III. *Vers 15-18* (Side 10 Linje 1-32): Prologen ender og Digtet begynder.

Side 7 Linje 3:

Barden] i tysk og, efter Joh. Ewald (1781), i dansk Digtning = *Skjald* (Navn paa de *nordiske* Oldtidsdigtere), men er egl. Navn paa Digterne og Sangerne hos *de keltiske Folk* (Frankrigs og de britiske Øers Beboere i Oldtiden). [En væsentlig Del af deres Digtning bestod i Genfortælling af gamle Heltesagn, af hvilke Fortællingerne om Kong Artus (5te eller 6te Aarh. e. Kr.) og hans Kæmper om det runde Bord i Middelalderen vandt en vid Udbredelse, særlig gennem franske Digtere, og har haft stor Indflydelse paa europæisk Digtning lige til vore Dage (Richard Wagner, 1883).]

Side 7 Linje 9:

Ny Viin paa gamle Læderflasker] sml. Matth. 9, 17: "Man lader og ikke ny Viin i gamle Læder-Flasker, ellers briste Læder-Flaskerne, og Vinen spilledes, og Læder-Flaskerne fordærves; men man lader ny Viin i nye Læder-Flasker, saa blive de begge bevarede".

Side 7 Linje 13:

Bidder Lancelot] en af Heltene i Sagnene om Kong Artus og Ridderne ved det runde Bord (se Anm. til Side 7 Linje 3).

Side 6 Linje 13:

Roland] den berømteste af Heltene i den franske Sagnkreds om Kejser Karl den store (814 e. Kr.). Han gøres til Kejserens Søstersøn og til Kristenhedens tapreste Forkæmper mod Araberne i Spanien; om hans Kamp mod dem og Fald i et Bjærgpas i Pyrenæerne handler et af de skønneste og berømteste franske Heltedigte fra Middelalderen: "Rolandskvadet" (udmærket oversat paa Dansk 1897 af O. P. Ritto).

Side 7 Linje 17:

Vor Tid er idethøieste æstetisk] d.v.s. den læser og nyder svundne Tidens Poesi, men *da den ikke selv frembringer Daad*, er den egentlig prosaisk. - Samme Betragtning havde ogsaa andre af P.-M.'s samtidige; Baggrunden for den dannede de sidste Aar af Frederik VI's Regeringstid, da hele det offentlige Liv var endt i Stilstand, Smaalighed og Snæversyn (sml. Rubin, Frederik VI's Tid, Side 612-13), Kraftigst udtrykt linder man uden Tvivl denne Tankegang hos Ingemann, om hvem Peter Rørdom (1883) fortæller i sin Dagbog for 1837 (H. F. Rørdom, Peter Rørdom, I 95-96): "[Besøg i Sorø.] Om Eftermiddagen kom Ingemann ... Vi talte om Bedrifternes Død, og han klagede ret, at Bedrifterne havde siden 1801 været ingen, saa der maatte altid tygges Drøv paa det Gamle; og Bedrifter i Kunst og Poesi vare sjelden saaledes, at Sang herom kunde

begeistre Folket, som forlanger Daad, og det er rigtigt, thi een Handling vidner mere end 1000 Ord".

Side 7 Linje 18:

Ordet] Ordsproget; ligesaa Side 8 Linje 4.

Side 7 Linje 22:

Musen] de ni Muser er i den græsk-romerske Mytologi Gudinder for Digtekunst og Videnskab.

Side 7 Linje 27:

Lang Tid holdt fangen af det Illusoriske] d.v.s. de romantiske Digtere nærrede den Illusion, at man skulde digte om den store Fortid; den Opfattelse er man nu kommen bort fra.

Side 7 Linje 28-29:

det blot Historiske \ At synke qua poetisk Stof i Priis] der tænkes vel paa den Reaktion mod Romantikens historiske Digtning, som allerede var blevet indledet i Slutningen af Tyverne. I sin Kritik af Oehlenschlägers Tragedie "Væringerne i Miklagaard" (1827) rejste J. L. Heiberg Kampen mod "Stoflighedsmaterialismen", og omtrent samtidigt angreb den ham nærstaaende Kritiker, Historikeren Chr. Molbech, paa det voldsomste den historiske Digtningens betydeligste og omfangsrigeste Frembringelser hos os: Ingemanns fædrelandshistoriske Romaner. Ogsaa Hauchs første historiske Roman 543 "Vilhelm Zabern" (1834) blev Genstand for en lignende Kritik fra Molbechs Side, og denne Kritik, der nedsatte Digtværkerne, fordi de indeholdt altfor meget *historisk Stof* ("endog med Angivelse af *Aarstal*"), forblev ikke uden Virkning. Ingemann tilstaar det selv. "Da jeg - siger han (Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed, Side 55) - 1835 udgav min fjerde og sidste historiske Roman "Prinds Otto af Danmark og hans Samtid", var Interessen for Skildringen af det national-historiske Folkeliv mindre levende hos Publicum, hvorimod Naturefterligning af vort eget daglige Liv var bleven den herskende Smag; Novellen syntes for en Tid at ville fortrænge Charakter-Romanen; Nutidens politiske og huslige Liv havde faaet mere Betydning, end det forgangne, og den Poesi, der unegtelig ligger i enhver Tidsalders Menneskeliv, havde et lykkeligt Talent [J. L. Heiberg] vidst at fremdrage i heldige og pikante Skildringer af Hverdagslivet". I sin Anmeldelse af J. L. Heibergs "spekulative" Drama "Fata Morgana" (1838) gav (senere) Biskop Martensen (Maanedskrift f. Litteratur XIX 368) et Sidespark særlig til Ingemann i sin Bemærkning om de "krønikeagtige Skildringer af den historiske Fortid", og 1842 slog J. L. Heiberg i sin Kritik af Hauchs historiske Tragedie "Svend Grathe" følgende fast som Resultat (Pros. Skrifter IV 399): "*Det historiske Dramas* og altsaa *Tragediens Tid* er forbi; denne Digtart har for længe siden culmineret, og vender ikke mere tilbage uden som en Reminiscens, ganske paa samme Maade som det hellige Maleri, der er afsluttet med Raphael og de andre italienske Mestere, og aldrig mere kommer frem uden som *Gjentagelse*. Desuden er der i den nyeste Tid vaagnet en langt høiere Sands for Historien, og denne lader sig vanskelig tilfredsstille ved den digteriske Behandling".

Side 7 Linje 31:

om endog notoriske] d.v.s. selvom de er nok saa historiske.

Side 7 Linje 32:

De blotte Helte med de bare Struber] uden Tvivl at forstaa om de romantiske Teaterhelte med Trikotben og bare Arme og Hals. *De nøgne Facta* (Linje 31) = virkelig Historie og *de blotte Helte* = Romantikens Behandling af Historien parallelliseres her.

Side 7 Linje 33:

de critiske Cheruber] spøgende om: Litteraturanmelderne, Kritikerne. - *Cherub* (hebraisk) er en Engel med Flammesværd (sml. 1 Moseb. 3, 24, hvor en Cherub staar paa Vagt ved Paradisets Porte).

Side 8 Linje 1:

Fra Scylla i Charybdis dog man falder] d.v.s. naar man vil undgaa den ene Yderlighed, falder man ofte i den modsatte. - *Scylla* (nu: La Rema) var en af Oldtidens Søfarere meget frygtet Klippe i Messinastrædet mellem Italien og Sicilien; ligeoverfor den laa (indtil December 1908) den ligesaa frygtede Malstrøm *Charybdis*.

Side 8 Linje 4:

En gammel Sandhed har et gammelt Ord] d.v.s. gamle Sandheder finder man i gamle Ordsprog.

Side 8 Linje 6:

Alder] her i den udenfor Sættninger (Sten-, Bronze-, Jernalder) nu ubrugelige, men i ældre Dansk meget alm. Betydning: "*Tidsalder, Tidsrum*"; sml. Ove Malling 1777 ("Store og gode Handlinger"): "Kundskaben om vores Verdens kunstige Bygning var det, som i den Alder, da [Astronomen] Rømer levede, var særdeles agtet af de lærde i Europa"; Baggesen 1807 ("Giengangeren og han selv"): "i hver oplyst Alder | Poeten med Begrebet, Verden fik | Om ham og hans af slige Folks Kritik, | Hvordan den er for Resten, staaer og falder".

Side 8 Linje 7-8:

Genremalerier \ Udgivne som Novelle-Poesier] d.v.s. Skildringer af det samtidige Hverdagsliv med Betegnelsen "Novelle" paa Titelbladet. - Om *Novell*litteraturen, der i Trediverne var meget righoldig, sml. Anm. til 1ste Binds Side 7 Linje 34. - *Genremaleri* kaldes et Maleri, som forestiller Scener af Hverdagslivet eller Folkelivet. Det kom frem herhjemme i Slutningen af Tyverne og vandt Trediverne igennem mere og mere Terræn, baaret frem af C. V. Eckersbergs unge Elever som Albert Kuchler, Vilhelm Bendz og Vilh. Marstrand, der til at begynde med gærne fremstillede 544 Scener af deres eget Liv, hvilket, siger J. L. Heiberg spydigt (Pros. Skrifter II 291) "synes grundet i den naive Mening, at det er Verden magtpaaliggende at erfare, hvorledes Kunstnerne, som dog ikke fortrinsviis have Ord for Skjønhed eller Dannelselse, see ud og gerere sig". Overhovedet vurderede den Heibergske Kres ikke Genremaleriet højt. - "Genremaleri" som Undertitel paa Bøger forekommer næppe i Trediverne, man brugte "Novelle".

Side 8 Linje 13:

Amor] det latinske Navn paa Kærlighedsguden i den græsk-romerske Mytologi.

Side 8 Linje 19:

Vi Christne fik kun to] Matth. 22, 35-40: "Og En af dem [Pharisæerne], en Lovkyndig, spurgte og fristede ham, og sagde: Mester, hvilket er det store Bud i Loven? Men Jesus sagde til ham: du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hierte, og i din ganske Siel, og i dit ganske Sind. Dette er det første og store Bud. Men det andet er ligesom dette; du skal elske din Næste som dig selv. Af disse to Bud hænger al Loven og Profeterne".

Side 8 Linje 24:

Søg at behage] sml. P.-M.'s Digt "Den ottende Konst" (nærvær. Udgaves 1ste Bind Side 179-183).

Side 8 Linje 37:

Tartuffen] d.v.s. Hykleren, den skinhellige Person; er Navn paa Hovedpersonen i den berømte franske Komediedigter Molières Lystspil "Tartuffe" (1664), et Angreb paa den skinhellige katolske Gejstlighed. [Udtales: tarty'f].

Side 8 Linje 37:

Hetæren] d.v.s. Skøgen (sml. Anm. til 1ste Binds Side 275 Linje 19).

Side 9 Linje 16:

Idet jeg ikke hugger Knuden over] Talemaaden at hugge Knuden over har Hentydning til Fortællingen om Alexander den store (323 f. Kr.) og den gordiske Knude. Guderne havde udtalt, at den, som først paa en Vogn mødte den fra Oraklet (Anm. til 1ste Binds Side 93 Linje 17) hjemvendende Udsending, skulde blive Konge i Phrygien (Landskab i Lilie-Asien). Landmanden Gordios blev den lykkelige. I sin Taknemmelighed indviende han i den af ham anlagte Stad Gordion et Tempel til Zeus, den øverste Gud, og opstillede i det Vognen; paa Vognstangen knyttede han Aaget fast med en saa kunstig Knude, at Oraklet lovede den, der kunde løse den, Herredømmet over Verden. Alexander den store løste Knuden ved at hugge den over med sit Sværd.

Side 9 Linje 23:

Han prøver Alt, men vælger ei det Bedste] sml. 1 Thes. 5, 21: "Prøver alle Ting; beholder det Gode".

Side 10 Linje 6:

Autor] (latin) "Forfatteren".

Side 10 Linje 16:

Patronen] ironisk og spøgende = *Personen*; endnu alm. (en snurrig, sær, lystig o. s. v. Patron) [af latin *patronus* "Velynder, Beskytter"].

Side 10 Linje 21:

Blomstermyl] Myl, nu kun: *Mylder* eller *Mylr* (Vrimmel); P.-M. bruger Formen Myl igen Side 494 Linje 30: "Lig Verdens Myl blandt de udvalgte Faa" og i "Ahasverus": "Der var en Støi, et Stiim, et Myl, | Et blandet Chor af vilde Hyl", og Baggesen anvender 1785 ("Poesiens Oprindelse") Udsagnsordet *at myle for at myldre*: "Som naar paa gammel Torv den blinde Pøbel myler | I Klynger om det lykkelige Nummer ..." (der er Tale om Tallotteriets Trækning).

Side 10 Linje 28:

forlanger] omtrent = ønsker; ligesaa Side 119 Linje 23, Side 157 Linje 21 o. fl. St.; sml. Anm. til 1ste Binds Side 377 Linje 31.

Side 11 Linje 2-3:

ei langt fra Byen Veile, \ (Der for det jydsk Paradiis har Ord)] Vejleegnen prises, som rimeligt er, enstemmigt af Datiden baade for sin Naturskønhed og sin Frugtbarhed. *Chr. Molbech* skriver 1815 i sine "Ungdomsvandringer" (II 183): "Omtrent en halv Miil Sønden fra Veile begynder den med Rette saa berømte Egn, der i særegen Charakter og Naturskønhed vist ikke har sin Lige i vort Fædreland ... Ingen, der ikke har seet dette Sted, vil troe, at en saadan Egn er at finde i vort Land; og enhver 545 som har seet Bierglande, maa gienkiende dem her". Og *Gr. Begtrup* skriver 1808 i sin Bog "Agerdyrkningens Tilstand i Danmark" (V 219) om Vejle Amt: "Dette Amt er fortrinlig godt. Den største Deel deraf har en god Jordbund, er vel forsynet med Skov, vel befolket, og af Bondestanden ere de Trefjerdedele Selveiere". - P.-M. har uden Tvivl været personlig kendt paa Vejleegnen; han kan saaledes i sin Barndom have besøgt sin Faders Søster Inger Marie (1828), som var gift med Johan Henrik Selmer (1831), fra 1803-1820 Amtmand over Vejle Amt.

Bide 11 Linje 8: Der, *hvor paa Kortet man seer tvende Prikker]* heraf lader sig naturligvis Adam Homos Fødested ikke bestemme. Af Side 38 Linje 34 fremgaar det imidlertid, at Horsens Landevej gaar gennem Sognet og kan ses fra Degnens Have. Landsbyen ligger altsaa nord for Vejle Fjord. Selvom der næppe er tænkt paa nogen bestemt, kan de i Forhold til Fjorden højtliggende Kirker Engom og Davgaard samt Herregaarden Tirsbæk nede ved Fjorden omgivet af Skov have dannet Baggrunden for den udførlige Skildring af Adams Barndomsegn i 8de Sang.

Side 11 Linje 31:

hjemmegjort, af egne Faar] Faareavlens var i P.-M.'s Barndom i stærk Fremgang i Jylland og ikke mindst i Vejleegnen (se C. Dalgas, Veile Amt, 1826, Side 165). - Adam Homos Fader driver, som de fleste Landsbypræster paa den Tid, selv Præstegaardsjorden. Landbruget gav dengang saavel Husbonden som Husmoderen adskilligt mere at tage Vare paa end nu til Dags, idet man f. Ex. ikke alene selv slagtede, bagte og bryggede, men ogsaa for en stor Del selv tilvirkede sine Klæder.

Side 11 Linje 33:

tilhuse] = hjem, se Anm. til 1ste Binds Side 68 Linje 36.

Side 12 Linje 5:

Vindver] om denne Form se Anm. til 1ste Binds Side 29 Linje 3.

Side 12 Linje 11:

Pult] dengang var det alm., at man skrev staaende ved en Pult (P.-M arbejdede selv paa denne Maade).

Side 12 Linje 13:

Lig Hyrderne] se Luk. 2, 8-20 (Juleevangeliet).

Side 12 Linje 15:

Gestalt] Skikkelse (om de tyske Laaneord med Forstavelsen *ge-* se Anm. til 1ste Binds Side 20 Linje 17).

Side 12 Linje 26:

Mortensdagen] den 11te November.

Side 12 Linje 27-28:

i Christenkaaben \ Og med en Hue, guldbrodeert og grøn] Christenkaaben er Daabskjolen (ogsaa kaldet "Kristentøjet"); den havde alm. Form af en Pose ("Kristenposen") og var paa Forsiden meget pyntelig (med

rødt Kors over Brystet eller med paasyede gyldne Baand, Stjerner, Englehoveder o. s. v.) [Afbildning hos F. L. Grundtvig, *Livet i Klokkergaarden*, 1909, Side 59]. Til Daabskjolen hørte en Hue, der ogsaa var smykket f. Ex. med Sølv eller guldvævet Tøj [Afbildning smstd.]; naar den her er *grøn*, er det naturligtvis, fordi *grønt* er Haabets Farve.

Side 12 Linje 38:

Canapee] (fransk) "Løjbænk, Sofa".

Side 13 Linje 15:

dine Løjer] ret uvirkeligt: et Barn paa 1½ Maaned gør ikke Løjer (P.-M. havde selv ingen Børn).

Side 14 Linje 11:

en *lille Skræder*] = en lille Umulighed (*Skrædderne* har fra gammel Tid alm. været Genstand for Spot og Haan, se H. F. Feilberg, Bidrag til skræddernes saga, i Dania I og III).

Side 14 Linje 14:

Jordens Salt] Jesu Ord til Apostlene (Matth. 5, 13): "I ere Jordens Salt".

Side 14 Linje 16:

et Mørkets Barn] d.v.s. en Forbryder.

Side 14 Linje 20:

Nattens Lamper] spøgefuld Omskrivning for: *Stjernerne* (sml. Anm. til 1ste Binds Side 23 Linje 2).

Side 14 Linje 23-24:

Paa dette Tegn saa fast hun monne bygge; \ Thi samme Stund hun bad for Barnets Lykke] efter den gamle Tro, at naar man i det Øjeblik en Stjerne "falder" udtaler et Ønske, vil det gaa i Opfyldelse.
546

Side 14 Linje 31:

Harm] Sorg, Smerte (se Anm. til 1ste Binds Side 89 Linje 38).

Side 14 Linje 33 - Side 17 Linje 8]

uden Tvivl bygget paa egne Erindringer fra Barndoms- og (se Anm. til Side 15 Linje 21) Studenteraarene.

Side 14 Linje 35-36:

Hjerterum ... Huusrum] sml. Talemaaden hos Peder Syv (1702), der er blevet alm.: "Der er rum nok, hvor der er hjerterum".

Side 15 Linje 11-12:

en Snak \ Som næsten babylonisk man kan kalde] d.v.s. en Snakken, saa man knap kan høre Ørenlyd og forstaa, hvad Modparten siger (babylonisk Tale egl. = forvirret Tale, sml. 1 Moseb. 11, 9).

Side 15 Linje 20:

Anekdot] nu: *Anekdote* (sml. Anm. til 1ste Binds Side 35 Linje 23).

Side 15 Linje 21:

Paa Politikens Marker rundt man traver] dette passer kun paa Tiden efter 1830, se Anm. til 1ste Binds Side 31 Linje 31.

Side 15 Linje 22:

I Konsternes Paulun man søger Ly] d.v.s. man snakker om Bøger, Musik og Teater, hvilket var "dannede" Menneskers alm. Samtaleæmne i Frederik VI's Tid (*Paulun* egl. = Telt, Bolig).

Side 15 Linje 23:

Metaphysiken] den Del af Filosofien, som beskæftiger sig med alle Tings Oprindelse og Væsen; nu

dyrkes den næsten slet ikke, men var paa P.-M.'s endnu anset: J. L. Heiberg, Poul Møller og F. C. Sibbern gav sig af med metafysiske Studier og udgav i Trediverne Skrifter derom.

Side 15 Linje 24:

Og dumper ned til Kjældermands-Logiken] saaledes først Udg. 1851; Udg. 1841 og 1849 har: "Og lader for en Spøg saa Alt istikken". Meningen af Linje 23-24 er altsaa den: naar man er kørt fast i den alvorlige Diskussion, klarer man sig ud af sin Forlegenhed med en Vittighed. - "*Kjældermand*" i Betydning "(daarlig) *Vittighed, Brander*" (Laaneord fra Fransk gennem Tysk) kom først i Brug herhjemme omkring 1830, og det blev nu en formelig Mode overalt og ved alle Lejligheder at sige "Kældermænd". P. V. Jacobsen skriver 21/3 1831 til Adler i Ribe (Breve fra P. V. Jacobsen, Side 147): "Af Aviserne vil Du have set det Raseri, der for kort siden bemægtigede sig Kjøbenhavn med Hensyn til de saakaldte Kældermænd. Man hørte ikke andet end deslige Vittigheder, som oftest ikklædte Gaadefor6m, og jeg troer, at de fleste Mennesker fra Morgen til Aften ikke tænkte paa andet eller i andet end Kældermænd. Saaledes kom en Mand ind til en Konditor [d.v.s. paa en Kafé], og, da han saa en Bekendt siddende der, sagde han til ham: "Hør, kan De ikke sige mig, hvorfor er Posten ikke kommen idag?" Manden smilte, drejede Hovedet til alle Siderne, rystede det, lo og sagde tilsidst: "Nej, det kan jeg ikke gætte!" Han troede, det var en Kældermandsnød, den anden vilde give ham at knække, medens det var et simpelt, uskyldigt Spørgsmaal". Der udkom Smaaabøger med "Kældermænd": 1831 "Udvalgt Samling af friske Kjældermand af Mads Foss" og "Kjældermand, En Samling af nye og vittige Indfald", 1834 "Borgere og Kjældermand af O. Topp" og endnu 1856 "100 morsomme Kjældermand, samlede og udgivne af Hans Persen Kjældermand". - Side 27 Linje 26 og Side 239 Linje 33-34 giver P.-M. selv "Kjældermand" til Bedste.

Side 15 Linje 30:

Diskurs] (latin) "Samtale, Diskussion".

Side 16 Linje 1-2:

forinden ... foruden] nu: *indenfor og udenfor*, se Anm. til 1ste Binds Side 30 Linje 15; sål. hyppigt hos P.-M.

Side 16 Linje 6:

Mennesket af Brød ei lever blot] sml. Matth. 4, 4: "Mennesket lever ikke alene af Brød, men ved hvert Ord, som udgaaer igiennem Guds Mund".

Side 16 Linje 23:

der Fedekalven slagter] sml. Luk. 15, 11-32 (Fortællingen om den forlorne Søn).

Side 16 Linje 24:

gentil] (fransk) "høflig, beleven".

Side 16 Linje 31-32:

her i Overflod hvor kan de Gode \ Fremtidigs47Mangel vel paa Brød formode] Ordspil: Brød her med Bibetydning "Levebrød, Embede".

Side 17 Linje 6:

Vale] (latin) "Farvel, Levvel". - Latinen var i det hele mere nær ved Haanden dengang end nu; sml. Side 23 Linje 17: *Genus*, Side 24 Linje 39-40: *in extenso* og *in suspensio*, Side 31 Linje 31-32: *Codex* og *Podex*, Side 42 Linje 23-24: *Homo flens! O monstrum hominis! Indigna mens!*, Side 44 Linje 10-13: *ego, rego, nego*, Side 51 Linje 8: *ars amandi*, Side 53 Linje 36: *In sano corpore sana mens*, Side 54 Linje 35: *primus inter pares*, Side 113 Linje 38: *non plus ultra*, Side 125 Linje 18: *nervus rerum*, Side 127 Linje 16: *O tempora! o mores!*, Side 223 Linje 31: *mores*, Side 229 Linje 23: *oremus*, Side 232 Linje 21: *Jus proponendi*, Side 266 Linje 16: *in suspensio*, Side 269 Linje 7: *Vehikel*, Side 400 Linje 8: *Sic transit gloria mundi!*, Side 430 Linje 35: *Quid Saul inter prophetas?*, Side 448 Linje 5: *Esse, non videri*, Side 511 Linje 18: *Vita*.

Side 17 Linje 25:

Støvet] poetisk = Mennesket, Menneskeslægten (sml. Anm. til 1ste Binds Side 20 Linje 14).

Side 17 Linje 33:

Stadsestue] paa Landet, hvad *Salen* (se Anm. til 1ste Binds Side 31 Linje 2) var i København og Købstæderne: den Stue, der kun benyttedes, naar der kom Fremmede [nu stærkt ved at forsvinde].

Side 17 Linje 36:

En heel Forsamling der i Kreds vi skue] P.-M. har ikke tænkt paa, at den Kres, han her lader være forsamlet Juledags Morgen, i det virkelige Liv umuligt kunde være forsamlet den Dag, ti Provsten og de to Præster maatte selvfølgelig være i deres respektive Kirker og holde Julepræken.

Side 17 Linje 37 - Side 18 Linje 24]

i de let skitserede Portrætter af Præsterne har P.-M. villet give Typer paa de forskellige Retninger, der fremtraadte blandt hans Samtids Præster. Som Præstesøn, opvoxet i en Præstegaard og levende en stor Del af sin Ungdom i Præstekrese, har han haft en udmærket Lejlighed til at blive bekendt med de forskellige Typer, og der kan næppe være Tvivl om, at der ligger Træk fra Virkeligheden til Grund for Skildringen (se f. Ex. Smaating som Side 18 Linje 8 og Side 21 Linje 29-30), selv om det nu er umuligt at pege paa bestemte Personer, som Digteren har haft for Øje.

Provst Matthias Holm (Side 17 Linje 37-40) er Type paa den gammeldags rettroende (ortodoxe) Lutherdom, der tager Guds Ord, som det er, uden at lægge til eller trække fra (sml. Side 28 Linje 33-36). Saadanne Præster var der ikke mange af i Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarh., da Rationalismen (se nedf.) herskede i den danske Kirke (Grundtvigs og Ingemanns Fædre f. Ex. var gammeldags kristne Præster i det 18de Aarh.), men Retningen vandt fra Tyverne af mere og mere Terræn, særlig ved J. P. Mynsters Virksomhed, idet mange rationalistisk sindede og paavirkede Præster lidt efter lidt førtes over til den.

Hr. Pastor Jeremias Top (Side 18 Linje 1-8) er aabenbart Repræsentant for de Præster, der fra Tyverne af sluttede sig til den stærkt pietistisk farvede Lægmandsbevægelse ("de Hellige", "de Opvakte" kaldte de sig selv), som var en Udløber af den gamle krasse Pietisme i Begyndelsen af det 18de Aarh., og som havde holdt sig i forskellige Egne af Landet paa Trods af den herskende Rationalisme, saaledes baade paa *Vejleegnen* og *i Kerteminde*, hvor P.-M.'s Fader havde adskilligt Bryderi med den. I Trediverne støttedes denne pietistiske Lægmandsbevægelse f. Ex. af Grundtvigs Ven og Discipel J. C. Lindberg, der optraadte med stor Voldsomhed.

Hr. Pastor Henrik Flint (Side 18 Linje 9-16) er Repræsentant for en Retning, som paa den Tid, 1ste Del af "Adam Homo" blev til, ialtfald kun ganske enkeltvis kan være kommet til Orde indenfor den danske Præstestand og blandt danske Teologer, men som P.-M. har følt liggende i Luften (i Fyrerne traadte den med Stud. theol., senere Professor i Filosofi Hans Brøchner 548 og Lic. theol. A. Fr. Bech frem i Litteraturen og fremkaldte Opstandelse indenfor den teologiske Verden). Flint er Tilhænger af den Opfattelse af Kristendommen, som den tyske Teolog, Docent ved Universitetet i Tübingen *David Friedrich Strausz* 1835 fremsatte i sin berømte Bog "Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet". Han opfattede Jesus ikke som en Gud, men som et almindeligt Menneske, der havde antaget sig selv for den i det gamle Testamente forjættede Messias, og han fremstillede den evangeliske Historie som en Række *Myther* og *Sagn*, der var opstaaede i det 1ste og 2det Aarh. e. Kr. blandt Jesu Disciple, hvis fromme Phantasi havde digtet dem efter det gamle Testamentes Messiasforestillinger som Forbillede; som rent historisk Person er Jesus os egentlig aldeles ubekendt. Strausz' Bog, der vakte en voldsom Opsigt og kostede Forfatteren hans Stilling, blev strax efter dens Fremkomst danske Præster bekendt gennem det af de teologiske Professorer ved Københavns Universitet H. N. Clausen og M. H. Hohlenberg redigerede, meget udbredte og læste "Tidskrift for udenlandsk theologisk Litteratur", der i sin 4de Aargang 1836 Side 80-230 bragte et udførligt Udtog, uden at tage Forbehold overfor Forfatterens Synsmaade, noget der forekom adskillige, f. Ex. J. P. Mynster, "høist besynderligt" (se Mynsters Breve til W. F. Engelbreth i Kirkehisl. Samlinger 4 R. IV 750 og 752). Det er vel dette, der har faaet P.-M. til at anbringe en Strauszianer blandt sine Præster; da hans Fader subskriberede paa Tidsskriftet, har han næppe været uden Kendskab til det. [1842-43 udkom Strausz' Bog i fuldstændig dansk Oversættelse ved Fred. Schaldemose.]

Peter Homo, Adams Fader, er Repræsentant for Rationalismen, der i P.-M.'s Barndom endnu var den dominerende indenfor den danske Kirke, og som først henimod Midten af Aarhundredet kan siges at være helt overvundet. Rationalisme kaldes den Retning indenfor Teologien, der støtter sig til Fornuften (latin: ratio) som eneste Vej til Sandhedens Erkendelse og som af "Aabenbaringen" kun godkender, hvad Fornuften kan fatte; derfor forkaster Rationalisten f. Ex. Miraklerne i enhver Skikkelse, de er enten slet ikke skete eller ogsaa er de gaaede til paa ganske naturlig Maade og kun paa Grund af Misforstaaelse blevet betragtede som Mirakler [nogle Expl. paa rationalistiske Mirakelforklaringer gives i Anm. til Side 44 Linje 16]. Den rationalistiske Teologi gik da ud paa Omfortolkning og Bortfortolkning af Skriften (sml. Side 27 Linje 33 - Side 28 Linje 8). Skønt de rationalistiske Præster kun i ringe Grad var interesserede i et kraftigt og bevidst Trosliv, gjorde de dog bestemt Krav paa at anses for kristne. Paa alle humane og borgerlige Omraader var de gennemgaaende livligt interesserede, ofte ivrige Fremskridtsmænd, duelige Landmænd, med paa alt nyt - ganske som Pastor Homo (se f. Ex. Anm. til Side 33 Linje 40 og Side 40 Linje 4-8) er det. Rationalismen, der kom til os fra Tyskland, havde sin Blomstringstid herhjemme i Tidsrummet ca. 1780 -1825, den fik sine Banemænd i Mynster og Grundtvig, paa P.-M.'s Tid var Stiftsprovst H. G. Clausen (1840), H. N. Clausens Fader, dens betydeligste Repræsentant.

Side 18 Linje 15:

superklog] (latin) indbildt klog, altfor klog.

Side 18 Linje 19:

beklipper Ordet] ligesom Møntmestrene i gamle Dage til egen Fordel "beklippede Mønten" og derved gjorde dens virkelige Værdi ringere.

Side 18 Linje 37:

Dadbens lille Candidat] spøgefuldt Udtryk om den, der skal døbes (sml. Udtrykket "Dødens Kandidat" om den, der skal dø).

Side 18 Linje 39:

Pasop] Hundenavnet Pasop er et Laaneord fra Tysk og betyder "Pas paa".

Side 19 Linje 2:

skjønne Døbedragt] den er skildret ovenfor Side 12 Linje 27-28.

Side 19 Linje 7-8]

alm. Folketro. Fra Nord-Fyen hedder det (Dania V 160): "I samme Grad som et Barn lader sin Stemme høre under Daaben, vil det blive begavet med Sangstemme". H. C. Andersen fortæller 1859 ("Mit Livs 549 Eventyr", Side 2): "Som en Skrighals skal jeg have viist mig i Kirken, da jeg blev døbt, hvorover Præsten, der senere af min Moder omtaltes som en meget ærgerlig Mand, sagde: "den Unge skriger jo som en Kat!" hvilke Ord hun aldrig kunde glemme ham; en fattig fransk Emigrant Gomard, som stod Fadder til mig, trøstede hende imidlertid med, at jo høiere jeg som Barn skreg, des smukkere vilde jeg synge, naar jeg blev ældre".

Side 19 Linje 16:

Kun Barnets Moder ene bli'er tilbage] vel fordi hun som Husmoder af Hensyn til Gæsterne ikke har Tid til at gaa med i Kirke. Forøvrigt var og er det endnu almindeligt paa Landet, at Moderen ikke tager med til Barnedaab i Kirken.

Side 19 Linje:

Sad alt i Rader Bonden og lians Qvinde] Mænd og Kvinder sad hver i sin Stolerække, Mændene til højre for Kirkens Midtergang, Kvinderne til venstre. Det var gammel Skik, som paa P.-M.'s Tid endnu overholdtes, at Mændene var i Kirke den første Helligdag, Kvinder og Tjenestefolk den anden; enten har P.-M. overset dette, eller ogsaa er det den store Begivenhed: Præstens Søns Daab, der har lokket hele Menigheden i Kirke første Juledag.

Side 19 Linje 20:

Byens unge Folk i Koft og Kjol] d.v.s. Karlene i Kofte og Pigerne i Kjole; naar P.-M. bruger Formerne Koft og Kjol, hvilke endnu i Almuesprogene er de gængse Former, i Stedet for Kofte og Kjole, er det maaske kun af Hensyn til Versemaalet; Formen Kjol bruges igen Side 363 Linje 9.

Side 19 Linje 21:

Baronens Stol] Baronens fra den nærliggende Herregaard, om hvem man faar nærmere Besked i 8de Sang, har sin egen Stol i Kirken, der, som det fremgaar af Linje 24, er anbragt som Pulpitur ovenover Menighedens Siddepladser. Da Baronens er Kirkeejer og har Kaldsret, er det kun naturligt og ikke Tegn paa utidigt Snobberi, at Homo bukkes for ham, før han begynder paa Prækenen (sml. de københavnske Præsters Buk for Kon gen, naar han er i Kirke).

Side 19 Linje 25-32] Originaludg. udmaler hele denne Scene noget mere:

Gudstjenesten begynder. Degnen bringer
Sin Tale frem midt i det aabne Chor,
Imedens at hans ene Tommelfinger
Sig i en Cirkel om den anden snoer.
Hans halvtillukte Blik ved Bønnens Ord,
Der i hans Mund kun som en Remse klinger,
Gjør, at den gode Degn det Anstrøg fik,
Som talte han mens han isøvne gik.

Medeet han vaagner og med Amen ender;
Hvorpaa tilbage han i Choret gaaer,
Og atter sig mod Menigheden vender,
Idet han Tonen an til Psalmen slaar.
Skjønndt her ham hændte nu, hvad tidt ham hænder,
At lidt paatværs han den i Halsen faaer:
Fuldkommen dog hans Menighed forstod ham,
Thi Tonen greb de, just som den forlod ham.

Tre Psalmer synges; mellem hver man hører
En Messe, hvoraf Intet man forstaaer;
Thi vel man seer, at Præstens Mund sig rører,
Mens underlige Toner fra den gaaer;
Vel seer man, at ham Degnen snart ifører
En Messehag'l og snart den af ham flaaer;
Vel seer man snart hans Ryg og snart hans Mave;
Men Meningen - ja hvo tør Mening have?

550

Side 19 Linje 29:

hans Stemme laaner Sangen Vinger] Orgler existerede ikke i Landsbykirkerne paa P.-M.'s Tid (de er endnu ingenlunde indførte i alle Kirker); Degnen angav Tone og Takt for Salmesangen ved at synge for. [Naar Orglet spiller ved Adams Bryllup med Baronesse Mille (Side 310 Linje 40), er dertil at bemærke, at Brylluppet finder Sted i Herregaardens Huskapel, og dèr er Orgel.]

Side 20 Linje 11-12]

for at have den fulde Forstaaelse af Pastor Homos Præken, bør man gøre sig bekendt med Rationalisten, kgl. Hofpræst Chr. Bastholms i sin Slags fortrinlige Skrift "Den Geistlige Talekunst" (1775), der har øvet en overordentlig Indflydelse paa den gejstlige Talekunst her i Landet. Af de forskellige "Prædikemaader", Bastholm her omtaler, har Homo aabenbart fulgt den, Bastholm kalder "den vilkaarlige synthetiske Læremaade", og som han særligt anbefaler: "man uddrager af Texten en Sætning, som enten udtrykkelig ligger deri, eller som den ikkun giver en grundig Anledning til, man deeler dette Thema efter eget Tykke, saaledes som det synes beqvemmost til Hovedsætningens fuldstændige Udførelse, man bruger siden af Texten, hvad man deri finder overeenstemmende med sin Plan, finder man intet, saa tvinger man den og intet af, man søger andre Steder de Grunde og Beviser, som man her savner" (Den geistlige Talekunst, Side 9).

Side 20 Linje 24:

Verdensborger] Rationalisterne yndede at understrege Menneskets Stilling som *Borger* i Samfundet med Borgerret og Borgerpligter mere end Menneskets Stilling som Synder overfor Gud.

Side 20 Linje 38:

aad sit Brød udi sit Ansigts Sved] 1 Moseb. 3, 19.

Side 21 Linje 15:

Til Gud som og til Cæsar] Matth. 22, 21: " Giver Keiseren det, som Keiserens er, og Gud det, som Guds er".

Side 21 Linje 18:

Apostlen siger] 2 Thim. 22.

Side 21 Linje 21-24]

Meningen er: Haabet mægter at se Barnet som "et Sølvkar", ikke som et "Skjændselskar", fordi det klynger sig til Skriftens Ord i Matth. 18, 2-10 (Uden I omvender Eder og blive som Børn o. s. v.) og Matth. .19, 13-15 (Himmeriges Rige hører Børnene til).

Side 22 Linje 1-8]

man skal ikke ved Homos Ord om den Gæring og det Røre, der er i "Tro, Stat og Videnskab", tænke paa Revolutionstiden i Slutn. af det 18de Aarh., men man skal tænke paa de aandelige og politiske Strømninger paa P.-M.'s egen Tid d.v.s. ca. 1825-38. Der er i denne Tid nok, der kan begrunde Pastor Homos Klage.

Hvad *Troen* d.v.s. Kirken angaar, da var den store Kamp mod Rationalismen indledet 1825 af Grundtvig og førtes i Trediverne med største Voldsomhed videre af hans Ven Lindberg; den kristelige Lægmandsbevægelse, stærkt pietistisk farvet, bredte sig i Løbet af Trediverne, skønt Myndighederne Gang paa Gang skred ind, ikke alene over Nord-Fyen, men ogsaa over Langeland, Vestsjælland og Vejleegnen; i 1834 begyndte Lindberg sine Angreb paa Kirkens Øverste, Biskop Mynster, i Anledning af den ny Alterbog og Katekismus, og endelig fremsatte Grundtvig 1832 Tanken om Sognebaandsløsning (d.v.s. Tilladelse til frit at vælge sig sin Præst og Sjælesørger), der 1838 blev indbragt som Lovforslag i Stænderforsamlingen; det var om denne Tanke, at Mynster 1836 skrev til sin Ven Provst Engelbreth: "jeg negter ikke, at den synes mig at være en af de Tanker, som Guds og Menneskers Fiende sender ind i Verden for at forsøge, om han kunde forstyrre og opløse Christi Kirke" (Kirkehist. Saml. 4 R. IV 749).

Hvad *Staten* angaar, da havde Julirevolutionen 1830 i Frankrig ogsaa herhjemme rejst Kravet om en friere Forfatning (sml. Anm. til 1ste Binds Side 31 Linje 31). Den 28de Maj 1831 udstedtes en kgl. Anordning, der lovede Indførelse af raadgivende Provinsialstænder; den 30te April og den 10de Juli 1832 sammentraadte efter Regeringens Opfordring "erfarne" og "oplyste" Mænd for nærmere at drøfte Forslaget; endelig udstedtes den 15de Maj 1834 Forordningen om Stænderforfatningen og i Efteraaret 1834 fandt de første 551 Valg Sted. Samtidigt dannede sig de politiske Partier (det konservative og det liberale) og de politiske Foreninger; Oppositionen kom stærkere og stærkere til Orde, dels i Stænderforsamlingen (Assessor Tage Algreen-Ussing), dels gennem Blade som "Fædrelandet" og "Kjøbenhavnsposten", navnlig det sidste førte til Tider en voldsom Tone (Mynster taler 1836 i et Brev om "Kjøbenhavnsposten og andre Radicale og Anarchister" [Kirkehist. Saml. 4 R. IV 751]). I Marts 1835 forefaldt der Optøjer i København, hvorved Minister Stemmann, der stedse holdt paa de skarpeste Forholdsregler mod Frihedsbevægelsen, var Genstand for Haan, Piben og Hyssen fra Ungdommens Side, endog den akademiske. H. C. Ørsted maatte tale Studenterne alvorligt til, og Politiet patruljerede udenfor Stemmanns Bolig for at forebygge yderligere Uroligheder.

Hvad endelig *Videnskaben* angaar, da var der 1824 (mens P.-M. endnu gik i Skole) udbrudt en hæftig Strid om den menneskelige Viljes Frihed og Moralens Grundlag, i hvilken Strid bl. a. Mynster, A. S. Ørsted og J. L. Heiberg tog Del; i 1833 havde Heiberg udgivet et Skrift "Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid", hvori han slog til Lyd for den Hegelske Filosofi (om den se Anm. til Side 56 Linje 17); det fremkaldte en litterær Fejde mellem ham, Mynster, F. C. Sibbern og H. L. Martensen. Indenfor Æstetikken faldt Heibergs Angreb paa Oehlschläger i Aarene omkring 1830 og fremkaldte en bitter Fejde bl. a. med Hauch.

Side 22 Linje 12:

kantrer] nu: *kæntrer*, se Anm. til 1ste Binds Side 21 Linje 3; det forekommer igen Side 89 Linje 30, Side 137 Linie 35 o. fl. St.

Side 22 Linje 16:

den forventede Slægt] d.v.s. den vanartede Slægt; ligesaa Side 132 Linje 10: "hendes heftige, forventede Sind"; alm. i ældre Dansk [sml. Holberg 1745 ("Don Ranudo"): "Hvad kand ikke Omgjængelse med gemene [d.v.s. simple] Folk udvirke? Barnet er jo saa forvendt, at man kiender det ey igien"] og i Bibeloversættelsen [sml. Phil. 2, 14-15: "Gjører alle Ting uden Knur og Tvivl, at I kunne vorde ustraffelige og rene, Guds ulastelige Børn, midt iblandt den vanartige og forventede Slægt"].

Side 22 Linje 19:

Vort Danmark er et lille fattigt Land] tør vel antages for Citat af Poul Møllers Digt "Glæde over Danmark" (trykt første Gang 1823):

Klerken raaber i Manillas Rønner:
"Danmark er et lidet, fattigt Land!"
Det forsikkrer Javas rige Sønner,
Selv Batavias skrantne Kræmmer stønner:
"Danmark er et lidet, fattigt Land!"

Side 22 Linje 23-40]

Pastor Homos Betragtninger over Vanskeligheden ved at vælge en Levevej, da der allevegne er saa mange om Budet, har til Baggrund den økonomiske og sociale Fremgang, som fandt Sted fra Midten af Tyverne, og som bragte adskillige til betænkeligt at ryste paa Hovedet. I særlig Grad var det *Landbruget*, der gik frem, og Homos Ord i Linje 25-28 stemmer saa temmelig med en Udtalelse af Nationaløkonomen Jacob Mandix 1830 i Skriftet "Danmarks Tilstand for omtrent tresindstyve Aar siden sammenlignet med den nuværende", Side 15: "Overdreve eller bestandig udyrket Jord har, naar de jyske Heder og Bornholms Udmarksjord undtages, næsten ophørt at være til". Mindre var vel Fremgangen for *Haandværks* og Industris Vedkommende, men Antallet af Haandværkere var dog i stadig Stigning. Medens saaledes Københavns Befolkning i Tidsrummet 1806-35 kun tiltog med ca. 18 Procent, voxede Antallet af Snedkere med ca. 88 pCt., af Malere med 100 pCt, af Sadelmagere med 56 pCt. o. s. v. (Falbe-Hansen og Scharling, Danmarks

Statistik, II 469). Hvad endelig Pastor Homos Klage over Overproduktionen af *Studenter* (Linje 37-38) angaar, da havde Nationaløkonomen C. N. David i P.-M.'s sidste Skoleaar i en udførlig Afhandling (Statsoeconomisk Archiv, II 1829, Side 1-69) hævdede, at "Concurrencen til Statstjenesten 552 i alle de Grene, hvortil Embedsexamina ere fornødne, for nærværende Tid er for stor", og han endte med at udtale Haabet om, at "Almeenheden vilde blive opmærksom paa, at der i den almindelige Tendenz til at lade Statens unge Borgere studere for Statstjenestens Skyld ligger noget letsindigt, som ofte paa Sønnenne maa hævne Fædrenes Mangel paa Overlæg". (Davids Afhandling blev forøvrigt imødegaaet af J. P. Mynster og A. S. Ørsted i "Juridisk Tidsskrift", XIV 1827.)

Side 23 Linje 5-6]

Matth. 6, 26-31.

Side 23 Linje 10:

gammel Gjæld] den danske Præstestands økonomiske Stilling var i Tidsrummet 1814-25 i højeste Grad elendig. "Det er vanskeligt for os at forestille os den fattigdom, der fandtes i præstegårdene. Man var henvist til at leve af, hvad gården frembragte. Kolonialvarer måtte der gives afkald på; penge fandtes næsten ikke. At betale skatter og andre afgifter var umuligt. Udpantninger hang bestandig over hovedet" (L. Koch, Den danske Kirkes Historie i det 19de Aarh. II 16-17).

Side 23 Linje 17:

Om Barn, som Genus] d.v.s. om Børn i al Almindelighed. [Genus (latin) "Slags, Slægt".]

Side 24 Linje 4:

Mens Grenen den er ung, man skal den bøie] gammelt Ordsprog; lyder i sin ældste nu kendte Form (det 16de Aarh.): "det skal [nl. man] tidlige krøge [d.v.s. gøre krog], en god Krog skal vorde".

Side 24 Linje 39:

in extenso] (latin) "udførligt, i alle sine Detaljer".

Side 24 Linje 40:

in suspenso] (latin) "svævende, uafgjort".

Side 25 Linje 27:

Paa Alteret sit Offer Homo fik] efter Prækenen, mens Salmesangen lød, og Præsten stod for Alteret, gik Mændene én for én op forbi Alteret og lagde paa dette en Pengesum ("Offer") til Præsten; paa Tilbagevejen fra Alteret "ofrede" man til Degnen. Dette fandt Sted ved de tre store Højtider: Jul, Paaske og Pinse ("Højtidsoffer"), samt ved Bryllup og Barnedaab ("Accidensoffer"). Efter Kirkeritualet skulde Ofret ydes i selve Kirken, men i København og Købstæderne erlægges det nu paa anden Maade.

Side 25 Linje 29:

Snart fire Skilling, snart en Mark] indtil 1ste Januar 1875 regnedes med Rigsdaler (= 2 Kroner) à 6 Mark à 16 Skilling.

Side 26 Linje 3:

et længer Ophold] om Brugen af Biordsformen længer som Tillægsord, der kommer igen Side 34 Linje 21, Side 64 Linje 4, Side 222 Linje 10, se Anm. til 1ste Bind Side 60 Linje 22.

Side 26 Linje 4:

i den kolde Kirke] paa P.-M.'s var Landsbykirkerne ikke udstyrede med Kakkellovne (de er det langt fra alle endnu).

Side 26 Linje 18-19:

mens i Skyer svøb' | De ligned Guder i Olympens Sale] det spøgefulde Billede er forsaavidt uheldigt valgt, som Bjærget Olymp (de græske Guders Bolig) netop er skyfri:

"Højen Olymp, hvor man siger, at Guderne har deres Bolig Evig og fast, som aldrig af Storm vorder rystet og aldrig Vædet af Regn og befyget af Sne, men Luften sig skyfri Breder derover, og lysende Glans omstraaler den altid".

(Homers Odysse, Wilsters Oversættelse.).

Side 26 Linje 22-24]

Mark. 16, 16. - Naar Præsterne her kommer ind paa en Diskussion om *Daaben*, er det næppe alene af den Grund, at dette Æmne efter en Daabsmiddag kunde ligge lige for, men sikkert nok saa meget, fordi Spørgsmaalet om Daaben og dens Betydning netop da (i Slutn. af Tyverne) var blevet i høj Grad brændende. De rationalistiske Præster havde taget sig det forholdsvis let med Daabsformularen, uden at der tidligere var gjort dem noget for det, og det vakte derfor stærkt Røre, da Assessor N. M. Spandet, en Ven af Grundtvig, 1828 indgik med Klage til Biskoppen over, at Pastor Brorson ved Garnisons Kirke havde døbt et af hans Børn med Udeladelse af Forsagelsen og en forkortet Trosbekendelse. "Da det - skrev han - er mm Pligt at gøre, hvad jeg formaar, for at mine Børn kunne blive evindeligt 533 salige, hvilket ingen kan uden at fødes paa ny af Vand og Aand, det er: at døbes med den kristelige Daab, saa er det naturligt, at jeg kan ikke andet end være urolig, nu jeg maa tvivle om Gyldigheden af mine Børns Daab". Resultatet af Klagen blev en Kancelliskrivelse til samtlige Landets Præster, hvori det paalagdes dem "nøje at følge de allernaadigst foreskrevne Formularer uden nogen Udeladelse og uden noget Tillæg". Alligevel foretog ogsaa senere rationalistisk sindede Præster Udeladelser af Daabsformularen, saaledes Stiftsprovst H. G. Clausen ved en Daabshandling 1832, men hvergang blev de paa det hæftigste angrebne af de gammeldags troende, navnlig af J. C. Lindberg. I Trediverne førtes der i nogle Aar en offentlig Diskussion i teologiske Tidsskrifter og i Pjecer om Daaben og dens Betydning med Indlæg fra de forskellige teologiske Retninger.

Side 26 Linje 29:

saae skeelt til] d.v.s. skævede ondt til, skelede ondt til.

Side 26 Linje 35-37:

*selv om ei den Lære holder Stik, \ Som tyske Philosopher nu os skikker: \ At død er død]Spørgsmaalet om Sjælens Udødelighed stod paa Dagsordenen i den filosofiske Debat i Tyskland Trediverne igennem. Allerede 1830 havde Ludwig Feuerbach i sit Skrift: "Gedanken über Tod und Unsterblichkeit" ud fra det Hegelske System nægtet den personlige Udødelighed. Men den egentlige Strid udbrød først, da Fr. Richter Aaret efter Hegels Død udgav sit Skrift: "Die Lehre von den letzten Dingen" (1833), hvori han viste, at Konsekvensen af Hegels Lære var Ophævelsen af den gamle Lære om et Hinsides og et andet Liv. Herimod optraadte C. H. Weisse ("Die Geheimlehre von der Unsterblichkeit des menschlichen Individiums", 1834) og den yngre J. H. Fichte ("Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer", 1834), der gav Richter Medhold i den Hegelske Filosofis Uforenelighed med den kristelige Udødelighedstro, men hævdede Muligheden af at bevise den ad anden Vej, og Aaret efter den mest ansete af Hegels Disciple C. F. Göschel med Afhandlingen: "Von den Beweisen für die Unsterblichkeit der menschlichen Seele im Lichte der speculativen Philosophie" (1835), der søgte at bevise Sjælens Udødelighed ud fra selve den Hegelske Filosofi. (Høffding, *Philosophien i Tyskland efter Hegel*, Side 18 ff.) I sin Afhandling: "Tanker over Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed, med Hensyn til den nyeste derhen hørende Litteratur", der tryktes 1838 i *Maanedsskrift for Litteratur XVII*, omtaler Poul Møller nogle af disse Skrifter. [Om den Hegelske Filosofi se Anm. til Side 56 Linje 17.]*

Side 26 Linje 39:

Sprog] Bibelsprog, Skriftsted.

Side 27 Linje 2:

en vis Mand] d.v.s. Fanden.

Side 27 Linje 12:

Crethi og Plethi] (hebraisk) "sammenløbet Pak" (Udtrykket stammer fra 2 Sam. 8, 18 og 15, 18, hvor det bruges om Kong Davids Livvagt).

Side 27 Linje 26:

en Top-maalt] en "Kældermand"! (se Anm. til Side 15 Linje 24). - At slaa (eller: sige) Sparto til noget = overgaa, "overtrumfe", stammer fra Lhombrespillet, hvor Sparto er næsthøjeste Kort, naar sort er Trumf.

Side 27 Linje 32:

Paa Græsset, mens det groede, døde Koen] det gamle Ordsprog lyder: "Mens Græsset gror, dør Horsemor [Følhoppen]" eller "Mens Græsset gror, dør Koen".

Side 27 Linje 35:

gesvindt] hurtig (om de tyske Laaneord med Forstavelsen *ge-* se Anm. til 1ste Binds Side 20 Linje 17).

Side 28 Linje 19:

Provsteret] den gejstlige Domstol, som (udenfor København) nedsættes, naar Sager anordnes mod gejstlige Embedsmænd (Præster, Degne o. s. v.) i Anledning af deres Pligter og Forhold i Embedsførelsen eller private Liv. Indtil 1806 bestod den af Provsten med to Præster som Assessorer eller Vidner; ved Forordn. af 1806 blev den civile Underdommer Provstens Meddommer, og Præsterne som Assessorer forsvandt.

Side 28 Linje 22-24:

Pharisæeren ... Tolder] Luk. 18, 9-14.

554

Side 29 Linje 7-8:

hvert et Drengbarn... | Ei ligner blot sin Fader, men sin Fadder] vidt udbredt Folketro. Først og fremmest gælder det, at Barnet kommer til at ligne sin *Gudmoder*: "Man siger gjerne for Sandhed, at et Barn kommer til at ligne lige saa meget den, der "bær" det (Gudmoderen), som den, der "fær" det (Moderen). Derfor skal man være forsigtig med at vælge Gudmoder til sine Børn" (E. T. Kristensen, *Jyske Folkeminder*, IV 349-50). Men ogsaa sine *Faddere* kommer Barnet til at ligne: "Ligesom der maa tages Hensyn ved Valget af Barnets Gudmoder, saaledes ogsaa ved Valg af Faddere, thi ogsaa disse vil Barnet komme til at ligne (Vestjyll. o. fl. St.)" (Jens Kamp, *Danske Folkeminder*, Side 364). Ogsaa udenfor Danmark kendes denne Tro: "In Provence on the other side of the Alps, as well as in Germany and Belgium, the opinion is widely prevalent that the child will resemble, morally and physically, his godparents" (Hartland, *The Legend of Perseus*, II 413). Side 30 Linje 13: *lovtes]* nu: *lovedes*; paa samme Maade staar Side 230 Linje 5: *krænkte*, nu: *krænkede*.

Side 31 Linje 22-31]

Spot (sml. Side 33 Linje 36) over en Side af den rationalistiske Pædagogik, som særlig var blevet udviklet i Tyskland af de saakaldte Philantropister ("Menneskevenner"), og som ogsaa praktiseredes herhjemme. Man forlangte, at Børnene ikke blot skulde kunne gøre Rede for de udvortes Genstande, men ogsaa for Begreber. Herom hedder det f. Ex. i Villaumes Haandbog for Lærere i Kiøbstæd- og Landsbyskoler, overs. af L. Hasse (Side 65): "Giøre dem opmærksomme paa deres *Begreber*. Lader dem altsaa, endog uden sandselige Gienstande, betragte Ting, som allene kunne tænkes, eller Tanker. Dette opnaae I paa samme Maade, nemlig I spørge dem, hvad Forskiel der er imellem dette og hiint Begreb? F. E. imellem at vælge og at ville. Svaret herpaa er meget tungere, end paa det Spørgsmaal, hvori en Hund og et Menneske, som de see, ere forskiellige". (Senere) Biskop over Fyen Fr. Plum (1834) fremhæver ligeledes (Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almue-Skolerne, Side 281) det vigtige i at forklare "adskillige *almeenvigtige Begreber*, der nødvendig maae forstaaes rigtig, ikke allene fordi de indeholde de uundværligste forberedende Kundskaber, og paa en vis Maade Grundvolden til al den øvrige Viden, og, rigtig forstaaede, lette enhver sammenhængende Underviisning, men ogsaa fordi de idelig forekomme i det daglige Liv, og altid bidrage meget til at kunne tænke og dømmе rigtig.... Denne Underviisning vil være den ypperligste Øvelse for deres Tænkeog Dømmekraft".

Side 31 Linje 31:

Codex] (latin) "Lovbog": Grammatikken er Sprogets Lovbog.

Side 31 Linje 32:

Podex] (latin) "Bag".

Side 32 Linje 25 - Side 33 Linje 8]

sml. hermed, hvad Dryaden (1ste Binds Side 360-362) siger om "at leve", og Eremitens Ord i 9de Sang (nærvær. Binds Side 377-79).

Side 33 Linje 40:

Gymnastiken] Gymnastik som Led i Ungdommens Opdragelse er en Frugt af det 18de Aarh.'s pædagogiske Ideer. I Danmark blev Sagen rejst i det 19de Aarh.'s Begyndelse af Fr. Nactegall (1847), der interesserede Frederik VI for den; ved Skoleloven af 1814 gjordes den til Undervisningsfag i Landsbyskolerne, og mange af de rationalistiske Præster interesserede sig for den. Sagen vilde dog ikke ret trives; de fleste Lærere manglede den nødvendige Uddannelse, de knappe Tider vanskeliggjorde Anskaffelse af Redskaber, og Befolkningen havde som Helhed vanskeligt ved at indse Gymnastikkens Betydning. Fra Slutningen af Tyverne voxede imidlertid med de bedre økonomiske Kaar Interessen for Skolegymnastik;

1828 paabødes Indførelse af Gymnastik ved alle Landets Skoler, og ved Udgangen af Aaret regnede man, at den dreves i 2000 Almueskoler. Samme Aar udgav Nachtegall en Lærebog i Gymnastik for Folkeskolen; han holdt sig væsentlig foruden til Forberedelses- og Smidighedsøvelser til Voltigering (Side 34 Linje 4: "paa Træhest, 555 midt i Naturens Tempel"), Klavring og Springning (Side 34 Linje 6), men ved den sidste Øvelse forkastede han Springstokkene (Side 34 Linje 13), som havde været anvendte i Aarh.'s Begyndelse. (Joakim Larsen i *Vor Ungdom* 1895, Side 465-512.)

Side 34 Linje 29:

Icarus] en Søn af den i de græske Oldtids-sagn berømte kunstfærdige Billedhugger og Bygmester Dædalus fra Athen; holdtes sammen med Faderen i Fangenskab i den af denne byggede Labyrinth paa Kreta; men Dædalus forfærdigede kunstige Vinger, satte dem sammen med Vox og anbragte dem paa sig og Sønnen. Da de nu begyndte Flugten, formanede Dædalus sin Søn til ikke at flyve for højt, men denne agtede ikke paa Advarslen: i ungdommelig Kaadhed og Livslyst fløj han højere og højere, da smeltede Vingerne for Solens Straaler, og han styrtede i Havet, hvor han druknede. [Sagnet om Icarus fortælles udførligt af den romerske Digter Ovid (17 e. Kr.).]

Side 34 Linje 38:

Id] (gammelt nordisk Ord) her = Gærning (sml. Anm. til 1ste Binds Side 6 Linje 20).

Side 35 Linje 9-16]

Adams Moder har naturligvis sunget for ham de Sange, der i hendes (og P.-M.'s) Barndom var populære, og ingen var det dengang i højere Grad end Thomas Thaarups (1821) til simple og letfattede Melodier af Schulz (1800). Om en Del af dem kan det siges, at de var "*til Fædrelandets Priis, til Danmarks Ære*".

Side 36 Linje 23]

Loen er det Rum i Laden, hvor Kornet tærskes (paa P.-M.'s Tid foregik al Tærskning ved Haandkraft: ved Hjælp af Plejlen, to stærke, ved en Læderrem forbundne Kæppe). - Davren er Morgenmaaltidet (man stod op med Solen), bestaaende af Øllebrød og Spegesild.

Side 36 Linje 33:

Ambitionen] (fransk) "Ærekærlighed, Æresyge".

Side 37 Linje 39:

Nemesis] i den græsk-romerske Mytologi Gengældelsens Gudinde.

Side 38 Linje 7:

Indbyrdes Underviisning] *Indbyrdes Undervisning* kaldes den Undervisningsmetode, efter hvilken de mere fremskredne Elever under Lærerens Tilsyn underviser eller vejleder de øvrige, hvorved det bliver muligt med forholdsvis ringe Udgift at faa et stort Antal Elever underviste af én Lærer i én Skole. Metoden blev opfundet i Slutn. af det 18de Aarh. af Skotten Andrew Bell (1832) og Englænderen John Lancaster (1838) (uafhængigt af hinanden) og vandt snart vid Udbredelse. I Danmark interesserede Frederik VI sig levende for den paa Grund af dens Billighed og ved kgl. Resolution af 21/8 1822 indførtes den i de danske Almueskoler. Regeringen gjorde alt for at udbrede den, bl. a. ved at uddele Ridderkors til de Provster og Præster og *Dannebrogskors til de Lærere*, der viste sig ivrige for den, men 1831 rettede den senere bekendte Politiker Professor H. N. Clausen et kraftigt Angreb paa den, og med Frederik VFs Død 1839 var dens Tid omme. - *Regning, Tegning og Skrivning* (Linje 4) var Fagene i den yngste Klasse. [En Skildring af den indbyrdes Undervisning efter egne Erfaringer som Barn har K. Ottosen givet i *Vor Ungdom* 1898, Side 137-152.]

Side 39 Linje 8:

Vesperkosten] Midaftensmad, et tørt Maaltid Kl. 5 om Eftermiddagen (Aftensmaaltidet - Navren - spistes først, naar Dagens Arbejde var til Ende). [*Vesper* (latin) = Aften.]

Side 39 Linje 32:

Paa Degn kun drypper, naar paa Præst det regner] P.-M. giver Ordsproget en anden Form og modsat Mening af den sædvanlige, ti det hedder ellers: "Naar det regner paa Præsten, drypper det paa Degnen".

Side 40 Linje 4-8]

Hentydning til den efter efter 1830 opstaaede Bevægelse mod Latinskolen til Fordel for Realskoler. Tage Algreen-Ussing skrev 1833 i Bladet "Dagen" en Række Artikler om Reformer i Skolevæsenet og forlangte her

Undervisning i Naturvidenskaberne og de levende Sprog, og samtidigt udgav Skibsklarereren Knud Gad en Pjece: "Hvor skal jeg sætte min Søn i Skole, naar han ikke skal studere? Hvor kan den kommende Kjøbmand, 556 Fabricant eller dannede Haandværker erholde den første Underviisning?" Han paaviste, at i dette Øjemed var de to Arter af bestaaende offentlige Skoler utilstrækkelige: Borgerskolen for tarvelig og Latinskolen for upraktisk. Der fulgte nu en livlig Diskussion i Blade, Tidsskrifter og Smaapjecer; Mænd som Fysikeren H. C. Ørsted og Botanikeren J. F. Schouw var ivrige Talsmænd for Realismen, medens f. Ex. J. P. Mynster var en bestemt Modstander af den og strængt holdt paa den klassiske Dannelse. Allerede 1835 indbragte Algreen-Ussing Forslag i Stænderforsamlingen om at oprette Realskoler og udtalte bl. a.: "Det er ikke Latin, Græsk og Hebraisk, man bruger i det daglige Liv; men det er Tysk, Fransk og Engelsk. Det er ikke en Masse af Aarstal og mytologiske Navne, døde Kongerækker og lærde Undersøgelser om de gamles Boliger og Klædedragt, som gavne os i det virkelige Liv, men det er grundige matematiske, geografiske, naturhistoriske og andre for det praktiske Liv nyttige og uundværlige Kundskaber". [J. Paludan, *Det høiere Skolevæsen*, Side 122-33; Joachim Larsen, *Den danske Folkeskoles Hist. 1818-98*, Side 99-101.] - Af Originaludg. ser man, at Pastor Homo har taget ivrig Del i Kampen. Efter Linje 8 fortsættes der nemlig saaledes:

Hvad gjorde Homo? Som den kloge Mand
Han skød til Vognen da han saae den heldte;
Han greb sit Spyd og gjordede sit Bælte,
Og drog imod de Romere paastand.
Ind paa det Ideale sig at vælte
Man saae ham med et lidet Skrift, som han
Gav denne fromme Titel: Bør en Christen
Ei gjøre fælles Sag med Realisten?

I dette Skrift ei lagdes Haand i Skjødet:
Paa Kunst og Videnskab der sattes Klik,
Ja Poesi, Logik og Grammatik,
Med samt Latin og Græsk fik Naadestødet.
Tilbunds midt i Debatten Aanden gik,
Men ovenpaa man saae at svømme Brødet,
Som Qvintessensen af, og Kjærnen i
Al Huusflid, Haandværk, Handel, Industri.

Men som Orakel Bogen Alle gjeldte;
I Landet om den blev uhyre Rift,
De litterære Tidender anmeldte
Den som et ypperligt og herligt Skrift.
En David blev den, som en Goliath fældte;
Thi hele Publicum, med voldsom Drift,
Tog de reale Skoler i Betænkning,
Og fordred i Latinen en Indskrænkning.

Side 40 Linje 12:

næsten classisk Smag for Otium hentet] med spydigt Henblik paa Faderens Frygt for de klassiske Studier (Græsk og Latin) = han erhvervede sig en næsten mønstergyldig Smag for Lediggang. [Otium (latin) "Hviletid, Fritid, Lediggang".]

Side 40 Linje 27-28:

Fux ... Dux] den nederste (daarligste) og øverste (flinkeste) Elev i en Klasse. [Dux (latin) "Fører"; Fux maaske opstaaet som Rimord til Dux.] - *Sidste Klasse* d.v.s. nederste Klasse; de lærde Skoler var ved Forordningen af 24/4 1805 delte i 4 to-aarige Klasser (sml. Side 51 Linje 5), men man kunde selvfølgelig blive Oversidder (sml. Side 51 Linje 5).

Side 40 Linje 33:

Madam Homo] men ovf. Side 19 Linje 5 Fru Holm om Provstinden og Side 27 Linje 7 Fru Amalie om Pastor Topps Kone.
557

Madam (fransk) kom fra Begyndelsen af det 18de Aarh. i alm. Brug i Dansk som Titel for gifte Koner af Borgerstand, indtil Midten af det 19de Aarh. brugtes det overhovedet om Koner, hvis Mænd ingen Rang havde (Rangspersoners Koner var *Fruer*), ogsaa alm. om Præstekoner. Dog var der i Tyverne og Trediverne Vaklen i Brugen af *Madam* og *Fru*; (senere) Biskop P. E. Müller (1834) skriver 1829: "Disse Udtryk have, ifølge Mændenes Høflighed eller Qvindernes Forfængelighed, ikke bestemte Grændser. Man kalder en Sælgekielling Moer; men Sælgekiellingerne kalde sig indbyrdes, især om Søndagen, hvis de ere pyntede,

Madame. Den formuende *Kiøbmandskone* vil hedde *Frue*, og *Adelsfruen* kalder den, hun anseer for sin Lige, efter den franske Titulatur *Madame*, men vil selv hedde deres *Naade*".

Side 14 Linje 9:

ni lange Mil] d.v.s.: over 9 Mil. Man regnede dengang (se f. Ex. Skrive- og Reise-Calenderen for 1836) ad Hovedruten fra Vejle til Horsens 4 Mil og fra Horsens til Aarhus direkte 5½ Mil.

Side 42 Linje 9 - Side 43 Linje 16]

at det er P.-M.'s egne Skoleerindringer fra Odense, der her og i det følgende ligger til Grund for Skildringen, kan næppe være tvivlsomt.

Side 42 Linje 23:

Søren Jensen] det synes af Side 325 Linje 28 utvivlsomt, at denne Søren Jensen er den samme som *lille Jensen*, senere i Livet Adam Homos bedste Ven.

Side 42 Linje 23-24:

Homo flens! | *O monstrum hominis!* *Indigna mens!* (latin) frit gengivet: "en Homo [Ordspil; Homo betyder: Menneske], der tuder! sikken en Homo! sikken en Pjalt!"

Side 43 Linje 2:

den latinske Grammatik] Latin var Hovedfaget i den lærde Skole, det havde de fleste Undervisningstimer hele Skolen igennem.

Side 43 Linje 7:

Røret] Spanskrøret, paa P.-M.'s Tid endnu uundværligt for de fleste Lærere.

Side 43 Linje 12:

fusked] snød (Laaneord fra Tysk).

Side 43 Linje 39:

Historiens Epos] d.v.s. Historien, Historieundervisningen. [Epos (græsk) "Tale, Ord, Fortælling".]

Side 43 Linje 40:

Cornelius Nepos] romersk Historieskriver i det 1ste Aarh. f. Kr., læstes paa Grund af sit lette Sprog dengang alm. i Skolernes 2den Klasse.

Side 44 Linje 3:

fik en Vinge] en Lussing, Ørefigen.

Side 44 Linje 4:

ham blev en Krage vendt] "»Skal jeg vende dig en krage?« Svares ja, tager man vedkommendes slikfinger på højre hånd og bøjer den forover og klemmer det øverste led dygtig ind mod håndfladen. Først naar skrigene over smærten er blevne alt for hjerteskerende, slipper man med den bemærkning, at nu kan han nok selv vende sin krage en anden gang" (Skattegravere 1886, II 237, Nr. 853).

Side 44 Linje 10-13] de latinske Ord betyder:

ego "jeg"; *rego* [egl.: "jeg hersker"] d.v.s. nu er jeg Dux; *nego* [egl.: "jeg nægter"] er hans Kritik af Læreren og er omtrent = sikken noget Vrøvl.

Side 44 Linje 15:

Adjunct Stæhr] *Adjunkt* (latin) var siden Skoleforordningen af 1805 Benævnelsen paa en Lærer ved en Latinskole [før 1805 hed Læreren "*Hører*"]. Adjunkterne var dengang oftest *teologiske* Kandidater, der hyppigt benyttede Lærerstillingen som Gennemgangsstilling, før de fik Præstekald.

Side 44 Linje 16:

Forklarede paa sin Viis et Mirakel] Hr. Stæhr har været Rationalist og drevet sin Religionsundervisning i

rationalistisk Aand d.v.s. med en overfladisk og aandløs Bortforklaring af *Miraklerne*. Sligt var i Tyverne og Trediverne endnu ingenlunde sjældent i Skolerne. Biskop B. J. Fog (1896), der 1829 kom i Metropolitanskolen og blev Student 1837, fik den Slags Forklaringer af sin Rektor N. L. Nissen (1845): Bepisingen af de 5000 i Ørkenen, der blev mættede af 5 Brød (Matth. 14, 13-21), beroede paa en Trykfejl, idet de store Tal gjaldt Brødene, de smaa Tal Menneskene 558 (hvorved det ogsaa blev forstaaeligt, at det tiloversblevne kunde fylde 12 Kurve!); den Røst, der hørtes ved Jesu Daab i Jordans Flod (Matth. 3, 13-17), kom ikke fra Himlen, men det var en omrejsende Duekræmmer, som i det Øjeblik fik Øje paa en ham kær, bortfløjen Due, om hvilken han sagde: "Min elskelige!" (Bondo, Biskop Fogs Levnet, Side 11-12). Foruden ved Overfladiskhed og Aandløshed karakteriseredes den rationalistiske Religionsundervisning ogsaa ofte ved Plumshed. Pastor J. Schjørring (1900), der i 1839 kom i Aalborg Latinskole, fortæller i sine Erindringer (Aarvog for dansk Kulturhistorie 1896, Side 126): "Religionslæreren hørte til den rationalistiske Skole, saa der var ikke Tale om, at han kunde gøre Religionstimerne opbyggelige for os. Det højeste, han kunde drive det til, var at faa os til at trække paa Smilebaandet, som naar han paa Spørgsmaalet, hvad Pilatus mente med det bekendte Ord til Farisæerne: »Hvad jeg skrev, det skrev jeg«, selv svarede: »Hold Kæft!«".

Side 44 Linje 38:

Rhombe, Paradox, Intensitet] *Rhombe* (græsk) "ligesidet Firkant med skæve Vinkler" (fra Matematikken), *Paradox* (græsk) "modstridende Paastand" (fra Religionsundervisningen), *Intensitet* (latin) "Kraftfylde" (fra Fysikken). - Religion og Matematik (Aritmetik og Geometri) læstes i alle Landets Skoler, Fysik derimod kun nogle Steder, i P.-M.'s Skoletid dog baade i Aarhus og navnlig i Odense (hvor han selv gik i Skole).

Side 44 Linje 40:

vort Danmark egentlig hed Thule] dette er dog en Misforstaaelse og Overdrivelse fra Adams Side. Thule kaldte Grækerne og Romerne det Land, som den græske Købmand Pytheas (ca. 600 f. Kr.) fra Marseille (Syd-Frankrig) fandt paa sin Rejse mod Nord, 6 Dagsrejser norden for Skotland. Det var det yderste Land mod Nord, Oldtiden kendte. Hvilket Land Thule i Virkeligheden har været, derom har der hersket megen Strid; de Lærebøger i Historie, som brugtes paa P.-M.'s Tid, antog det for den sydøstlige Del af Norge.

Side 45 Linje 22:

Stine neppe tyve Somre vog] d.v.s. var næppe fyldt 20 Aar. Til denne Brug af *at veje* er der næppe Sidestykker.

Side 45 Linje 37:

Amor] det latinske Navn paa Kærlighedsguden i den græsk-romerske Mytologi.

Side 45 Linje 38:

Hymen] Navn paa Ægteskabets Gud i den græsk-romerske Mytologi.

Side 46 Linje 3-8]

sml. 1ste Binds Side 46 Linje 25-40 ("Dandsrinden").

Side 46 Linie 12:

forliser] mister; ligesaa f. Ex. Side 81 Linje 28, Side 126 Linje 35, Side 195 Linje 6, Side 233 Linje 17, Side 277 Linje 19 o. fl. St.; se Anm. til 1ste Binds Side 434 Linje 8.

Side 46 Linje 15-16] Hentydning til Grethes Ord i 1 Akts 2 Scene af Wessels "Kjærlighed uden Strømper" (1771) om det foreslaaede Giftermaal med Mads, hvem hun tidligere har afvist som Frier:

"Den Kaal jeg spøtted' i, jeg skulde søbe selv?"

Side 47 Linje 3:

Cicero] Romernes berømteste Taler og Stilist (43 f. Kr.); hans Sprog og Fremstillingsmaade gælder som Norm for ren og smagfuld latinsk Prosa, og hans Skrifter dannede derfor Grundlaget for Latinundervisningen i de lærde Skoler.

Side 47 Linje 4:

Virgil] Romernes mest ansete Digter i fortællende Stil (19 f. Kr.); hans Hovedværk er det nationalt-romerske Helteedigt "Æneiden", der læstes i Latinskolerne.

Side 47 Linje 4:

Dido] den kvindelige Hovedperson i Virgils "Æneide"; hun elsker Digtets Helt Æneas, men efter Gudernes Tilskyndelse forlader han hende, og hun dræber sig selv af Sorg.

Side 47 Linje 5:

Ovid] romersk Digter (17 e. Kr.); hans Hovedværk er det mytologiske Digt "Forvandlingerne", der læstes i Skolerne allerede paa et 559 tidligt Trin, men han har ogsaa skrevet en Række stærkt erotiske Digte (sml Side 51 Linje 8).

Side 47 Linje 7:

Hector] den tapreste af de Helte, der i Homers Iliade forsvarer Staden Troja mod Grækernes Angreb.

Side 47 Linje 24:

Lyre] *Lyra* (græsk), et 4- eller 7-strænget Musikinstrument; dermed er Digtekunstens Gud udstyret og efter ham de jordiske Digtere.

Side 48 Linje 10:

i Skolens Høresal] d.v.s. i Klassen. [*Høresal* er Oversættelse af det latinske *Auditorium* "Forelæsningsaal".]

Side 49 Linje 11:

Mesterværket af Naturen] nu: *Naturens Mesterværk*; lignende Konstruktion f. Ex. Side 169 Linje 4, Side 258 Linje 34, Side 323 Linje 7, Side 361 Linje 37, Side 383 Linje 5 o. fl. St.; sml. Anm. til 1ste Binds Side 119 Linje 18.

Side 49 Linje 37:

Nectar] i den græsk-romerske Mytologi Gudernes Drik; overført: sød, guddommelig Drik; her: Kys.

Side 50 Linje 19:

Sirene] i den græske Mytologi skønne Havfruer, der ved deres yndige Sang lokker de søfarende til sig, hvorefter de dræber dem; overført: yndig Forførrerske.

Side 50 Linje 35:

Amors røde Fane] *rødt* er Kærlighedens Farve.

Side 51 Linje 4:

holdt Stik] d.v.s. udholdt Prøven, bestod den.

Side 51 Linje 5:

i fjerde Classe] øverste, afsluttende Klasse.

Side 51 Linje 8:

ars amandi] her tvetydigt: de latinske Ord betyder "Elskovskunst" og er Titel paa et Digt af Ovid (Anm. til Side 47 Linje 5), der dog paa Grund af sit Indhold ikke læstes i Skolerne.

Side 51 Linje 33:

paa Bøgerne han kasted | Med Iver sig] nu: *kaste sig over* = lægge sig efter, studere; ligesaa Side 63 Linje 37 og Side 125 Linje 8; samme Konstruktion f. Ex, ogsaa hos Kierkegaard 1844 ("Forord"): "dette Sidste er og bliver af yderste Betydning, at Prof. Heiberg har kastet sig paa Astronomien" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 52 Linje 2:

stoisk Viisdom] Stoikerne var græske Filosofer, der lagde Vægten paa streng Dyd og LigeGYldighed overfor alle sanselige Indtryk. Cicero (Anm. til Side 47 Linje 3) behandlede denne Filosofi i adskillige af sine Skrifter, af hvilke Bøgerne "om Pligterne" (de officiis) ifølge Undervisningsplanen af 24/4 1805 skulde gennemgaaes i Latinskolenes øverste Klasse [ogsaa Skriftet "om det højeste Gode og Onde" (de finibus), hvori den stoiske Filosofi ligeledes behandles, finder man af og til anført i Skoleprogrammerne som læst i 4de Klasse].

Side 52 Linje 3:

Homer] Grækenlands og overhovedet den europæiske Oldtids ældste og berømteste Digter, Iliadens og Odysseens "Forfatter"; i Græskundervisningen i Latinskolerne indtog han, som Undervisningsplanen af 24/4 1805 udtrykker det, "den første Plads".

Side 52 Linje 5-6:

Nu bag Historien han kritisk skued | Den Verdenslov, hvorefter Alting skeer] dette var neppe muligt ved Læsning af de Lærebøger i Historie, som da almindeligvis brugtes i Skolerne (Kalis og Kofods), men maaske har Adam (P.-M.) haft en Historielærer, som var paavirket f. Ex. af Henrik Steffens' Syn paa Historien (fremsat paa de berømte Forelæsninger 1802-04), ti Steffens søgte netop bag Historiens Enkeltbegivenheder "den Verdenslov, hvorefter Alting skeer".

Side 52 Linje 7:

Nu fordred han Tendens af Poesien] skal dette forstaas saaledes, at Adam (P.-M.) de sidste Aar af sin Skoletid har stiftet Bekendtskab med det unge Tysklands og Frankrigs poetiske Litteratur, der var en Tendensdigtning, i hvilken Problemer sattes under Debat? Den danske Litteratur i Tyverne og Trediverne kan i hvert Fald neppe siges at være Tendensdigtning.

Side 52 Linje 8:

Stringens] (latin) "Følgestrengthed i Slutninger".

Side 52 Linje 13-15]

uden Tvivl en Spydighed til den Hegelske Filosofi (om den se Anm. til Side 56 Linje 17).

560

Side 52 Linje 20:

Borgerbrev] det latinske Navn var *testimonium* ("Vidnesbyrd, Skudsmaal"). Indtil 1850 havde de lærde Skoler kun Ret til at *indstille* (dimittere) til Studenterexamen (examen artium), men ikke Ret til at *afholde* Examen. Den toges ved Universitetet i København (sml. Linje 34-35), og den, der indstillede sig til den, skulde fra vedkommende Skoles Rektor medbringe et *Testimonium*, der skulde være skrevet paa Latin, være stilet til Universitetets Rektor og Professorer, og som skulde indeholde Skolens Vidnesbyrd om den unge Mands Flid, Fremgang i Videnskaberne og sædelig Vandel, samt Oplysning, om han i sin Skoletid havde nydt offentlig Understøttelse (Stipendier).

Side 52 Linje 24:

Smakken] et Sejlfartøj til Færgefart; gik fra Aarhus til Kallundborg 2 Gange ugentlig i Sommertiden og havde i Kallundborg Tilslutning til Dagvogn til København; fra 1836 etableredes Dampskibsfart paa denne Rute ved Siden af Sejlsmakken (det kostede omtrent det dobbelte at tage med Dampskibet).

Side 52 Linje 25:

Pas] enhver, der rejste, ikke blot til Udlandet, men fra én Provins af Landet til en anden, skulde være forsynet med et Pas, udstedt af Øvrigheden i den rejsendes Opholdskommune, lydende paa hans Navn og Hjemstavn, angivende hans Rejserute og, hvis vedkommende var over 15 Aar, hans nøjagtige Signalement (Højde, Udseende m. m.), samt indeholdende Oplysning om, hvorvidt der herskede smitsomme Sygdomme paa Stedet, han kom fra. Dette Pas skulde visiteres og paategnes af Myndighederne hvert Sted, den rejsende kom hen; paa Færgesmakkerne af Skipperen. Jærnbanernes Udvikling (fra Fyrerne) gjorde Brugen af Pas altfor vanskelig og tidsspildende, og 1862 ophævedes Pastvangen. - Adam Homos Pas svarer ret nøje til Virkeligheden, hvilket ses ved Sammenligning med H. C. Andersens Pas fra 1819 [Orig. i Kgl. Bibi., Ny kgl. Saml. 1299 g I, 2°], da han rejste fra Odense til København (kun maa man erindre, at Andersen da ikke var 15 Aar, og at Signalementet som Følge deraf ikke er angivet): "Politiemesteren i Odense gjør vitterligt, at *Drengen Hans Christian Andersen her af Staden 14 Aar gammel, fød i Odense, taler ..., er ... af Vext, og ... af Bygning, har ... Haar, ... Øine, agter nu at reise herfra Staden til Kjøbenhavn over Land. Min tjenstlige Begjering er til alle og enhver, som bemeldte H. C. Andersen maatte forekomme, at de ham paa denne Reise ubehindret vilde lade passere. Her paa Stedet hersker ingen smitsom Sygdom. Odense Politiekammer den 4 September 1819 Klok. 9 For-Middag. C. V. Fich, const. Fuldm.* NB. Dette Pas gjelder allene for ovenmeldte Reiser og her i Byen kun 3 Gange 24 Timer" [det kursivt trykte er haandskrevet].

Side 52 Linje 34:

til Hovedstaden ind han kjørte] d.v.s. med Dagvognen (sml. Anm. til Linje 24).

Side 52 Linje 35:

hvor hæderligt Examen han bestod] se Anm. til Linje 20. - Studentereksamen afholdtes i Oktober.

Side 52 Linje 36:

eus] Student i det første Aar. [*Rus* er forkortet af latinsk *depositurus* = den, der skal aflægge - nl. Hornene: i gammel Tid blev den, der skulde optages ved Universitetet som Student, udklædt som Dyr med Horn i Panden, hvilket skulde betegne, at han hidtil havde været som et umælende Dyr at regne, og under alskens Ceremonier blev Hornene saa stødte af ham, og han indviedes som *Menneske* til det akademiske Liv.]

Side 52 Linje 37:

Laud] 1ste Karakter [forkortet af latinsk *laudabilis* = rosværdig].

Side 53 Linje 35:

Fortuna] Lykkens Gudinde i den græsk-romerske Mytologi; fremstilles i Kunsten med et Overflødhedshorn, af hvilket hun uddeler sine Gaver til Mennesket.

Side 53 Linje 35:

Billing] en lille Bid, en ren Ubetydelighed (af Bid, altsaa opr. Bidling).

Side 53 Linje 36:

In sano corpore sana mens] Citat af den romerske 561 Satiredigter Juvenal (ca. 130 e. Kr.): *mens sana in corpore sano* = en sund Sjæl i et sundt Legeme.

Side 54 Linje 20:

Og baxedes med ham som Poul med Peter] Gal. 2, 11-14.

Side 54 Linje 35:

primus inter pares] (latin) "den første blandt Ligemænd".

Side 55 Linje 13:

Bag] "Ryg"; alm. i ældre Dansk, sjældent i nyere Dansk udenfor Sættninger som *bagtale*, *baglænds*, *bagvendt*, *tilbage* o. lign.

Side 55 Linje 30:

Sagen i Qvæstion] d.v.s. vedkommende Sag; daarligt Dansk; Fransk: *la chose en question* = den omtalte Sag.

Side 55 Linje 33:

Item] (latin) "endvidere, fremdeles".

Side 56 Linje 8:

savoir vivre] (fransk) "Levemaade, god Opdragelse".

Side 56 Linje 9:

fromme] "gavne, hjælpe"; ligesaa Side 57 Linje 27: "hver en Fremtidsskjæbne, som dig frommer, | Dig fører ud i Verden fra dit Hjem"; Laaneord fra Plattysk; alm. i ældre Dansk, nu ikke meget brugt.

Side 56 Linje 17:

den ny Philosophi, \ Hvori nu alle lærde Hjerner svømme] Pastor Homo tænker paa den Hegelske Filosofi, grundlagt og udviklet af Georg Wilh. Friedr. Hegel (1831 som Professor ved Universitetet i Berlin), som i mere end en Menneskealder øvede en overordentlig Indflydelse, ikke alene i Tyskland, men ogsaa herhjemme. I sit Skrift "Om den menneskelige Frihed" 1824 gjorde J. L. Heiberg det danske Publikum første Gang bekendt med Hegels Filosofi; han blev dens ivrige og ihærdige Talsmand og lagde den til Grund for sin æstetiske Kritik (f. Ex. 1826 i sit Skrift om Vaudevillen og 1827-28 i sin Bedømmelse af Oehlenschläger og hans Tragedier), i Trediverne udgav han, foruden Skrifter som "Grundtræk til Philosophiens Philosophi, eller

den speculative Logik" (1832) og "Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid" (1833), 1837-38 "Perseus, Journal for den speculative Idee" - altsammen til Udbredelse og Befæstelse af den Hegelske Filosofi. Ved Siden af Heiberg var H. L. Martensen den fornemste Repræsentant herhjemme for den Hegelske Filosofi, som han fra Slutn. af Trediverne lagde til Grund for sine teologiske Forelæsninger. Modstandere af den var navnlig F. C. Sibbern og J. P. Mynster, der i Tredivernes Begyndelse udgav Modskrifter mod den. - Det er Hegels "Grundtanke, at naar Menneskeheden har gennemvandret Erfaringens og Historiens lange Vej, aabner der sig for den en Kreds af Tanker, i hvilken Alt fra det Højeste til det Ringeste kan og maa finde sin Plads. Og indenfor denne Tankekreds er der en saa inderlig Sammenhæng, at man ved at begynde med en enkelt bestemt Tanke, var det endog med den mest abstrakte af alle, Begrebet Væren overhovedet, med logisk Nødvendighed kommer over til alle de andre Tanker. Enhver enkelt Tanke udløser sin Modsætning, og derpaa bliver det Opgaven at finde en Tanke, der som en højere Enhed indbefatter begge Modsætningsled i sig. Men hele denne Tankebevægelse og Tankekamp er ikke blot Noget, der foregaar i den menneskelige Aand. Det er Tilværelsens inderste Væsen, som derigennem afslører sig" (Høffding). - Ejendommeligt for den Hegelske Filosofi er ikke blot Metoden ("den dialektiske Metode"), men ogsaa, som Pastor Homo rigtigt har faaet fat paa (Linje 23), *Terminologien*: de filosofiske Kunstord, hvormed Hegel opererer, og som var vanskelige at tilegne sig og klart forstaa. - Om P.-M. selv i sine første Studenteraar har følt sig tiltrukket af den Hegelske Filosofi, vides ikke; i "Adam Homo", hvor der hyppigt hentydes til den, er den i hvert Fald kun Genstand for hans Stiklerier, og i "Ivar Lykkes Historie" (II 287-95) satiriserer han aabenlyst paa en gammelmandsagtig-naiv Maade over den.

Side 56 Linje 20:

Viisdoms Nummer Ni] d.v.s. den højeste Visdom; en Parallel til dette Udtryk har Udgiveren ikke fundet.

Side 56 Linie 25:

Compendium] (latin) "Haandbog, Ledetraad, Udtog" - 562 "desværre (siger i P. L. Møller i sin Anmeldelse) vare Dr. Magers "Breve til en Dame" (om den hegelske Philosophi) dengang endnu ikke oversatte" [der sigtes til: Populair Fremstilling af den Hegelske Philosophies Resultater, i et Brev til en Dame, af K. W. C. Mager, oversat af H. C. Heger 1841].

Side 56 Linje 31:

paa det Samme] nu: i, *med det samme*; sml. P. A. Heiberg 179* ("Den gamle Skuespiller"): "Du er fordømt interessert. Var her paa det samme en Aktrise, saa friede Du til hende strax"; J. L. Heiberg 1825 ("Kong Salomon og Jørgen Hattemager"): "Havde jeg paa det Samme min Stok ved Haanden, saa skulde du faae Svar som forskyldt" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 57 Linje 8:

continuered] (latin) "fortsatte, vedblev".

Side 58 Linje 10:

iovergaars] nu mest: *iforgaars*; sml. Oehlenschläger 1805 ("Aladdin"): "See, hist paa Gaden kommer atter hid | Det smukke unge Menneske, som var her | I Gaar og Overgaars"; Baggesen 1807 ("Vor Frues Fald"): ". . . jeg nys har faaet et Brev | ... Foruden det fra gamle Paars, | Som jeg skrev af i Overgaars" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 59 Linje 1:

Dagens Kjerte] d.v.s. Solen (sml. Anm. til 1ste Bind Side 23 Linje 2).

Side 60 Linje 9:

Op og ned] under sit Visitkortfotografi (udgivet af G. Rosenkilde; ikke gengivet), forestillende ham læsende i en Bog, skrev P.-M. (se Georg Brandes, Danske Digtere, Side 269):

"Her læser jeg, at op og ned
Alting i Verden gaaer,
Hvo, som er oppe, altsaa veed,
Hvad snart ham forestaaer."

Side 60 Linje 10:

de høie Zoner] d.v.s. mod Himlen.

Side 60 Linje 14:

*Laurbærkroner]*Laurbærkransen er Heltens, Krigerens Sejrssmykke.

Side 61 Linje 25:

Studiigaarden] fra gammel Tid Navn paa *Universitetet*, bruges hyppigt af Holberg i Komedierne (f. Ex. Den ellefte Juni 1 Akt, 4 Scen.; Jacob von Thyboe 5 Akt, 5 Scen.) og var endnu henimod Midten af det 19de Aarh. ikke helt gaaet af Brug; sml. Fr. Thaarup 1826 ("Kjøbenhavn og Omegn"): "Af Universitetets Bygninger nævne vi her: 1. Den saa kaldte *Studiigaard*, beliggende paa Hjørnet af store Kannikestræde og Nørregaden"; S. Stern 1841 ("Beskrivelse over Kjøbenhavn"): "Studiigaarden eller Universitetet", "Her laae da nu i Gruus og Aske samtlige Studiigaardens Bygninger", o. s. v.

Side 61 Linje 28:

demonstrere] (latin) "forklare, bevise".

Side 61 Linje 32:

Polyhistor] (latin) en Lærd, der er kyndig i mange Fag eller Videnskaber. [Det 16de og 17de Aarhundredes Lærde var ofte Polyhistorer, men fra det 19de Aarh., da Videnskaberne spaltedes i mange Fag, forsvandt Polyhistorerne, og Videnskabsmændene blev nu Fagmænd.]

Side 61 Linje 34:

Promenaden] dengang som nu: Østergade (og Bredgade).

Side 62 Linje 20:

Mammon] (græsk-hebraisk) "Penge". - De Penge, Adam her takker for, er dem, Moderen lovede ham
Side 58 Linje 31-32.

Side 62 Linje 21:

End mit Stipendium dog holder sig] det Stipendium, Adam nyder, er de saakaldte "Oplagspenge". Ved hver Skole var der et Stipendiefond af alle Privatlegater, der skulde suppleres af Skolernes øvrige Indtægter, og af dette Fond understøttedes trængende og værdige Disciple under deres Skolegang. Hvad Stipendiaten ikke strax behøvede, skulde oplægges og udbetales ham med 1/3 ved Dimissionen til Universitetet, Resten i hans første akademiske Aar, saafremt han ikke gjorde sig uværdig dertil.

563

Side 62 Linje 23:

Patroner] (latin) "Velyndere"

Side 62 Linje 32:

russisk Frak] ogsaa kaldet *polsk Frakke*: en Frakke med høj Pelskrave og Snorebesætning over Brystet (se f. Ex. et Billede af Skuespiller N. P. Nielsen i P. Hansens Teaterhistorie II 315). - *Frak* er den ældre Form af Ordet (fransk frac), der endnu langt ind i det 19de Aarh. var den alm. Form (Molbech siger 1859 i sin Ordbog, at *Frakke* er "en mindre rigtig Skrivemaade") og er den hyppigste hos P.-M. (se f. Ex. Side 200 Linje 39, Side 222 Linje 5, Side 254 Linje 28, Side 297 Linje 31, Side 303 Linje 35, Side 362 Linje 7 o. fl. St.), ogsaa i Prosa (sml. "Ungdomskilden" (1865): "Hun var klædt i en bruun Soldaterfrak, der sluttede stramt om Livet"; "Ivar Lykkes Historie" (I 1866): "Havde De en gammel Frak til min Mand og et gammelt Skjørt til mig selv, saa havde De gjort god Gjengjæld for den døde Nattergal"; smstd.: "De ere endnu i Vintertøiet, ... Hr. Rose i en lang guul Overfrak..."; smstd.: "Han traf sin Herre fuld paaklædt, i Uniformsfrak med Sabel ved Siden"). [P.-M. bruger ogsaa af og til Formen *Frakke*, f. Ex. "Luftskipperen og Atheisten" (1852): "rask som sidst [... Smed ud han Støvler, Halsbind, Vest og Frakke".]

Side 63 Linje 6:

Vertens] hvem Adam boede hos, ses af Lottes Brev til Excellencen Homo i 9de Sang: "...Da Deres Excellence som Student | Logerede hos Skræder Franks Madame".

Side 63 Linje 15-16:

Ved alle Ting de stadigt har for Øie, | Studenterne at gavne og fornøie] Hentydning til Wessels Digt: "At gavne og fornøie | Hav stedse det for Øie".

Side 63 Linje 17:

Klokken Eet] "den sædvanlige borgerlige Middagstid var i Kjøbenhavn [i Trediverne] KL I" (Plenge, Livet i Kjøbenhavn, Side 42).

Side 63 Linje 23:

Lemmer] nu: *Medlemmer*; Lem = Medlem var alm. i ældre Dansk, men var paa P.-M.'s Tid ved at gaa af Brug undtagen i Betydning: Familiemedlem; sml. Holberg 1723 ("Jean de France"): "Jeg er fød over ti Mile sønden for Randers, hvor vi ere anseet som Lemmer af det hellige Romerske Rige, saa jeg er heller Romansk end Dansk"; H. C. Andersen 1853 ("Hjertesorg"): "Han [d.v.s. Moppen] er ligesom Lem af Familien, trofast og arrig, men det er han tirret til af mine Børnebørn".

Side 63 Linje 26:

Studenterklubben] Studentereforeningen; stiftet 1820. I de første 10 Aar var det udelukkende litterære og æstetiske Interesser, der kom til Orde i Foreningen; Samlingsaftenerne udfyldtes med videnskabelige Foredrag og Oplæsninger (Poul Møller f. Ex. oplæste her sin Novelle "En dansk Students Eventyr") og afsluttedes med et Drikkelag (i Fyrreterne hed det: Sold); først efter 1830, da Orla Lehmann kom til at spille en Rolle i Foreningen, kom Politik paa Dagsordenen. Studentereforeningen laa i P.-M.'s Studenteraar paa Hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade. P.-M. har næppe taget videre ivrigt Del i Studentereforeningens Liv (hans Navn søges forgæves i Foreningens ældre Historie), og hans Ord her tyder heller ikke paa nogen synderlig Varme.

Side 63 Linje 27:

Musasønner] spøgefuld Betegnelse for Studenterne.

Side 63 Linje 29-32]

hvad der sigtes til, fremgaar af Lægen J. H. Lorcks Erindringer (Side 49 f.). Lorck, der blev Student 1828, samme Aar som P.-M., fortæller, at om Formiddagen stod Studentereforeningen saa godt som tom, men henimod Kl. 2 begyndte Folk at komme. "Der dannede sig snart en snævrere Kreds, som gjerne nød sin Kaffe i den forreste Konversationsstue, hvor der stod en Sofa med et rundt Bord foran, og omkring dette grupperede sig i saa magelige Stillinger som muligt den lille Kreds, der paa Grund af sin morsomme og vittige Konversation sædvanlig var omringet af talrige Tilhørere. Jeg kan vel ikke erindre dem Alle, men jeg kan dog nævne Adskillige, der hørte til denne Kreds, saasom Brødrene Weiss, Philipsen, Arnesen, Borgaard, Suenson, E. Collin, A. Buntzen, C. M. Winther, Falkmann Petersen o. Fl., for ikke at tale om de ældre Notabiliteter [Berømtheder] Fabricius, Chr. Winther, H. Krøyer, Henr. Hertz, en Tid lang ogsaa Welhaven, der ofte sluttede sig til 564 denne Kreds. Her talte man om alle mulige og adskillige umulige Ting (med Undtagelse af Politikken) paa en i Reglen morsom og underholdende Maade; man uddelte Hib til Højre og Venstre i al Gemytlighed og blev ikke fornærmet, naar man selv fik en Snært". Omtrent Kl. 4, fortsætter Lorck, "blev Middagssessionen hævet, og nu stod Foreningen atter temmelig tom til om Aftenen".

Side 63 Linje 33:

et Par Timers Tid] nemlig fra Kl. 2-4, ganske i Overensstemmelse med Lorcks Beretning ovf. (Adam styrter lige efter Middagen Kl. 1 ned til Foreningen for at komme tidsnok til at nyde godt af den vittige Kreds).

Side 63 Linje 38:

hvad om Formiddagen ned er skrevet] nemlig under Forelæsningerne paa Universitetet.

Side 64 Linje 4:

paa Comedie] = i Teatret (se Anm. til 1ste Binds Side 5 Linje 25).

Side 64 Linje 6-16]

to unge Skuespillerinder havde i Aaret 1828 vakt mer end almindelig Opsigt i Tragediefaget: Elisabeth Heger (f. 1811, gift 1834 med Skuespiller Holst) og Johanne Louise Patges (f. 1812, gift 1831 med J. L. Heiberg). Jfr. Heger var 17/2 (da P.-M. endnu ikke var i København) optraadt første Gang som Signe i Oehlenschlägers Tragedie "Hagbarth og Signe" og overbeviste alle om, at man i hende havde faaet en Oehlenschlägersk Elskerinde af første Rang; jfr. Patges optraadte 2/9 for første Gang som Julie i Shakespeares Tragedie "Romeo og Julie" og løste den vanskelige Opgave over al Forventning mesterligt. - Som Linjerne 9-16 nu lyder, passer de nok saa godt paa jfr. Heger som paa jfr. Patges (der tales om hendes Øjes "blaa Azur"), men saaledes lød de ikke oprindeligt, saa at det dog er muligt, at P.-M. her har tænkt paa Fru Heiberg, for hvem han, som alle i Datiden, nærrede den dybeste Beundring. Linje 9-16 lød i Udg. 1841-63:

Tænk dig en middelmaadig høi Figur,

Med Præg af Aandens Seir og Kjødets Spægelse;
Tænk dig en Sjæl, hvis Røst er reen og puur,
Hvis mindste Blik er Hjertets Vederqvægelse,
Hvis luttrede og yndige Natur
Sig viser i enhver gracieux Bevægelse,
I Smil, i Suk, i Taarer og i Klage -
Tænk dig det Alt! og meer dog staaer tilbage.

Side 64 Linje 7:

Actrice] det franske Ord *Actrice*, der paa Holbergs Tid var den eneraadende Betegnelse for *Skuespillerinde* (ligesom *Acteur* for *Skuespiller*), var paa P.-M.'s Tid ved at gaa af Brug, men anvendtes dog endnu i Trediverne ikke helt sjældent (sml. Side 87 Linje 24: "Her saae hun i Triumf om til Actricerne" o. fl. St.).

Side 64 Linje 11:

Azur] "himmelblaa Farve".

Side 64 Linje 18:

en Dandseøvelse] det var i Tyverne og Trediverne i Modsætning til nu ganske almindeligt, at ogsaa voxne Folk gik til Danseøvelse.

Side 64 Linje 27:

Jette] forkortet af *Henriette*, dengang i Modsætning til nu et meget alm. Kvindenavn (sml. Anm. til 1ste Binds Side 9 Linje 1).

Side 64 Linje 28:

Cirkel] (latin) " Kreds" (her i overført Betydning).

Side 64 Linje 32:

Gratie] de tre Gratier er i den græsk-romerske Mytologi Gudinder for Ungdom, Ynde og Skønhed.

Side 64 Linje 37-38:

En Tale- og en Disputeer-Forening, \ Hvori Latinersproget høres blot] da Latin dengang var Examenssproget ved alle Embedsexaminer paa Universitetet (først 1838 slap Medicinerne helt for at tale Latin, 1847 Juristerne, 1849 Teologerne) og det Sprog, hvori alle Doktordisputatser holdtes, var der god Anledning for unge, fremadstræbende studerende til at udvide deres Kundskaber i Latin og opøve Færdighed i at tale det. 1813 565 havde en Kres af 10 Studenter (deriblandt J. L. Heiberg) dannet en Forening, som efter et berømt Undervisningssted i Oldtidens Grækenland fik Navn *Lycæum*, og som havde det Formaal at holde Disputereøvelser paa Latin. Man holdt Møde *hver Onsdag Aften* (Linje 39) i Vinterhalvaaret, siden 1828 regelmæssigt paa Borchs Kollegium i St. Kannikestræde; hvert Medlem skulde efter Tur fremsætte mindst 2 Sætninger ("Theses") til Diskussion og to andre Medlemmer beskikkedes til Opponent; alle Forhandlinger førtes paa Latin. Blandt Medlemmerne var der Teologer, Jurister, Medicinere, Filologer og Matematikere; P.-M. synes ikke selv at have været Medlem, men han nærede vistnok heller ikke nogen som helst Art af videnskabelig Ærgærrighed.

Side 65 Linje 1-2:

vor Exerccering, \ Thi som Student du veed man er Soldat] som et Led i Fædrelandets og Københavns Forsvar var der i Begyndelsen af Aarhundredet (foranlediget ved Slaget paa Rheden) blevet dannet et *Studenterkorps*, der fra 1808 fik Navnet "Kongens Liycorps"; 1812 blev det paalagt enhver Student ved Universitetet at indtræde i det, men det betragtedes, siger Orla Lehmann, der blev Student 1827, i sine Erindringer (Efterladte Skrift. I 51), "som et tomt Spilfægteri, bestemt til at tilfredsstille visse ophøjede Forkjærligheder og visse smaa Forfængeligheder [sml. ogsaa J. L. Heiberg 1826 ("Recensenten og Dyret"): "Trop. ... Jeg veed ogsaa lidt Mere om Tingene, end disse nymodens Studenterdukker, som blive saa vindige af at gjøre Exercice"] - paa dets militære Brugbarhed for Fædrelandets Forsvar troede Ingen". Det holdt sidste Gang Exercits 1848, men paa Papiret eksisterede det indtil 1864. ["Akademisk Skytteforening" stiftedes i Halvfjerdserne.]

Side 65 Linje 16:

Volden] København var indtil ind i Halvfjerdserne omgivet af Volde (deres Beliggenhed angives ved de nuværende Boulevarder: Øster-, Nørre- og Vester-Boulevard). Voldene var beplantede med Træer [sml.

Oehlenschläger 1803 ("Sct. Hansaftenspil"): "Det er i Dag et deiligt Vær, | Vinden vifter i Voldens Træer", og de skyggefulde Alléer var yndede Spadseregange [sml. Poul Møller 1819 ("Aprilsvis"): "Grøn er Vaarens Hæk, | Kaaben kastes væk, | Jomfruer sig alt paa Volden sole"]. [Sml. ogsaa H. V. Kaalunds Digt (fra 1877): "Da de rev Voldene ned".]

Side 65 Linje 22:

ned til Sundets Kyst] d.v.s. ud til Toldboden, hvorfra den almindelige Københavner dengang nød Synet af Søen; ti Langelinje var kun tilgængelig for dem, der havde "Tegn" (Plenge, anf. Skrift, Side 33).

Side 65 Linje 38:

Skriverbordet] nu kun: Skrivebord. Former som *Skriverbord, Skrivertøj, Skrivertavle* var endnu paa P.-M.'s Tid de almindelige i Skriftsproget (P.-M. bruger dem stadig); sml. Holberg 1726 ("Den Stundesløse"): "Hun er Skriver-Tavlen, og jeg er hendes indtil Døden underdanige Griffel"; Oehlenschläger 1816 ("Fiskeren"): "Lad strax en Slave | ... hente | Den sorte fløilsbetrukne Foliant | ... Som ligger inde paa mit Skriverbord"; J. L. Heiberg 1826 ("Recensenten og Dyret"): "De stimle om Bordet. En vælter det, saa Skuffen falder ud med Æsken og Trops Papirer og Skrivertøj"; Oehlenschläger 1827 ("Væringerne i Miklagaard"): "Hun staaer op fra et lille Skriverbord, og læser af et Stykke Pergament"; Hertz 1855 ("Den Yngste"): "Skal jeg da ikke | Først stille Jeres Bøger og Papirer | Og Skrivertøjet hen?"

Side 66 Linje 1:

som paa Børsen veier] d.v.s. gælder noget, betyder noget, har Indflydelse.

Side 66 Linje 4:

paa Prent] paa Tryk.

Side 66 Linje 14:

superfiin] "overordentlig fin" (super (latin) "saare, i høj Grad").

Side 66 Linje 17:

Epistelen] (latin) "Brevet".

Side 66 Linje 20:

bon jour] (fransk) "god Dag". Den alm. Tid for Aftenselskaber i Trediverne var Kl. 6-6¹/₂, præcis Kl. 9 gik man til Bords, og henad Kl. 12 brød man op og gik hver til sit (Plenge, anf. Skrift, Side 86-93). Det ses af Side 69 Linje 9-10, at Adam kommer for sent.

566

Side 66 Linje 25:

Spillet] "Datidens moderne Kortspil var L'hombre og Boston med dets Petit- og Grand-Misere [d.v.s. Spillet gik ud paa at gøre henholdsvis ét eller intet Stik] og indviklede Regnskab" (Plenge, anf. Skrift, Side 87).

Side 66 Linje 28:

hang] nu vilde man vel mest i denne Forbindelse bruge hængte, men de moderne Grammatikkers Regel om, at hang (der næppe er ældre end Beg. af 18. Aarh.) anvendes, naar Udsagnsordet staar uden Genstand, hængte derimod, naar det staar med Genstand, var paa P.-M.s Tid slet ikke gennemført: hang og hængte brugtes dengang i Flæng; sml. Oehlenschläger 1805 ("Thorsing"): "Flux af sin Hals tog Kongen en Kiede, | Tung af hin røddeste Guld, rundt med Karbunkler besat, | Hang den saa rundt om Heltens Hals; og det blomstrende Thorsing | Blev den Galge hvori høit han Forbryderen hang"; J. L. Heiberg 1826 ("Recensenten og Dyret"): "Nylig jeg hængte paa en Green, | For at see Beridernes Væsen"; Grundtvig 1837 ("Lad vaie høit vort Konge-Flag!"): "Afbild os kun det Korsets Træ, | Hvorepaa vor Frelser hængde". - Hang for hængte findes atter Side 150 Linje 19, Side 201 Linje 34, Side 293 Linje 39 o. fl. St.

Side 66 Linje 31:

Kortpengene] Penge, som efter Kortspillets Afslutning gives til Tjenerskabet.

Side 66 Linje 31:

ved Dreyers smaa Cabaler] d.v.s. ved hans smaa Spillepartier. [Gabale (fransk) er et Slags Kortspil.]

Side 67 Linje 8:

hartad] næsten, omtrent; bruges med Forkærlighed af Folk som Grundtvig, Ingemann og Blicher, falder nu gammeldags.

Side 67 Linje 24:

Musetakker] "takkede, syede Traadkanter" (Levins Ordbogssamlinger).

Side 67 Linje 31:

som *Dem paa Persisk klæder]* Persiske Sjaler, store og brogede, var dengang moderne; man brugte dem paa samme Maade som man bruger Overstykker nu (sml. Linje 27-28).

Side 68 Linje 24:

Particulier] (fransk) "en Mand, der lever af sine Midler"; Benævnelsen ansaas dengang for fin, men er nu ikke meget brugt.

Side 68 Linje 25:

galant] her = *flot, elegant*, ligesaa Side 214 Linje 38, Side 243 Linje 11, Side 262 Linje 36, Side 266 Linje 28, Side 341 Linje 21 o. fl. St.; se Anm. til 1ste Binds Side 4 Linje 27.

Side 68 Linje 28:

til unge Venner inclinered] d.v.s. havde Forkærlighed for.

Side 68 Linje 30:

Og trak - som man det kalder - hende op] at *trække en op* betyder alm. "at bedrage en", men her betyder det (under Indflydelse af Forbindelser som: at trække et Ur op) "at faa hende til at snakke, faa paa Glid" (man siger endnu: han er svær at trække op d.v.s.: vanskelig at faa noget ud af).

Side 69 Linje 15:

Tag Damerne i Skole] d.v.s. tag Dem af deres Opdragelse, = faa dem gjort livlige.

Side 69 Linje 37:

Ordsprogslegen] Originaludg. giver et Billede af Adams Virksomhed i Ordsprogslegen. Efter Linje 40 følger to, i senere Udgaver udeladte Vers, saa lydende:

Til Dagens Priis blandt meer han foreslog,
De tvende Ord "Fru Dreyer" at udføre:
Først man en Kone saae, som Bud modtog,
(Hvor maatte dette Budskab hende røre!)
At hendes Mand, som før blot hed Hr. Øre,
Som Cancelliiraad Øre hjem nu drog.
Dernæst man seer, at rundt en Herre dreier
En Dame, saa i Luften Skjørtet feier.*

* 567

Da Ingen mægted gjette hvad man spilled,
Da gik først Adams Vid for fulde Seil:
Han Husets Frue tog ved Haand, og stilled
Saa hende frem midt for det store Speil.
Men da med alle Fortrin, alle Feil,
I Glasset nu man saae det røde Billed,
Mens Fruen selv for Speilets Frue neier;
Da raabte som med een Mund man: Fru Dreyer! -

Side 70 Linje 3:

frappante] (fransk) "træffende, slaaende".

Side 70 Linje 6:

Legens Knude stedse skar itu] sml. Anm. til Side 9 Linje 16.

Side 70 Linje 17-24]

Skaalerne dengang, siger Plenge (anf. Skrift, Side 93), "udbragtes uden mange overflødige Ord [alm. kun: Og nu vil jeg udbringe en Skaal for Hr. Grosserer Hans Jensen og hans Madame], men altid ledsagede af Omkvædet: "Og dette skal være o. s. v." og en Række rungende Hurraer". Formlen for dette Omkvæd har man f. Ex. hos Hostrup 1844 i "Gjenboerne" (Akt 2, Scene 1):

:|: Og dette skal være Hr. Smidtses Skaal,
Hurra! :|:
Og Skam faa den, som ikke
Hr. Smidtses Skaal vil drikke!
Hurra! Hurra!
den Skaal var bra'!
Hurra!

Side 71 Linje 25:

Fine] forkortet af Josefine, dengang alm. Kvindenavn, sml. 1ste Binds Side 33 Linje 13.

Side 71 Linje 36:

Gehalt] (tysk) "Lødighed, Værd" (om tyske Laaneord med Forstavelsen *ge-* se Anm. til 1ste Binds Side 20 Linje 17).

Side 72 Linje 18:

arm] i Betydningen "*fattig*" er et Laaneord fra Tysk.

Side 72 Linje 25:

Alt kommer jo paa Øiet an, der seer] den nu alm. Talemaade er mest kendt i den Form, den fik af Goldschmidt 1867 ("Ravnen"): "Det seete afhænger af Øjnene, der see".

Side 73 Linje 8:

aromatisk] (græsk) "velligtende".

Side 73 Linje 20:

Aabenraa] Gaden (tæt ved Nørrevold) laa dengang i Byens Udkant, hvorfor ogsaa de unge Damer i Linje 27 siges at komme "fra Byen" derud.

Side 73 Linje 25:

Fiolen] Violinen (om Formen *Fiol* se Anm. til 1ste Binds Side 10 Linje 19).

Side 74 Linje 18:

Paa eengang sig de unge Piger minded] *minde sig* i Stedet for *mindes* er en Tyskagtighed, som dengang var meget alm., og som der findes mange Sidestykker til hos P.-M., se f. Eks. Side 99 Linje 29: Han minded sig et himmelsk Blik, Side 143 Linje 17: Haabets Løfter sig fornye, Side 145 Linje 24-25: deri sig møder ... Hjerte og Fornuft, Side 162 Linje 5: Alt hun har lært hun godt sig minder, o. fl. St.; sml. f. Ex. Oehlenschläger 1803 ("Guldhornene"): "De sig møde, de sig møde, | De forklarede Høie, | Kampfarvede, røde, i Med Stierneglans i Øie"; Baggesen 1807 ("Giengangeren, og han selv"): "Hvis du dig ei minder | (Og jeg vil troe dig) noget saadant Sted..."; J. L. Heiberg 1840 (Tilegnelsesdigt til "Syvsoverdag"): "Og Før og Nu og Oven og Herneden | For ham sig møde kjækt i Harmonie". [Sml. ogsaa Anm. til 1ste Binds Side 21 Linje 5.]

Side 74 Linje 20:

Modestij] (latin) "Ærbarhed"; alm. i Holbergs Komedier.

Side 74 Linje 24:

Thi gav han nu sig Luft i muntert Sprog] *Sprog* staar her, vel kun foranlediget af Rimnød, paa usædvanlig Maade = *Tale*.

568

Side 74 Linje 35:

kjørte dem i Vinden] *d.v.s.* holdt dem i Aande; sml. Hertz 1870 ("En Mand, der er elsket af Alle"): "Hans

Gig skal være kjøn, og han er en god Kudsk; han vil nok kjøre Dem i Vinden" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 75 Linje 14:

Bine] forkortet af *Jacobine*, dengang alm. Kvindenavn.

Side 76 Linje 17-24]

den Stemning, som Sangen fremkalder i Tilhørernes Sjæl, er i Originaludg. stærkere understreget ved følgende, senere udeladte, Vers:

Det var, som Mørket dækked til med Skygger
Den Ungdomsglands, der nu omstraaler dem;
Der, Stjernen lig, som op af Bølgen dykker,
Forsvinder og paany dog kommer frem.
Det var, som Haabet selv, hvis Krands dem smykker,
Medeet sad gammelt i Erindrings Hjem,
Men troede dog ei ret paa sin Forandring -
Saa randt en Stund - og Tid det var til Vandring.

Side 76 Linje 28:

Følgeskabets fast bestemte Ret] Retten til et Kys som "Belønning" for at have fulgt en Dame hjem omtaltes spøgende i Tredserne som noget, der hørte Fortiden til (mundtlig Meddelelse).

Side 76 Linje 33 - Side 77 Linje 32]

dette udfald mod Tidens i P.-M.'s Øjne respektløse Kritik af alt] og alle er vel ikke blot fremkaldt ved Betragtningen af de politiske og religiøse Bevægelser i Frederik VI's sidste Levetid (sml. om dem Anm. til Side 22 Linje 1-8), men Digteren har maaske nok saa meget litterære Forhold for Øje, og det er ikke umuligt, at der ligger en personlig Brod bag det bitre Udfald. P.-M.'s "Poesier, 1ste Del, 1836" (indeholdende "Eventyr i Skoven" og "Alf og Rose") var 1837 blevet skarpt kritiseret (anonymt) i det ansete, af en Række Universitetsprofessorer udgivne "Maanedsskrift for Litteratur", som Trediverne igennem gjaldt for en kritisk Overdomstol, og P.-M. var bleven saa forbitret over denne Kritik, at han 1837 i "Trochæer og Jamber, En poetisk Polemik" rettede et hvast Angreb ikke alene paa sin anonyme Kritiker, men i det hele paa Maanedsskriftets Redaktion, af hvilken han med Navns Nævnelser indførte Professorerne I. N. Madvig, F. C. Petersen og Poul Møller i sit Digt, medens han, som han siger, "slog alle de øvrige Medlemmer i Hartkorn". Det er muligt, at det er en Mindelse om denne i hans Øjne uretfærdige Kritik, der ligger bag de skarpe Ord paa dette Sted.

Side 77 Linje 31:

Rad] d.v.s.: Benrad, Skelet.

Side 77 Linje 38:

affloreerte] bladløse.

Side 79 Linje 37:

i min Gig] at eje Gig var dengang Tegn paa højeste Elegance; sml. J. L. Heibergs "Syvsoverdag" (1840), Akt 1 Scen. 3: "Steier: Jeg har min egen Equipage, det er at sige, min lille Gig; i den er jeg kjørt lige fra Kjøbenhavn hertil. - Balthasar (afsides): Gud! han holder Gig!" - og Scen. 4 siger Balthasar om Steier: "Denne Procurator, er han nu videre smuk? Nei, men han er deilig klædt, og han holder Hest og Gig; derfor synes Fruentimmerne, at han er smuk og elskværdig".

Side 79 Linje 40:

Bellevue] Traktørsted i Nærheden af Emilie Kilde ved Indkørslen til Dyrehaven ("det yndigt beliggende Tractørsted Bellevue" kaldes det i en Rejsehaandbog fra 1824).

Side 80 Linje 15:

lig en anden Peder] Sct. Peder (Apostlen) er i Folkeæventyrene Portner i Himmerig (sml. J. L. Heibergs "En Sjæl efter Døden" (1841), Akt 1).

Side 80 Linje 28:

en Ven, som var mig kjær] hvem P.-M. tænker paa, vêd Udgiveren ikke.

Side 80 Linje 34:

Patrokles og Achilles] Achilles er Hovedhelten i Homers Iliade og den ypperste af de Grækere, der kæmpede mod Troja. Mellem 569 ham og Patrokles var der et ubrødeligt Venskab. Da Patrokles var blevet dræbt af Trojanerhelten Hektor, kastede sig Achilles, der, fordi han følte sig krænket af Grækerhærens Øverste, en Tid lang havde holdt sig borte fra Kampen, atter mod Fjenden, fældede Hektor, lod hans Lig binde til sin Stridsvogn og slæbte det omkring Troja til Grækerlejren (Side 81 Linje 1-8). - Ogsaa i Dødsriget holder Achilles og Patrokles sammen.

Side 81 Linje 6:

snelt] hurtigt; dengang som nu kun et poetisk Ord (sml. Anm. til 1ste Binds Side 97 Linje 23).

Side 81 Linje 20:

Condolence] (latin) "Medlidenhedsytring, Medsorg": det var paa P.-M.'s Tid i Modsætning til nu fint at sige *jeg condolerer* til Sorg i Anledning af Dødsfald.

Side 81 Linje 29:

Fjenden] rimende paa Vinden og forinden efter den dengang alm. Udtale, se Anm. til 1ste Binds Side 52 Linje 1.

Side 81 Linje 36:

ta'e Skiltet ind] d.v.s. spille Fallit, egl. vel: opgive sit Haandværk.

Side 82 Linje 13:

ei mere vilde trække] man kan endnu om et Teaterstykke sige, at det ikke "trækker" d.v.s. ikke vinder Bifald.

Side 82 Linje 31:

dangled] slentrede; nyere Aflydsform af *dingle*; sml. Chr. Winther ("Til Vinter-Lærken«): "Spred da din Strubes Klang, som Frø, | Vær sikker paa, din Høst ei mangler: | Da lytter Ungersvend og Mø | Og den, der om med Liren dangier"; Vilh. Bergsøe 1869 ("Fra den gamle Fabrik"): "Hvilken Jammerskade, at en saa nydelig Pige skal være nødt til at dangie Livet igennem med saadan en Pomadebøtte" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 83 Linje 32:

Dæmon] (græsk) egl. "Guddom", dernæst "ond Aand".

Side 84 Linje 1-2:

Hvad er vel Livet? | Spørg Digteren derom] Hentydning til Oehlenschlägers Digt "Bjarkemaaleet" (1804), hvor det i 4de Vers hedder:

Hvad er vel Livet?
Et Pust i Sivet,
Som synker ned;

Et Spil af Kræfter,
Som higer efter,
En Evighed.

Side 84 Linje 4:

Biblen til Hø gjør Kjød saagar] sml. Esaias 40, 6: "alt Kiød er Høe, og alt dets Fromhed er som et Blomster paa Marken".

Side 84 Linje 12:

Torvet] da Vennerne er paa deres sædvanlige Tur ad *Promenaden* (Side 82 Linje 31) d.v.s. Østergade (og Bredgade), er *Torvet* uden Tvivl at forstaa som Kongens Nytorv.

Side 84 Linje 13:

Conditor] Konditori var Datidens Navn paa en (Svejtser-) Kafé. Den første Kafé af denne Art var 14/2 1802 blevet aabnet i Hjørnестedet af Østergade og Kongens Nytorv (overfor Hotel d'Angleterre) af fire Mænd fra Graubünden i Svejts, af hvilke Geremia Minni og Lorenzo Gianelli blev de mest bekendte. Svejtserne lagde særlig Vægten paa Drikke- og Madvarer, deres Kafé besøgtes nærmest af den fine Verden og Priserne var efter Datidens Forhold temmelig høje. Men Idéen slog an, og i Tyverne kunde Minni aabne en ny Kafé paa Kongens Nytorv (Nr. 17), medens Gianelli blev paa det gamle Hjørne. Svejtserne fik iøvrigt tidlig en Konkurrent i R. T. Kehlet, der paa Hjørnet af Gothersgade og Store Grønnegade aabnede et "Konditori", som førte billigere Priser end Minni og Gianelli. (G. Arctander i Illustr. Tid. XLIII, No. 21.)

Side 84 Linje 14:

Toddy] Yndlingsdrikken hos Minni og Gianelli var "en halv Historie" d.v.s. en Toddy af en mindre prima Rom (Arctander anf. St.).

Side 84 Linje 17:

Opvarningspigen] om kvindelig Opvarnting i Datidens Kaféer se Anm. til 1ste Binds Side 67 Linje 11.

Side 86 Linje 1:

En Dandserinde] P.-M.'s Ungdomsbegejstring for Ballettens Kunst (se hans Digt "Dandserinden" fra 1832 [nærvær. Udgaves 1ste Bind]) var ikke kølnet i Aarenes Løb; men medens Diones Dans (1ste Binds 570 Side 11-13) afspejlede en yndig Sjæl i et yndigt Legeme, er denne Danserinde kun Krop og intet andet, og en Dans uden Sjæl var for ham som for den Heibergske Kres i det hele "en Gru for Konsten og en Skræk for Øiet" (Linje 4). Fru Heiberg, der selv havde begyndt sin Teaterbane ved Balletten, siger (Erindringer, store Udg. I 350): "Disse Benstrækninger, hvor den synes at vinde Prisen, der kan løfte Benene høiest, har intet med skjøn Dans at gjøre. Hvem tænker sig en Sylphide [d.v.s. et let, aandigt Væsen] i alle disse halsbrækkende Stillinger? Man tænker sig hende svævende, flyvende i yndige, lette Bøininger [netop som Dione i "Dandserinden"], men sandelig ikke staaende paa det ene Bens Taa, medens det andet strækkes høit over Hovedet, en Stilling som nødvendigvis maa ophæve al virkelig Ynde". Da Fru Heiberg i Slutningen af Aaret 1834 optraadte i Balletten "Nina", sendte P.-M. hende efter en af Forestillingerne d. 10/10 1834 følgende Digt (Fru Heibergs Erindringer I 321):

Endnu det Underfulde mig omringer,
Endnu fortryllet kan min Sjæl fornemme
Det klare Sprog, der virker uden Stemme,
Den toneløse Sang, som deilig klinger.

Endnu jeg Sorgen seer med Glædens Vinger
Og Fryd, hvis lette Flagren Taarer hemme;
Endnu jeg seer Erindring dybt at gjemme,
Hvad intet Haab til Hjertet mere bringer.

Endnu, o Nina, Øiet paa Dig hviler,
Og uvis svæver Tanken, om Du kjærligst
Os rører, naar Du sørger eller smiler.

Dog hvad er alle Ord! Kan Ord forkynde,
Hvad i Dit rige Smykke funkler herligst? -
O fine Gratie! Sjælefulde Ynde!

Side 86 Linje 8:

Gratie] de tre Gratier er i den græsk-romerske Mytologi Ungdommens, Yndens og Skønhedens Gudinder.

Side 86 Linje 17:

Regisseuren] Teaterinspektøren; en Teaterembedsmand, som varetager den daglige Forretningsgang og sørger for, at alt er i Orden til Forestillingerne.

Side 86 Linje 17:

Foye'en] her det Rum bag Scenen, hvor Teaterpersonalet samles, naar det ikke er paa Scenen. Iøvrigt modtog Skuespillerinder og Danserinder i P.-M.'s Ungdom ofte de besøgende mellem Kulisserne, og i Mellemakterne var der, i alt Fald endnu i Tyverne, en broget og livlig Stimmel paa Teatret.

Side 86 Linje 21:

Flora] i den romerske Mytologi Blomsternes og Foraarets Gudinde.

Side 86 Linje 25:

Actricer og Acteurer] Skuespillerinder og Skuespillere (se Anm. til Side 64 Linje 7).

Side 87 Linje 14:

Pirouet] (fransk) Rundsving paa én Fod.

Side 87 Linje 16:

Hebe] i den græske Mytologi Ungdommens, Yndens og Skønhedens Gudinde. [Berømt Statue af Thorvaldsen fra 1816.]

Side 87 Linje 21-22:

Vi Dandserinder Manges Had maae bære, | Fordi vi Publikum'et trække til] Skuespilpersonalet saa dengang med Forbitrelse paa den Yndest, Balletten under August Bournonvilles Ledelse (fra Slutn. af Tyverne) erhvervede sig hos Publikum. Dansens uforsonligste Modstandere blandt Skuespillerne var Mænd som Dr. Ryge (1842) og N. P. Nielsen (1860). I 1829 udviklede Ryge, i Anledning af den Lykke, Bournonvilles første Optræden gjorde, overfor sine Kolleger, at det var mod Scenens Værdighed og 571 Kassens Tarv, at Publikum fyldte Huset af Begejstring for Dansen, og hævdede, at "det maatte være enhver retskaffen Kunstners Pligt at arbeide paa at faae denne herunder". Da J. L. Heiberg samme Aar havde tildelt Bournonville en Rolle i et af sine Skuespil, opstod der en saadan Forbitrelse blandt Skuespilpersonalet og dets Venner i Publikum, at Frederik VI personligt maatte lægge sig imellem (Overskou, Theaterhistorie V 57-71).

Side 87 Linje 31:

Serenader] der i Holbergs Komedier omtales som noget dagligdags, var i Trediverne, da Livet paa Gaderne om Natten formedelst det ringe og mangelfulde Nattepoliti (Vægterne) udfoldede sig under noget mere ubundne Former, end det nu vilde være muligt, endnu ikke ganske ualmindelige (overfor Fru Heiberg f. Ex. gav Ungdommen oftere sin Begejstring Luft i Serenader).

Side 87 Linje 33:

Klokken Ell've] Teaterforestillingerne i Trediverne var som Regel forbi ved 9-9 ½ Tiden (de begyndte Kl. 6).

Side 87 Linje 37:

Laterne] (latin) "Lygte" (Belysningen var Tran; Lygterne tændtes ikke, naar det var Fuldmaane eller efter Almanakken skulde være det).

Side 87 Linje 39:

Guitar] meget almindelig i Tyverne og Trediverne.

Side 88 Linje 1-4]

de Sange, Adam synger til van Pahlens Akkompagnement, var meget yndede Selskabssange dengang. "*Gid Du var min!*" (Melodi af Rud. Bay [1856]) omtales ogsaa i J. L. Heibergs "Aprilsnarrene" (1826) og findes trykt f. Ex. i "Guitarspilleren" IV (1850), Side 165. "*Skjønne Minka! Æren lyder*" var en "Russisk Nationalsang" (Vexelsang) og er trykt f. Ex. i Caens Folkevisebog IV (1851) Side 108-109. Endelig er "*Fryd Dig ved Livet*" en Bearbejdelse fra Tysk ved Lægen Rasmus Franckenau (1814); den er trykt f. Ex. i Edg. Collins Illustr. Folkevisebog, Side 155-56.

Den første at disse Sange lyder saaledes:

Gid Du var min! da først mig Held var Livet!
Og hver en Dag svandt hen i Fryd og Fred.
Mig Himlens Salighed ved Dig var givet;
:|: O! alt mit Haab er kun Din Kjærlighed! :|:

Gid Du var min! en Himmel i mit Hjerte!
Erstattede hver Dag jeg for Dig led.
Til tifold Fryd forvandlede min Smerte;
:|: Thi alt mit Held, er kun Din Kjærlighed! :|:

Gid Du var min! da Himlens Harmonier

Udi mit Hjerte skulde dale ned.
Af Frygt og Tvivl min knuste Harpe tier;
:|: Dens Lyd kun tolke kan min Kjærlighed! :|:

Den anden lyder saaledes:

FEDOR.

Skjønne Minka! Æren lyder;
Op til Kamp den Fedor byder;
Glad han dennes Bud adlyder,
Gaaer i Vaabendands.
Arme Pige, stands Din Klage!
Haabet lever alle Dage ;
Tænk nu, om jeg kom tilbage
Med en Laurbærkrands ?

MINKA.

Ei kan Pigens Taarer standse
Ved at tænke Laurbærkrandse
I de vilde Bølgers Dandse
Fjernet fra sin Ven.
Fedor, kom Du ei tilbage,
Da gik Minka med sin Klage
Alle sine Levedage,
Trøstesløs igjen.

572

FEDOR.

Ei maae Taarer Øiet væde:
Helten maa jo ikke græde;
Helten stedse gik med Glæde,
Hvor det Æren gjaldt
Men vil Skjæbnen jeg skal segne
Og i Dødens Arme blegne,
Da skal Rygtet om mig tegne:
Minka tro han faldt.

MINKA.

Grumme Fedor, med Din Ære!
Hvor kan Haabet Trøst mig være,
Naar mig Qvaler grumt fortære
- Hjertet ved Dit Savn?
Nei, for Bjerge, Bølge, Dale
Vil jeg om min Elskov tale,
Og min Kummer tro afmale
Med min Fedors Navn.

Den tredje Sang lyder saaledes:

Fryd Dig ved Livet
I dine Dages Vaar!
Pluk Glædens Rose
Før den forgaaer!
Man skaber sig saa gjerne Kval
Og seer kun Torne uden Tal,
Men vandrer Lillien koldt forbi,
Som blomstrer for vor Fod.

Fryd Dig ved Livet o. s. v.
Naar Uveir mørkner Vaarens Dag,
Og Tordnen ruller Slag i Slag,
Saa smiler Aftenrødens Glands
Jo dobbelt ren og skjøn.

Fryd Dig ved Livet o. s. v.
Den Barm, som aldrig nærer Had,
Men lever selv med Lidet glad,
For den er stedse Livets Vei
Med friske Blomster strøet.

Fryd Dig ved Livet o. s. v,
Enhver, som Ærlighed har kjær,
Som gjerne Armod's Talsmand er,
Om ham Tilfredshed, Fryd og Fred
En evig Kreds skal slaa.

Fryd Dig ved Livet o. s. v.
Og vorder stundom Veien trang,
Og Modgangstimen mørk og lang,
Saa rækker Venskab broderligt
Hvert ærligt Hjerte Haand.

Fryd Dig ved Livet o. s. v.
Huldt tørrer den hver Taare af
Fra Vuggen til den mørke Grav.
I Sorgens Midnat straal'er den
Med Morgenrødens Glands.

Fryd Dig ved Livet
I dine Dages Vaar!
Pluk Glædens Rose
Før den forgaaer!
Den er blandt Livets skjønne Baand.
Slaaer, Brødre! trofast Haand i Haand!
Saa vandrer vi saa let, saa fro,

Til bedre Skæbners Hjem! Side 88 Linje 20: *Figurantinde-Chor*] *Figurantinde* - Statistinde (i Baletten), udfører ikke selvstændige Danse, men udfylder og danner Grupperne. [Louise Rasmussen, senere Grevinde Danner, var i Trediverne *Figurantinde* ved det kgl. Teater.]

Side 88 Linje 30:

Eqvivoquer] (fransk) "Tvetydigheder, Slibrigheder".

Side 89 Linje 1-2:

Herr Pahlen-Pylades og hans Orest] Orest og hans Fætter Pylades er i de græske Oldtidssagn Typer paa inderligt Venskab.

Side 89 Linje 11:

Ecarté] (fransk) Hazardspil mellem to Personer.

Side 89 Linje 12:

Punsch] en alm. Drik dengang, se Anm. til 1ste Binds Side 29 Linje 24.

Side 89 Linje 13-14:

saaes vor Helt at fire \ *For Vennen i den store Konst: At leejat fire for én* betyder alm. at føje en, give efter for en; her snarest med Bibetydningen: tage ham til Mønster i noget.

Side 89 Linje 16:

Epigrammet] (græsk) et kort, fyndigt satirisk Vers med tilspidset Pointe. [Expl. Da den latinske Digter Publius Ovidius Naso (17 e. Kr.), der uvist af hvilken Grund var blevet forvist fra Rom, 1775 blev oversat paa Dansk af Laur. Sahl, men slet, lavede Nordmanden Claus Fasting (1791) følgende Epigram:

O Naso! aldrig var din Brøde lig din Qval.
Du blev forviist fra Rom, og oversat af Sahl.]

Side 89 Linje 21:

holde Venskabs Lygte] d.v.s. være Skærmbret for ham.

Side 89 Linje 28:

henter ind] nu kun: *indhenter* (om denne Adskillelse af Biord (Forholdsord) og Udsagnsord, der er saa hyppig hos P.-M., se Anm. til 1ste Binds Side 20 Linje 6).

Side 89 Linje 37:

Nørreporten] laa ved Enden af den fra Kultorvet udgaaende (Gamle-) Frederiksborggade; gennem den førte Vejen ud til Nord-Sjælland. Medens Stadens øvrige Porte lukkedes ved Midnat, stod Nørreport aaben, og gennem den kunde man slippe ind i Byen efter Kl. 12 mod at erlægge 2 Skilling ved Bommen. Det er ad den, Adam Side 91 Linje 26-28 kommer til sit Hjem, - Formen *Nørreporten* i Stedet for *Nørreport*, som man nu vilde sige, er vel brugt af Hensyn til Versemaalet (sml. Side 28 Linje 9: Men her sig reiste Provsten Holm, den gamle); iøvrigt har Hr. Docent Dahlerup tilstillet Udgiveren følgende Bemærkning: "At vi nu siger Gothersgade o.s.v., hænger vel til dels sammen med, at man har brugt den artikelløse form på gadehjørnerne, jfr. at det hedder Amalievej, men Bernstorffsvejen (har først i den nyere tid fået "navneplade"), derfor om fremmede byer: Rivoligaden, Concordiepladsen; svensk derimod Regeringsgatan".

Side 90 Linje 1:

maatte følge] fordi Heste ynder at indhente foranløbende.

Side 90 Linje 25:

Cigarer] var omkring 1830 endnu usædvanligt, og København havde dengang kun et Par Cigarudsalgssteder.

Side 90 Linje 29 - Side 91 Linje 24]

"mon det - siger Niels Møller (Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, 1900, Side 46, Noten) - ikke er Paludan-Müllers lille eventyr på ballet i Århus, hvor han drillede den bulbideragtige købmand ved at gøre kur til hans unge frue [sml. Indledningen i nærvær. Udgaves 1ste Bind, Side 12], der går igen, omarbejdet og grovere, hvor Adam Homo på sin sidste udflugt med v. Pahlen bliver nærgående mod værtshusholderkonen og kommer i slagsmål med hendes mand".

Side 90 Linje 37:

Og er saa hidsig som de Orthodoxe] ved de Orthodoxe tænkes vel her særligt paa den hidsige og voldsomme J. C. Lindberg, der var utrættelig i sine Angreb dels paa Rationalismen, dels paa Biskop Mynster (sml. Anm. til Side 17 Linje 37, Side 22 Linje 1 og Side 26 Linje 22).

Side 92 Linje 31:

*Thi bedre Trods end Kryberiet lod dog]*lade [her i Betydningen "*tage sig ud, klæde, anstaa*"; sml. Poul Møller 1823 ("Qvindelighed"): "Det lader altid ilde at føle for at skildre sine Følelser, men dobbelt, naar Damer gjøre det"; Blicher 1840 ("Julianes Giftermaal"): "Han saa ud, som vilde han til at græde, (jeg synes, han burde smilet; det lader dog altid kjønnere)" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 92 Linje 35:

Examen Nummer to] den saakaldte "anden Examen" eller, som den officielt hed, Examen philologico-philosophicum, toges i to Afdelinger med et Haivaars Melletrum i det første Studenteraar og bestod indtil 1847 af følgende Fag: de gamle Sprog (Græsk og Latin), Historie og Matematik, - Filosofi, Fysik og Astronomi. [Af denne Examen giver J. H. Lorck i sine Erindringer Side 53-57 en morsom Skildring.]

Side 93 Linje 7:

Essensen] (latin) "Kraftuddrag".

Side 93 Linje 14:

skumme Livets Fløde] sml. J. L. Heiberg 1841 ("En Sjæl efter Døden"): "Jeg har altid skummet Fløden af Begivenhedens Kar".

Side 93 Linje 19-20]

man har Talemaaderne *at købe Katten i Sækken* d.v.s. købe noget ubeset og *du skal ikke faa den Kat i*

min Sæk d.v.s. narre mig. [Talemaaderne, der er laante fra Tysk, menes at have deres Oprindelse fra Historien om Till Uglspil (middelalderlig Folkebog), hvor Till engang syr en Kat ind i et Hareskind, putter den i en Sæk og sælger den for en Hare.]

Side 93 Linje 21-22]

om der her foreligger gamle Talemaader, vêd Udgiveren ikke.

Side 94 Linje 23:

En Supplicant] (latin) "Ansøger".

Side 95 Linje 6-7:

om Nathan, \ Hvem Borgerbrev som Jøde Laugets nægter] indtil 1862, da Næringsloven af 1857 traadte i Kraft, kunde ingen opnaa Tilladelse til at udøve et Haandværk eller drive en Næring, uden at han var Medlem af vedkommende Lav, og det kunde han først blive efter at have opfyldt visse Forpligtelser (et vist Antal Aars Tjeneste som Dreng, som Svend, derefter Aflæggelse af Svende- og Mesterprøve m. m.); Tilladelsen til at drive Haandværk eller Næring som Mester kaldtes *Borgerbrev*. - *som Jøde*, d.v.s. fordi han er Jøde: Jøderne havde fra først af ligesaa lidt herhjemme som andet Steds Adgang til Lavene, men ved kgl. Reskript af 19/9 1788 var det tiistaaet dem. I Praxis overholdtes Reskriptet ikke altid; der var endnu i den første Halvdel af det 19de Aarh. Tendens hos Lavene til saa vidt muligt at holde Jøderne ude, og Regeringen maatte gentagne Gange indskærpe Reskriptet af 1788; endnu i 1840 kunde Frederik Barfod skrive (Brage og Idun III 303), at der stadig "er Lav, som endnu ikke have villet åbne sig for dem". [Hvor vanskeligt man overhovedet paa P.-M.'s Tid havde ved at anerkende Jøderne som ligeberettigede Statsborgere, viser ogsaa Forhandlingerne 1838 i Stænderforsamlingerne om, hvorvidt Jøderne skulde være *valgbare*; dette nægtedes af den jydsk Stænderforsamling, men vedtoges i Østifternes, uden dog at faa Regeringens Billigelse.]

Side 95 Linje 8:

Bertel Brask] saaledes først Udg. 1873; alle tidligere Udgaver har: *Rasmus Rask*. Læserne af disse Udgaver har næppe kunnet undgaa at tænke paa den berømte Sprogforsker (1832), men hvorfor P.-M. har valgt netop dennes Navn til at betegne en bondsk Person, er ikke godt at sige. [Det er sikkert, at unge Akademikere af de "dannede" Klasser i Tyverne saa paa Rask med nogen Ringeagt (se f. Ex. Abrahams' Meddelelser af mit Liv, Side 179-80), og det er vist, at han i P.-M.'s første Studenteraar ved en enkelt Lejlighed paa Grund af Ukendskab til Forholdene havde vakt nogen Munterhed i Studenterforeningen (se H. C. A. Lund, Studenterforeningens Hist. I 263); ved sine Forsøg paa at forbedre den danske Retskrivning havde han vakt almindelig Forbitrelse mod sig. At han, der døde i fattige og fortrykte Kaar, nogensinde skulde have søgt en Plads, som her antydet, er udelukket.]

Side 95 Linje 8:

Vægter] om *Vægterne* se Anm. til 1ste Binds Side 71 Linje 9.

Side 95 Linje 9-10]

Hr. Juul har vel forsømt at afgive Erklæring om, at hans Enke skulde hendside i uskiftet Bo.

Side 95 Linje 28:

en anden Pen han skærer] til Penne brugte man Svingfjerene i Gaasens Vinge [Staalpenne kom først alm. i Brug omkring ved 1850], og Fjeren skar man selv til.

Side 95 Linje 29:

Blækhorn] den gamle Benævnelse for *Blækhus*, paa P.-M.'s Tid ved at gaa af Brug; sml. Holberg 1726 ("Den Stundesløse"): "Lad saadan Slyngel gaae hen og gifte sig med et gammel Blek-Horn"; Baggesen 1791 ("Forfatterens Liv og Levnet"): "Af alle Tanker, som en Pen | Har af et Blekhorn henslængt paa Papiret ..."; Hertz 1855 ("Den Yngste"): ". . . her er Blækhorn, | Papir og Penne".

Side 96 Linje 2:

uden Savn] d.v.s. uden at man savner ham.

Side 96 Linje 18:

Herkules] (latin; græsk: Herakles) Oldtidsgrækernes Nationalhelt, Zeus' Søn, berømt for sine overmenneskelige Bedrifter. [Kolossalstatue af Thorvaldsen fra 1843.] Fortællingen om *Herkules paa Skillevejen*, som der her sigtes til, er et senere græsk Sagn (fra 5te Aarh. f. Kr.) og angaar ikke den gamle,

men den unge Herkules. Da han var voxet til, fortælles der, begav han sig engang ud i Ensomhed for at tænke over sin Skæbne og satte sig fordybet i sine Tanker ved en Korsvej. Her kom *Lasten og Dyden* til ham i Skikkelse af to Kvinder; den første tilbød ham en glad og sorgfri Ungdom, hvis han vilde følge hende; den anden forudsagde ham møjsommelige Dage, men lovede ham i Fremtiden Berømmelse og Udødelighed, om han fulgte hende. Herkules valgte *Dyden* til sin Ledsagerske.

575

Side 96 Linje 19:

Cæsar] berømt romersk Feltherre, Statsmand, Taler og Historiker (44 f. Kr.).

Side 96 Linje 20:

Den skjæbnesvangre, lille Flod] er Rubico, Italiens Grænseflod mod Nord. Da Cæsar i Aaret 49 f. Kr. i Spidsen for sin Hær overskred denne Flod med Udraabet: "Lad Tæringerne være kastede" (*jacta esto alea*), begyndte den romerske Borgerkrig, der førte ham til Magtens Tinde, men ogsaa hidførte hans Drab.

Side 96 Linje 22:

ved Ild] der sigtes til Moskvas Brand den 14de og 15de Septbr. 1812.

Side 96 Linje 39:

sig amuserer] (fransk) "morer sig".

Side 96 Linje 40:

sig om Creditorer kerer] d.v.s. bryder sig om; saaledes allerede hos Holberg 1723 ("Den politiske Kandestøber"): "Ey, hvad vil Herren kere sig om Misundere!"

Side 97 Linje 5:

*Paa Puf han leve maa]**paa Puf* (laant fra Plattysk) betyder alm. "*paa Kredit*" [sml. Fru Gyllembourg 1835 ("Extremerne"): "Herregud! at saadanne Mennesker vil gjøre Gjæld, for at kunne bede Fremmede! Gud veed, hvor de kan have den Credit, thi Det, Vognen hentede, er vist taget paa Puf"], men her betyder det "*paa Lykke og Fromme, paa det løse*", sml. Dagbladet 1865: "Jeg maa antage det for ikke usandsynligt, at Skjønnets er afgivet paa Puf".

Side 97 Linje 6:

som hyret Lærer] Udsagnsordet *at hyre* bruges nu mest kun om at fæste Matroser, men havde i ældre Tid en langt mere omfattende Anvendelse.

Side 97 Linje 21:

studset til paa Moden] d.v.s. lapset pyntet efter sidste Mode; sml. Holberg 1745 ("Don Ranudo"): "Madamen har mærket ved Hoffet i Madrit, at naar Borger-Folk studser allermeest, saa gaaer Hof-Folket allerslettest"; Chr. Winther 1850 ("Dyrenes Skriftemaal"): "Jeg vil saa gerne studse | Og pynte peent og pudse | Min deilige Gestalt"; Laaneord fra Tysk ligesom Navneordet *en Studser*, som P.-M. bruger i "Dandserinden" (nærvær. Udgaaves 1ste Binds Side 25 Linje 32) og her ndf. Side 350 Linje 40.

Side 97 Linje 37:

med Kniplinger om Kinden] den Tids Fruekapper var garnerede med Kniplinger.

Side 98 Linje 9:

hvilken Hebevæxt og Junogang] d.v.s. hendes Skikkelse er yndefuld, hendes Gang dronningeagtig. - Om *Hebe* se Anm. til Side 87 Linje 16; *Juno* er det latinske Navn paa Himlens Dronning i den græsk-romerske Mytologi. [Ogsaa sin Heltinde i "Dandserinden", Dione, sammenligner P.-M. med Juno, se nærvær. Udgaaves 1ste Binds Side 11 Linje 6.]

Side 98 Linje 14:

Og Halsen bly sig skjuler under Sharvlet] Damekjolerne var i Trediverne (firkantet) nedringede, man dækkede Skuldre og Barm med et Sjal. Det er denne Mode, som forudsættes Side 108 Linje 24 (Scenen med Lotte) og Side 250 Linje 31 (Scenen med Clara paa Galtenborg).

Side 98 Linje 24:

hver med Lethed fatter] hvorledes disse Ord skal forstaas, fremgaar af Linje 27.

Side 98 Linje 30:

prægnante] (latin) "vægtige, indholdsrige".

Side 98 Linje 36-38:

med Historien det slet kun stod, \ Naar ei den først, ved Geographi forstærket, \ Fik saa at sige Basis for sin Fod] Adam er ligesom Faderen Tilhænger af alt nyt og moderne. Den Metode, han her anbefaler: at lægge Geografi til Grund for Historieundervisningen, var blevet fremsat 1829 af N. F. S. Grundtvig i Fortalen til "Historisk Børne-Lærdom" (optrykt s. A. som Indledning til "Krønike-Riim til Børne-Lærdom"). "Naar jeg - siger Grundtvig - skal lære Børn Historie, pleier jeg, uden alle Bøger, at begynde med Land-Kortet og det historiske Kort (Tidens Strøm) og mundtlig, paa det Korteste og Enfoldigste, at sige Lærlingen, hvilke Omskiftelser Verden har lidt i de Dage og Dele, vi have fortløbende Kundskab om; thi dette er den historiske *Grund-Kundskab*, som Ingen, der skal gjøre ordenlig Fremskridt, eller ogsaa kun forstaa en Historie-Bog kan undvære, og som dog i 576 vore Dage er hos de Fleste meget dunkel og forvirret. Før man kan indføre Nogen i den *historiske Verden*, maa man vide, *hvor den er ...*" - Grundtvig begyndte sin Undervisning med "de ældste Riger i Verden, som vi kiende Noget til, det *Assyriske* i Asien og det *Ægyptiske* i Afrika", derefter gik han over til de "tre temmelig store Riger i Asien: det *Mediske*, det *Babyloniske* og det *Lydiske*" - sml. hermed Side 99 Linje 31-32: "... dengang fra Lyrien [d.v.s. Ly dien] | Han hende viste Veien til Assyrien".

Side 99 Linje 17:

Hr. Jacotots Methode] Franskmanden Jean Jacotot (1840) er Opfinder af Universalundervisningsmetoden d.v.s. den paa alt, paa alle og for alle anvendelige Metode, som han 1823 udviklede i et Skrift, der 1837 blev oversat paa Dansk. Hovedprincippet i Metoden var: høre, efterligne og opløse Tingene i deres oprindelige Bestanddele. Som Midtpunkt i Undervisningen skal ên Bog staa; den skal læres, for at man kan henføre alt til den. [I Fortalen til Carl Mariboës Engelsk Læsebog 1833, hvori denne Metode er fulgt, vil man finde en Redegørelse for den.]

Side 99 Linje 18:

den Lancasterske] er den, som brugtes i den "indbyrdes Undervisning", se Anm. til Side 38 Linje 7.

Side 99 Linje 24:

Taffel-Uhret] d.v.s. Borduhret; Udg. 1841-51 har: Bronze-Uhret.

Side 99 Linje 31:

Lyrien] spøgefuldt for Lydien med Biklang af Lyrik, betegner sammen med *Assyrien* (Linje 32) den Sammenblanding af erotisk Sværmeri og Verdenshistorie, som nu følger. - *Lydien og Assyrien*, Oldtidsriger i Asien.

Side 100 Linje 5-6:

Marius fra Cimbrerne vandt Slaget \ Ved at forhale Sammenstødets Stund] Cimbrerne var et vildt Krigerfolk (muligt opr. hjemmehørende i det jyske Landskab Himmerland syd for Limfjorden), der, medførende Kvinder og Børn, i Aaret 113 f. Kr. viste sig ved Romerrigets Grænser. Romerne led i Begyndelsen svære Nederlag, men Feltherren Cajus *Marius* (87 f. Kr.) tilintetgjorde tilsidst Cimbrerne. Hans Taktik gik ud paa først at vænne de romerske Soldater til Synet af den frygtindjagende Fjende; han undgik derfor i Begyndelsen enhver Kamp, og først da han mærkede, at den gamle Rædsel for Fjenden var forsvundet, lod han det komme til Slag, hvori han sejrede.

Side 100 Linje 18:

Vestalinder] se 1ste Binds Side 526 (Anm. til P.-M.'s Digt "Vestalinden").

Side 100 Linje 38:

fort lod gaae] d.v.s. lod vedblive.

Side 101 Linje 19:

Kundskabstræet] 1 Moseb. 3, 2-6.

Side 101 Linje 25:

Cleopatra] Ægyptens Herskerinde (30 f. Kr.), berømt for sin Skønhed og Ynde. Hun bedærede Cæsar, hvis Elskerinde hun blev. Efter hans Død blev hun hans Kampfælle *Antonius's* Elskerinde, men da han var blevet overvundet af sin Modstander Octavian (senere Kejser Augustus), søgte hun at bedære denne; da det ikke lykkedes, lod hun sig, af Frygt for, hvad hendes Skæbne skulde blive, dræbe af en Slange.

Side 101 Linje 27:

Klio] i den græske Mytologi Historiens Muse.

Side 101 Linje 28:

Memorie] (latin) "Erindring".

Side 102 Linje 16:

hans Tanke vildt omirred] d.v.s. forvildedes, fór vild; Laaneord fra Tysk, nu forsvundet, men tidligere meget alm., navnlig i det 18de Aarh., sml. f. Ex. Baggesen 1797 ("Til Seline"): "I hvilken Dal mon Flora saae ham irre | Fortvivlet om, med vilde, tunge Fied?"; Carl Bernhard 1835 ("Et Aar i Kjøbenhavn"): "Vi mødte ingen, de krumme, skyggefulde Gange vare tomme, og vi irrede saaledes om, i Ordets egentlige Forstand, som de eneste Levende paa en udhulet Vulcan, der allerede havde slugt saa Mange, og som maaskee snart skulde aabne sit Skjød for ogsaa at gjemme vore Been" | efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 102 Linje 24:

Abailard] berømt fransk Teolog og Digter; fødtes 1079; var af Ridderslægt, men viede tidligt sit Liv til Videnskabens og Kirkens Tjeneste.

577

Han holdt teologiske Forelæsninger i Paris, hvor Tusinder af begejstrede Disciple flokkedes om ham, men betoges af en saa hæftig Kærlighed til den skønne og højt begavede *Heloïse* (Linje 32), at han anvendte mindre Tid til sine Studier end til sin Kærlighed, som han besang i glødende Sange, der snart var paa alles Læber. Heloïses Onkel og Plejefader optog ham i sit Hus som hendes Lærer, og trods sine 37 Aar vandt Abailard snart den 17-aarige Piges lidenskabelige Kærlighed, saa hun hellere vilde være hans Elskerinde end ved et Ægteskab spærre ham Vejen til Kirkens Æresposter; men da hun havde født ham en Søn, lod de sig hemmelig vie for at formilde den rasende Onkel. Trods sit Løfte holdt denne ikke deres Ægteskab hemmeligt, og Heloïse nægtede da, at det havde fundet Sted. Nu mishandlede Onkelen hende, hvorfor Abailard bortførte hende. Onklen troede, at det var Abailards Hensigt at skille sig af med hende, og lod ham om Natten overfalde og kastre (Side 103 Linje 8). Fortvivlet gik Abailard i Kloster, medens Heloïse tog Sløret som Nonne (Side 103 Linje 14). Efter mange Trængsler døde Abailard i Aaret 1142 og blev begravet i et af ham stiftet Kloster; 22 Aar efter begravedes Heloïse i samme Kiste (Side 103 Linje 16). - Naar Abailard her kaldes *Romanhelt*, vil det blot sige, at hans Liv er en hel Roman; Udg. 1841 har: Den stakkels franske Lærde: Abelard.

Side 103 Linje 27:

Eoser op til Læben] betyder: Kys; det er det, Adam skal gætte.

Side 103 Linje 28:

Runer] det gamle nordiske Ord *Rune* betyder "Løndom, Hemmelighed"; *raade Runer* = gætte Gaader.

Side 103 Linje 29-30:

Nero . . . Cato] *Nero*, romersk Kejser (68 e. Kr.), berygtet for sin Grusomhed og sine Udskejelser. - *Cato*, den ældre (149 f. Kr.), romersk Statsmand og Skribent, berømt for sin strænge Sædelighed, Ubestikkelighed og Retskaffenhed.

Side 103 Linje 31:

Catilina] romersk Revolutionsmand (62 f. Kr.), som bekæmpedes af Cicero (Anm. til Side 47 Linje 3).

Side 103 Linje 32:

raillerte] (fransk) "gjorde latterlig".

Side 103 Linje 38:

Materien] (latin) "Æmnet".

Side 104 Linje 7:

Noblessen] nu mest = Adel i Tænkemaade, men her ligesom 1ste Binds Side 62 Linje 31 ("Dandserinden") == Adel, Adelsstand.

Side 104 Linje 10:

Alkove] her ligesom Side 379 Linje 25 blot = Seng.

Side 105 Linje 2:

Oraklet] i den oldgræsk-romerske Religion det Sted, hvor Guden giver Svar paa Menneskenes Spørgsmaal; ogsaa: Svaret selv.

Side 105 Linje 22:

igjennem løb man den alene] d.v.s. man løb den blot lige igjennem, repeterede den.

Side 105 Linje 31:

moqueert] (fransk) "stødt, fornærmet".

Side 106 Linje 2:

Lex Canuleia] Roms ældre Historie i Oldtiden er for en stor Del opfyldt af Stridigheder mellem *Patriciere* og *Plebejere*, de to Bestanddele af det romerske Samfund. *Patricierne* var de opr. Beboere med fuldkomne Borgerrettigheder, udgjorde de fornemme Familier og havde i den ældre Tid udelukkende Adgang til Statsemployer. I Modsætning til dem stod *Plebejerne*, d.v.s. Patriciernes Undergivne og fremmede Indvandrere, der opr. var uden politiske Rettigheder. Efterhaanden erhvervede Plebejerne sig efter forbitrede Kampe, der først afsluttedes Aar 286 f. Kr., politisk Ligeberettigelse med Patricierne. Et af Stridspunkterne var om Plebejeres Ret til at indgaa lovgyldigt Ægteskab med Patricierne; dette afgjordes Aar 445 f. Kr. til Gunst for Plebejerne ved *Lex Canuleia* (opkaldt efter den Mand, der gennemførte Loven [latin lex = Lov]).

Side 106 Linje 20-22]

om der her tænkes paa et bestemt Eventyr, kan Udgiveren ikke sige.

Side 108 Linje 15:

Her paa sin Sopha Plads han monne tage] man siger nu: tage Plads i Sofaen; P.-M. bruger paa igen Side 270 Linje 15: Han paa en Sopha sad og fored Hunden.

578

Side 108 Linje 24]

se Anm. til Side 98 Linje 14.

Side 110 Linje 3:

Maitresse] (fransk) "Elskerinde".

Side 110 Linje 30:

med Fjæl for Panden] ligesom Tyrene for at de ikke skal stange.

Side 111 Linje 40:

Lise] Lindring.

Side 112 Linje 5:

en forloren Qvinde] en Skøge (forloren = fortabt).

Side 112 Linje 6:

Rosenlæber] hun er sminket.

Side 112 Linje 23:

Atlas] i den græske Mytologi den Titan (Anm. til 1ste Binds Side 114 Linje 9), der af Zeus, Himmelguden, var dømt til i det yderste Vesten paa sine Skuldre at bære Himmelhvælvingen.

Side 112 Linje 37:

Lunas Kjerte] d.v.s. Maanen (sml. Anm. til 1ste Binds Side 23 Linje 2); *Luna* er det latinske Navn paa Maanegudinden i den græskromerske Mytologi.

Side 113 Linje 38:

non plus ultra] (latin) betegner den højest mulige Grad af noget, den højeste Fuldkommenhed.

Side 114 Linje 38:

Specier] en *Specie* er en Sølv mønt = 2 Rigsdaler; Lotte faar altsaa 120 Kr. i vore Penge.

Side 115 Linje 23:

subsistere] (latin) "leve".

Side 115 Linje 31-32:

En Institutbestyrer gi'er det Nøieste, \ Og sex Mark vandt han daglig idethøieste] Lærerlønnen var dengang overordentlig ussel; ved Københavns offentlige Skolevæsen var saaledes Timebetalingen i Tyverne og Trediverne 16 Skilling pr. Time, og Lærerne maatte undervise en 9-10 Timer daglig for at kunne tjene det allernødtørftigste til Livets Ophold (Joachim Larsen, Bidrag til Københavns offentlige Skolevæsens Historie, Side 92 og 119).

Side 115 Linje 40:

Og trued ham med Sætten i Aviserne] fandt dengang af og til Sted overfor daarlige Betalere.

Side 116 Linje 10-12]

Udg. 1841 har: *Og klædt i Frak, der luvslidt var og graa, | Lig Fæstningsslaver og lig Skolefuxer. - Fæstningslaver:* indtil 1851 bestod Strafarbejdet i "Slaveri": Fangerne, hvis Opholdssted var Stokhuset ved Østervold, beskæftigedes med alle Slags offentlige Arbejder og udlejedes undertiden til Privatfolk. Man kunde se dem drage gennem Gaderne under Opsigt af en eller to Slavesergenter. "En saadan Slave var klædt i en kort Trøje, der paa den ene Halvdel var sort, paa den anden graa. Dertil havde han Knæbenklæder, der ligeledes var sorte og graa, saaledes at under den sorte Del af Trøjen sad det graa Buxeben og omvendt, ligesom et Dambrædt. Under Knæet havde de en Jernring, der ved en kort Jernlænke var forbunden med en anden, som sad længere nede. Det var forresten "skikkelige Folk", som jeg mange Gange har talt med, naar de falbød de Smaating, som de forarbejdede til Legetøj for Børn" (A. Abrahams, Minder fra min Barndom og tidlige Ungdom, Side 38-39). - Hovedvægten for P.-M. her ligger paa, at Slavens Dragt er *luvslidt og graa*, derved faar den en vis Lighed med *Skolefuxens*. *Skolefux*, der er et Laaneord fra Tysk (Schulfuchs), er den gamle Benævnelse for *Pedant* [endnu saaledes i Svensk] og forekommer f. Ex. hos Holberg 1724 ("Jacob von Thyboe"): "... en Stygotius, et Blekhorn, en Pennefiær, en Pedantus, en Grammatica, en Schulfuchs ..."

Side 116 Linje 14:

duxer] "kuer, kusker", sml. Side 316 Linje 3-4: "Adam, støttet paa sin Arm, | Med fornemt Nedblik Folkemængden duxer".

Side 119 Linje 8:

I filosofiske, berømte Bøger] Udtrykkene i næste Vers (*Systemet, Begrebet, Idéen*) viser, at den Filosofi, hvortil Adam i sin Nød tager Tilflugt, er den netop da paa Mode værende Hegelske (Anm. til Side 56 Linje 17).

Side 119 Linje 9-10:

Her, tænkte han, maa Hjælpen dog vel findes: \ Fortalerne det love jo saa vist] sml. følgende Udtalelse af Poul Møller (Efterladte Skrifter, III 1843, Side 277): "Hvortil nytte de begejstrede, vittige, satiriske Fortaler, som Hegel har forudskikket sine strænge, ved første Bekjendtskab 579 frastødende Skrifter? - De gjøre samme Tjeneste, som de Trompetere, der staae blæsende foran Teltene i Dyrehaven. Uden hine tillokkende og meget lovende Forord vilde rimeligviis langt Færre give sig i Kamp med selve Systemet."

Side 119 Linje 28:

Lunden] det alm. Valfartssted i Trediveerne for Københavnerne, der søgte frisk Luft, var Charlottenlund, "Skoven" som den ogsaa slet og ret kaldtes. Man tog derud ikke blot til Vogns, men ogsaa til Fods (Linje 27): en bred Fodsti langs Strandvejen førte derud. - I Kildetiden (Maanederne Juni og Juli) tog man ogsaa til "Kilden" d.v.s. Kirsten Pihls Kilde i Dyrehaven (Dyrehavsbakken), og Turen derud gjordes i *Kildevogne* (Linje 30): store, firstolede Vogne uden Fjere. Madkurv tog man med hjemme fra. [Skildringer af Livet paa Dyrehavsbakken i "Kildetiden" er givet af Oehlschläger 1802 i "Sct. Hansaftenspil", af J. L. Heiberg 1825 i Børne-Vaudevillen "Dyrehavsreisen" og 1826 i Vaudevillen "Recensenten og Dyret", af Aarestrup 1838 i Digtet "Dyrehaugen".]

Side 119 Linje 37:

Eløite] dengang uhyre almindeligt.

Side 120 Linje 6:

En Elskerinde] Ordene *Elsker* og *Elskerinde* brugtes endnu i Trediveerne ofte i den gamle Betydning: *Kæreste, Forlovede*, ikke blot som nu (udenfor Teatersproget) kun om illegitime Forhold.

Side 120 Linje 17:

Potpourri] (fransk) et af flere allerede kendte Stykker sammensat Musikstykke.

Side 120 Linje 21:

Pianospil] her ligefrem = sagte Spil.

Side 120 Linje 23:

Lcengselsvals] Udg. 1841: Sehnsuchtsvals; der sigtes uden Tvivl til den "Sehnsuchtsvals", som er sammensat af Franz Schuberts "Trauerwalzer" (1816) og Fr. H. Himmels "Favoritwalzer", og som udkom 1826 som Komposition af Beethoven; den var dengang meget yndet herhjemme.

Side 120 Linje 26:

(Du veed det, du, som paa Fiolen gned !)] d.v.s. de af mine Læsere, der selv en saadan Søndageftermiddag tager deres Violin ned fra Væggen og sætter sig til at spille, vêd, i hvad Stemning og med hvad Hensigt man gør sligt.

Side 120 Linje 33:

Adagio] (italiensk) "langsomt" (Musikudtryk).

Side 122 Linje 12:

dictatorisk] (latin) "med et Magtsprog".

Side 123 Linje 4:

Tyrannens] Skæbnens.

Side 123 Linje 16:

Psychen] (græsk) "Sjælen".

Side 123 Linje 18:

Naar Sjælen bliver Eet med sin Idee] d.v.s. frigjort bliver êt med Gud.

Side 123 Linje 26:

Paa Livets Skillevei han just nu stod] ligesom i Sagnet om Herkules, se Side 96 Linje 18 med Anm.

Side 124 Linje 21-22]

Udg. 1841: Cothurnen paa min Vei jeg lader ligge, Til vore Tider passer den ei meer.

Side 125 Linje 18:

nervus rerum] (latin) Drivfjeren til Alt, Hoveddrivfjer (om Penge).

Side 126 Linje 13:

Kassen] d.v.s. Sparekassen. Linje 13-14 lød i Udg. 1841: Det tredie: At om Aar, og langt om længe, | Maaskee man Udvei fandt, men ei i Hast.

Side 126 Linje 15:

Asylerne] Børneasylterne (for Børn fra 2 til 6 Aar). Asylbevægelsen bredte sig i Tidsrummet 1820-1840 med rivende Hurtighed rundt om i Europa. I Danmark oprettedes det første Asyl 1828 i København af "Det kvindelige Velgørenhedsselskab"; Prinsesse (senere Dronning) Caroline Amalie, hvem Samtiden gav Tilnavnet "Fattigbørns Moder", interesserede sig levende for Sagen og stiftede 1829 "Caroline Amalies Asyl" i København og 1837 "Dronningens Asyl" i Odense; 1835 dannedes "Det københavnske Asylselskab", der 1835 og 1837 aabnede ny Asyler. - Allerede i "Dandserinden" (nærvær. Udgaves 1ste Binds Side 26 Linje 39-40) hentyder P.-M. til Tidens 580 Sværmeri for Asylbevægelsen, og J. L. Heiberg gør sig 1841 ("En Sjæl efter Døden") lystig over "Adresseavisens" Asylprojekter.

Side 126 Linje 25-40]

den varme Følelse for virkelig Godgørenhed, som ligger bag Ordene her, er ikke blot og bart Mundsvejr fra P.-M.'s Side; han var selv i Livet, trods sine beskedne Kaar, en godgørende og hjælpsom Mand. Charlotte Bournonville fortæller i sine Erindringer (Side 58): "Paludan-Müller var meget elsket paa Fredensborg, selv af Mennesker der vist aldrig havde læst et Ord af hans Skrifter. Hans Godgjørenhed havde vundet bam de Fattiges Hjerte, og Børnene flokkedes om den venlige "Professor", hvis Navn de neppe kjendte, men hvis milde Blik og muntre Spøg drog dem alle til ham med uimodstaaelig Magt".

Side 127 Linje 13:

extraderes] (latin) "udleveres, overleveres".

Side 127 Linje 16:

O tempora! o mores!] (latin) "hvilke Tider, hvilke Sæder" (Citat af en af Ciceros Taler mod Catilina).

Side 127 Linje 18:

Svimmel] Svimmelhed; ligesaa Side 199 Linje 14, Side 281 Linje 10 o. fl. St. (se Anm. til 1ste Binds Side 54 Linje 40).

Side 127 Linje 40:

Danaiderne] Døtre af Kong Danaos i Argos (Grækenland); dræbte efter Faderens Opfordring deres Ægtemænd og straffedes i Dødsriget med uophørligt at øse Vand i et bundløst Kar; heraf Talemaaden: at fylde Danaidernes Kar = at gøre et frugtesløst, endeløst Arbejde.

Side 130 Linje 14:

Nymphen] Skøgen; ligesaa Side 179 Linje 31 (se Anm. til 1ste Binds Side 9 Linje 13).

Side 130 Linje 28-30]

Meningen er: hvergang Skæbnen d.v.s. det bindende, det absolutte (i hendes Tilfælde: Ægteskabet) kom og spurgte, om det nu ikke skulde være Alvor, siden hun vakte Kærlighed snart hos denne, snart hos hin, lykkedes det hende at narre den d.v.s. undgaa det bindende. - Linje 30: *En Jomfru med en gylden Elskovs-Piil* findes i denne Form først i Udg. 1863; alle tidligere Udgaver har: *En Jomfru, i hvis Haand sad Elskovs Piil*, d.v.s. det er hende, der udsender Elskovspilene (sml. Side 210 Linje 5-6).

Side 130 Linje 39:

hole] faa fat paa; Laaneord fra Tysk, kun i simpel Tale.

Side 131 Linje 10-12:

Trine ... Line] forkortet af: Cathrine og Caroline, dengang alm. Kvindenavne.

Side 131 Linje 25-32:

Men som det hedder i Bomaner o. s. v.] saadanne eller lignende Vendinger for let at komme hen over mindre passende Scener var ret alm. i Datidens Romaner. Som en Slags Parallel kan anføres et Stykke af H. C. Andersens Roman "O. T." 1836 (Originaludg. II 24-25), hvor Fader og Søn har overrasket hinanden paa et Bordel:

»Faderens Øine rullede, Kinderne brændte, Ordene faldt som Sværds slag og maatte gjøre Indtryk paa ethvert Gemyt, der var saa blødt, som Sønnens; men denne stod rolig, med et fast Blik, et Smil paa Læberne, som Moralen giver det. "Du har været i Sideværelset!" svarede han. "Hvor det er passende for dig at komme, er det ogsaa for mig!"

"Dreng!" raabte Faderen og nævnede Stedet, men vi kjende det ikke, kjende ei heller Beboerne. Victor Hugo indeslutter dem i Barnets Bønner, i sit skjønne Digt: La prière pour tous. Barnet beder for Alle, selv: "for dem som sælge Kjærligheds søde Navn!".

"Lad os tie med hinanden!" sagde Sønnen. "Jeg er indviet i flere Historier! Jeg kjender en anden om den smukke Eva - !"

"Eva!" gjentog Faderen - - - -

Vi ville ikke høre mere! det er hæsligt at lure.«

Side 131 Linje 32:

erkjendt] anerkendt, se Anm. til 1ste Binds Side 69 Linje 33.

Side 132 Linje 2:

Uvante til det Syn] man siger nu *uvant med*, men *ikke vant til og vant til noget*.

Side 132 Linje 16]

efter denne Linje har Originaludg. yderligere følgendeVers:

581

I denne Piges Sjæl, saa dybt nedtrykket,
Imellem alt det Ukrud, der frembrød,
En mægtig Lidenskab tidt op sig skød,
Hvorved Fordærvelsen blev overskygget;
Hvorved hun selv, mens hun dens Stemme lød,
Stod næsten med et Skjær af Pathos smykket;
Men uden Lidenskab hun, Trine lig,
I Lavheds Regioner rørte sig.

Side 132 Linje 20:

Potentat] (latin) "Magthaver".

Side 132 Linje 35:

mule] være tvær, vranten; tilhører det lavere Talesprog.

Side 132 Linje 39:

en Studenter] den gamle Form af Ordet [sml. Holberg 1720 ("Peder Paars"): "Det er Mad for Mons, for en Studenter"], der paa P.-M.'s Tid nærmest kun brugtes, naar man vilde karakterisere udannede Folks Tale [sml. Blicher 1843 ("Firkløveret"): "Jeg skal sige os - det er Rasks Ord - den her Studenter havde ikke Vindfang af Noget undtagen Fruentimmer og Flasker, og forresten var han saa luddoven som et Skib i Havblik"].

Side 134 Linje 5:

Og Line med et Haar paa Græsk friseret] Grækerindernes Frisure var ret afvexlende, som det fremgaar af Afbildninger af græske Haarfrisurer f. Ex. hos Joh. Petersen, Billeder af Livet i Oldtiden hos Grækerne og Romerne, Side 38.

Side 135 Linje 33-36]

P. L. Møller (Kritiske Skizzer II 171) finder i disse Linjer Laan fra en Scene i Carl Baggers Fortælling "Min Broders Levnet" (1835), hvor det i Kap. XV hedder: "Dermed greb han den store Kumme, hvori den sydende Punsch flammede med sin sovelblaae Lue, og satte hurtigt og behændigt den omvendte, uhyre Spølkum ned paa Skipperens Isse, som om det havde været en Nathue eller en Hat".

Side 136 Linje 3:

*Mænade]*Mænader er i den græske Mytologi unge Kvinder med flagrende Klæder og udslaget Haar, som

berusede og i vild Dans danner Vinguden Bacchus' Følge.

Side 136 Linje 31:

Furier] d.v.s. rasende Kvinder (nærmere om dem i Anm. til 1ste Binds Side 114 Linje 44).

Side 137 Linje 40:

Langebro] det er symbolsk, at Adam kommer ud til Langebro, ti herude laa Stadens Druknehus.

Side 139 Linje 13:

Genius] (latin) "Skytsaad".

Side 139 Linje 25-Side 140 Linje 9]

det bemærkes, at Udgiveren har forelagt dette Sted for forskellige Læger og faaet det Svar, at man af Beskrivelsen ikke kan karakterisere Adams Sygdom som andet end tyfoid Feber.

Side HO Linje 13:

fage] "hurtigt, hastigt"; sml. Ambrosius Stub (1758): "Vore Dage | Løbe fage | Som en Piil i Luften frem"; Edvard Storm (1794): "Vend om, vend om, du skotske Mand! | Det gjælder dit Liv saa fage". [Ordet var meget alm. i ældre Dansk og lever endnu i Almuesmaalene; Digterne har ofte misforstaaet det og opfattet det som en Sideform til "fager" (skøn), sml. Baggesen 1793 ("Danmarks Lovsang"): "Du gav os de fage, | De rolige Dage"; Holger Drachmann 1878 ("Prinsessen og det halve Kongerige"): "Dèr tren Prinsessen, kridhvid om Kind, | en Jomfru saa fin og saa fage, | imod ham med Bøn og med Klage".]

Side 142 Linje 32]

herefter har Originaludg. det i Indledn. til nærvær. Udgaves 1ste Bind, Side 18 nederst anførte Vers.

Side 143 Linje 25-Side 144 Linje 12]

i Stedet for dette Digt har Originaludg. følgende:

Paa Mark og Eng, i Skovens Læ,
Staaer Græs og Straa, og Busk og Træ,
Og Duggens Bad paakalde;
Saa mat er Luftens Aandedrag,
Og aldrig bli'er der qvægsom Dag
Naar ei der Dugg vil falde.

582

Da trækker Taagen sammen kun,
Og snart den klare Morgenstund
Den mørke Sky vil vække:
Da kommer Stormen ofte brat,
Og ofte før den dunkle Nat
De røde Lyn da skrække.

O Morgenbøn! du Sjælens Dugg!
Din Friskhed og gjør Dagen smuk,
Og Verden trindt opliver.
Udsendt fra os, du som et Bud
Snart vender hjem med Svar fra Gud,
Og Hjertet Glæde giver.

Thi aldrig varer ved den Lyst,
Der fødes i vort eget Bryst
Naar Dagens Lys os kalder;
Vor Glæde vindes kun i Suk,
Velsignelsen er Livets Dugg,
Som ned fra Oven falder.

Side 144 Linje 10-12]

Joh. 10, 11.

Side 146 Linje 26:

hendes Minde] nu: *Mindet om hende*; om denne Brug af Ejeform, hvor Sprogbrugen nu kræver Forholdsord, der er saa hyppig hos P.-M. (se f. Ex. nærvær. Binds Side 169 Linje 4, Side 185 Linje 19, Side 278 Linje 17, Side 382 Linje 18 o. fl. St.), henvises til Anm. til 1ste Binds Side 119 Linje 18.

Side 146 Linje 38:

Theologiens vildt oprørte Vand] der sigtes vel til de i Anm. til Side 22 Linje 1-8 og Side 26 Linje 22-24 berørte Strømninger indenfor den danske teologiske Verden, hvor Mænd som Grundtvig og Lindberg Trediverne igennem afstedkom adskillig Uro.

Side 147 Linje 9]

den Adam Homo, man møder i det følgende, er i det ydre vidt forskellig fra den Adam Homo, man har lært at kende i Tiden lige før Krisen. Baggrunden for det rolige, økonomisk sikrede Liv, han nu fører, er, som Originaludg. oplyser om, en lille Pengegave, hans Bedstefader før sin Død (Side 140 Linje 39) har lagt til Side til ham. Blandt de i senere Udgaver Side 142 udeladte Vers findes efter Linje 24 følgende:

Tidt for hans Fremtid Planer ud de kasted,
Og eengang da nu Adam sagde: blot
Jeg kunde klare for mig, Stort og Smaat,
Og Byrden hæve, som mig længst belasted;
Da til hans Trøst hun [Moderen] at fortælle hasted,
Hvordan sig Alting her lod jævne godt:
Hans Bedstefader, før sin Død, itide
En Gave til ham havde lagt tilside.

Side 147 Linje 12:

Studiosus Jensen] sml. Anm. til Side 42 Linje 23. [*Studiosus* (latin) = Student.]

Side 148 Linje 1:

Klubben] om Klubber se Anm. til 1ste Binds Side 4 Linje 2. Af et forudgaaende Vers i Originaludg., udeladt i senere Udg., ses, at der med Klubben her menes "Det venskabelige Selskab" (oprettet 1783), som havde sit Lokale paa Gammel Torv, og som talte Medlemmer fra alle Samfundsklasser (Linje 12-13). For at deltage i Ballet behøvede man ikke at være Medlem, hvad Adam vel næppe er; man kunde vedkommende Aften indmælde sig som "dandsende" Medlem.

583

Side 148 Linje 14:

vis à vis] (fransk) "ligeoverfor hinanden".

Side 148 Linje 18:

omtygges] d.v.s. tygges atter og atter = læses Gang paa Gang igen; Ordet forekommer 1798 i et Digt ("Skriftemaalet") af Th. Chr. Bruun: "[Jeg] tvivler paa, det var Luxens Skyld, | Hvor tidt man ogsaa den Snak omtygger, | At Rommer-Statens faldt reent i Stykker, | Og der gik Hul paa de Franskes Byld" [efter Levins Ordbogssamlinger].

Side 148 Linje 19-20:

Er Allemand mod alle Konger slemme, | Paa Buder, Spar og Klør og Hjerter nær] de politiserende Borgermænd, der hører til Oppositionspartiet ("det liberale Parti"), har vel i deres Kritik af "alle Konger" heller ikke skaanet deres egen: Frederik VI. Folkets Følelser overfor ham fra var Midten af Trediverne undergaaet en ikke ringe Forandring. "Man kunde have en vis Sympati for den gamle, pligtro Mand, Ingen ønskede ham noget Ondt, men Landet led under det drævende Regimente, og særlig de Yngre vare lede og kede af den Søvnstilstand, hvori Alting hvilede. Naar Kongen i de tidligere Aar havde været syg, havde der været virkelig Deltagelse tilstede. Da han var syg i 1837, galdt Spørgsmaalet kun, om Skiftet snart vilde foregaa. Man længtes efter Forandring. Ja, da Kongen paany var bleven restitueret, og han blev Genstand for nogle Ovationer, der omtaltes i den konservative Presse, gav dette endog Anledning til Modsigelser og bitre Ord i Oppositionspresen" (Marcus Rubin, Frederik VI's Tid, Side 613).

Side 148 Linje 22:

Dens haarde Knude løses af Enhver] sml. Anm. til Side 9 Linje 16.

Side 148 Linje 24:

Skatter og Finanser] fra Midten af Trediverne Dagens brændende Spørgsmaal. 1835 blev for første Gang offentliggjort en Oversigt over Statens Indtægter og Udgifter i det løbende Aar, der vakte alm. Forfærdelse paa Grund af den Statsgæld, som den udviste (129,8 Mill. Rigsdaler); de følgende Aar offentliggjordes aarligt Statsregnskaberne, og Finansernes Status blev Kærnen i den offentlige Debat i Pjeser og Aviser ("Fædrelandet" og "Kjøbenhavns-Posten") og Forhandlingerne i Stænderforsamlingen. Af Skatter var navnlig Konsumtionsafgiften (Anm. til Side 181 Linje 19-20) Genstand for megen Kritik.

Side 148 Linje 34:

Forsigtighedens Helt] Manden er aabenbart tegnet efter Naturen, men hvem det er, vêd Udgiveren ikke. Efter Originaludg. er han Assessor.

Side 149 Linje 12:

Sottiser] (fransk) "Dumheder, Taabeligheder".

Side 149 Linje 28:

Cholera har viist sig i en Kjelder] man hjemstøget herhjemme i Trediverne stærkt af Frygt for Koleraen. Den havde 1831 gennemvandret Rusland, var i Juli 1831 naaet til Danzig, lidt senere til Stettin og konstateredes i Oktober i Hamburg; 1832 og 1833 hærgede den Norge, og 1834 hjemstøget Sverige. Regeringen traf energiske Foranstaltninger mod den, og Landet forskaanedes dennegang for Epidemien.

Side 149 Linje 32:

Pebermyntekagen] Pebermynte var under forskellige Former et af Datidens Forebyggelsesmidler mod Kolera.

Side 150 Linje 23:

Paa Vesterbro hun boede i det Fjerne] Vesterbro var i Trediverne den eneste af Forstæderne udenfor Voldene, som var nogenlunde bebygget. Bebyggelsen hørte dog op omtrent ved Værnedamsvejen, og Terrænet ned mod Kalvebodstrand var optaget af vidtstrakte Haver og Marker.

Side 151 Linje 27:

Fioler] Violer; efter den dengang alm. Udtale (sml. Anm. til 1ste Binds Side 10 Linje 19).

Side 151 Linje 29:

Molskjolen] Mol (engelsk) er et halvklart, lærredsvævet Bomuldstøj. - Om Datidens Baldragt siger Plenge (anf. Skrift, Side 51): "Den unge Pige var snart klædt paa til Bal: en simpel hvid eller lyserød Mulls Kjole med et kulørt Silkebaand om Livet og en Buket i Brystet, en Rose i det sirlig glattede Haar, et Par lange hvide Handsker og et Par Atlaskes Sko, - det var Alt!"

Side 152 Linje 6:

Diskursen] (latin) "Samtalen".

584

Side 152 Linje 19:

producere] d.v.s. føre frem, gøre gældende.

Side 152 Linje 20:

for Gunst] skal forbindes med "*sig gjøre Flid*", ikke med "nonchalant".

Side 152 Linje 37:

Sylpheskabning] Sylpher og Syphider er Luftens Aander (se Anm. til 1ste Binds Side 192 Linje 8); overført om let og fint byggede unge Piger.

Side 153 Linje 7:

Zephyr] er i den græske Mytologi Vestenvinden.

Side 153 Linje 9:

hun er i Vinden] d.v.s. hun er i Vælten, er feteret (se Anm. til 1ste Binds Side 8 Linje 40).

Side 154 Linje 25:

Det var den sidste Tour] i Trediverne hørte Ballet op Kl. henad 12.

Side 155 Linje 12:

En lille Gud dig holder i sin Tømme] Guden er Amor; sml. Bødtchers Digt "De Forelskede", hvor Guden ved en Tømme styrer de Elskende ind i Skoven.

Side 156 Linje 11:

den Gamle] Vinteren (sml. Anm. til 1ste Binds Side 361 Linje 41).

Side 156 Linje 33:

Hyrdinden] se Anm. til 1ste Binds Side 68 Linje 27.

Side 157 Linje 7:

Trompetere] Trompeten brugtes dengang ret alm. i overført Betydning = "*Klodrian, Idiot*", sml. Baggesen 1791 ("Parnas-Revolutionen"): "Ja gid det var saa vel! saa stod jeg ikke nu | Imellem Muserne som en fortabt Trompet"; Oehlenschläger ("Aladdin", Udg. 1820): "(Narren) ... hør din Tieners Klage! | Og, - hvis du ikke er en reen Trompet, - | Saa giv ham Ret"; Carl Bernhard 1836 ("Commissionairen"): "... jeg misundte Pedanten, som kunde reise saa mageligt til skønne, ubekjendte Cousiner, og nu bliver den Trompet hjemme, for at pleie sin Snue; det havde jeg ikke gjort i hans Sted". [Ordet betones nu alm. i denne Betydning: *Trompet*, men dengang, som det ses af Stedet her i Forbindelse med Citaterne af Baggesen og Oehlenschläger: *Trompéter*.]

Side 158 Linje 4:

gjennem Nørreport, langs Søens Bred] altsaa ad »Kærlighedsstien", der med sine skyggefulde Lindetræer strakte sig paa Byens Side langs Søerne fra Østerbro til Vesterbro [Stien langs Blegdammene paa Nørrebrosiden var aflukket].

Side 158 Linje 12-14:

spørge til Damen ind] Udtrykket dannet i Overensstemmelse med det nu alm. *at se ind til én*; Parallelsteder har Udgiveren ikke fundet.

Side 158 Linje 29:

Taset] en Slags Narcissus (Liljeart).

Side 159 Linje 25-32]

som det ses af Originaludg., hvor der i Stedet for "os" (Linje 26) staar "mig", er ogsaa dette Vers Referat af Adams Enetale; det er delvis Faderens Livssyn, der, Adam ubevidst, her dukker op i ham (sml. Side 20 Linje 24-40).

Side 159 Linje 38:

Fod i Haand han ta'er] d.v.s. skynder sig; sml, Holberg 1720 ("Peder Paars"): "Hun Foden tog i Haand, løb som hun kunde best, | Fandt Gunnild, skreeg: Vi har i Fogde-Gaarden Pest"; Baggesen 1792 ("Labyrinthen"): "Jeg tog atter Fod i Haand, raskere end før, og kom pustende til Raadmand **s Port"; Udtrykket kan endnu høres, ogsaa i Folkesproget.

Side 160 Linje 2:

Exegesen] (græsk) her: Bibelfortoikning (et teologisk Examensfag).

Side 160 Linje 3:

Kirkefædre] kaldes de Mænd, der ved deres Lære, Skrifter og Levned blev det kirkelige Livs Ledere i den kristne Kirkes ældste Tid 2det til 6te Aarh.). Studiet af Kirkefædrenes Skrifter kaldes *Patristik* (latin patres = Fædre) og er et Fag til teologisk Embedsexamen.

Side 160 Linje 4:

Dogmatik] (græsk) Fremstilling af Kristendommens Trossætninger (teologisk Examenfag).

Side 160 Linje 5:

Augustinus] den betydeligste af alle Kirkefædre, 430.

Side 160 Linje 11:

med Guld i Mund] Ordsproget lyder: Morgenstund har Guld i Mund.

585

Side 163 Linje 24:

Med Østergade og Amalienborg] paa Østergade laa Byens fineste Modehandlerbutikker; Amalienborg var under Frederik VI Kongehusets og Hoffets Residens.

Side 164 Linje 15-16:

hans Haar, de hvide, \ | Lokker om de friske Kinder glide] gamle Folk, der fulgte, hvad der var Skik i deres Ungdom, gik dengang med lange Lokker faldende ned over Skuldrene (se f. Ex. Billeder af Thorvaldsen fra hans ældre Aar).

Side 164 Linje 21:

Knæbuxer] var gaaede af Mode i Begyndelsen af Aarhundredet (sml. Anm. til 1ste Binds Side 25 Linje 33), men enkelte gammeldags Folk saas endnu i Trediverne med Knæbuxer. Af mere bekendte Folk var dette saaledes Tilfældet med Professor, Regensprovst Rasmus Nyerup (1828) og Universitetsprofessor Th. Chr. Bruun (1834), de gik begge til deres Dødsdag med Knæbuxer og *Spænder i Skoene* (sml. Lorcks Erindringer, Side 37).

Side 165 Linje 23:

fjong] (fransk) "elegant"; Navneordet *Fjong* = Elegance findes Side 352 Linje 23: "i moderne Dragt med Fjong og Lader", og i "Luftskipperen og Atheisten": "Til Klaphorn og Gonggong | Sig trænge frem med Folket Folk af Fjong."

Side 165 Linje 24:

Sommerpantalon] *Pantalon* (fransk) dengang "fin" Betegnelse for „Buxer" (*dolgoeo* lange Buxer).

Side 167 Linje 14:

Sort var han klædt fra Hoved indtil Fod] han kommer lige fra Examensbordet.

Side 167 Linje 32:

M Kys paa denne Haand for første Gang] Haandkys var gaaet af Brug i Tredserne (mundtlig Meddelelse).

Side 168 Linje 8:

Ikkun Begyndelsen af Blomstersproget] han mener, at hun skal række ham en Rose - i "Blomstersproget" Symbol paa Kærlighed.

Side 169 Linje 4:

Miner af en Brud] nu: Miner som en Brud (se Anm. til 1ste Binds Side 119 Linje 18). - Brud staar her ligesom Side 318 Linje 31 = "forlovet, Kæreste" (se Anm. til 1ste Binds Side 401 Linje 26).

Side 169 Linje 18-24]

spøgefuld Hentydning til den Hegelske Filosofi (sml. Anm. til Side 56 Linje 17).

Side 169 Linje 35:

Præmisserne] kaldes i Filosofien Forsætningerne af en Fornufts slutning.

Side 172 Linje 22:

Pluralis] (latin) "Flertal" (Kunstord i Grammatikken).

Side 172 Linje 27:

Discant] (latin) "øverste Stemme i flerstemmig Sang".

Side 172 Linje 39:

Contenancen] (fransk) "Fatning, Selvbeherskelse".

Side 173 Linje 14:

Blanchet] (fransk) "Korsetlukke".

Side 173 Linje 15:

Madame] om Brugen af *Madam og Frue* se Anm. til Side 40 Linje 33.

Side 173 Linje 17-18:

i Kirken møder \ Med Kjole første Gang som Confirmant] sml. Lorcks Skildring af sin Konfirmation i 1825 (Erindringer, Side 22): "Den Gang »stode vi« med hvidt Halstørklæde, stive Flipper af umaadelige Dimensioner og Kalvekryds, i sorte Kjoler med lange Svalehaler, høi Cylinderhat og med en Mængde Signeter dinglende paa Maven, saa at vi omtrent saae ud som Lejetjenere eller Ligbærere en miniature!"

Side 173 Linje 32:

Eros] (græsk) = Amor, Kærlighedsguden.

Side 176 Linje 24:

som Princip i Alt kun Kjærlighed] sml. Paulus' Ord i 1. Kor. 13 om Kærligheden

Side 177 Linje 4:

Det skyldtes til en lille Pige] samme Konstruktion findes igen Side 197 Linje 13: Til Kjærlighedens Almagt dette skyldtes (men f. Ex. Side 201 Linje 32 og Side 233 Linje 37 staar *skyldes* som nu uden Forholdsord). Konstruktionen *det skyldes til* ên, der nu ikke er brugelig, var ikke ualm. paa P.-M.'s Tid, sml. Fru Gyllembourg 1835 ("Ægttestand"): "Havslunde hed Majorens Gods, der formodenlig skyldte dette Navn til en Vig af Havet, hvorved det laa"; Hauch 1871 ("Minder fra min første Udenlandsreise"): "Flere af Byens [Berlins] snorrette Gader synes at skyldte deres Udspring 586 til et eneste Kommandoord eller til een abstrakt Tanke, under hvilken Alt maae bøie sig" [Citaterne efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 177 Linje 10:

Da han som geistlig Taler skal staae Prøve] siden 1788 er det Lov, at teologiske Kandidater skal holde en Prøvepræken ("Dimispræken"), forinden de beskikkes i gejstligt Embede. Den Slags Prækener plejer ikke at samle mange Tilhørere (Linje 38-39).

Side 177 Linje 16:

Helliggeistes Kirke] indtil 1881 det officielle Navn paa *Helligaandskirken* [det fra Tysk laante Ord *Geist* = Aand var dengang alm., men er nu forsvundet af Sproget]. Kirken var i Trediverne omgivet af *en Kirkemur* (Linje 27) ud mod Amagertorv og Niels Hemmingsensgade.

Side 177 Linje 21:

Hyrevogn] Datidens gængse Betegnelse for: en lejet Vogn (sml. Anm. til Side 97 Linje 6).

Side 177 Linje 22:

i Dyrehaven] Udg. 1841-51: i Skoven - altsaa til Charlottenlund (sml. Anm. til Side 119 Linje 28).

Side 177 Linje 28:

klinged] nu: klang; men *klingede* er den ældre Form, som endnu paa P.-M.'s Tid var ret alm.; sml. Holberg 1720 ("Peder Paars"): "Sliig Ordre kligede ey vel i Blokkes Øre"; Fru Gyllembourg 1835 ("Extremerne"): "Saaledes kligede hans behagelige Tale, den forbandede gamle Aristocrat"; J. L. Heiberg 1840 ("Syvsoverdag"): "Hvor ofte er det hændet mig, at jeg er bleven plaget af en Melodie, der ligesom forfulgte mig, idelig kligede for mit Øre, afbrød mine Tanker og forstyrrede min Søvn!" - Efter samme Bøjning staar Side 398 Linje 37: *række d* (nu: *rakte*).

Side 178 Linje 31-32]

sml. Jak. 2, 14-26.

Side 179 Linje 25:

svandsede]svandse (Laaneord fra Tysk) egl. "vrikke med Enden", dernæst: "bevæge sig med svajende, stolt eller letfærdig Gang".

Side 179 Linje 39:

i Slippen Nummer 4]Slippen var Navn paa den Del af Landemærket, som ligger mellem Vognmagergade og Gothersgade. Originaludg. har: ved Holmen d.v.s. i Holmensgade. Begge Steder havde indtil ind i det 20de Aarh. prostituerede Kvinder tilhuse.

Side 180 Linje 35:

Extraposten] ekstraordinær Postbefordring (Wienervogn, aaben eller lukket) i Modsætning til den ordinære Person- og Pakkepost (Dagvogn); den kørte noget hurtigere, og den rejsende var selv Herre over, hvorlænge Opholdet paa Stationerne skulde vare (for de ordinære Poster Ophold paa $\frac{1}{4}$ à 1 Time hvert Sted), men Taxten var til Gengæld langt højere (f. Ex. fra København til Odense med Dagvogn ca. 6 Rdl, med Extrapost ca. 24 Rdl.).

Side 181 Linje 12:

Meningsaaget] d.v.s. de vedtagne, traditionelle Anskuelser.

Side 181 Linje 16:

Naturen, der i dybest Trældom sukker] Rom. 8, 20-22.

Side 181 Linje 17:

Journalistens Pen, \ Der trodser Censors Streg i Politikken] indtil Grundloven 1849 var Aviserne under Censur, idet hvert enkelt Nummer, før det udkom, skulde forevises *Censor* (Politidirektøren), der slettede eller forlangte ændret, hvad der kunde være Regeringen ubehageligt. Da det 1834 stiftede Blad "Fædrelandet" begyndte at tage Ordet for en fri Forfatning, fandt Frederik VI, at nu gik "Skrivefrækheden" for vidt, og tænkte paa yderligere at indskrænke Pressefriheden. Dette vakte stor Bestyrtelse; en Række ansete Mænd indgik 1835 med en Adresse om ikke at foretage saadant Skridt, men mødte barsk Afvisning ("Vi alene vide"). Dette gav Anledning til Stiftelsen af "Trykkefrihedsselskabet" s. A., der dels skulde værne Pressefriheden mod Indgreb fra oven, dels søge at hindre dens Misbrug. Da Stænderne første Gang i dette Aar traadte sammen, fremsatte de Kravet om større Trykkefrihed, og dette Krav gentog de Aar efter Aar uden Resultat. Nogen virkelig Indskrænkning af Pressens Frihed kom ikke, men i Resten af Kongens Levetid søgte Regeringen efter bedste Ævne at forulempe Bladene ved Beslaglæggelse, Sagsanlæg, Domfældelser, Forbud o. m. m. - *At Journalisten trodser Censors Streg* vil vel sige, at han alligevel skriver om Politik, trods det han ved, at Censor vil stryge, hvad han skriver.

587

Side 181 Linje 19-20:

Handelsmanden, der sin gode Ven, \ Betjenten, narrer ved hans Posekiggen] ved Københavns Porte blev der, ligesom i Landets øvrige Købstæder, opkrævet en Afgift (Accise eller Konsumtion) af alle indenlandske Varer (Flæsk, Smør o. s. v.) ved deres Indførsel i Staden. Toldbetjentene, der opkrævede denne Afgift, kaldtes i daglig Tale "Posekiggere" og deres Virksomhed "Posekiggen". "De foer lig Ædderkoppen pludseligt ud fra deres Skjul og stak Næsen ned i hver en Pakke og deres lille Jernstang i hver en større Kurv, der blev baaren ind til Byen" (Schorn, Da Voldene stod, Side 84). Afgiften var besværlig for alle Parter, kostbar at opkræve og gav Anledning til *alskens Bedragerier og Smuglerier* (Linje 20). Stænderne beskæftigede sig meget med Konsumtionsafgiften, og 1838 indskrænkedes den ved Lov til kun at gælde enkelte Varer, hvis Indførsel var forholdsvis let at kontrollere, men afskaffet blev den først 1851.

Side 182 Linje 12:

hændelig] tilfældig.

Side 182 Linje 22:

Dyret] først indført i Udg. 1849, da Skovturen forandredes fra Charlottenlund til Dyrehaven (se Anm. til Side 177 Linje 22). Linje 21-22 lød i Originaludg.: Og Solens Kys gaaer, som fra Mund til Mund, | Fra Blad til Blad, der hurtig Farve bytter.

Side 185 Linje 7-8:

Vort Savn vi som en Mønt vil over bryde; \ Den hele skal den fulde Fryd betyde] til Grund for dette billedlige Udtryk ligger et Træk, som er overordentlig almindeligt i middelalderlig Digtning, i Folkeviser og Folkeeventyr. Det almindelige er, at naar to elskende skilles, brydes en Ring over og hver af Parterne faar sit Stykke som Mærke; naar de atter mødes, kender de hinanden paa, om Stykkerne passer sammen til en Helhed (se f. Ex. Eventyrene "Man skal aldrig sige aldrig" hos Jens Kamp, Danske Folkeminder, Side 330-36; "Tobaks-Gutten" hos Asbjørnsen, Norske Folke-Eventyr, Ny Samling, 2. Udg. Side 40-45; "Der Bärenhäuter" hos Grimm, Kinder- und Hausmärchen, II, 5. Aufl., Side 93-99; den engelske Folkeviser "Hind Horn" hos Child, English and Scottish Popular Ballads, I Side 187-208 [med righoldig Exkurs over "Ring"-motivet]). At ogsaa en Mynt har været anvendt paa lignende Maade som Ringen, fremgaar af en Artikkel af Bernhard Olsen i Vor Jord ("Frem") for 8/10 1899, hvorpaa Hr. cand. mag. Grimer-Nielsen har henledt Udgiverens Opmærksomhed. Der anføres her to Exempler. I Gisle Surssøns Saga (Fr. Winkel Horn, Billeder af Livet paa Island, I 13) fortælles det, at Gisle en Morgen stod op og gik til Smedjen; han var saare fingernem og kunstfærdig, og saa lavede han da et Pengestykke, det var i to Stykker; naar man lagde Stykkerne ovenpaa hinanden, saa det ud, som om Mynten var hel, men den kunde ogsaa skilles ad. Han gav Vennen Vestejn det ene Stykke og sagde, at det skulde være et Jertegn imellem dem, "vi skulle kun sende det til hinanden, naar Livet staar paa Spil for en af os; men det aner mig, at vi ville komme til at behøve at sende hinanden Bud, om vi end ikke mødes selv". Mademoiselle de Montpensier fortæller i sine Erindringer (Amsterdamudgaven 1734, I 44), at Kong Ludvig XIII af Frankrig i 1642 gav Montigny, Kaptajn for hans franske Garde, et Stykke af en overknækket Gulddaler og beholdt selv det andet, med den Befaling, at Kaptajnen ikke maatte aflade at bevogte Kongens to Sønner, medens han var borte, og ikke maatte lade dem komme fra Stedet eller under andres Varetægt, selv om der kom skriftlig Ordre dertil med Kongens Navn under, med mindre Kongens Stykke af Gulddaleren fulgte med. - Saavel Mynt som Ring har altsaa gjort Tjeneste som Identifikationstegn. - [Hr. Dr. phil. Hans Brix har henledt Udgiverens Opmærksomhed paa Brentanos Eventyr "Gochel, Hinkel und Gackeleia", hvor en Kringle anvendes i Ringens og Myntens Sted, se Brentanos Gesammelte Schriften, V 1852, Side 145.]

Side 186 Linje 22:

Guden] d.v.s. Kærlighedsguden.

Side 186 Linje 32:

Sonetter] (italiensk) [lyriske Digte bestaaende af 4 588 Strofer, hvoraf de to første har hver 4, de to sidste hver 3 Linjer med særegen Rimstilling.

Side 187 Linje 10:

Jeg er din tro, din lyttende Delphin] Grækerne og Romerne opfattede Delfinen som musikalsk, og Sagn og Myter fortalte om, hvorledes Delfinerne fulgte Skibene, lyttende til Skipperens Fløjte eller Sangerens Cithar.

Side 189 Linje 18:

"Amor og Psyche"] naturligvis P.-M.'s egen Digt (optaget i nærvær. Udgaves 1ste Bind Side 85-165).

Side 190 Linje 1-2:

Bogen ... som det andet Liv os vil forklare] i Anm. til Side 26 Linje 35-37 er talt om de Skrifter, der dengang satte Spørgsmaalet om det andet Liv under Debat; hvilken Bog det er, Alma har læst, tør Udgiveren ikke afgøre.

Side 192 Linje 12:

*Du for fallit dig aldrig tør erklære]*tør er vistnok her at opfatte i Betydningen "behøver, har nødig", se Anm. til 1ste Binds Side 337 Linje 27.

Side 192 Linje 18-20]

sml. 12te Sang.

Side 192 Linje 23:

*Postillonens Horn]*Postillon (fransk) "Postkusk"; var iført kraprød Trøje med gul Krave og Opslag, havde Postskiltet fæstet foran paa Hatten og var forsynet med et *Posthorn*, hvori han skulde blæse saa vel ved Afgangen og Ankomsten som undervejs, naar han mødte andre Vogne, der skulde vige af Vejen.

Side 195 Linje 21:

Tolv Skilling Porto] det var dengang ret almindeligt, at man lod Brevmodtageren betale Porto (ligesaa Side 277 Linje 4-5).

Side 195 Linje 32:

Aandens uforkrænkelige Væsen] sml. 1 Pet. 3, 3-4.

Side 196 Linje 26:

Telegraphen] d.v.s. den "optiske" Telegraf (Syns-Telegraf), der 1802 indførtes mellem Korsør og Nyborg med Sprogø som Mellemstation. Den bestod af et Apparat med bevægelige Klapper eller Arme, der kunde bringes i forskellige Stillinger, der betegnede enkelte, i en Signalfog nærmere angivne Bogstaver, Ord eller Sætninger. Ved Hjælp af Kikkert iagttoges den ene Stations Signal fra den næste, men Meddelelserne afbrødes hyppigt af Taage. Det var alm., at man i Korsør forud gennem Telegrafens bestilte Logis eller Befordring i Nyborg. - I Korsør var Telegrafens anbragt *ovenpaa Kirken* (Linje 27), hvad der gav denne et besynderligt Udseende. [Elektrisk Telegraf kom først i Brug i Halvtredserne.]

Side 198 Linje 20:

Litsenbroder] (Laaneord fra Tysk) Drager ved Postvæsnet (tysk *Litze* = Snor, Reb til at bære Tøj med).

Side 198 Linje 36-37:

Bæltets Bølge, der ei meer ham gav | Som sidst et Billed af en Vugges Gænge] i det foregaaende har Adam kun én Gang før været med Smakken, nemlig da han tog fra Aarhus til Kallundborg (Side 52 Linje 24), og da nævntes intet om hans Rejseindtryk.

Side 200 Linje 32:

Galt] den danske Adelsslægt *Galt* var uddød for Aarhundreder siden.

Side 201 Linje 36:

Ak i Ak] for at betegne det suksessive bruges nu (udenfor Udtrykket *Slag i Slag*) ikke Forholdsordet *t*, men *paa*; i ældre Tid var *i* derimod det alm. og forekommer stadigt hos P.-M. (se f. Ex. Side 315 Linje 26: *Glimt i Glimt*, Side 377 Linje 42: *Ak i Ak*, o. fl. St.); sml. Joh. Ewald 1769 ("Adam og Eva"): "Hevn-Bierge styrte ned og styrte Knald i Knald"; Baggesen 1785 ("Sandserne"): "... naar dine Læber mig hendysse | Med Kys i Kys i en Elysisk Blund ..."; samme 1808 ("Agnete fra Holmegaard"): "Skrig i Skrig | De græde, de smaa Piger, | De længes efter dig!"

Side 201 Linje 40:

Bryggen] Skibsbroen, Kajen.

Side 202 Linje 14:

charmant] (fransk) "yndigt, henrivende".

Side 202 Linje 15:

sort florerende] d.v.s. med sort Flor om Hatten.

Side 202 Linje 17-32]

med denne Skildring af Fyen kan sidestilles en anden Skildring af Øen af en anden Fyenbo, nemlig H. C. Andersen. I hans Roman "O. T." (1836) hedder det: "Den Nøgenhed, det sidste Skue af *Sjælland* 589 frembyder, gjør, at man dobbelt gribes ved den Fylde og Frodighed, hvormed Fyen fremtræder. Grønne Skove, rige Kornmarker og rundt om Herregaarde og Kirker. Nyborg selv synes en levende Hovedstad imod det stille sørgelige Korsør. Nu seer man Folk paa den store Skibsbro, Spadserende paa Volden og brede Gader med høie Huse, her er Soldater, man hører Musik, og, hvad der paa en Reise er høist oplivende, man kommer i et ypperligt Vertshus. Udkjørselen gennem den hvælvede Port er overraskende, den er længere og større end nogen af *Kjøbenhavns*. Landsbyer og Bønderhuse faae et mere velhavende Udseende, end i *Sjælland*, hvor man tidt ved Veien troer det er en Dyngte Gjødning løftet op paa fire Pæle, og da er det en Familiebolig. Fra Landeveien i Fyen seer man kun reenlige Huse; Vindueskarmene malede, foran Døren et Blomsterparti, og hvor Blomster opelskes, er altid, som *Bulwer* træffende bemærker, en større Cultur hos Bonden, han tænker ogsaa paa det Skjønne. Paa Grøfterne langs Veien see vi Syrener, hvide og lilla; Naturen selv har her pyntet med en Mængde Papaver, som i Farvepragt kunne maale sig med de skjønneste, der opelskes i nogen botanisk Have. Nær ved Nyborg især voxe de i overvættens Mængde."

Side 202 Linje 23:

hver Lundens Sanger] d.v.s. hver Fugl.

Side 202 Linje 24:

Luften med Løstgighed var svanger] "Fyen har - siger H. F. Feilberg (Dansk Bondeliv II 147) - naaet en Berømmelse som de gudelige Forsamlings og de uægte Børns Vugge". Denne sidste Opfattelse ligger til Grund for Talemaaderne og Ordsprogene: "Har du fået et barn, eller skal du have et? spørger man paa Fyen, når man fæster en pige" og "Natten er vor egen, siger de fynske piger" (E. T. Kristensen, Danske Ordsprog, Side 488; sml. Henrik Pontoppidan, Den gamle Adam, Side 2). Den forudsættes ogsaa i den gamle fyenske Vise fra 1775 om "Landsbye-Pigernes Tidsfordriv heele Aaret igiennem" (om den se Dania III 363 ff. og IV 145 ff), naar Vers 3 lader Pigerne synge:

Øll og Must og Brændeviin
Gaaer saa blandt hverandre,
Til vi saa i Maaneskin
Hiem igien skal vandre.
Gaaer saa med vor Juule-Buus
Hen udi vort Juule-Huus,
Lader os omarme,
Hvem sig vil forbarme.

Side 202 Linje 25:

Landets Herligheder] = det herlige Land; sml. Johs. Ewald: Rungstedts Lyksaligheder = det lykkelige Rungsted.

Side 202 Linje 30-31:

Hvor Alt poleres, Mennesker og Tøi; Thi Politur har Fyen] H. C. Andersen har i sit Digt "Fyen" (1830) udtrykt samme Tanke paa følgende Maade:

Selv Navnet *Fyen* betyder *fiin*,
Og vil saa meget sige,
At Fyen det er en Have *fiin*,
For hele Danmarks Rige. -

[Selve Afledningen *Fyen af fin* er naturligvis ganske forkert.]

Side 202 Linje 31-32:

Fyen, mit kjære Fødeland, \ For mig saa kjært, som for en Jøde Jødeland] uden Tvivl at forstaa som ren og skær Ironi, saaledes som ogsaa Vilh. Andersen, Danske Studier, Side 155-56 opfatter det. [Naar Andersen fortsætter: "i al Fald for een dansk Digter har Fyn staaet som et... forjættet Land. *Holberg* skriver i "Danmarks og Norges Beskrivelse" [1729], efter at have berømmet "den skønne boghvede, de bekiente fynske 590 ebler og den herlige fynske mød", ganske troskyldigt og helt forelsket: »Alle forlange at boe udi Fyen«" - da er dette vistnok ikke rigtigt, ti hele *Holbergs* Beskrivelse af Fyen er, med Undtagelse af den sidst anførte Sætning, helt og holdent, Ord til andet, udskrevet af Arennt Berntsens Danmarchis oc Norgis fructbar Herlighed fra 1656, saa at *Holbergs* Ord om, at alle forlange at bo i Fyen, vistnok maa forstaas som Skæmt med den gode Arennt Berntsens Begejstring.]

Side 203 Linje 13:

det couleurve] det er vel rødt Teglstenstag.

Side 203 Linje 22:

hans Seng, den silkeblaa] d.v.s. med blaat Silketæppe paa.

Side 203 Linje 32:

Det gaaer jo mig, som ham i Eventyret] der sigtes til Eventyret i "Tusind og ên Nat" om *Abu Hassan*, hvem Kalifen Harun al Raschid lod give et Sovepulver og føre til sit Palads, hvor man hilser ham ved hans Opvaagnen som de Troendes Behersker, indtil han næste Nat faar et nyt Sovepulver og bringes tilbage til sin tidligere Stilling. Det er dette Eventyr, som gennem forskellige Mellemlid har givet Shakespeare Stof til Forspillet til Komædien "Trolde kan tæmmes" og *Holberg* til Komædien "Jeppe paa Bjerget".

Side 204 Linje 10:

Theevandshelte] d.v.s. tynde og udvandede Helte, Helte, der tror sig Helte, men er det modsatte, nemlig Pjalte; sml. Anm. til 1ste Binds Side 3 Linje 29.

Side 204 Linje 21:

Capote] (fransk) "Kysehat".

Side 204 Linje 22-24:

Slør ... Floret] hun bærer det i Anledning af, at hendes Kærestes Moder er død.

Side 204 Linje 34:

Et Brev i Convolut] vil vistnok (se næste Anm.) blot sige, at det endnu ikke er aabnet.

Side 204 Linje 37-38:

Let og forsigtig Seglet saa aftog hun, \ Men sukked Aa! da dog en Rift hun rev] det var dengang ret alm., at man kun skrev paa de tre Sider af Brevet, men lod den fjerde staa blank: Brevet foldedes sammen, paa den fjerde Side skreves Udskrift og Adresse (den tjente altsaa som Convolut), og Brevet lukkedes ved Laksegl. Naar man aabnede det ved at pille Seglet af, kunde man let komme til at rive en Rift i det skrevne. Det er det, Alma gør.

Side 205 Linje 5:

de hvide Sengeomhæng] Himmelsenge med Sengeomhæng var endnu i Trediverne og Fyrerne ret alm. i Brug i København.

Side 205 Linje 14:

Sortkridtsbilled] Fotografier (Daguerreotypier) fik man først herhjemme i Fyrerne.

Side 205 Linje 23:

Kappen] at unge Damer dengang brugte *Natkappe* er bemærket i Anm. til 1ste Binds Side 18 Linje 23.

Side 205 Linje 31:

Dem tabte hun da hun mod Himlen sukked] de gled af hendes Fødder, mens hun knælede ned foran Sengen til Aftenbøn.

Side 206 Linje 1-32]

sml. Betragtningerne over Drømme i "Dandserinden" (1ste Bind, Side 21).

Side 207 Linje 3:

Porfyrvasen] *Porfyr* (græsk) "Purpursten": kan være rød (med hvide eller rødladne Krystaller), sort (med mælkehvide Krystaller) eller brun (med hvidgrønne Krystaller).

Side 207 Linje 10:

Flagre-Negligé] d.v.s. løstsiddende, flagrende Morgenkjole.

Side 207 Linje 11:

pailleguult] (fransk) "straagult, bleggult".

Side 207 Linje 17:

Randershandske] Handskemageriet i Randers var i ældre Tid vide om berømt (sml. Talemaaden: "det er saa bekendt som Randers Handsker" om noget Gud og Hvermand kender); det blomstrede især i det 18de Aarh.'s første Halvdel, da Randershandsker var søgte over hele Europa; det kom i Forfald i Slutn. af 18de Aarh., men tog et nyt Opsving, da Franskmanden Mattat (1853) indkaldtes til Byen og 1811 grundede sin endnu eksisterende Fabrik. Iøvrigt fabrikeredes der "Randers"-Handsker baade i Odense og Kolding. - Handskerne syedes af Lammeskind og garvedes med Pilebark, hvad der gav dem en ejendommelig behagelig Lugt.

591

Side 208 Linje 24:

ils sont passes ces jours] fuldstændigere lyder det: ils sont passes, ces jours de fête d.v.s. Glædens Tid er forbi; Citat af en Opera af Franskmanden Marmontel (1799).

Side 209 Linje 3-4:

Spartas Rige . . . , den vise Solons Republik] Sparta og Athen, de to vigtigste Stater i Oldtidens Grækenland. - Solon, atheniensisk Statsmand i det 6te Aarh. f. Kr., Athens Lovgiver, en af Oldtidens "syv vise".

Side 209 Linje 7:

*Kimmerien]*Kimmerierne var ifølge den græske Historieskriver Herodot (ca. 424 f. Kr.) et Nomadefolk ved det sorte Hav.

Side 209 Linje 8:

*gyldne Frugter i Hesperien]*Hesperien (d.v.s. Landet mod Vest) kaldte Grækerne Italien. Mod Vest laa ogsaa *Hesperidernes Have*, hvor Hesperiderne (d.v.s. Nattens Døtre) vogtede de gyldne Æbler, Jordens Gave til Himmeldudens Bryllup.

Side 209 Linje 35-36:

Man lever eensom, er for Verden død, \ Imens man omgaaes med det Ideelle] Adam udtrykker sig, maaske næppe helt tilfældigt, som en Hostrupsk Student fra Fyrrerne.

Side 210 Linje 32:

Varus, giv mig de tabte Legioner!] da Kejser Augustus (14 e. Kr.) modtog Efterretningen om, at den romerske Hær under Feltherren Varus var blevet tilintetgjort af Germanerne (Aar 9 e. Kr.), skal han have udbrudt: Varus, Varus, giv mig mine Legioner igen! [*Legion* = Hærafdeling.]

Side 211 Linje 31-32:

Venner ... Tjener] rimer paa hinanden efter den dengang alm. Udtale, se Anm. til 1ste Binds Side 27 Linje 7-8.

Side 212 Linje 1 ff.]

i Kammerherre Galts Person spotter og karikerer P.-M. Tidens Hang til Avislæsning, der var vakt ved de liberale Strømninger og den dermed følgende Interesse for offentlige Anliggender. I "Ivar Lykkes Historie" (II 1869, Side 402-421) behandler P.-M. atter Spørgsmaalet om Dagspressen, dens Indflydelse og Popularitet. Han siger her spydigt, at han "anseer Bladene for virkelige Blade, om end ikke paa Livets saa dog paa Kundskabens Træ, og altsaa dog stammende fra Paradiis", og han lader Bogens Helt udtale som sin Mening, "at det er den Mennesket iboende Nyhedsdrift, der baner Aviserne Vei. Man vil daglig høre noget Nyt, ligesom man daglig vil have frisk Brød, og det er som daglige Nyhedsbringere at Aviserne ere saa velkomne". Det er ud fra dette Synspunkt, at Kammerherre Galt er tegnet, men Skildringen er saa karikeret, at Samtiden ikke vilde kendes ved den. Rudolf Varberg siger i sin Anm. i Fædrelandet: "Hans Avislæseri er os ganske uforstaaeligt, en Mand som han kan gaae paa Jagt og tale med sine Hunde, men han læser ikke Aviser, idetmindste ikke paa den Maade som skildret er. Af den Slags Avislæsere kjende vi slet Ingen. Forfatteren synes i det Hele her at have en indgroet Modvillie mod al Avislæsning overhovedet, men heri har han Uret. Ingen vil vel benægte at Historie er et interessant og lønnende Studium, men Aviserne indeholde Nutidens Historie og den, der læser dem med Skjønsmhed, vil ogsaa deraf uddrage Belæring og Dannelse. Der gives vistnok en Avislæsning, der ikke er noget værd, og det er den uophørlige Jagen efter Nyheder blot som Nyhed uden Hensyn til Gjenstand og Betydning. For saadanne Læsere er en ny Arving hos Dronning Victoria, en Ildebrand i Brasilien ligesaa interessant som det Mærkeligste i Politikens, Videnskabens og Kunstens Rige, men til denne Klasse kan Galt ikke regnes. Disse Folks Avislæseri er ogsaa kun en enkelt Yttring af deres hele Livsretning, de ere ligesaa begjærlige efter at høre og fortælle Nyheder som efter at læse dem."

Side 212 Linje 32:

Den yngste] d.v.s. det sidste mandlige Skud af den gamle Galt'ske Stamme.

Side 213 Linje 4:

en Læseklub, som var for Orde] hvilken Læseklub P.-M. tænker paa, er vanskeligt at sige, maaske den 1835 stiftede "Læseforeningen", der fra Begyndelsen af Fyrrerne var et Samlingssted for yngre politisk Interesserede af alle Samfundsklasser, men af liberal Partifarve.

Side 213 Linje 4:

var for Orde] var meget omtalt, bekendt; sml. P. A. Heiberg 1789 ("Virtuosen"): "Den Skoemager, der er saa lykkelig at komme for Orde, og drager stærk Næring til sig, behøver just ikke at sye de beste Skoe, for at blive hadet og forfulgt af sine Laugsbrødre".

Side 213 Linje 11:

man sin Tid ... forliser] faar den til at gaa.

Side 213 Linje 18:

Fidibusser] sammenlagte Papirstrimler til at tænde Pibe med fra Lyset eller Lampen (holdt sig længe i Brug, ogsaa efter at Tændstikkerne var indførte).

Side 213 Linje 28:

Qvart og Folio] latinske Betegnelser for Bøgers Format. Folio betegner et Ark Papir sammenlagt én Gang (= 4 Sider) [Højde mindst 36 Cm.], *Kvart* Arket sammenlagt én Gang til (= 8 Sider). - Medens Nutidens Aviser næsten uden Undtagelse er i Folio-Format, var mange af Datidens i Kvart-Format.

Side 213 Linje 40:

med Skjeldsord] af Datidens Blade var "Kjøbenhavnsposten", der i Fyrrerne havde et, efter den Tids Opfattelse stærkt, socialistiskradikalt Anstrøg, ilde set i den konservative Lejr paa Grund af sin grove Tone.

Side 214 Linje 14:

Apathi] (græsk) "Ligegyldighed".

Side 214 Linje 30:

har sin fulde Hyre] d.v.s. Besvær, Bryderi.

Side 215 Linje 8:

Juno] det latinske Navn paa Himmeldronningen i den græsk-romerske Mytologi.

Side 215 Linje 14:

Amorin] ved Siden af *Amor* (Elskovsguden) fremkom i senere græsk-romersk Oldtidskunst *Amorinerne* (smaa Elskovsguder): smaa yndige, bevingede Børn. [Fremstilling af Amoriner var et Yndlingsæmne for Thorvaldsen.]

Side 215 Linje 28:

partered dens Devis']Devise (fransk) kaldtes de med et lille Vers forsynede Papirstrimler, hvori dengang Konfekt meget alm. indhylledes (nu næppe meget brugt); *partere* (latin) "sønderlemme". - Begge Deviser har Hentydning til de to Herrers Forhold til Clara; *Pærevælling* i Linje 32 sigter til Kammerherrens Avislæsning.

Side 216 Linje 5:

bacchantisk] d.v.s. elskovsdrukkent. *Bacchantinder* er Kvinder, der ledsager Vinguden Bacchus.

Side 216 Linje 7:

Amazoner] d.v.s. utilnærmelig Kvinde. *Amazonerne* var efter oldgræske Sagn et krigerisk Folk af lutter Kvinder; kun én Gang om Aaret havde de Omgang med Mænd for at forplante Slægten; de fødte Drengbørn dræbtes, kun Pigebørnene opdroges.

Side 216 Linje 8:

vittig] staar uden Tvivl her i den gamle, nu forsvundne Betydning: "klog, forstandig, verdenserfaren"; sml. Holberg 1723 ("Jeppe paa Bjerget"): "Var jeg en Taasse, saa gik saadant mig ikke saa meget til Hierte, saa drak jeg ey heller ikke; men det er en afgjort Ting, at jeg er en vittig Mand, derfor føler jeg meer end en anden, derfor maa jeg og drikke"; Grundtvig 1829 ("Krøniker-Riim"): "Hvor vittige Dværge | Udhamre af Bjerger | De Gothiske Sværd, | ... Der havde min Kæmpe-Trop hjemme".

Side 216 Linje 11:

Billedet af en Undine] d.v.s. hun er daarende som en Havfrue. *Undiner* er i middelalderlig Folketro og mystisk videnskabelig Litteratur Navn paa de kvindelige Vandaander.

Side 216 Linje 12:

Valkyrien i Vaabendands] *Valkyrjer* er i den nordiske Mytologi unge Kvinder, som Krigsguden Odin udsender for at ledsage de faldne til hans Bolig (Valhal). - i *Vaabendands* d.v.s. i Kamp; sml. Ingemann 1836 ("Dronning Margrethe"): "Blandt Fjeldene skingre Hakons Luur; | Den kalder til Vaabendandsen".

Side 216 Linje 13:

Semiramis] efter græske Oldtidssagn en Dronning i Assyrien, der klædte sig som Mand og udmærkede sig ved krigerske Bedrifter.

Side 216 Linje 14:

Cleopatra] se Anm. til Side 101 Linje 25.

Side 216 Linje 15:

Ninon] fransk Skønhed (1705), bekendt for sine talrige Kærlighedseventyr; hendes Hus var Samlingssted for Frankrigs Digtere og 593 Hofmænd, Tonen var let og utvungen. [Hertz har 1848 behandlet en Episode af hendes Liv i Skuespillet "Ninon", der med Fru Heiberg i Titelrollen gjorde stor Lykke - se Fru Heibergs Erindringer.]

Side 216 Linje 38:

sublimest] *sublim* (latin) "ophøjet".

Side 218 Linje 4:

fixere] gennembore ham med sine Øjekast.

Side 218 Linje 21:

Baret] (fransk) "Hue med flad Puld".

Side 219 Linje 10:

Guldfugl] om en meget rig Person, særlig betragtet som et godt Farti, som det er Umagen værd at fange.

Side 219 Linje 12:

Lazarus] efter Luk. 16, 20 Betegnelse paa en fattig, syg og elendig Stakkel.

Side 219 Linje 15:

Atheist] (græsk) "Gudsfor nægter".

Side 219 Linje 24:

Hvis spidse Gavle dybe Rifter fure] d.v.s. det har spidstakkede Gavle. - Gaarden skildres i det følgende som en gammel romantisk Røverborg.

Side 219 Linje 34:

ma belle Cousine] (fransk) "min skønne Kusine". [Cousine kan bruges i familiær Tiltale til Kvinder, uden at man behøver at være i Blodslægtskab med dem.]

Side 219 Linje 39:

Folianten] Bøger i Folio-Format (se Anm. til Side 213 Linje 28).

Side 220 Linje 16:

Piller] Stikpiller (Spydigheder).

Side 220 Linje 34:

som med Ord, med Øiekast] d.v.s. saavel med Ord som med Øjekast.

Side 221 Linje 5:

Zone] Himmelstrøg, Verdenskant.

Side 221 Linje 13:

Tilfældet, ogsaa Hændelsen jo kaldt] i Skildringen af Adams indre Liv i Resten af denne og i den følgende (8de) Sang, opereres der bestandig med Begreberne *Forsyn - Hændelse (Tilfælde) - Nødvendighed - Frihed*. Disse Begreber var i P.-M.'s sidste Skoletid blevet ret indgaaende drøftede i vor Litteratur gennem den i Anm. til Side 22 Linje 1-8 omtalte Strid om den menneskelige Viljes Frihed og Moralens Grundlag, om hvilken nærmere Underretning kan læses hos O. Waage, J. P. Mynster og de filosofiske Bevægelser paa hans Tid i Danmark, Side 39-104.

Side 221 Linje 20:

Cyperviin] Vin fra den græske Ø Cypern i Middelhavet.

Side 221 Linje 29:

Geisten] Aanden; her spøgefuldt om "Aanden" i Vinen; Laaneord fra Tysk, dengang alm., nu gaaet af Brug.

Side 223 Linje 31:

Mores] (latin) "gode Sæder, Dannelse, Levemaade"; at lære en mores = lære en, hvordan han har at opføre sig.

Side 224 Linje 24:

en Feltskær aabned ham en Aare] Feltskær (Laaneord fra Tysk) er den ældre Betegnelse for "Læge, Kirurg" (egl. "Militærlæge"); sml. Wessel 1784 ("Smeden og Bageren"): "Strax i Arrest blev Smeden sat. | En Feldskiær faaer den Døde fat, | Og om en voldsom Død Attest hendsender". - *Aareladning*, der anvendes overfor Adam igen i 10de Sang, var dengang i Modsætning til nu et meget hyppigt anvendt Middel mod akutte Sygdomme hos unge kraftige Individuer. Lægen J. H. Lorck, der i Trediverne gjorde Hospitalstjeneste paa Frederiks Hospital, skriver i sine Erindringer (Side 61-62): "Dengang var det Aareladningernes Tid par excellence, og da mange Mennesker havde den Tro, at det var en nødvendig Betingelse for deres Sundheds Vedligeholdelse, at de maatte aarelades et Par Gange om Aaret, saa var der rigelig Lejlighed til at skaffe sig Færdighed i denne lille Operation, som mange af Nutidens Studerende maaske aldrig have haft Lejlighed til at udføre i hele deres Hospitalstid. Det var ikke sjældent, at den Volonteur, der havde jour, kom til at udføre en halv Snes Aareladninger paa Stuerne. Det var en blodtørstig Tid; nu sparer man mere paa denne kostbare Saft".

Side 226 Linje 13:

Paa Langebro han søgte Charons Smakke] se ovf. Side 137-139. - *Charon* er i den græske Mytologi Færgemanden, der 594 i sin Baad færger de døde over Dødsrigets Floder til Dødens Bolig (sml. Anm. til 1ste Binds Side 144 Linje 39).

Side 226 Linje 24:

Saa Nemesis ham reent er uvedkommen] d.v.s. det Uheld, der nu er tilstødt ham, kan ikke være *Nemesis* (Gengæld) for, at han i sin Tid førte Lotte paa Glati.

Side 226 Linje 33:

lunet] lunefuld; Parallelsteder til dette Ord hos samtidige Forfattere har Udgifveren ikke fundet.

Side 227 Linje 18:

Han tog en Priis] Snustobak var endnu ved Midten af det 19de Aarh. den fineste Form for Tobaksbrug herhjemme (sml. Geheimeraad von Encken i 9de Sang), Tobaksdaaser var en yndet og højtanset Foræringsgenstand, og der var mange højt lidenskabelige Snusere. Om Baggesen (1826) berettes det (J. L. Heiberg, Pros. Skrifter VIII 536-37), at Borde og Gulv i hans Stuer bar umiskendelige Spor af hans ivrige Brug af Snustobak. Lorck, der var en meget ivrig Snuser, fortæller i sine Erindringer (Side 150), at hans Ven Botanikeren Salomon Drejer døde (1842) af forgiftet Snustobak, og at han selv var ved at gaa samme Vej. Arthur Abrahams fortæller (Minder fra min Barndom og første Ungdom, Side 112), hvorledes Vilhelm Bjerring (1879 som Professor i Fransk) i Maribo es Skole ofte i Timen sendte Drengene i Byen efter Snustobak. Sml. ogsaa hvad General Holten i sine Erindringer (Side 240-41) beretter om Landgrev Wilhelm (Christian IX's Svigerfader) og hans Samling af Tobaksdaaser.

Side 227 Linje 31:

Epicurisme] den græske Filosof *Epikur* (270 f. Kr.) satte Livets Maal i Nydelsen, nærmere bestemt som Frihed for Smerte, legemlig og aandelig Sundhed og Ro; han benægtede Sjælens Udødelighed og Gudernes Indgriben i Tilværelsen: Døden er blot Bevidsthedslivets Ophør, og alt det onde og ufornuftige i Verden godtgør, at ingen guddommelig Haand styrer den. - Epikurs Lære blev senere, navnlig i Rom, ofte et Skalkeskjul for Yppighed og Udsvævelser; for moderne Bevidsthed er *Epicureisme* omtr. = et vellystigt Liv, *Epicuræer* = Vellystning, Fraadser. Men dette ligger ikke opr. i Livsanskuelsen.

Side 227 Linje 32:

Skepticisme] den græske Filosof *Pyrrhon* [Side 228 Linje 15] (ca. 270 f. Kr.) er Grundlæggeren af Skepticismen; han tvivlede ikke alene om de alm. gældende Forestillingers Gyldighed (Begreber som "godt" og "ondt", "skønt" og "hæsligt" beror kun paa Sædvane og Lov), men ogsaa om Muligheden af at naa til en sand og paalidelig objektiv Erkendelse (man kan højst sige: "mig foredommer det ...", men ikke: "det er ...").

Side 227 Linje 40:

Regler] ligesom Side 250 Linje 7 rimende paa *Kegler* efter den dengang alm. Udtale; man sagde, som mange ældre Folk endnu, "Ej" for "Eg", "Bøj" for "Bøg", "besøje" for "besøge", "Bøjer" for "Bøger", "Rejl" for "Regel", ganske som man nu siger "leje", "steje", "bleje", "Spejesild", skønt man skriver "lege", "stege", "blege", "Spegesild".

Side 228 Linje 15:

Pyrrhon] se Anm. til Side 227 Linje 32. (Han er Biperson i P.-M.'s Drama "Kalanus".)

Side 228 Linje 20:

Gehalt] Indhold (om de tyske Laaneord med Forstavelsen *ge-* se Anm. til 1ste Binds Side 20 Linje 17).

Side 228 Linje 25:

in nuce] (latin) "i al Korthed" (egl.: i en Nød).

Side 228 Linje 37:

De præker, sagde han, kun i en Lygte] d.v.s. uden at kende noget til Sagen og derfor uden at gøre Indtryk; sml. Holberg 1724 ("Barselstuen"): "Du præker vel i en Lygte, Troels!"; samme 1723 ("Den Vægelsindede"): "Du trøster vel i en Lygte".

Side 229 Linje 7:

dolerer] (latin) "klager, jamrer".

Side 229 Linje 8:

fatigerer] (latin) "tager paa Kræfterne".

Side 229 Linje 18:

fødes skal paany] sml. Joh. 3, 3: "Sandelig, sandelig siger jeg dig: uden Nogen bliver født paa ny, kan han ikke see Guds Rige".

Side 229 Linje 21:

Phase] (græsk) "Skikkelse, Tilstand".

595

Side 229 Linje 23:

Oremus] (latin) "lader os bede!" (Begyndelsesordene i den latinske Indgangsbøn ved Messen).

Side 229 Linje 24:

justement] (fransk) "netop, akkurat" (spottende).

Side 229 Linje 24:

Nicodemus] der tænkes vel paa Farisæeren Nicodemus, der besøgte Jesus om Natten (Joh. 3, 1-21), lod

sig omvende af ham, tog ham i Forsvar i Raadet (Joh. 7, 50-52) og efter hans Død var med til at gravlægge ham (Joh. 19, 39); men i saa Fald halter Sammenligningen, ti Nicodemus' "Gjenfødelse" var paalidelig og alvorlig nok.

Side 229 Linje 34:

Contrafeij (fransk) "Billede, Portræt"; alm. i ældre Dansk og endnu ikke usædvanligt paa P.-M.'s Tid; sml. Holberg 1720 ("Peder Paars"): "Dortheæ Contrafey | Han og omsider fandt. Den Fryd jeg glemmer ey, | Han lod derover see"; Ingemann 1826 ("Valdemar Sejer"): "Altsaa et virkeligt Contrafeij! - udbrød Kongen - Ved St. Bent! den hellige Lucas selv kunde ikke have afbildet den velsignede Jomfru lifligere"; Chr. Winther 1835 ("Sjælland"): "Ak, jeg vil tie stille, | Jeg fik saa aldrig endt; | Og hvad har jeg vel ogsaa | Ved dit Contrafeij fortjent".

Side 230 Linje 28:

vores] se Anm. til 1ste Binds Side 126 Linje 3.

Side 231 Linje 6:

den Prinds, som meldt sig har] naar P.-M. lader en Prins optræde som Gæst paa Galtenborg, er han forsaavidt ikke udenfor Mulighedernes Verden, som i Fyrrerne Kronprins Frederik (senere Kong Frederik VII) levede i Odense som Guvernør over Fyen; men Prinsen her er ikke Kronprins Frederik, ligesaa lidt som han er Christian VIII, der i P.-M.'s Ungdom som Kronprins ogsaa havde været Guvernør over Fyen.

Side 232 Linje 11:

gjældte] om denne Datidsform se Anm. til 1ste Binds Side 422 Linje 23.

Side 232 Linje 14:

Rytterstøvle] som et (spøgende) Skældsord har Udgiveren ikke fundet Sidestykke til.

Side 232 Linje 17:

speger] rimende paa Seier og eier efter den dengang alm. Udtale (sml. Anm. til Side 227 Linje 40).

Side 232 Linje 21:

Jus proponendi] (latin) "Forslagsret". Indtil 1809 til kom *Kaldsretten* (d.v.s. Retten til at besætte gejstlige Embeder) dels Kongen, dels *Grever, Friherrer, privilegerede Sædegodsejere*, dels enkelte Institutioner (f. Ex. Universitetet); ved Forordn. af 3/6 1809 forandredes Kaldsretten til Forslagsret (*jus proponendi*): den kaldsberettigede (d.v.s. de samme som tidligere) skulde nu foreslaa Kongen 3 Kandidater, som han kunde vælge imellem; dette Forhold vedvarede indtil 1849 (Grundloven).

Side 233 Linje 19:

Svands] "Hale" (Laaneord fra Tysk; sml. Anm. til Side 179 Linje 25).

Side 233 Linje 31:

Mars og Venus] de latinske Navne paa henholdsvis Krigsguden og Kærlighedsgudinden i den græsk-romerske Mytologi.

Side 236 Linje 2:

polkede] nu: *polkerede*; Parallelsteder til dette Ord har Udgiveren ikke fundet.

Side 236 Linje 3:

gjorde dos à dos] (fransk) "dansede Ryg mod Ryg".

Side 236 Linje 8:

Mamsel] se Anm. til 1ste Binds Side 10 Linje 15.

Side 237 Linje 7:

En gammel Frøken Thott] den danske Adelsslægt Thott var uddød i Slutningen af det 18de Aarh. med den Linje 20 nævnte Grev Otto Thott.

Side 237 Linje 19-20:

den bekendte, \ Af Danmark høit fortjente Otto Thott] Adam tænker paa Grev Otto Thott til Gaunø (1785), Statsmand og Bogsamler, i den sidste Egenskab har han gjort sig *højt fortjent af Danmark*, ti det er hans Bibliotek, der indeholdt de største litterære Sjældenheder (over 4000 Haandskrifter og over 6000 Bind trykte før 1530), som udgør Hovedstammen i det kgl. Biblioteks Samlinger; selv testamenterede han Haandskrifterne og Bøgerne trykte før Aar 1530 til Biblioteket, men desuden købtes paa Auktionen efter ham yderligere 60,000 Bind.

596

Side 238 Linje 24:

Konstens negative Side] dens *positive Side* havde været at træde i Forhold til Kammerherreinde Galt.

Side 239 Linje 11:

Iris] Regnbuen, i den græske Mytologi Himmeldronningens Sendebud.

Side 239 Linje 28:

Dalai-Lama] den ene af de to Overhoveder for den buddhistiske Kirke i Thibet (Asien); angaaende den Brug, der her gøres af Navnet, kan sammenholdes H. C. Andersens "Lykkens Galocher" (1838): "Derpaa kom han [Volontæren fra Frederiks Hospital, paa sin Rejse gennem Folks Hjærter] i et Spejlkabinet, som det vi have paa Slottet Rosenborg, men Spejlene forstørrede i en utrolig Grad. Midt paa Gulvet sad, som en Dalai-Lama, Personens ubetydelige Jeg, forbavset ved at se sin egen Storhed".

Side 239 Linje 28:

sig teer] opfører sig.

Side 239 Linje 30:

Tosse-Peer] sml. Udtryk som: *Vigtig-Peer*, *Snøvle-Peer*, *Vrøvle-Peer*, *Fidte-Peer*, *Gnie-Peer*, *Kræsen-Peer*, *Nøle-Peer*.

Side 239 Linje 34:

Sansculot] (fransk) egl. "buxeløs", Navn paa den franske Revolutions Tilhængere blandt Pøbelen. - Linje 1-2 danner en "Kælderman" (se Anm. til Side 15 Linje 24).

Side 239 Linje 36:

Hund paa Haarene man skuer alt] Ordsproget lyder: man skal ikke skue Hunden paa Haarene (d.v.s. ikke dømme efter det ydre).

Side 239 Linje 38:

gjør Furore] (latin) "gør stormende Lykke".

Side 240 Linje 27-31:

Noah ... Ararat... Fredens Due bringer Oliebladet] 1 Moseb. 6-8.

Side 243 Linje 23:

Den ægte Cremoneser] Cremoneservioler (fra Byen Cremona i Norditalien) er meget ansete.

Side 243 Linje 37:

Donna] det spanske *Ord Doña* betyder "Kvinde, Dame".

Side 243 Linje 37:

Mulen] Muldyret, Mulæslet.

Side 244 Linje 20:

Tambourin] (fransk) Haandtromme med Bjælder.

Side 244 Linje 21:

Rosine] spansk Krindenavn.

Side 244 Linje 32:

Bolero] Fællesnavn paa de spanske Nationaldansen, der oftest ledsagedes af Akkompagnement med Tambourin eller Kastagnetter (Anm. til 1ste Binds Side 11 Linje 23) fra de dansendes Side.

Side 245 Linje 5:

Choral] (græsk) en højtidelig og langsom Kirkemelodi.

Side 245 Linje 7:

Magdalene] efter den romerske Kirkes Tradition Navn paa Synderinden i Luk. 7, 36-50.

Side 245 Linje 11:

som *Munken gaaer i Enge]* Hentydning til den gamle, endnu meget alm. Danseleg, hvis Text lyder saaledes (Feilberg, Jysk Ordbog II 627):

Munken gaar i Enge den lange Sommerdag,
hvad gør han der saa længe, aa ja, aa ja, aa ja?
han plukker af de Roser, han samler af de Bær,
og af de Krusemynter alt til sin Hjærtenskær.
Og Munken breder ud sin Kappe saa blaa
og beder skøn Jomfru at hvile derpaa.
Munken beder Nonnen at gi' sig et Kys;
"ak nej!" sagde Nonnen, "det er ej min Lyst!"
Munken beder Nonnen at ta' sig i Favn;
"ak nej!" sagde Nonnen, "det er ej mit Gavn!"
Se, hvor de danser saa lystig de to,
spom de havde stjaalet baade Strømper og Sko;
silkede Strømper, baldyrede Sko,
dem fik den skøn Jomfru for sin Ære og Tro.

"A. er Munk og staar i Midten; Kredsen bevæger sig syngende om ham; han tager B., som er Nonnen, ud af Kredsen, og gør som Sangen lyder".

597

Side 245 Linje 13:

Cithren] italiensk *Chitarra* = fransk *Guitar*.

Side 245 Linje 15:

Hymne] (græsk) "Lovsang" (særlig til Guddommen eller til noget ophøjet).

Side 245 Linje 27:

Kattekillingen] Tøsen.

Side 246 Linje 7:

Eh bien] (fransk) "vel an!"

Side 246 Linje 13:

Perialen] (fransk) "Rusen" (spøgefuldt).

Side 246 Linje 14:

Til Venus Bacchus] *Venus* er det latinske Navn paa Kærlighedens Gudinde og *Bacchus* paa Vinens Gud i den græsk-romerske Mytologi. En gammel latinsk Talemaade lyder: *Sine Cerere et Libero friget Venus*: uden Ceres og Bacchus fryser Venus d.v.s. uden Mad og Drikke er det snart forbi med Kærligheden (*Liber* er et andet Navn paa Bacchus, *Ceres* er det latinske Navn paa Agerdyrkningsgudinden).

Side 246 Linje 20-32]

spøgefuld Hentydning til den Hegelske Filosofi.

Side 246 Linje 26:

Spiritus] Ordspil; det latinske Ord *spiritus* betyder "Aand".

Side 247 Linje 24:

Phoenix] i den ægyptiske Mytologi en Fugl, der, naar den mærkede Døden nærme sig, opbrændte sig selv paa Solgudens Alter for i fornyet Skikkelse at fremstaa af Asken.

Side 247 Linje 28:

til Finale] (latin) "til Slut".

Side 247 Linje 29:

gjør mig Besked] bruges i daglig Tale ofte om den, som giver ingen efter i at æde eller drikke stærkt (Videnskab. Selsk. Ordbog); sml. Ingemann 1835 ("Prins Otto af Danmark"): "Med foldede Hænder læste han [Bispen] nu en latinsk Bordbøn... Derpaa tog han Grødskeen i den store Haand og gjorde Besked med Iver og god Evne"; Hauch 1852 ("Tycho Brahes Ungdom"): "Vil Du være med os i Dag, Tycho, og gjøre Besked ved de fulde Bægere, som det anstaaer en retskaffen Adelsmand, da skal Du see Himlen og alle Stjernerne dreje sig langt hurtigere end Du kan see det oppe i Taarnet".

Side 247 Linje 37:

Nymphes] her omtrent = Piger (i Betydningen: Elskerinder) [sml. Anm. til 1ste Binds Side 9 Linje 13].

Side 248 Linje 12:

extravagant] (latin) "overspændt".

Side 248 Linje 35:

Patience] (fransk; egl. "Taalmodighed") et Slags Kabale.

Side 249 Linje 15:

Piquet] (fransk) et Kortspil, der kun spilles af to Personer; af et fuldt Spil tages Toerne, Treerne, Firerne, Femerne og Sexerne bort, og med de tiloversblevne 32 Kort spilles der. [En udførlig Beskrivelse af dette Spil finder man f. Ex. i S. A. Jørgensens Nyeste Dansk Spillebog, 3dje Oplag (1829), Side 77-91, hvortil henvises.]

Side 249 Linje 34:

Hvor stor en Rommel kan De vise frem] "efterat Kortene ere bortkastede, og hver har taget af Talonen hvad ham tilhører, saa melder den første, hvor mange Kort han i en vis Farve har fleest af, hvilket kaldes Rummel" (S. A. Jørgensen, anf. Skrift).

Side 250 Linje 13:

hover] behager, tiltaler.

Side 250 Linje 22:

Qvarter, Terzer] i Piquet kaldes de Kort, som i en vis Række eller Svite følge paa hinanden, Sekvenskort; naar 3 Sekvenskort i en Svite følge paa hinanden, udgør de en *Tertie*, naar 4, en *Qvarte* (S.A. Jørgensen, anf. Skrift).

Side 250 Linje 24:

Halvfemsindstyve] højeste Antal Points i Piquetspillet.

Side 250 Linje 35:

Skaal for den Barm! nu for hans Øre klang] se Side 247 Linje 32.

Side 251 Linje 40:

Medusahoved] Medusa er i den græske Mytologi et skrækindjagende kvindeligt Væsen, hvis Blik forvandlede den, det stirrede paa, til Sten.

Side 252 Linje 8:

han Lyset for dem holdt] tvetydigt; Talemaaden at *holde Lyset for en* betyder: "intetanende at være til Nar for en".

598

Side 252 Linje 31:

en Smakke, nylig tjæret, \ Den han besteg] Adam har ikke Tid til at vente paa den ordinære Postsmakkes Afgang, men lejer en Extrasmakke (den har været til Reparation).

Side 255 Linje. 4:

Drengene] "der var i hine Tider - siger Plenge (Livet i Kjøbenhavn, Side 25-26) - en stor Velsignelse paa rigtige Gadedrenge. Man har visselig ogsaa nutildags et godt Antal Gadedrenge... men hin Tids opløbne, pjaltede Dreng med hart Hoved og bare Fødder og forresten meget lidt Klæder paa, som laa og rodede i Rendestenene, som sloges om at slikke Urtekræmmerens tømte Sukkerfade og som med et Minuts Varsel kunde samles i Hundredevis for at assistere ved ethvert Gade-Opløb med deres Piben i Fingrene - se, dem seer man ikke nutildags saa meget til, de holdes strengere til Skole og kunne lettere finde Anvendelse i Fabriker".

Side 255 Linje 4:

Hyen] nogen Parallel til dette Ord har Udgiveren ikke fundet; men det bør dog nævnes, at hos Grammatikere og Ordbogsforfattere fra det 17de Aarh. (L. Kock, M. Moth) anføres et Udraabsord hy som betegnende Afsky.

Side 255 Linje 6:

Og Alting tykkes ham er saare godt] 1 Moseb. I, 31.

Side 255 Linje 7:

Murren] Mumlen, Snakken (egl. Knurren).

Side 255 Linje 8:

snurren] snurrende; ligesaa Side 346 Linje 36: snurren reiste sig den hele Trop; Parallelsteder er ikke fundne.

Side 255 Linje 30:

Præstegyden] d.v.s. Vejen op til Præstegaarden; Gyde kaldes en snæver, paa begge Sider indgærdet Vej.

Side 255 Linje 34-37]

det synes, som om Korset kun har været et simpelt Trækors med malet Indskrift, noget, der dengang var alm. hos Almuen.

Side 255 Linje 40:

forgjettes] glemmes; sml. Anm. til 1ste Binds Side 45 Linje 30.

Side 256 Linje 3] Pastor Homo optræder i denne Sang, efter sin Kones Død, temmelig forskellig fra tidligere:

han er i Væsen, Manerer og Interesser blevet yderlig bondsk. Ogsaa til denne Skildring af Præstemanden kan P.-M. have laant Træk fra Virkeligheden: det var ialtfald paa hans Tid, som det fremgaar af de temmelig uforbeholdne Meddelelser hos Fr. Barfod, Danmarks Gejstlighed, I 1849 (se f. Ex. 4de Afdelings No. 84, 91, 94, 116, 149, 152), ingenlunde ualmindeligt at træffe Præster, der var blevet ganske bondeagtige. [Sml. ogsaa Blichers Novelle "Ak! hvor forandret!" fra 1828.]

Side 257 Linje 6:

Hun] efter alm. Skik i Trediverne, i alt Fald paa Landet og i Provinsen, sagde Husbonde og Madmoder "Han" og "Hun" til deres Tyende.

Side 257 Linje 15:

Fatter] Formen *Fatter* for Rimets Skyld, rigtigere havde været *Vor Fa'r* (i Anes Mund: Wå Får), Almuens Tiltale til og Omtale af Præsten; nu helt gaaet af Brug.

Side 258 Linje 34:

Kjolen af et Postbud] mørkerød (Linje 37) Frakke bar de københavnske Postbude siden 1796; de bragte ogsaa Posten om udenfor Voldene, altsaa ogsaa til Vesterbro, hvor Alma boer.

Side 259 Linje 5:

over Livet brydes aldrig Staven] om Talemaaden at *bryde Staven over en* se Anm. til 1ste Binds Side 197 Linje 25.

Side 260 Linje 5:

Contradands] en Slags Francaise.

Side 260 Linje 16:

Naar først sig adskilt har Gemyt og Sind] P.-M. bruger aabenbart *Gemyt* (Laaneord fra Tysk) om det varige, *Sind* om det mere flygtige, en Adskillelse, der ellers næppe har Medhold i Datidens Sprogbrug (se Molbechs Bemærkning i Ordbogen under *Gemyt*).

Side 260 Linje 17:

femten Sind] det hedder alm.: at have syv Sind over en Dørtærskel om de Vægelsindede; hos Peder Syv (1702) hedder det om Kvinderne, at de har ni Sind over en Dørtærskel, andre Ordsprogsoptegnelser har ti Sind, saa at Tallet altsaa varierer.

Side 260 Linje 27:

Kipper] tarvelige Beværtninger.

Side 262 Linje 21

*Silhouetterne]**Silhouet* kaldes en Portrættegning, 599 der kun giver Omridsene af en Skikkelse, medens alt indenfor Omridsene udfyldtes med sort Farve: ofte udklippedes den i mat sort Papir, der klæbedes paa hvidt. Silhouetterne, der opstod i Frankrig i Midten af det 18de Aarh., var indtil henimod Midten af det 19de Aarh. den alm. Form for Portrættering for Folk, der ikke havde Raad til at lade sig male; fra Fyrerne af fortrængtes de af Fotografiet. - Det er vel Pastor Homos Forældre, der hænger i Stuen.

Side 262 Linje 35:

Kabuds] lodden Hue.

Side 263 Linje 6:

Dogma] d.v.s. Tro (egl. "Trossætning").

Side 263 Linje 23:

*Jubelolding]**Jubellærer* kaldes en Præst, der har fejret sit 50-aars Jubilæum som Embedsmand.

Side 263 Linje 24:

Consistorialraad] en Titel, der, efter tysk Mønster, indtil Midten af det 19de Aarh. gaves Præster for lang og fortjenstlig Embedsvirksomhed.

Side 264 Linje 30:

en Vei, lidi mere bred] sml. Matth. 7, 13-14 ("den Vei er breed, som fører til Fordærvelsen . . . den Vei er trang, som fører til Livet").

Side 265 Linje 18:

fem kan for en Penning købe] er vel Hentydning til Matth. 10, 29: "Sælges ikke to Spurve for een Penning?"

Side 266 Linje 4:

Prometheus] i den græske Mytologi den menneskelige Kulturs Begrunder, røvede Ilden fra Guderne og bragte den til Menneskene, blev af Himmelguden (Zeus) til Straf lænket til en Klippe i Kaukasus, hvor en Grib hakkede i hans Lever, der bestandig voxede ud igen.

Side 266 Linje 16:

in suspenso] sml. Side 24 Linje 40 (med tilhør. Anm.).

Side 266 Linje 25:

sig havde raadført med sin Skræder] spøgefuldt Udtryk for: havde pyntet sig, som han kunde bedst.

Side 266 Linje 33:

Kukkeren] det alm. folkelige Navn paa Gøgen. Det er en vidt udbredt Folketro, at Gøgen er en Varselsfugl; man spørger den, hvor mange Aar man skal leve eller hvor mange Aar der skal gaa, inden man bliver gift; den svarer da med Kuk paa Spørgsmaalet: ligesaa mange Kuk, ligesaa mange Aar.

Side 267 Linje 8:

vist over tred've Gange] af Side 323 Linje 9 og 12 fremgaar det, at Adam er 27 Aar, da han ægter Baronesse Mille; Skildringen i 8de Sang viser, at der hengaar omtrent et Aar fra det Øjeblik, han først træffer Baronessen, til de holder Bryllup: han er da her ca. 26 Aar gammel. Ved sin Død gaar han, som det ses af Side 412 Linje 10, i sit 63de Aar. Gøgens *over tred've Gange* passer altsaa godt nok: han lever endnu ca. 37 Aar.

Side 267 Linje 26:

Baronesse Mitte] i Baronesse Milles Person, saaledes som den skildres i det følgende, har P.-M. tegnet et Billede af den *emanciperede* Kvinde (om Kvindeemancipationen se Anm. til Side 273 Linje 3), som han ifølge hele sit Naturel maatte afsky og foragte. Han lader hende tage George Sand (se Anm. til Side 272 Linje 25) til sit Forbillede: lader hende ryge Tobak, løbe paa Skøjter, klæde sig i Mandsdragt, fri selv o. s. v. - Til at afgøre, om Baronesse Mille maa opfattes som en *blot tænkt Figur*, eller om hun har *sin Rod i Virkeligheden*, har man ingen andre Kilder end Datidens Kritik, og den er i dette Spørgsmaal ret uenig, idet nogle nægtede, at hun eksisterede, medens andre hævdede det.

Det første Standpunkt indtages af Anmelderen i Berlingske Tidende (Rud. Varberg). "Forf. - hedder det her - har villet skildre en Qvindefigur som han aabenbart ikke kjender og ikke har formaaet at sætte sig ind i. Det kan overhovedet vistnok ikke betragtes som nogen heldig Idee, i et dansk Værk, der behandler danske Forhold eller ialtfald dog almindelige Forhold med dansk Colorit, at indbringe en emanciperet Kvinde, George Sands og Bettinas Discipel. Det er en Character, der ikke forekommer hos os, og hvis Liighed 600 og Sandhed vi derfor ikke kunne føle os saaledes slaaede af som af Forf.'s øvrige Typer. Hertil kommer endnu at Characteren ikke er holdt: Forf. vil give os en Dame, der, vi maa ikke sige sværmer for, thi Mille er slet ikke af noget sværmerisk Gemyt, men dog har optaget og efter Evne søger at realisere Ideen om Qvindens Emancipation. Vi vente bestandig at den Emanciperede skal vise sig, men hun bliver borte, i dets Sted faae vi først en noget fri Landsbycoquette, siden en rask Forlovet, en daarlig Huusmoder og endnu daarligere Forfatterinde. Dette sidste Punkt viser ogsaa, hvorlidt det Hele passer for vore Forhold, der forudsættes jo, at der hos os udkommer en stor Mængde Noveller af denne Tendents, og vi maa tilstaae, vi kjende ikke en eneste og betvivle meget, at nogen saadan findes."

Anderledes udtaler sig "Fædrelandet"'s Anmelder, der ind under sin Betragtning drager ogsaa Baronesse Milles Selskab for Smudspressens Journalister (Side 341-348). "Den Anke - siger han, uden Tvivl med Henblik netop paa Berl. Tid.'s Kritik -, som man har havt at gjøre, bestaaer væsenlig i følgende: Baronessens Charakter som den emanciperede Kvinde og navnlig hendes Stilling som Forfatterinde, omgivet af en Flok af Smudsrecensenter er unaturlig og passer ikke til vore Forhold, thi den har intet Tilsvarende i Virkeligheden. Vi ville undersøge dette lidt nøiere. Vel er det sandt, at vi her i Landet ikke have seet noget fremtrædende Bevis for, at Ideen om Qvindens Emancipation ogsaa regerer her, som den gjør i andre Lande; heller ikke kan der paavises noget Exempel paa en Skribentinde i de samme Forhold som dem, hvorunder Baronessen er fremstillet; men dermed falder ikke Digterens Berettigelse til at opstille en saadan Figur. Thi naar vi udsondre de enkelte Træk, som forstyrre den rene Qvindelighed, fordi de ere laante af den mandlige Natur og ikke lade sig forene med Qvindens Væsen, da vil vist Ingen, som er synderlig bekjendt med den qvindelige Verden hos os, negte, at man ikke sjældent kan støde paa disse enkelte Træk adspredte hist og her, som Udvæxter og Udartninger. Og det samme gjælder om det Billede, som Baronessen med sine Recensenter danner; ogsaa dettes enkelte Træk ere i deres Adskilthed vitterligt tilstede hos os; vi have Skribentinder, ikke faa og ikke gode; vi have anonyme Smudskritikere og Recensenter og det i Mængde, og at de formeligt danne som en hemmelig Bande, det har viist sig ved meer end een Leilighed, hvor de have enten forsvaret den Forfatter, som offrede til dem, eller nedrakkert den, som bød dem Trods. Det, som Forf. altsaa egenlig har gjort, hvorved han er gaaet udenfor de virkelige Forhold, det er, at han har samlet alle disse spredte Træk, som ere tilstede i vor qvindelige og litteraire Verden og deraf dannet et helt Billede, saaledes som vi see det i Baronesse Mille. Og hertil skulde han ikke være berettiget? Ere de enkelte Træk af hans Maleri tilstede i Virkeligheden, da er han ved at samle dem ikke gaaet udenfor denne, men vel udover den; han har foregrebet Tiden; thi Ingen kan sige, om der ikke idag eller imorgen opstaaer en Baronesse Mille lyslevende, saaledes som hun her er fremstillet; derpaa har Digteren ikke ventet; for ham er det nok at

vide, at de Farver, hvormed han maler, ere ikke hans Phantasies Opdigtelser, men laante af det virkelige Liv; at en Baronesse Mille var mulig, det var ham nok til ogsaa at gjøre hende virkelig."

Side 268 Linje 24:

Lykkens Pamphilius] d.v.s. Lykkens Kæledægge; Udtrykket stammer fra Kortspillet Lanter, hvor *Pamfilius* (d.v.s. Klørknægt) er højeste Trumf (sml. Holbergs 117de Epistel).

Side 268 Linje 25:

Et Baroni paa otte hundred Tønder] der menes vel 800 Tønder Hartkorn (alt i alt), ikke 800 Tønder Land. Til Sammenligning hidsættes efter Hof- og Statskalenderen for 1845 Størrelsen paa følgende *Baronier*: Baroniet Adellersborg (Holbæk Amt): 1200 a 1300 Td. priv. og upriv. Htk. Ager og Eng samt Skov- og Mølleskyld [priviligeret Hartkorn d.v.s. ansat til lavere Skat, upriviligeret Hartkorn d.v.s. bærende den fulde Skattebyrde]; Baroniet Schelenborg (Odense Amt): priv. Hartk. Ager og Eng samt Skov- og 601 Mølleskyld 332 Td. 5 Skp., upriv. 538 Td. 7 Skp.; Baroniet Vilhelmsborg (Aarhus Amt): 919 Td. Hartkorn, Tiendehartkorn iberegnet [Størrelsen af Grevskabet Frijsenborg var: 4606 Td. Hartkorn Ager og Eng samt Skov- og Mølleskyld (efter den ny Matr. 5817 Td.), Skovareal 10,920 Td. Land].

Side 268 Linje 26:

Mose- Skov- og Mølleskyld] er den Afgift (Hartkorn), der svares af Mosejord, Skovjord og af Møller med tilliggende Jord.

Side 268 Linje 27:

Hovpligtige halvtredie hundred Bønder] endnu i Fyrrerne var Hoveriarbejde meget alm. Landet over; 1850 udkom Lov om den endelige Afløsning af Hoveriarbejde.

Side 268 Linje 28:

Faarehjord] om Faareavl se Anm. til Side 11 Linje 31; det var naturligvis navnlig paa de store Gaarde, at man havde Faarehold.

Side 269 Linje 7:

For al sin Tale har han til Vehikel] d.v.s. al hans Tale drejer sig om (latin *vehiculum* betyder "Køretøj, Befordringsmiddel").

Side 269 Linje 8:

den gamle Jagtlov] Danmark havde faaet en ny Jagtlov 20/5 1840, den gamle var fra 18/4 1732. Efter den gamle Jagtlov havde Jagten været forbeholdt Kongen og de adelige Godsejere, Majestæten havde indrømmet Jagttrettigheder; den ny Jagtlov var et Skridt i Retning af at sikre enhver Grundejer Jagten paa de ham tilhørende af Jordfællesskabet udskiftede Grundejendomme.

Side 269 Linje 8:

den ny Matrikel] den gamle Matrikel (Beregning af Hartkorn som Grundlag for Skatter og Afgifter) af 1688 blev ved kgl. Forordning af 24/6 1840 afløst af *en ny Matrikel*, der traadte i Kraft den 1ste Januar 1844. Den ny Matrikel omfattede kun Ager- og Enghartkorn, medens f. Ex. Skovskyld vedvarende beregnedes efter den gamle Matrikel.

Side 269 Linje 23:

lidt tilvands dig rider] d.v.s. behandler dig lidt overlegent.

Side 270 Linje 27:

Knaster] eller *Kanaster* (Laaneord fra Hollandsk), en Sort fin Røgtobak.

Side 270 Linje 29:

Øl] hjemmebrygget Øl.

Side 270 Linje 35-36:

Det ypperlige Gjødningsstof, man fik, \ Naar man Guano blandede med Møget] et dengang højst aktuelt Problem. Ganske vist havde den berømte tyske Naturforsker Alexander von Humboldt (1859) allerede i 1804 bragt de første Prøver af *Guano* (en fra Perus Kyster hentet Fuglegødning) til Europa, men det varede dog en

Række Aar, inden Guanoen fik nogen Betydning for det europæiske Agerbrug, ti *først* i 1840 kom de første Ladninger til England og Tyskland. Over Hamburg eller fra England fik danske Landmænd Guanoen; *først* i 1868 kom der Skibsladninger direkte til Danmark. [Sml. Hostrups "Intrigerne" fra 1845, hvor Guanoen ogsaa er paa Tale.]

Side 271 Linje 37:

Capitelstaxt] Beregning over Gennemsnitsprisen af de vigtigste Kornarter, affattedes aarligt i hvert Stift og lagdes til Grund for Skatteansættelsen.

Side 272 Linje 2:

hvortidt De Skoleret har staaet] skæmtende for: hvortidt De har faaet paa Rygstykkerne. [Den barbariske Straf *at staa Skoleret*, der bestod i, at den skyldige Dreng, nøgen indtil Bæltstedet, i hele Skolens Overværelse blev pisket af sine Lærere og Kammerater, var gaaet af Brug inden det 18de Aarhundredes Slutning; en af de sidste, der udstod den, var Digteren Jens Baggesen i Slagelse Skole 1780.]

Side 272 Linje 18:

køle] kølige, svale; se Anm. til 1ste Binds Side 106 Linje 33.

Side 272 Linje 22:

Baronessen] Baronesse Mille.

Side 272 Linje 25:

George Sand] berømt fransk Forfatterinde, f. 1804, d. 1876. Hendes Pigenavn var Aurore Dupin; 18 Aar gammel blev hun gift med en plump, udannet Godsejer, Baron Dudevant; Ægteskabet blev ulykkeligt; Aurore flygtede til Paris og optraadte her i Aarene 1832-34 som Forfatterinde 602 under Navnet *George Sand* (et Mandsnavn). Med stor Veltalenhed og Begejstring stillede hun i sine Romaner de store Følelser, Lidenskaben og Hjærtensgodheden op mod "Samfundet" og Mandfolkenes Egenkærlighed; Lykken bor kun i Elskovslidenskaben, dens Væsen er Frihed, og Ægteskabet er uføreneligt med den. I sin første Bog ("Indiana" 1832) skildrer hun en ung Kvindes Oprør mod en gammel forhadt Ægtemands Tyranni og hendes Kamp for at opnaa den ægte Kærlighed udenfor Ægteskabet; i Romaner fra midt i Trediverne viser hun sig paavirket af socialistiske Filosofer og forkynder den store sociale Reform. Selv levede hun et litterært Zigøjnerliv, *viste sig til Hest, gik i Mandsdragt, røg Cigaretter* som en Mand imellem Mænd og stod i Kærlighedsforhold til adskillige berømte Digtere og Komponister som Alfred de Musset (1857), Franz Liszt (1886) og Frants Chopin (1849). Hun er den moderne Kvindeemancipations første Apostel. - Paa Dansk udkom de fleste af hendes Romaner og Noveller i Oversættelse siden Midten af Trediverne.

Side 272 Linje 29:

Tydskerne Bettine] er Anna Elisabeth Arnim, f. Brentano, ahn. kaldet *Bettina*. Hun var født 1785, døde 1859; som Barn kom hun meget i Huset hos Goethes Moder, blev i den Goetheske Kreds kendt under Kælenavnet "Barnet" (das Kind); sine Samtaler med Goethes Moder om Goethe benyttede hun senere (1835) til sin mest bekendte Bog "Goethes Briefwechsel mit einem Kinde"; 1807 traadte hun i personligt Forhold til Goethe, der da var 58 Aar gammel, men han afbrød snart det noget trættende Venskab; 1811 ægtede hun Forfatteren Ludwig von Arnim, med hvem hun levede i et lykkeligt Ægteskab; efter Mandens Død 1831 bosatte hun sig i Berlin og optraadte som Forfatterinde. [Auktionskataloget over P.-M.'s efterladte Bogsamling viser, at han ejede hendes Bog: Goethes Briefwechsel mit einem Kinde.]

Side 273 Linje 1:

Distrahering] = Distraction.

Side 273 Linje 3:

Kvindernes Emanciperings] Spørgsmaalet om Kviridens Ligestilling med Manden (i aandelig Udvikling, i Adgang til Erhverv, i retslig Henseende og i Deltagelse i det offentlige Liv), som havde været fremme under den store franske Revolution, men som var blevet trængt tilbage under Napoleon, der nærrede en afgjort Ringeagt for Kvinden, var atter efter Julirevolutionen 1830 kommet frem i Frankrig. De fleste franske Socialister optog "Kvindernes Emancipation" paa deres Program; St. Simons Discipel *Enfantin* (1864), hos hvem Kvindernes Frigørelse var ensbetydende med Frigørelse fra alle sædelige Baand, *George Sand* (se Anm. til Side 272 Linje 25) og *E. Laboulaye* (1883), der navnlig interesserede sig for Kvindernes retslige Stilling, var i Trediverne og Fyrerne ivrige Forkæmpere for "Kvindesagen", og deres Skrifter og Anskuelse vakte megen Opsigt. Hvorvidt og i hvilket Omfang disse Tanker har fundet Jordbund herhjemme allerede paa "Adam Homo"'s Tid, er det ikke let at faa nogen paalidelig Forestilling om; de Forfattere, der har skrevet om

Kvindesagens Historie i Danmark, tager alle deres Udgangspunkt i Mathilde Fibigers "Tolv Breve fra Clara Raphael" fra 1851. Der kan dog ikke være Tvivl om, at "Kvindeemancipationen" har været kendt og ogsaa drøftet Mand og Mand imellem, iallfald allerede fra Fyrrernes Begyndelse, Dette fremgaar af flere Træk. Hr. Dr. phil. Hans Brix har henledet Udgiverens Opmærksomhed paa et Par Artikler i "Corsaren" for 15de Oktbr. 1841 og 18de Febr. 1842, der i en spøgefuldst Form handler om "Kvindens Emancipation". Den første Artikel ender med "at opfordre til en almindelig "Agitation" for Kvindens Emancipation og indbyde de ærede Damer til at reise sig en masse. Vi haabe, at de til Gjengjæld for, at vi have reist Spørgsmaalet, ville have os i taknemmelig Erindring, naar de komme i deres Herlighed". Af den sidste Artikel kunde det synes at fremgaa, at en fransk Dame (Mdm. Randeau) var kommet herop for at tale om Kvindeemancipationen. Hermed forholde det sig nu, som det vil; sikkert er det, at omtrent 603 paa samme Tid er Kvindeemancipationen Genstand for Behandling i de unge Akademikers Kres. Den 28de Januar 1843 gaves (se H. C. A. Lund, Studenterforeningens Hist. II 118) en Studenterforestilling bl. a. bestaaende af "Damernes Emancipation eller Grisetten paa Generalforsamling, original Vaudeville i 2 Akter af en ubekjendt Forfatter", og i C. Hostrups "Et Forspil", som opførtes i Akademisk Læseforening den 31te Marts 1842, forekommer der (O. Borchsenius, Fra Fyrrerne I 236-39) følgende:

Fjerde Scene.

Jens Grib. Vindberg. Sib.

Sib

(til Jens). Er det Dem, der ønsker en Skuespiller?

Jens.

Jo, det er mig. *(afsides)* Død og Pine! hun er sgu smuk. *(højt)* Vil Jomfruen maaske selv engageres?

Sib.

O kald mig ikke Jomfru! Det Navn skurrer i mine Ører.

Jens.

Jeg beder Frøkenen meget om Forladelse.

Sib.

Aa, jeg er heller ikke Frøken, og jeg véd ikke, hvad de Titler skal betyde. Jeg er et Menneske, og saaledes vil jeg kaldes.

Jens.

Jeg forstaar ikke ret, hvad Jomfruen - hvad jeg vilde sige - hvad Mennesket mener.

Sib.

Har De aldrig hørt tale om Kvindernes Emancipation? Vêd De da ikke, at det er Tidernes Opgave, at gjøre alle Mennesker lige, saa at der ikke længer skal være nogen Forskjel paa Høj og Lav, Gammel og Ung eller paa Mand og Kvinde, men at der paa vort Standpunkt kun bør være Tale om de to store Partier Liberale og Servile.

Jens

(afsides).

Det var da Pokker til Fruentimmer.

Sib.

Kan De da ikke begribe, at et Menneske som jeg, der ikke er født til Strikkestrømpen eller til Spinderokken, men til at være Verdensborger, at jeg ikke kan finde mig i disse gammeldags Kvindetitler?

Jens.

Naa, saa De er en Heltinde?

Sib.

Nej, ingen Heltinde - hvad gjør Kjønnen til Sagen? - Nej, jeg er en Helt, om De vil; jeg er Menneske og

Borger som Charlotte Corday og Grevinde v. Piaten.

Vindberg.

Med Forlov, turde jeg ikke spørge -

Sib.

Hvad er det? hvem er det, der taler?

Vindberg.

Det er mig, Morten Vindberg, første Aktør ved Selskabet.

Sib.

Naa saa? Hvad vil De?

Vindberg.

Jeg vilde nu gjerne spørge Mennesket, hvad Slags Rolle De har tænkt paa at spille, om De kanskesens vil gjøre herkuliske Kraftøvelser eller store Trampolinspring over 6 Heste?

Jens

(til Vindberg).

Vil De ikke have den Godhed at tie stille, *(til Sib)* Men hvorledes kan De da finde Dem i paa Scenen at spille den gammeldags Person, som man kalder et Fruentimmer ?

Sib.

Jo, i Kunstens Rige maa man respektere Illusionerne. Men jeg elsker Friheden, og det er for at undgaa Familielivets Tvang, at jeg gaar til Theatret.

Jens

(afsides).

Hun er lovlig forskruet, men nydelig er hun sgu. *(højt)* De ønskede jo at optages i mit Selskab?

Sib.

Ja, det var derfor, jeg kom.

Jens.

Og jeg antager Dem med Fornøjelse. *(Afsides)* Uh hvor hun er sød ! Bare jeg kunde faa Lov til at kysse hende. *(Højt)* Men da vi nu begge have løsrevet os fra det trivielle Familielivs snevre Baand, lad os saa behandle hinanden, som Mennesket behandler Mennesket, og som Borgeren behandler Borgeren - hør, lad os sige Du til hinanden!

Sib.

Det var som talt ud af mit eget Hjerte. *(Rækker ham Haanden)* Ja, Dus vil vi være. Hvad hedder du?

Jens.

Jeg hedder Jens Grib.

Sib.

Og jeg hedder Amalie Sib, men kald mig blot Sib, thi ellers bliver jeg mindet om, at Verden kalder mig en Kvinde.

604

Jens.

Kom da, Sib! og lad os besegle vor Pagt med det hellige Kys.

Sib.

Men, Grib! hvortor skulle vi kysse?

Jens.

Har du nogensinde undset dig ved at kysse dem, som Verden kalder Kvinder, og dog vil du ikke kysse mig, der er et Menneske som de. Fy, Sib! du er ikke konsekvent.

Sib.

Nej, du har Ret! Jeg maa skamme mig! Saa kom til mit Bryst. (*De kysse.*)

Vindberg.

Her er et Menneske, som ogsaa nok vilde slutte Pagt paa de Maader.

Jens.

Vil De passe Deres egen Rolle og overlade Direktøren hans!

Det er i Indledningen i 1ste Bind, Side 21 bemærket, at P.-M. havde en ikke ringe Evne til af smaa Ting at drage vidtrækkende Slutninger. Ligesom han af en Oversættelse af Strauss' Bog "Leben Jesu" i et dansk Tidsskrift (se Anm. til Side 17 Linje 37) tog Anledning til at anbringe en Straussianer blandt danske Præster, og ligesom Misfornøjelsen under Dyrtiden i 1847 fik ham til at skildre Underklassens Had til Overklassen i den rødhaarede Prole tar (Side 394-395), saaledes er det slet ikke udelukket, at det er Træk som de ovenfor anførte, der har givet ham Stødet til at indføre Kvindeemancipationen i sit Digt. At Samtiden for det meste havde vanskeligt ved at finde disse Skildrings Rod i den omgivende Virkelighed, siger ikke saa meget; den nærmeste Fremtid skulde i hvert Tilfælde give P.-M. Ret: det laa altsammen i Luften. [Sml. Anm. til Side 267 Linje 26.]

Side 273 Linje 32:

Papa, jeg be'er Dem, bland Dem ei i Sagen] i Trediverne og Fyrreerne var det vistnok det alm., at Børn sagde "du" til deres Forældre; men i enkelte Kredse har vel det ældre "De" holdt sig som det mest passende; sml. J. L. Heiberg 1826 ("Recensenten og Dyret"): "Jeg kom fra Dem i Trængslen, Papa, og kunde slet ikke finde Dem igjen".

Side 274 Linje 9:

denne Tychobrahes-Dag] d.v.s. denne ulykkelige Dag. Efter gammel Tradition skal den berømte Astronom *Tyge Brahe* (1601) have betegnet 32 Dage i Aaret som saa uheldbringende, at man paa dem intet burde foretage sig af Vigtighed; heraf Udtrykket. [En af Wessels komiske Fortællinger har Titlen: "Tycho Brahes Dag".]

Side 274 Linje 25:

Der sad vor Helt en net!] d.v.s. sad net i det!; ligesaa Side 366 Linje 1: *Der stod vor Helt en net!*; sml. J. L. Heiberg 1825 ("Kong Salomon og Jørgen Hattemager"): "Hvis I foragted vor Vaudeville, | Stod jo den stakkels Digter en Net"; Hertz 1845 ("De Fattiges Dyrehave"): "Ja, til Lykke mig hjalp Mamsel Clara - | Og dersom ikke, saa stod jeg en Net!"; i samme Betydning bruges ogsaa *at ligge, sidde, staa en køn*, sml. Wessel ("Den bekymrede Moder"): "Der ligger du en køn! | Tilpas, du fik din velfortiente Løn"; Baggesen 1785 ("Jeppe"): "Nu sidder du en køn! din Hanrei!"; Oehlenschläger 1805 ("Aladdin"): "Nu staaer han der en Køn" [efter Dahlerups Ordbogssamlinger].

Side 275 Linje 14:

Vink, der Ug Stjernen os vor Skjæbne spaae] ligesom i "Dandserinden" (nærvær. Udgaves 1ste Binds Side 23 Linje 13) hentyder P.-M. her til den gamle Tro paa Stjærnernes Indflydelse paa Menneskets Skæbne, en Indflydelse, man kunde forudse ved at iagttage deres Stilling til hverandre i Menneskets Fødselsstund. Han tager denne gamle Tro symbolsk og poetisk (se de følgende Vers).

Side 275 Linje 36:

ætherlette] Æther kaldes det Stof, som fylder Verdensrummet.

Side 276 Linje 27:

Satisfaction] (latin) "Æresoprejsning" (ved Duel). Om Dueller se Anm. til 1ste Binds Side 69 Linje 8.

Side 277 Linje 5:

otte Skilling, som han havde krævet] sml. Anm. til Side 195 Linje 21.

Side 277 Linje 22:

Haandgevær] som det fremgaar af Side 276 Linje 31, 605 menes der her: Pistol; Ordet bruges baade om Haandskydevaaben og om blanke Vaaben (Sabel, Kaarde).

Side 277 Linje 37-38]

den blodrøde Morgenhimmel minder ham om, at det er Lørdag Morgen, den Dag, der skal se hans eget Blod flyde.

Side 279 Linje 23:

Secundanten] efter Reglerne skulde naturligvis ogsaa Adam have en Sekundant, men det hele er jo kun en Spøg fra Baronessens Side, og derfor er Arrangementet uvirkeligt.

Side 279 Linje 28:

Gigant] (græsk) "Kæmpe".

Side 280 Linje 32:

admirable] (latin) "beundringsværdige".

Side 280 Linje 34:

Harcelering] (fransk) "Drilleri".

Side 281 Linje 33:

Dagens Kjerte] d.v.s. Solen (se Anm. til 1ste Binds Side 23 Linje 2).

Side 281 Linje 39:

Stenter] Overgange over et Gærde.

Side 282 Linje 15:

to sikre Damer] sikker vel omtrent = bestemt, som vêd hvad man vil og sætter det igennem.

Side 282 Linje 25:

Sanssouci] (fransk) "Sorgenfri"; Navn paa et Slot i Potsdam ved Berlin, Yndlingsopholdssted for Kong Frederik den store af Preussen (1786).

Side 283 Linje 21:

Undine] i middelalderlig Folketro Navn paa de kvindelige Vandaander. - Æventyret om hende, som her fortælles, er sikkert den tyske Romantiker La Motte Fouqué's yndefulde lille Fortælling "Undine". [H. C. Andersens Eventyr "Den lille Havfrue" (1837) er en Slags Variant af dette Eventyr.]

Side 284 Linje 25:

han hjemad gik sit Skud] d.v.s. gik sin Gang, sin Vej; ligesaa Side 358 Linje 17, Side 395 Linje 33 o. fl. Sk; sml. Baggesen 1807 ("Ridder Ro og Ridder Rap"): "Da Brylluppet stod, gik den Ridder sit Skud | Til Brudegemakket, og sov hos min Brud!"; Grundtvig 1812 ("Mester Ole Vind"): "For Felix vel Sanct Povel kom | At stande mange Gange, | Men hed det: Kydskhed, Lov og Dom, | Saa blev vor Felix bange, | Saa hed det: gaa du kun dit Skud! | Jeg har saa travlt, du skal faae Bud, | Naar jeg faaer bedre Stunder".

Side 284 Linje 35:

Phaethon'en] (græsk) en høj og let, aaben Vogn med Skærm over.

Side 285 Linje 13:

i daglig Orden] d.v.s. i Slaabrok, som det fremgaar af Side 287 Linje 34.

Side 286 Linje 19:

idealsk] Former som *idealsk* og *genialske* var ret alm. i det 18de Aarh., paa P.-M.'s Tid faldt de vistnok

gammeldags.

Side 286 Linje 26:

Skjæbnen, der er blind, af hedensk Art] blandt de forskellige Fremstillinger af Lykkegudinden (Fortuna) i den græsk-romerske Mytologi var ogsaa den, at hun skildredes kørende blind paa en Vogn, trukket af blinde Heste.

Side 286 Linje 31-40]

atter Hentydning til den Hegelske Filosofi.

Side 288 Linje 16:

Pro og Contra] (latin) "for og imod".

Side 288 Linje 22 - Side 293 Linje 40]

med denne saare levende og i alle Enkeltheder naturtro Skildring af et Høstgilde kan sammenlignes lignende Skildringer hos Blicher 1836 ("Fjorten Dage i Jylland") og 1840 ("Høstferierne").

Side 288 Linje 24:

*Clar'netter og forstemte Fioliner]*Klarinetter er Blæseinstrumenter af Træ, alm. ved Bøndergilder. Anton Nielsen fortæller (Landsbyliv i Trediveerne, Side 69): "Musikken var allevegne meget tarvelig. Ved Barselgilder og Ungdomsgilder var der kun 1 Violin, ved større Bryllupper var der to. De spillede da begge unisont, det hørte til Sjældenhederne, at den ene kunde sekondere, og hvis han kunde det, var det altid efter Gehør, thi det var næsten uhørt, at nogen Spillemand kjendte Noder. Der var heller aldrig nogen, der kunde blæse paa Horn; den eneste Blæsemusik, man kjendte, var Klarinettpil".

606

Side 289 Linje 12:

Polskdands] en gammel, som Navnet siger, opr. fra Polen stammende Dans, der for en 50 Aar siden var meget alm. ved Bøndergilder. Den skildres af Blicher 1836 ("Fjorten Dage i Jylland"): "Den dandses almindelig kun af eet eller to Par ad Gangen, er voldsom og vild: trampende, springende drager eller snarere slæber Dandseren sin Meddandserinde efter sig i hurtige og snevre Kredse, slipper hende et Øjeblik, klasker i Hænderne, griber hende atter og snoer hende omkring i stormende Hvirvler". H. F. Feilberg skriver (Dansk Bondeliv I 299-300): "Polskdansen gik, nej, gik forslaar slet ikke, den snurrede, larmede, hvirvlede, suste hen over Gulvet, først til den ene Side, et vældigt Stamp i Gulvet, et Hug, et Slag i Bjælken, saa Støvet dryssede ned, saa til den anden Side, rundt, saa Kvindernes Skjørter stod ud som en Fane, og man kunde ikke følge Føddernes raske Trin paa Gulvet; et nyt Stamp, en ny Hujen, et nyt dundrende Slag i Bjælken, Par fulgte paa Par, Dans paa Dans, indtil Musikanterne ikke længere kunde holde ud ... Kvinderne lagde deres Hænder paa Meddansernes Skuldre, og Karlene tog dem med begge Hænder om Livet, alt efter den gamle Skik" (sml. Side 290 Linje 3-4).

Side 289 Linje 18:

nys er kommen i Qvarter i Veile] der laa ikke nogen Garnison i Vejle.

Side 289 Linje 22:

Med Skæg og Sporer] Knevelsbart bares dengang kun af Officerer.

Side 290 Linje 5:

*Huldre]*Huldren spiller i norsk Folketro omtrent samme Rolle som Ellepigen i dansk. Hun ser ud som en skøn Kvinde, men har en lang Kohale, som hun dog omhyggeligt kan skjule. Hun finder megen Behag i unge og smukke Mænd, med hvem hun gerne vil danse. Den, som har indladt sig med en Huldre, kan vanskeligt blive hende kvit; ofte lokker hun de forelskede unge Mænd med sig ind i Fjældene. (A. Faye, Norske Folkesagn, 2. Udg. 1844, Side 36-38; sml. Welhavens Digt "Huldren" i "Nyere Digte" 1845.)

Side 290 Linje 12:

Molinask] en gammel Dans, af noget lignende Art og Beskaffenhed som Polskdansen. Blicher omtaler den 1834 ("Juleferierne") som en ogsaa i Borgerkredse velkendt Selskabsdans ("det var en almindelig Mening blandt alle Stadens unge Damer, at det aldrig havde den rigtige Art med Figaro og Molinasco, naar Rektoren ikke førte dem op"), Bournonville indlægger den 1871 som Bondedans i sin Ballet "Livjægerne paa Amager", og 1886 meddeles i "Skattegraveren" (1886, I 161), at Molinask i Fyen er Navn paa den "jyske Polonaise"

d.v.s. Polskdansen (smstds. meddeles Melodien).

Side 290 Linje 12:

Riii] en gammel Bondedans, der endnu er i Brug. Den beskrives saaledes af Molbech 1841 (Dansk Dialect-Lexikon, Side 446): "Den dandses altid af tre Personer, et Mandfolk og to Fruentimre, som først alle tre svinge rundt et Par Gange, og derpaa stille sig i Linie, et Par Skridt fra hinanden, Dandseren imellem begge Fruentimmerne, saaledes at han vender Ansigtet mod den ene og Ryggen mod den anden. Denne sidste holder sig rolig, imedens Dandseren med det andet Fruentimmer bevæger sig, omtrent paa samme Sted, med et eget Slags hoppende Trin lige for hinanden. Naar dette har varet et Par Tacter, vender han sig om mod det andet dandsende Fruentimmer, og gientager med hende de samme Trin. Derpaa gjøre alle tre nogle raske Svingninger i en Kiæde, som ender med, at et af Fruentimmerne kommer i Midten. De hoppende Trin gientages, og afløses af Svingningen, efter at man har skiftet Plads, og dermed afvexles saalænge man vil vedblive Dandsen. Til Slutning klapper Dandseren i Hænderne, og alle tre svinge rundt, Haand i Haand, som ved Begyndelsen. Musikken er, ligesom Dandsen, eensformig, men udføres i et livfuldt og hurtigt Tempo".

Side 290 Linje 22-24]

Hentydning til Wessels "Kærlighed uden Strømper" (1771), hvor *Grethe* er Heltinden, *Johan* (Hans) er Helten og *Grethes* udkaarne Elsker, *Mads* Rivalen og den forsmaaede Elsker. Men tillige er 607 *Grethe*, *Hans* og *Mads* meget alm. Bondenavne; paa Tysk er "Hans und Grethe" slet og ret = Bondekarl og Bondepige (E. Gigas i Dania II 290-91).

Side 290 Linje 28:

der hanset blev og madset] selvavede Ord (sml. Anm. til 1ste Binds Side 32 Linje 32) for at betegne, at man spadsede frit og drøjt.

Side 291 Linje 25:

Hvem gjælder Deres Hans, Hr. Kammerjunker!] Navnet Hans har, som allerede bemærket i Anm. til 1ste Binds Side 32 Linje 36, fra gammel Tid saavel i Dansk som i andre Sprog (Tysk, Fransk, Engelsk o. s. v.) haft en ringeagtende Bibetydning af noget dumt og naragtigt. Talemaaden *at kalde ên Mads* (d.v.s. et Fjols) har maaske tidligere lydt: *at kalde ên Hans* [sml. Holberg 1725 ("Ulysses von Ithacia"): "Om nogen Tydsk Comoedie | Her i Broelegger-Stræde | Man bedre mig kand lade see, | Vil jeg Johannes hede"]; Holbergs Komedie "Erasmus Montanus", der skildrer en naragtig, dumt opblæst Bondestudent, hed oprindeligt "Johannes Montanus eller Hans Berg"; i Vendsyssel siger man endnu (Feilberg, Jysk Ordbog I 553): *no, do Hans* = naa, din Klodrian,

Side 291 Linje 29:

spruder Funker] d.v.s. gnistrer; ligesaa Side 297 Linje 11: Øiet spruded Elskovsfunker.

Side 291 Linje 30:

slaaer os reent i Mask] vel omtrent = slaaer os til Svineføde (Mask er Maltaffald, der bruges til Føde for Svin).

Side 292 Linje 16:

Korsklæd']Korsklædet er en Del af det gammeldags Hovedtøj for Bønderkvinder, som nu næsten er forsvundet. Hovedtøjet bestod af: 1) Korsklædet med kruset Linning, dækkende Forhovedet; 2) en Fløjels Hue, dækkende Baghovedet; 3) et Stykke fint Lærred fæstet til Huen til at binde om Hagen.

Side 292 Linje 36:

Tidens Tegn] d.v.s. Stjernerne.

Side 292 Linje 40:

den store Runddands] som man ser, bestaar den af mange forskellige Afdelinger. Nogle af disse vil som Enkeltlege være vel bekendte (det gjælder Side 293 Linje 17: sidde paa Forundringsstolen, Linje 18: Blindebuk, Linje 24: Springen Buk); andre derimod kan Udgiveren intet nærmere oplyse om (det gjælder de Side 293 Linje 20-21 nævnte), Resten vil blive omtalt hver paa sit Sted.

Side 293 Linje 16:

Træskodands] "danser karle og piger i byens dansesal med træsko på til sang søndag før "nyårgaverne"

bliver uddelt" (Feilberg, Jysk Ordbog III 880).

Side 293 Linje 22:

Molevit] en Dans, der udføres af to Personer (her for Spøg af ên); Ordet er fordrejet af fransk *Menuet*. Blicher omtaler 1836 denne Dans i sin Novelle "Fjorten Dage i Jylland": "Det var den plumpe Forvalter, der sparkede ud i en Menuet. Han" holdt begge Hænderne i Buxelommerne - kastede Hovedet idelig tilbage, hvorved en lille Pidsk, bunden noget tilvenstre, snart smuttede under Kjolekraven, snart pippede op med Enden - de gulkravede Ben kastede han kraftigt ud til Siderne, saa de tvende massive Ubrkjæder slyngedes og klingrede mod hverandre; og naar han skred forbi sin Dame, brystede han sig end mere og udstødte hint kalkunske Prust, der saa levende mindede om den befjedrede Konsistorialraads sultaniske Kjærlighedserklæringer".

Side 293 Linje 23:

Saa snurredes der Kyllinger som gale] alm. udbredt Leg, nu vel mest Børneleg. Den leges paa følgende Maade: "Høgen" sidder og skraber i Jorden, og "Hønen" efterfulgt af "Kyllingerne" løber rundt om den, medens alle synger: Jeg snurrer mine Kyllinger to, tre Gange rundt, for en Høg, for en Gøg, for en Kuk-kuk-kuk! Derpaa standser Hønen foran Høgen og spørger: Hvad sidder du der og skraber efter? - Efter en gammel rusten Synaal. - Hvad skal du bruge den til? - Til at lappe min Kedel med. - Hvad skal du bruge den Kedel til? - Til at koge Kyllinger i. - Hvor vil du faa dem fra? - Fra dig. - Det skal vi nappes om. - Høgen søger nu 608 at fange en af Kyllingerne, som alle maa passe at holde sig bag Hønen i en lang Række (Anna Erslev, Illustr. Legebog I 115).

Side 293 Linje 25:

Piaseer] Morskab, Fornøjelse; fordrejet af Fransk *plaisier*; tilhører det lavere Sprog.

Side 293 Linje 30:

en holsteensk Vals] en dengang overmaade almindelig Dans. "Man staaer som i Galopade. Man træder frem med den forreste Fod i 2den Position, derpaa trækkes den bageste i 3die, og atter den forreste frem i 2den i det man vender sig en halv Gang med Damen; derpaa det samme til den anden Side og saa fremdeles; man kan i denne ogsaa valze til den forkerte Side" (J. G. Lund, Terpsichore, 3dje Oplag (1833), Side 18-19).

Side 294 Linje 35:

sin forlorne Penning] Luk. 15, 8-10.

Side 295 Linje 32:

i Actionen] d.v.s. i Spillet.

Side 295 Linje 40:

"*Bollen over Evne]*" om der hermed sigtes til noget bestemt, vêd Udgiveren ikke.

Side 296 Linje 3:

Stodderkongen] eller Stodderfogden var en (nu forsvundet) kommunal Embedsmand, der havde Opsyn med de fattige; han skulde enten udvise dem af Kommunen eller sætte dem i Arbejde. [Sml. Blichers Novelle "Stodderkongen" fra 1844.]

Side 297 Linje 32:

Iversygen] Skinsyge, Jalousi; Laaneord fra Tysk, nu forsvundet, men dengang ret alm.; sml. Ingemann 1836 ("Dronning Margrethe"): "Svensken trykker Dansken i Haand, | Og trofast Nordmanden nikker. | I venligt mængede Folkeand | Iversygen dog stikker"; Goldschmidt 1853 ("Hjemløs"): "Ogsaa imod Kunstnerne ivrede han, skildrede deres indbyrdes Misundelse, Falskhed og Iversyge",

Side 299 Linje 3:

som hos Pharao det gik Moses] 2 Moseb. 7, 8-25.

Side 299 Linje 12:

Det første Bogstav, som jo er et E] Baronesse Milles Døbenavn er jo Emilie,

Side 300 Linje 34:

At faae sin Mads berettet og vendt om] d.v.s. faa ham givet Alterens Sakramente og faa ham tildelt Syndsforladelsen; Hentydning til Baggesens komiske Fortælling "Kallundborgs Krønike" (1786), hvor det hedder:

Den Tyv, som stial Herr Nielses Hest,
Blev greben sidste Mortensfest,
Og bragt paa Stand for Magistraten,
Som arresterede Krabaten.
Man kneb ham med saa megen Fynd,
At han tilsidst tilstod sin Synd,
Blev foresiunget, forelæst,
Af den sagtmodige Niels Præst,
Og siden paa en Sluffe slængt,
Kiørt ud, vendt om, berettet, hængt;
Men som man snart vil mærke det,
Altsammen overmaade slet.

Side 302 Linje 33:

Endymion] i den græsk-romerske Mytologi Maanegudindens (Lunas) Elsker. (Hovedperson i P.-M.'s Digt "Venus".)

Side 304 Linje 21:

Gjøren Jav] Fjaseri, Fjasen; endnu brugeligt, sml. Schandorph 1880 ("Smaafolk"): "Pigen gik ud; Mursvenden sendte et Kys paa Fingeren efter hende, hvad der bragte Fru Kringelberg til at gjøre Front imod ham: Saa holder Du oven i Kjøbet Jav med min Pige, raabte hun. Gaa dog din Vej!"

Side 304 Linje 23:

Dig, Mille, vil i Stuen ind jeg spærre] i hans Forbitrelse kommer Minder op i ham om, hvordan Fortidens Adelsmænd bar sig ad overfor ulydige Døtre.

Side 304 Linje 29:

lamenterende] (latin) "klynkende, grædende".

Side 305 Linje 11-12:

Navnet \ Er nok saa godt som Brockdorff eller Juel] velkendte fyenske Adelsslægter paa P.-M.'s Tid; den holstenske Adelsslægt 609Brockdorff kom i det 17de Aarh. ved Giftermaal i Besiddelse af Baroniet Schelenborg nord for P.-M.'s Fødeby Kerteminde, men uddøde paa Sværdsiden 1784 med Baron Schack-Brockdorff, hvis Datterdatter, Baronesse Sophie Frederikke Stieglitz-Brockdorff, bragte Schelenborg til Juel'erne paa Taasinge (Admiral Niels Juels Efterkommere), idet hun ægtede Kammerherre Carl Juel (1859), som 1812 ophøjedes til Baron Juel-Brockdorff.

Side 305 Linje 27:

Vexeldrift] det Agerdyrkningsssystem, hvorefter Markerne dyrkes hvert andet Aar med langstraaet Sæd (Rug, Hvede, Byg o. lign.), hvert andet Aar med rensende Sædarter (Kløver, Rodfrugter, Ærter o. lign.), hvorved Jorden giver mere Udbytte. - Vexeldriften stammer fra Slutningen af det 18de Aarh.; den anbefaledes herhjemme varmt af J. C. Drewsen (allerede i et lille Skrift fra 1814), men havde vanskeligt ved at trænge igennem, idet der indvendtes mod den, at den krævede for meget Arbejde, udfordrede for stor Driftskapital, at de rensende Sædarter formentlig tog Jordens Kraft o. s. v. Trediveerne og Fyrreerne igennem førtes der en livlig Debat om denne Agerdyrkningsmaades Hensigtsmæssighed eller Uhensigtsmæssighed; Forsvarere fandt den f. Ex. i Provst J. B. Krarup (Den landøconomiske Skoleven 1837), Sognepræst J. C. Jensen (Anviisning til et velindrettet Landbrug for Bondestanden 1842) og Gaardejer Jens Nielsen, senere Folketingsmand (Til Anbefaling for Vexeldrift, Sommerstaldfodring og Mergling 1845).

Side 305 Linje 32:

Hof-Jagt- og Ride-Junkeri-Patentet] Hofjunkere, Jagtjunkere og Ridejunkere var de laveste Grader indenfor den kgl. Hofetat.

Side 308 Linje 7:

Portefeuellen] (fransk) Tegnebogen.

Side 310 Linje 3:

Philister] i Betydning "Spidsborger", "Menneske med lav og materiel Tænkemaade" tilhører Studentersproget og indkom i Dansk som Laaneord fra Tysk omkring ved Aar 1800, men var særlig almindeligt i Fyrreerne, da det betegnede Studenternes aandelige Modsætning: de satte, snusfornuftige Borgere (se Plougs Studentersange og Hostrups Komedier). [Ordets Oprindelse er uvis.]

Side 311 Linje 11:

*Tanden holdt for Tungen]*at holde Tand for Tunge betyder "at være stille, være tavs".

Side 311 Linje 38:

bar mod hiin ei denne Tale Vand] d.v.s. kunde ikke maale sig med den.

Side 315 Linje 2-3:

Selv under Sengen søgte han sin Brud: \ Men der han fandt dog noget ganske Andet] i disse Linjer finder Georg Brandes (Saml. Skrifter II 196, Noten) Laan fra Byrons "Don Juan" (1819), hvor det i 1ste Sangs 144de Strofe hedder (Holger Drachmanns Oversættelse):

"Og under Sengen stak de deres Ho'ede,
Og fandt - i Tavshed forbigaar vi Tingen".

Side 316 Linje 2:

Vesterport] laa for Enden af Frederiksberggade.

Side 316 Linje 11:

mens de foran Vagten holde maatte] lige indenfor Porten laa et Vagthus; til den vagthavende Underofficer skulde hver Postillon afgive en Liste over sine Passagerer; denne Liste blev i Frederik VI's Tid hver Aften tilligemed Portnøglen bragt op til Slottet, for at Kongen kunde kontrollere, hvilke Rejsende Dagen havde bragt til Byen.

Side 316 Linje 14:

Character] "Stilling, Rang".

Side 316 Linje 36:

Vester-Sti] Udgiveren har ikke fundet denne Sti paa de Kort over København, han har set; men det synes, som om det er Navn paa Stien langs Søen (St. Jørgenssø?) paa Vesterbrosiden.

Side 317 Linje 11:

Mandarinen] det europæiske Navn paa en kinesisk Embedsmand (sml. Anm. til 1ste Binds Side 180 Linje 37).

Side 318 Linje 24:

i vort Paradiis der kom en Slange] 1 Moseb. 3.

Side 318 Linje 31:

Opslag] i Betydning *Ophævelse af en Forlovelse* er ligesom det dertil svarende Udsagnsord *at opslaa* (nu: *slaa op*) ikke 610 ualm. i ældre Dansk og bruges ogsaa andet Steds hos P.-M., f. Ex. i "Ivar Lykkes Historie" (II, 1869): "Kan Deres Naade sige mig, hvorfor der skal være saameget Sørgeligt i Verden? Altid hører man om Ulykker, om Skilsmisser og Opslag mellem Forlovede".

Side 319 Linje 40:

Hos dig er ei der Skygge af Omskiftelse] sml. Jak. I, 17.

Side 321 Linje 14:

Synthese] derved forstaas i Modsætning til *Analyse* (Side 320 Linje 36): Forbindelsen af det mangfoldige til Enhed.

Side 324 Linje 2:

klunker] forslaar; daglig Tale, spottende.

Side 324 Linje 16:

Erectionspatentet] det Dokument, hvorved et Len eller Stamhus oprettes, og som navnlig indeholder Bestemmelser om den Orden, hvori de arveberettigede Personer efter hverandre skal tiltræde Besiddelsen.

Side 325 Linje 10:

Demosthenes] berømt græsk Taler og Statsmand, 322 f. Kr.

Side 325 Linje 11:

Cicero] se Anm. til Side 47 Linje 3: var ogsaa og navnlig berømt som Taler.

Side 325 Linje 12:

Qvinctilianus, Mesteren for Talen] *Qvinctilian* er en romersk Veltalenhedslærer (ca. 95 e. Kr.), der har skrevet et stort Værk "Om Talerens Uddannelse", hvori Cicero opstilles som Stilmønster; dette Værk har været en Haandbog i Veltalenhed til lige ned mod vor Tid. - Veltalenheden spillede en stor Rolle i Oldtiden, ikke alene i Retslivet, men nok saa meget i det politiske Liv.

Side 326 Linje 26:

Rhetoriken] (græsk) "Talekunst, Veltalenhedslære".

Side 326 Linje 28:

intet Nutidsmønster] f. Ex. Orla Lehmann, en af det liberale Partis mest fremtrædende Førere og berømt for sin glimrende Veltalenhed, som han havde givet Prøve paa ved sin Tale paa Falster 1841, sit Forsvar for Højesteret 1842 og sin Tale paa Skamlingsbanken 1844.

Side 326 Linje 32:

Den Plan, han her at gennemføre mener] gennem Homos Plan, der gaar ud paa gennem Stiftelsen af en Forening ved Ordets Magt at vække Folket til Daad og Handling, spotter P.-M. Tidens Hang til at danne Foreninger til et eller andet Formaals Fremme og holde Taler deri, noget, der virkede frastødende paa Slægtspræget i ham (sml. Indledningen i nærvær. Udgaves 1ste Bind, Side 22). Denne Tendens hos Tiden til at danne Foreninger var en Frugt af Liberalismen, og det var for en Del netop gennem dem, at de ny Tanker paa det politiske og sociale Livs Omraade under Enevælden fandt Udbredelse. Fra Midten af Trediverne til ind i Fyrreerne fremstod den ene Forening efter den anden, saaledes 1835 Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, 1835 Læseforeningen (sml. Anm. til Side 213 Linje 4), 1838 Industriforeningen, 1839 Dansk Samfund (stiftet af Fr. Barfod; havde til Hensigt at virke for Fædreland og Folkeliv ved Foredrag, Sang og Diskussion), 1843 Det skandinaviske Selskab, 1843 Maadeholdsforeningen (sml. Anm. til Side 350 Linje 37), 1843 Syvstjernen (for den danske Sag i Sønderjylland), 1846 Bondevennernes Selskab, 1847 Haandværkdannelsesforeningen (Forening for almengavnlig Oplysnings og Forædlings Udbredelse blandt Haandværksstanden) o. s. v. - foruden en Mængde Foreninger til snævrere filantropiske, videnskabelige og kunstneriske Formaals Fremme.

Side 327 Linje 9:

Chimære] (græsk) "Hjernespind, Drømmeri".

Side 327 Linje 18:

Practicus] d.v.s. en erfaren Mand.

Side 327 Linje 19:

ivrig liberal] det liberale Parti havde dannet sig i Midten af Trediverne; det talte navnlig Embedsklassen og den akademiske Stand blandt sine Tilhængere.

Side 327 Linje 19:

varm i Hætten] d.v.s. ivrig, energisk; lignende Vending i "Luftskipperen og Atheisten" (nærvær. Udgaves 3dje Bind Side 10 Linje 23): "ilter i Kalotten"; sml. Udtryk som "tosset i Hætten" [Carl Bagger 1835 ("Min 611 Broders Levnet"): "Ved sit Tab blev han tosset i Hætten"], "gal i Huen", "skør i Kalotten", "arrig i Kabudsen", "gal i Parykken", o. s. v.

Side 327 Linje 24:

Cicisbeo] (italiensk) egl. "en Læesper, Hvisker", kaldtes i Italien en fortrolig Husven, der fulgte den gifte

Dame i Selskaber, Teatret, paa Spasereture o. s. v. i Stedet for Manden, der udenfor Huset kun var lidet sammen med Konen (nu gaaet af Brug).

Side 327 Linje 35:

capeert] (latin) "fattet, begrebet".

Side 327 Linje 38:

stimuleert] (latin) "tilskyndet".

Side 328 Linje 26-27:

Laugsinteressenter og frie \ Professionister] d.v.s. Lavsmestre og Frimestre. Om *Lavene* se Anm. til Side 95 Linje 6-7. *Frimester* kaldtes den Haandværker, som, ganske vist med betydelige Indskrænkninger (han maatte saaledes ikke holde Svende, men maatte kun benytte sig af sin egen Husstand d.v.s. Kone og Børn), havde faaet Ret til at drive et ellers lavsbundet Haandværk uden at være optaget i vedkommende Lav. Frihandelsfolkene begunstigede Frimestrene, og i den 1838 oprettede Industriforening havde Oppositionen mod Lavstvangen sit Sæde.

Side 330 Linje 5-6:

vil Folket subscribere \ Paa Æressøilen for sin store Mand] Jensen er i sin Begejstring noget højt oppe, men han er i sin Trang til at give sin Beundring et synligt Udtryk ganske i Overensstemmelse med det Parti, han tilhører. Af det liberale Partis Førere modtog saaledes Algreen-Ussing 1839 en stor Guldpokal fra 1250 "erkjendtlige og beundrende Medborgere", og 1842 modtog Orla Lehmann i Anledning af den ham overgaaede Højesteretsdom ikke alene fra Borgere og Bønder paa Falster en prægtig Gulddaase smykket med et emaillet Landskab omgivet af 6 kostbare Diamanter, men hans Billede hang i enhver Boghandlers Udhængskab og hans Buste stod i enhver Gibsers Vindue.

Side 330 Linje 14:

Reunion française] d.v.s. Fransk Forening; en saadan Forening fandtes i København i Slutningen af det 18de Aarh.; hvorvidt den existerede endnu i Fyrreerne, eller hvorvidt der da fandtes andre Foreninger af Franskinteresserede, har Udgiveren ikke kunnet finde noget om,

Side 331 Linje 19:

Bettine] opkaldt efter Fruens ene Ideal: Bettina v. Arnim (Anm. til Side 272 Linje 29).

Side 331 Linje 20:

Julie] Kæleform for *Julie*.

Side 331 Linje 26-28]

om *Barbenethed* som Kur for kirtelsvage Børn og som ny Mode i Fyrreerne har Udgiveren ikke kunnet finde yderligere Oplysninger.

Side 331 Linje 38:

Kniks for Mester Fix!] Udtrykket *Mester Fix* forklares i Mathias Moths (1719) store haandskrevne danske Ordbog som betegnende dels "en, der vil vide alt bedre end andre og forstaar dog intet", dels "Bøddelen". Ordet brugtes dog meget tidligt ogsaa i overført Betydning = "*Skælm, Lurendrejer*" [sml. Holberg 1724 ("Mascerade"): "Jeronimus (til Henrich). Est du her, Mester Fix?"], og omtrent i denne Betydning bruges det her.

Side 332 Linje 5:

Kalvekryds] almindeligere skrevet *Kalvekrøs*, kaldtes de krusede Bryststrimler paa Mandskraver eller - skjorter. Fru Lucie Fich fortæller i sine Erindringer (Memoirer og Breve, udg. af Clausen og Rist, X 205): "Den 3. Juni 1819, som vi sad ved Aftensbordet, traadte Weyse ind ad Døren. Han var bedt til Brylluppet, men kom i et jammerligt Humør, i Stedet for at sige God Aften, foer han rundt om Bordet og klagede: "Ak, jeg ulykkelige Kartoffel, jeg kan ikke komme til Bryllup i Morgen, jeg har glemt mit Kalvekrøs hjemme!!!" Han var slet ikke at stille tilfreds, før Moder faldt paa at tilbyde ham, at Mine Neumann strax kunde gaa ud og købe Kammerdug til et nyt Kalvekrøs, og Madam Honum, som just var her, lovede at staa op næste Morgen før Solen og sy det. Saa skulde Mine vadske, stive og stryge det og jeg kruse det. (Man kendte dengang ikke Krusemaskiner). De bedste Krøs blev lagt i overordentlig fine Lag (finere end Maskinerne siden kunde) 612 med en Kniv, medens man trykkede dem fast med udspilede Fingre, Hovedpine gav det ogsaa gerne at

sidde og stirre saa uafbrudt paa at Kniven fulgte med Traadene, men jeg havde jo god Øvelse, thi alle Thriges Kraver var forsynede med Krøs".

Side 332 Linje 6:

*Just som han tegnet staaer i vor Corsar]*Corsaren var Navn paa det Blad, som M. Goldschmidt udgav fra Oktobr. 1840 til Septbr. 1846, men med forskellige lejede "Straamænd" til Redaktører. Det vakte en Opsigt og en Udbredelse som tidligere intet andet dansk Blad. Dette skyldtes mindre Bladets ledende politiske Artikler, hvori ret yderliggaaende socialistisk-kommunistiske Ideer forfægtedes, men mest de satiriske Smaaartikler og Billeder, hvori der vittigt rettedes hensynsløse og personlige Angreb paa alt og alle (Søren Kierkegaard f. Ex. var i 1846 en staaende Figur i "Gorsaren"). "Alle - siger Fru Heiberg i sine Erindringer - som ikke vare Gjenstand for disse Angreb, fandt det "uhyre morsomt", indtil de selv kom med, da fandt de det infamt og skandaløst, at en saadan Tone skulde taales". Den tyske Geograf J. G. Kohl (1878), der 1846 opholdt sig i København og har udgivet en Skildring af sin Rejse i Danmark, finder det som Tysker ganske ufatteligt, at et Blad som dette, "som Intet synes at forskaane for sine Angreb og Stik (den engelske *Punch* er saagar mindre slem), og som ligefrem nævner alle de Personers Navne, hvem det retter sit Skyts imod", overhovedet har faaet Lov til at bestaa. (Gode Prøver paa "Corsarens" Billeder og Text vil man finde i en Afhandling af P. Munch: Corsaren, i Det ny Aarhundrede, 2 Aarg. I 49-60; Prøver paa Bladets litterære Parodier, i hvilke alskens politiske, litterære og personlige Stikpiller er gemte, finder man i nærvær. Udgaves 1ste Bind Side 540-543 og 547-550.)

Side 332 Linje 36:

satisficeert] d.v.s. tilfreds, fornøjet.

Side 333 Linje 31:

Novellen, som jeg skrev paa] gennem Skildringen af Baronesse Milles litterære Virksomhed har P.-M. skaffet sig Luft for den Uvilje og Antipati for kvindelig Forfattervirksomhed, som han delte med de fleste i Samtiden. Herom bemærker Anton Andersen i sin Bog: Danske Forfatterinder i det nittende Hundredeaar, Side 15-16: "Den Vej, danske Forfatterinder har maattet bane, var fra først af ualmindelig brydsom. Deres litterære Arbejder blev ikke baarne frem af en forstaaende Velviljes stærke Strøm og blev ikke modtagne med den saa nødvendige Sympati. Vistnok blev de heller ikke altid dømt efter de samme Humanitetens Love som Mændenes; thi man gik i de fleste Tilfælde til Kvindernes Bøger med forudfattet *Antipati*. Mændene mente, hvad Fru Gyllembourg træffende har udtrykt, at "*det Fruentimmerskriveri duede ikke noget*"; og denne Mening har, som saa megen anden Overtro, holdt sig lige ned til vore Dage. Dog er nu et humanere og mere uhildet Syn ved at trænge igennem. Men i Fyrreerne og Halvtredserne, da Kvinderne for Alvor begyndte at optage Arbejdet paa det litterære Felt, hørte der unægtelig Mod til at være dansk Forfatterinde og til i det hele at træde offentlig frem. Det stred saa aldeles imod "det passende", at kraftig Modstand var at vente, og den udeblev ikke. Datidens Forfatterinder maatte værgeløse stille sig blot for alle svøbesvingende Kritici, trodse utrolig bornerte Meninger og med Taalmod finde sig i uforstaaende Recensioner og vitterlig ondsindede Angreb - kort, de maatte give sig til Pris for Spidsborgerligheden. Hvor utaalelige Tilstandene var, fremgaar allerbedst af den ligefrem ængstelige Omhu, hvormed selv en saa udmærket Forfatterinde som Fru Gyllembourg vaagede over sin Anonymitet". - Den Novelle, som Baronesse Mille har skrevet, er tydeligt nok i George Sands *Manêr*: ligesom sit store Forbillede lader hun (se Side 342 Linje 1-8) Handlingen være en Kamp "mellem Pligt og Lyst"; men naar det anføres (se Side 334 Linje 1-16), at hun i omfattende Grad og noget vel ugenert benytter levende Model, da synes denne Anke kun i ringe Grad at kunne ramme Datidens danske Forfatterinder, ti Tredivernes og Fyrreernes Skribentinder som Fru Gyllembourg, Frk. 613 Sille Beyer, Frk. Henriette Nielsen kan næppe beskyldes for at have traadt Privatlivets Fred for nær (derimod udkom 1845 en Bog, som udgav sig for at være skrevet af en Dame, men som havde Poul Chievitz til Forfatter: "Nytaarsgave for Forlovede. Saaledes forholder det sig. Original Fortælling af Annette T-", der vakte almindelig Forargelse ved at sætte en i den københavnske Selskabsverden kjendt ung Dame i Forbindelse med Bogens ret vovede Indhold). [Om Datidens Opfattelse af Baronesse Milles Skribentvirksomhed sml. forøvrigt Anm. til Side 267 Linje 26.]

Side 334 Linje 2:

Prometheus] i den græske Mytologi Menneskenes Ven og den menneskelige Kulturs Grundlægger, idet han *ranede Ilden fra Guderne* og bragte den til Menneskene.

Side 334 Linje 4:

Bekjendtere] Flertal af *Bekjendter*, den ældre Form for *Bekendt*; sml. Baggesen 1792 ("*Labyrinthen*"): "Tre Venner sidde magelig der, hvor to Bekjendtere sidde tilpas og lo Fiender utaalelig slet".

Side 334 Linje 11:

finte] skose, give Snært.

Side 334 Linje 15-24]

lyder i Originaludg. saaledes:

Og naar blot ikke selv jeg her vil røre mig,
Hvad kan man sige da? Hvad vil man gjøre mig?

O De kan troe mig, jeg har været huul!
Jeg blodig snærtet har til alle Sider;
Især en vis Person tilvands jeg rider,
Som vist af Harme vil sig ærgre guul.
Men vær saa arlig! Medens Staklen lider,
Jeg sidder tryg og sikker i mit Skjul
Og siger: Min Novelles Elementer
Naturligviis fra Livet selv jeg henter.

Side 334 Linje 23:

Særker] nu: *Særke*; en Mængde enstavelses Fælleskønsord, der nu danner deres Flertal paa -e, dannede tidligere Flertal paa -er; dette er foruden Ordet *Særk* Tilfældet med Ord som *Traad*, *Straf*, *Negl*, *Qvist*, *Hingst*, *Sump*, der endnu i det 19de Aarh.'s 1ste Halvdel alm. i Flertal hed *Traader*, *Straffer*, *Negler*, *Qvister*, *Hingster*, *Sumper* (V. Dahlerup, *Det danske Sprogs Historie*, Side 105).

Side 335 Linje 16:

Operaen] det er uden Tvivl *den italienske Opera*, Baronessen agter sig til. I November 1841 var der kommet et italiensk Operaselskab til København og optraadt paa Vesterbros Teater, hvor det havde gjort saa stormende Lykke, at Christian VIII 1842 lod det gamle Hofteater oven over Christiansborg Slot sætte i Stand til det og viste det sin særlige Bevaagenhed. Fru Heiberg siger i sine Erindringer: "Hoffet var fuld af Begejstring for Selskabets Forestillinger, og det blev en Modesag at slutte sig til denne Begejstring, naar man vilde have Ord for at høre til det fine Selskab, og hvem vilde ikke høre hertil? Hofteatret var propfuldt hver Gang der blev spillet - kort sagt, det var Mode at gaa i Hofteatret". [At Begejstringen ogsaa strakte sig til det jævne Borgerskab, der snobbete op ad de fine, ser man af Hostrups "Gjenboerne" fra 1844 (I Akts 1 Scene).]

Side 335 Linje 21:

Huusguderne] Side 336 Linje 17 med deres latinske Navn: *Penaterne*, i den romerske Mytologi Arnens og Hjemmets Skytsguder.

Side 336 Linje 17:

Penaterne] se foregaaende Anm.

Side 336 Linje 24:

Landets Genius] Landets Skytsaand.

Side 337 Linje 8:

Han tænker paa de Krænkelser, han døied] de følgende Strofer (Linje 9-24) er en Protest mod den dybe Tvivl om det danske Folks og det danske Sprogs Levedygtighed, som Professoren i de nordiske Sprog ved Københavns Universitet N. M. Petersen (1862) havde ladet komme 614 til Orde dels i Efterskriften til sin Oversættelse af de islandske Sagaer (*Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude*, IV 1844), dels i sin Afhandling "Den nordiske oldtids betydning for nutiden" fra 1845. N. M. Petersen saa i Danmarks politiske Historie Historien om en fortsat Nedgang i Magt og Indflydelse (selv vore Sejre fulgtes af Tab i Landomraade), i vort Aandslivs Historie en stadig Selvgivelse, idet det hjemlige bestandig fortrængtes af det fremmede, og i Sprogets Historie saa han en fortsat Fortyskning, der var faretruende for hele vor Existens. Overladt til sig selv var Danmark i hans Øjne sin Undergang vis; Redning saa han kun i en energisk aandelig og sproglig Tilslutning til de to andre nordiske Folk paa Grundlag af den fælles gammel-nordiske ("oldnordiske") Litteratur og Sprog. - Denne N. M. Petersens Opfattelse, der var præget af en vis Bitterhed, men fremgaaet af en brændende Fædrelandskærlighed, vakte megen Forargelse og Modstand (se: Brevvexling mellem N. M. Petersen og Carl Säve, udg. af Carl S. Petersen, 1908). P.-M. hørte til hans Modstandere; ved Juletid 1846 skrev han til Professor Hansteen i Norge (Frederik Lange Side 146): "Mange Folk her se Fremtiden i Møde med mørke Øjne og spaa os det Værste; jeg deler ikke disse fortvivlede Anskuelse; thi gjorde jeg det, vilde jeg tabe al Lyst til at virke for en Litteratur, der efter Fleres Mening er viet til Undergang". - Ogsaa den foregaaende Sætning (Side 336 Linje 40) om Landets Genius: "Fostersøn af Syden som af Norden" er utvivlsomt ment som en Protest mod N. M. Petersen, der med en vis fanatisk Hede

havde vendt sig mod "Syden", hvor han skildrede Nordens Aand (Genius) i dens Idé: "Nordens egenhed - havde han sagt - er renhed, renhed i sæder og renhed i tænkning; og denne renhed udgår fra en viss dyb stille alvor, en indre ro, en dybsindig grubien. Så fører Nordens natur det med sig. Jorden avler, men den er ikke yppig; den udvikler langsom isblomsten af sit skød, den udskyder ogsaa, ligesom med overlæg, brogede væxter, men ikke hine Sydens mylrende, overgivne, alt overdragende slyngplanter; den er besindig. Og så er nordboen. I hans liv have de stille dyder deres hjem, ikke det pralende overmod. Ærlighed, oprigtighed, trofasthed høre ham til af naturen; falskhed har hjemme i Syden. Blufærdig hed og kyskhed ere den nordiske kvindes naturlige smykke; letfærd og løstagtighed, der i Syden ingenlunde bære disse navne, have kun deres hjem under en glødende himmel og i en overgiven natur. Norden er en Thorvaldsen, Syden en Canova. Den samme simpelhed kommer til syne i Nordboens sprog: hvor simple, hvor enfoldige, hvor ukunstlede ere ikke disse det gamle sprogs sætninger, der ikke have anden hensigt, end at udtrykke tanken; svulst er en ting, som det slet ikke kender. Have vi da ikke ret, når vi til nutiden siger: Bliver fra os med disse Sydens unoder, som vore fædre ikke kendte! Bliver fra os med eders franske sæder, eders tomme galanteri, eders indholdsløse conversation, eders stikkende persiflage, eders uterlige lefleri! Bliver fra os med eders tyske svulst, med denne falske intetsigende ordbram, med denne skvalder af opskruede ord, hvor man længe skal lede, førend man kommer til tanken!"

Side 337 Linje 23:

Ginungagab] i den nordiske Mytologi Navn paa det uhyre Svælg, som allerede, før Jorden blev til, fandtes mellem Taageverdenen (Nivlbejm) i nord og Ildverdenen (Muspelheim) i syd; her haanende om den nordiske Oldtid i det hele.

Side 337 Linje 24:

Kragemaalet] alm. om "uforstaaelig Tale" [sml. Holberg 1723 ("Den Vægelsindede"): "*Torben*. Erbe mirbe sirbe saarbe larbe skaarbe naarbe kaarbe forstaar I mig? *Iversen*. Nej! jeg forstaar icke Krage-Maal"]. - Kendskabet til og Interessen for det gammel-nordiske Sprog ("oldnordisk") var trods Rasks og N. M. Petersens Bestræbelser endnu i Fyrreerne yderst ringe, det havde først 1845 faaet Plads blandt Universitetsfagene (uden dog at blive Examenstag), og det ringeagtedes af Folk med klassisk Dannelse. 615

Side 338 Linje 9:

Disposition og Anlæg har han inde] d.v.s. han véd, hvordan han vil inddele og lægge sin Tale an.

Side 339 Linje 7:

Blandt hvilket Proselytter vi vil gjøre] d.v.s. hverve Tilhængere.

Side 339 Linje 13:

Gestus] (latin) "Haandbevægelser og Minespil".

Side 339 Linje 17:

Her strøg medeet han Monologens Seil] d.v.s. holdt op med sin Enetale.

Side 341 Linje 18:

rar] her i den ældre, nu forsvundne Betydning "sjælden"; sml. Holberg 1724 ("Barselstuen"): "Det er ikke en liden Post det, Madame! om hun ellers er skikkelig; thi det er saa rart at faae gode Ammer"; Oehlenschläger 1803 ("Sct. Hansaftenspil"): "Det er for Penge at spare | I denne Tid | Da Hestene er rare"; Baggesen 1814 ("Rimbrevpenne"): "...at see mig op at svømme | Mod Strømmen selv, er ikke rart".

Side 341 Linje 19:

Smudsbladenes Forfattere det var] det Angreb, P.-M. i den følgende Skildring, særlig gennem de valgte Navne (Linje 25-32), retter paa Datidens Journalister, beskæftigede naturligvis "Adam Homo"'s Anmeldere en Del. Fædrelandets Betragtninger derover findes gengivne i Anm. til Side 267 Linje 26; i Berlingske Tidende udtaler Rud. Varberg sig saaledes: "Naar Forf. ved at omtale Milles litteraire Virksomhed, fremfører for os et Selskab af Kritikere, da gaaer han her i sin Skildring udenfor hvad der passer for vore Forhold. Det være nu langt fra mig at forsvare vor sædvanlige Kritik, som unægtelig, enkelte hæderlige Undtagelser fraregnede, er i høieste Grad maadelig, men hvor slet den end er, vil Forf. dog ikke kunne faae noget fornuftigt Menneske til at troe, at hans ved Gjæstebudet afmaalede gemene Personer skulde ligne vore Døgnæstetikere. Forf. har fundet Behag i at udkaste et mangfoldig varieret men ingenlunde tiltrækkende Billede af Tilstande, der ikke findes hos os og heller ikke trods Forfatterens Forsikringer faae Sandsynligheden for sig. Denne Lyst til at sværte Recensenterne er meget almindelig hos Forfatterne saavel

her som andetsteds, den har f. Ex. Ingemann viist i Ole Navnløse og Bulwer i Paul Clifford. Den er ogsaa meget berettiget som et Forsvar mod ugrundede og ubillige Domme, men naar Skildringen flerner sig for langt fra Sandheden og øiensynlig viser sig som mageløs overdreven, hvilket er Tilfældet med Bulwer og Paludan-Müller her, skader den sig selv og har ingen anden Virkning, end man siger: Aa Snak!" - Hvilke Blade P.-M. særligt tænker paa, kan det være vanskeligt nok at sige. Der fandtes i København i Begyndelsen af Trediverne en Smudspresse ("Raketten", "Sandhedsfaklen", "Lynstraalen", "Skærsilden"), som - siger Rubin, Frederik VI's Tid, Side 516 - "vistnok er uden Sidestykke i vor Avislitteratur baade før og siden; hvad disse Aviser indeholdt af Platheder, Personligheder og Bagvadskelser, Alt i et umuligt Sprog, er ikke til at beskrive". Disse Blade eksisterede imidlertid ikke i Fyrreerne. Fyrreernes Presse som "Dagen", "Figaro", "Flyveposten", "Den Frisindede", "Portefeullen" o. s. v. kunde i P.-M.'s Øjne være tarvelig nok med Hensyn til Artiklernes indre Værd, men Smudspresse kunde den dog ikke egentlig kaldes; Smudsblad var derimod efter hans Opfattelse ganske sikkert "Corsaren" (Anm. til Side 332 Linje 6), og naar der i Linje 31-32 tales om "disse Ravne, der leve af Nationens bedste Navne", er det slet ikke udelukket, at der med disse Ord netop er tænkt paa dette Blad: Mænd som J. L. Heiberg og Kierkegaard var stadigt Skiver for Bladets Vid i Billeder og Text. Hvordan P.-M. dømte om "Corsarens" Udgiver Goldschmidt, vides ikke; derimod vides det, hvordan han bedømte den Goldschmidt nærstaaende P. L. Møller, hvem man dengang, omend med Urette, tilskrev en Hovedandel i "Corsaren" (sml. Kierkegaards Udtalelse i Fædrelandet 27/12 1845: ubi spiritus, ibi ecclesia [d.v.s. hvor Aanden er, dêr er Kirken]: ubi P. L. Møller, ibi "Corsaren"); og denne hans Dom hidsættes her. "At jeg - skrev han 8/6 1846 til Hansteen i Norge - nærer ligesaa ringe, og maaske endnu ringere, Tanker om denne Person som De, behøver jeg ikke at sige Dem; og 616 det har vist Ingen forundret mere end mig, at vor faderlige Regjering nylig har givet samme Person et toaarigt Reiestipendium til - "videre Uddannelse" som det hedder; thi hernede ansees Fyren for en Art litterær Stimand, der for 5 Rbd. snart hæver Folk til Skyerne og snart giver dem Dolkestødet, alt efter Betalerens Villie. Han skal være en af Hovedarbejderne i Corsaren, hvilket maaskee kan bidrage til at svække dette Blads Credit i Norge. Forresten har jeg ikke læst hans Gæa og agter heller ikke at gjøre det; thi nutildags maa man økonomisere med den Tid man har tilovers til Læsning, ellers druknede man reent i Døgnets Mudder. Hvad Ondt han kan have sagt om Norge og dets Forfattere er mig derfor ubekjendt, men har han fulgt sin Lyst og sit naturlige Instinct, har han vist ikke lagt Fingrene imellem. At en slig Persons Yttringer iøvrigt skulde kunne indvirke paa Stemningen mellem begge Lande, vilde dog være altfor pudseerligt og i hvert Fald kun afgive Beviis for, at den gode Stemning maatte staae paa yderst svage Fødder. Dog, nok om denne Griis, paa hvem jeg allerede har spildt formange Ord!"

Side 341 Linje 21:

Credentsen] omtrent = Tracteren.

Side 342 Linje 28:

Med gyldne Laurbær sligt et Værk at hædre] Laurbærkranse anvendtes til ned mod det 19de Aarh. som Udmærkelsestegn for Videnskabsmænd og Digtere.

Side 342 Linje 39:

Filets med Reier] der menes vel Fiskefilet med Rejesauce.

Side 342 Linje 40:

Strasburg-Rouletter] der menes vel: Rouletter med indbagt Strasburg-Leverpostej; Udgiveren har ikke fundet denne Ret i Datidens danske, ganske vist mest for "smaa" Husholdninger skrevne Kogebøger.

Side 343 Linje 6:

det hele Cleresi] d.v.s. den hele Hob; foragteligt. [*Cleresi* egl. "Præstestand".]

Side 343 Linje 32:

Toast] (engelsk; udtales: Tost) "Skaal".

Side 344 Linje 11:

paa Thinge] d.v.s. i Retten. [Efter 1849 betyder det mest: i Rigsdagen.]

Side 344 Linje 22:

Sophisterne] de spidsfindige Ordkløvere. *Sophister* (egl. "Visdomslærere") kaldte sig i Oldtidens Grækenland de Lærere, som for Betaling underviste i en eller anden Kunst eller Videnskab, særlig Talekunst; ved Siden af adskillige dygtige Mænd fandtes blandt dem flere af tvivlsom Karakter, der optraadte paa markskrigerisk Maade; man beskyldte dem for at lære deres Elever at forsvare selv den sletteste Sag og at

gøre sort til hvidt.

Side 345 Linje 20:

en Subskriptionsplan paa sit trykte Mak] Meningen er: han bad hende tegne sig som Subskribent paa det Værk - et Makværk! siger P.-M. -, han havde i Sinde at trykke. Endnu i Fyrrerne var det ikke helt usædvanligt, at en Forhaandssubskription, hvorved Udgiveren (Forlæggeren) kunde holdes nogenlunde skadesløs, maatte til, før en Bog kunde udkomme. Listen med Subskribenternes Navne og Angivelse af, hvor mange Exemplarer hver enkelt havde tegnet sig for, aftryktes da foran i Bogen.

Side 345 Linje 33:

saa fin] saa høflig.

Side 345 Linje 33:

huul] listig, snedig.

Side 346 Linje 10:

Vægterens Raab: Vogt Lys og Ild] Kl. er altsaa 10, se Anm. til 1ste Binds Side 71 Linje 9.

Side 348 Linje 6:

Mæcener] d.v.s. Beskyttere af Videnskab og Kunst; efter den romerske Ridder *Mæcenas* (8 f. Kr.), Kejser Augustus' Ven og Raadgiver, gavmild Velynder af romerske Digtere som Horats (8 f. Kr.) og Vergil (19 f. Kr.).

Side 348 Linje 29-30:

en Maskerade, \ Som Homo gi'er det hele Kjøbenhavn] herved følger Homo som sædvanligt Modens Krav. I det københavnske Selskabsliv var der efter Frederik VI's Død (1839) indtraadt en kendelig Forandring. Den tidligere Tarvelighed i Levemaade og Omgangsformer afløstes under Christian VIII af en vis storstilet Flothed og Elegance. Baller, Maskerader, Koncerter, Udflugter o. s. v. tiltog Aar for Aar, og Kongen, der yndede 617 Pragt og Luxus, gik her i Spidsen, ja beskyldtes endog for med Vilje at have fremelsket Forlystelsessygen for at bortvende Hovedstadspublikummets Interesse fra Politikken. Han gjorde selv paa Christiansborg Slot store Balparæer, hvori alle Stænder deltog, og ved Siden heraf gaves der større Aftenselskaber, med Musik og Sang. - Om Figurerne paa Homos Maskerade og deres Betydning se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 349 Linje 10:

Lig et Amphitheater] d.v.s. i en Halvkreds, trinvis opstigende. [*Amphitheater* er Navn paa den græsk-romerske Oldtids Teaterbygninger.]

Side 349 Linje 20:

Haabet rosenrødt] saal. først Udg. 1863; de tidligere Udg.: vingesmykt. - Haabet er almindeligvis ikke "rosenrødt", men, som det hedder i den gamle Vise (af Hanna Irgens [1853]), "lysegrønt":

Livet er altid skønt,
Haabet er lysegrønt,
Mismod er stedse graa,
Glæden er himmelblaa.

S

de 349 Linje 29: *Geheimeraad von Encken]* er Type paa Statsmanden fra Christian VIII's Tid, der holder paa den oplyste Enevælde og Reformerne fra oven, omtrent som Statsminister Anders Sandøe Ørsted, Kongens højre Haand, gjorde det. - Rudolf Varberg siger i Fædrel. om von Encken kort og godt: "en ypperlig Typus".

S

de 349 Linje 31: *et Blik, der ei seer godt i Længden]* d.v.s. nærsynet.

S

de 349 Linje 32: *Glasset]* Lorgnetten; ligesaa Side 370 Linje 1; sml. Anm. til 1ste Binds Side 33 Linje 38.

S

de 349 Linje 37: *hvilket larmende Parterre] Parterret*, der navnlig havde sit Publikum blandt den akademiske Ungdom, var paa P.-M.'s Tid et afgjort uroligt Element i Teatret.

S

de 350 Linje 37: *Hvor Maskerne omkring saa lystigt drive]* at P.-M. har haft en bestemt Hensigt med de Side 350-363 og Side 369-379 optrædende Maskefigurer, fremgaar af hans egne Ord i Efterskriften til 2den Udgave: "Maskescenen i niende Sang er ordnet noget anderledes end i første Udgave, ligesom en enkelt Maske efter Manuskriptet er ombyttet med en Anden, der *bedre svarer til Scenens Hensigt*" [Udhævelsen ved Udgiveren], og det erkendtes ogsaa af Samtiden, som naar Rudolf Varberg i sin Anmeldelse siger: "Værkets polemisk humoristiske Tendents viser sig især tydelig i Maskeraden, hvor flere kostelige Masker optræde".

S

nspunktet, hvorfra Maskeradescenen i dens Helhed skal ses, faar man gennem Versene Side 379 Linje 30-35 sammenholdt med Slutningslinjerne (Side 379 Linje 1-12) af "Eremitens" stærkt personlige Tale: Livet, som det leves om os, er kun en Maskeradeleg, uden Dybde og uden Alvor, og Menneskene er kun Masker, "grimme, fade" - der er intet reelt Indhold i dem. Gennem Maskeradescenen gøres da "Adam Homo" almengyldig: det er ikke blot det enkelte Menneske, men det er hele Tiden, der er pjaltet og pjattet.

S

ger man nu at analysere de enkelte Figurer, da maa det først bemærkes, at den Orden, hvori de optræder, synes ret tilfældig, ligesom den i de forskellige Udgaver er varierende, saa at man næppe har nogen Støtte i den, i hvert Fald har Udgiveren ikke kunnet se noget Princip i den¹). Derimod er * 618 det ikke ganske uden Interesse at se, at den Maske, som P.-M. 1851 udelod, fordi den mindre svarede til Scenens Hensigt, var "*Den gamle Neger*" (Side 355), og at den Maske, som han erstattede Negeren med, var "*Maadeholdsforeningsmedlemmet*" (Side 372-373), ti heraf tør det slutes, at hvad Negeren end skal betyde, Satire af samme Art som de øvrige Figurer er han ikke. - Endvidere maa det bemærkes, at man næppe bør søge for dybsindig Mening i Maskefigurerne og sikkert ikke lægge altfor meget ind i adskillige af de Navne (*Vestalinder, Bacchantinder*), hvormed de optræder. Dette turde formentlig fremgaa af den Side 374 Linje 25-30 forekommende, ret overfladiske Parallel mellem "*Madam Potiphar*", der holder fast paa Joseph, saa at han efterlader sit Klædebon, og "*Kritikken*", der kunde tænkes at gribe fat i Digteren, som i saa Fald vilde efterlade sin lidet værdifulde Laurbærkrans: Fru Potiphar og Kritikken handler jo af væsensforskellige Motiver og kan i Virkeligheden slet ikke paralleliseres. Som Forbindelsen i dette Tilfælde er rent ydre og ret søgt, saaledes turde det maaske ogsaa forholde sig med Hensyn til Forbindelsen mellem Navne som "*Vestalinder*" og "*Bacchantinder*" og de Figurer, der bærer disse Navne: P.-M., der med en vis Forkærlighed bevæger sig i klassiske Vendinger og Billeder, kan godt - spørgende - have givet disse Figurer klassiske Navne uden at have villet antyde andet end en rent ydre Overensstemmelse. - Endelig skal det bemærkes, at det ikke er udelukket, at der i adskillige af Maskefigurerne er Hentydninger til bestemte Personer og Forhold i Samtiden. En Figur som "*Kirkegængersken*" (Side 369-372) er ganske utvivlsomt grebet lige ud af Livet, og det samme turde være Tilfældet med en Maske som "*Dandserinden*" (Side 353-355). Det er muligt, at der ved "*Skuespilleren*" (Side 352-353), som virker ved Ydre og Stemme, er tænkt paa Skuespiller N. P. Nielsen med den raske Fremtræden, den skulderbrede Sikkelse, det mandig-skønne Hoved, det frejdige Blik og den friske Stemme [saaledes skildret af A. Aumont i Dansk biogr. Lexikon XII 260], hvem ogsaa J. L. Heiberg havde haft for Øje 1841 i "*En Sjæl efter Døden*", og det er tænkeligt, at P.-M. ved "*Kritikeren*" (Side 360-361) har strejft sin gamle Modstander P. L. Møller; men sikkert er det ikke, [at den Bog, Kritikeren er i Forlegenhed med, er 1ste Del af "*Adam Homo*", kan der derimod næppe være Tvivl om]. Overfor adskillige Figurer (f. ex. "*Hofnarren*", Side 350-352) er det ganske dunkelt, hvorvidt og i hvilken Udstrækning der tages Sigte paa konkrete Forhold; ofte er Satiren vist at opfatte i ret stor Almindelighed.

Blandt Maskefigurerne kan man udsondre to større Grupper: én, der har et væsentligt litterært-kunstnerisk Præg ("*Hofnarren*", "*Skuespilleren*", "*Kritikeren*", "*Troubadouren*"), en anden, der tager Sigte paa bestemte Sider af den kvindelige Karakter ("*Dandserinden*", "*Vestalinderne*", "*Kirkegængersken*", "*Bacchantinderne*"). Nær beslægtede med den første Gruppe er Figurer som "*Den gamle Militær*" og "*Den Nationale*", idet ogsaa de mere behandler forskellige Sider af Samfundslivet, end som den anden Gruppe beskæftiger sig psykologisk med Menneskekarakteren. Ejendommeligt for den første Gruppe med de til denne hørende enkeltstaaende Masker er det ogsaa, at Satiren her udløses ved at Figuren bliver stillet Ansigt til Ansigt med en svunden Tid eller med sin Idé, medens dette ikke er Tilfældet med den anden Gruppe: P.-M. har herigennem villet give et Billede af Tidens Dekadence.

Med Hensyn til den her i det følgende givne Tolkning af de enkelte Maskefigurer skal det blot bemærkes, at Udgiveren langt fra overalt er sikker paa at have fundet den ene rette Tydning; en enkelt Maske vêd han overhovedet ikke, hvad han skal gøre ved.

"*Hofnarren*" (Side 350 Linje 33-Side 352 Linje 21) turde maaske opfattes som Satire over Arten af

Nutidens Vid. Skæmt og Vid florerede fordem, den gik af Mode, slog en Tid over i Liderlighed, derefter en Tid i Pietisme, 619 men er nu blot det flade aandløse Vrøvl, som man træffer blandt Lapsene paa vore Gader (Side 352 Linje 23-24).

"*Skuespilleren*" (Side 352 Linje 30-Side 353 Linje 20) er Satire over Nutidskunstnernes Forhold til Kunsten: i gamle Dage ofrede Skuespilleren sig for Kunsten og hans eneste Opgave var at tolke Digterværkets Indhold, nu derimod ofrer han Kunsten for sin Person og bruger blot Digterværket til at fremhæve sig selv. Som det gaar Skuespilleren, gaar det hans Publikum: det glemmer Værket over Fremstilleren (moderne Skuespillerdyrkelse).

"*Dandserinden*" (Side 353 Linje 29-Side 355 Linje 8) er Satire over de Kvinder, der uden Alvor kun lever i Nuet, for hvem Livet kun er Leg, Nydelse; selv i Døden vil de feteres (det er de "Døgnetts Flaner", som P.-M. protesterer imod i Digtet "Fremtidsmaalet" [nærvær. Udgaves 3dje Bind]).

"*Negeren*" (Side 355 Linje 17-Side 356 Linje 20) falder (se ovf.) udenfor den egentlige Nutidssatire; men hvad Meningen er med ham, er Udgiveren ikke klar over. [Hr. Skoleinspektør, cand. mag. P. Langballe har foreslaaet Udgiveren følgende Forklaring: "Digtet om Negeren falder ganske udenfor Sammenhængen. Dersom man læser det alene, vil man næppe finde nogen anden Grundtanke deri end den, at naar man evig og altid higer mod det, som ifølge ens Natur er uopnaaaligt, lider man en Skuffelse. - Naar P.-M. overhovedet indlader sig paa en saa trivial Tankegang, synes den Betragtning mig at ligge nær, at der har været et personligt Udgangspunkt: en erotisk Skuffelse. "Negeren" skulde i saa Fald være P.-M. selv, der aldrig kan blive saa klog at holde sig fra "det hvide", særlig fra "den hvide Pige", og som kun finder en fattig Trøst i den Tanke, at han gennem Digtning (d.v.s. P.-M.'s egen Digtning) kan komme paa den elskedes Læber. - Skulde denne Gætning være rigtig, maatte Digtet stamme fra et Øjeblik bitre Stemninger, maaske snarest fra hans erotisk bevægede Tid før Giftermaalet i 1838. Under Arbejdet paa Maskeradescenen i "Adam Homo" er det faldet ham ind, at en skuffet Neger godt kunde passe i Selskabet, og han har da indsat det allerede færdige Digt; senere har han fundet, at det dog ikke passede i Sammenhængen og udeladt det, for endelig i en senere Udgave atter at forbarme sig over det."]

"*Vestalinderne*" (Side 356 Linje 29-Side 358 Linje 4) er Satire over de Kvinder, der skyer Ægteskabet paa Grund af dets Pligter og foretrækker selskabelig Pjatten med Mandfolk (ogsaa de hører til "Døgnetts Flaner, rendt fra Bog og Naal" i "Fremtidsmaalet").

"*Den gamle Militær*" (Side 358 Linje 13-Side 359 Linje 36) udtrykker Digterens Lede ved Tidens "Legen Soldat", der er et nyt Udslag af dens Mangel paa Alvor og Dybde, og hans Lede ved Pennefejder, der er den eneste Form for Krig og Daad man har nu til Dags. P.-M. hørte til dem, der i Krigen saa et af de store Opdragelsesmidler for Menneskeslægten; dette fremgaar af et Brev til Hansteen, der ligesom afgiver Baggrunden for den Stemning, der skabte "Den gamle Militær". "Krig - skriver han (Frederik Lange Side 146) - er et af Forsynets store Opdragelsesmidler og paa denne syndige Jord ligesaa nødvendig som Torden og Lynild. Krigens Goder opveje langt dens Onder, og lykkedes det først at gøre en Krig til en Umulighed, da vilde Lucifer have vundet Spil og snart forvandle Fredens Pauluner til peststinkende Opholdssteder" [herefter fortsætter Lange: ved Krigens Begyndelse (i 1848) nærede Paludan-Müller Tanken om - trods sin fremrykkede Alder - at stille sig selv til Tjeneste og gik en Tid lang til Vaabenøvelser paa Nørrefælled; men det blev dog ved Tanken].

"*Kritikeren*" (Side 360 Linje 1-Side 361 Linje 32) er Satire over Nutidens Kritik, hvis svigtende Evne til at forstaa og begribe Meningen med et Digterværk P.-M. selv havde haft Lejlighed til at opleve (se navnlig Samtidens Dom over "Adam Homo" ovf. Side 532-36 og over "Dryaden" og "Tithon" i nærvær. Udgaves 1ste Bind Side 540-543 og Side 546-550): Kritikken har ingen Mening selv, men faar den at vide, hvad Vej Vinden blæser, er dens 620 Udøvere saa gode Hoveder, at de strax kan udtrykke, hvad der ønskes. [At den Bog, Kritikeren ikke kan hitte ud af, er 1ste Del af "Adam Homo", er bemærket ovf.]

"*Den Nationale*" (Side 361 Linje 41-Side 363 Linje 37) er fremkaldt ved Irritation over det evindelige Snak om det nationale: Nationaliteten er ikke det væsentlige, men er kun at ligne ved en Klædedragt, det væsentlige er derimod det fællesmenneskelige. [Gode Bidrag til at forstaa P.-M.'s Stilling til Nationalitetsideen giver "Ivar Lykkes Historie", særlig II (1869) Side 391 ff. og 471 ff.; det hævdes her, at det er en Vildfarelse at tro, at Begreberne Nation og Fædreland falder sammen, og der bruges den med Stedet her overensstemmende Vending: "Nationalitet er som en Klædning, der kan skiftes og aflægges".]

"*Kirkegængersken*" (Side 369 Linje 17-Side 372 Linje 28) er Satire over den Side af Kvindekønnets Pjatten (andre Sider af denne Pjatten i "Dandserinden", "Vestalinderne", "Bacchantinderne"), der har valgt det religiøse til Objekt.

"*Maadeholdsforeningsmedlemmet*" (Side 372 Linje 36-Side 373 Linje 28) er Spot over Tidens Middelmaadighed i det hele: Digteren finder Stiftelsen af en Maadeholdsforening [den første stiftedes 3/9 1843 af Privatlærer O. Syversen, der er blevet kaldt: den danske Totalafholdsbevægelses Fader] saare betegnende og griber Navnet som karakteristisk for Tiden i det hele.

"*Troubadouren*" (Side 374 Linje 1-Side 375 Linje 12) er Satire over danske Forfatteres Vilkaar. Om det er noget virkelig passeret, der har givet P.-M. Anledning til at gøre "*Troubadouren*" til en Franskmand, der lokkes herop af de glimrende Udsigter, eller om dette blot er et ironisk Paafund uden Rod i Virkeligheden, kan Udgiveren ikke sige noget om; at der ligger en personlig Bitterhed bag hele Skildringen, er bemærket i Indledningen i nærværUdgaves 1ste Bind, Side 19, og et Udbrud som det Side 374 Linje 13-18 turde faa sin rette Belysning ved følgende Udtalelse i et Brev (25/3 1849) fra Oehlenschläger til Datteren om P.-M.: "Den Stakkel har en Digter-Pension af 300 Rd. Jeg begriber ikke, hvordan han kan leve af det, og fik min Collega i de skønne Videnskabers Selskab til at bifalde mit Forslag: for Adam Homo at give ham 300 Rd. - et helt Aars Gage. Herover blev han saare glad, og bevidnede mig meget elskværdigt og levende sin Tak" (Mindeblade om Oehlenschläger, Side 454).

"*Bacchantinderne*" (Side 375 Linje 21-Side 376 Linje 32) er Satire over de Kvinder, der ved nærgaaende Smiger plager Livet af deres æstetiske Afguder: de fremragende Kunstnere, ligesom fordem Bacchantinderne sønderrev deres Offre.

"*Eremitten*" (Side 377 Linje 9-Side 379 Linje 12) er Udtryk for P.-M.'s egen Fordybelses- og Ensomhedstrang, for Utilfredsheden med Verdens Tomhed. -

Endnu bemærkes det, at Georg Brandes i sin Afhandling om "Goethe og Danmark" siger følgende (Saml. Skrifter I 298): "Saadanne Ting som Maskeballer og som Almas Frelsen af sin Elsker i "Adam Homo" svarer ligefrem til Maskeraden og Gretchens Forklarelse i anden Del af "Faust". Det er meget muligt, at P.-M. kan have faaet Ideen til sin Maskeradescene fra Goethes "Faust" (eller fra et andet Værk, hvor slige Optog forekommer), men det maa dog siges, at der er intet i denne Antagelse, som sætter Scenerne i "Adam Homo" i et klarere Lys eller gør dem mere forstaaelige.

Side 350 Linje 33-Side 352 Linje 21]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 350 Linje 40:

Studser] Laps; se Anm. til Side 97 Linje 21.

Side 351 Linje 24:

viderligt] ubehageligt, modbydeligt; Laaneord fra Tysk.

Side 352 Linje 23:

imoderne Dragt med Fjong og Lader] Fjong = 621 elegant Snit paa Dragten (se Anm. til Side 165 Linje 23); Lader - flotte Bevægelser, Manerer.

Side 352 Linje 30-Side 353 Linje 20]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 352 Linje 33:

i Thalias Hjem] d.v.s. Teatret; Thalia er i den græske Mytologi Gudinde for Komedien.

Side 352 Linje 38-39:

Kun hos de Gamle | Acteuren bag ved Masken sig forstak] paa Grund af de store Rumforhold i den græsk-romerske Oldtids Teatre bar Skuespillerne store Masker, hvori Karaktertrækkene (tragiske eller komiske) var grovt optrukne og forstørrede.

Side 353 Linje 10:

Incarnation] (latin) "Legemliggørelse".

Side 353 Linje 13:

Sokken og Cothurnen] for at kunne ses havde Oldtidens Skuespillere særligt ophøjet Fodtøj, der i Komedien hed *Sokken*, i Tragedien *Koturnen*; overført bruges Ordene om den *lave og høje* Stil i Litteratur, Kunst o. 1.

Side 353 Linje 29-Side 355 Linje 8]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 353 Linje 31:

Gase-Kjolen]Gaze (fransk) "Flor, Slørtøj".

Side 354 Linje 9:

stry'ende... fly'ende] Datidens daglige Udtale.

Side 354 Linje 30:

Sphærernes Musik] d.v.s. himmelsk Musik; nærmere forklaret i Anm. til 1ste Binds Side 161 Linje 41.

Side 355 Linje 17-Side 356 Linje 20]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 355 Linje 19:

Leer] poetisk=Legeme; sml. Anm. til 1ste Binds Side 17 Linje 39.

Side 355 Linje 33:

gefalt] behagede; Laaneord fra Tysk.

Side 356 Linje 9:

Harm] staar vel her i Betydningen: *Sorg, Smerte* (se Anm. til 1ste Binds Side 89 Linje 38).

Side 356 Linje 15-16:

Som ud til Bertrands Melodi \ Mig sætter i en Vise] der sigtes til den i Trediverne saa overordentlig populære (sml. Anton Nielsen, *Landsbyliv i Trediverne*, Side 47-48) Sang "General Bertrands Afskedsqvad til Frankrig", hvis Helt er General Henri Gratton Bertrand (1845), en af Napoleons trofasteste Generaler, som fulgte sin Herre i Forvisning til St. Helena og tjente ham der med rørende Opofrelse til hans Død i 1821. Sangen, der fingeres at være Bertrands Farvel til Frankrig, da han følger Kejseren til St. Helena, lyder saaledes:

Dig elskte Frankrig! mit Farvel jeg byder,
Farvel, o du mit elskte Fødeland!
Mig Æren kalder og dens Bud jeg lyder,
Ei længer i dit Skjød jeg dvæle kan.
Napoleon! din Stjerne monne dale
O! større Helt var ei paa Jorden fød;
Jeg stod hos Dig i gyldne Keisersale,
Jeg deeler troe Din Kummer og Din Nød.

Vel tusind Helte deelte jo hans Hæder,
Og Glands og Herlighed af ham modtog;
Men Mangen blev mod ham en sort Forræder,
Da Seirens Lykke fra hans Banner drog.
Med Veemod saa jeg Heltens Stjerne dale,
Og ene Hjertets Stemme jeg adlød:
Jeg stod hos ham i gyldne Keisersale,
Jeg deeler troe hans Kummer og hans Nød.

Jeg fangen er blandt disse vilde Bølger,
Og ingen Franker nærmer sig herhen;
Mod Frankrigs Kyst min Sjæl med Skyen følger,
Med Graad i Øjet stirrer jeg didhen.
622 Dog kunde blot min Keiser jeg husvæle
Jeg bytted ei, om man mig Frihed bød:
Jeg stod hos ham i gyldne Keisersale,
Jeg deeler troe hans Kummer og hans Nød.

Jeg er Soldat og Æren høit jeg agter,
Med Sværd i Haand jeg søgte den i Felt;
Dog ikke Sagas Roes jeg eftertragter,
Idet jeg følger troe min faldne Helt
Mit Hjertes Stemme kun for ham maa tale,

Thi af hans Haand min Lykke jeg jo nød:
Jeg stod hos ham i gyldne Keisersale,
Jeg deele vil hans Kummer og hans Nød.

Og kan ei meer sit Heltemod han vise,
Ei Laurens Blade om sin Tinding strøe;
Skal han, hvem sildigst Efterslægt vil prise,
Skal han paa denne vilde Klippe døe:
Vel skuer jeg da aldrig Frankrigs Dale,
Men dog min Skjæbne vorder mig saa sød:
Jeg stod hos ham i gyldne Keisersale,
Jeg bliver troe min Keiser til hans Død!

I sorten Muld den store Keiser hviler,
Paa Klippen hist fjernt i det vrede Hav;
Nu til Europa sorgfuld Bertrand iler,
Dog først han knæler ved sin Keisers Grav,
Men om hans Troskab Saga høit skal tale,
O Bertrand! ja Din Skjæbne dog var sød:
Du stod med ham i gyldne Keisersale,
Du var Din Keiser troe indtil hans Død!

Side 356 Linje 29-Side 358 Linje 4]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 358 Linje 13-Side 359 Linje 36]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 359 Linje 16-19]

sigter til Manøvrerne paa Fælleden i Frederik VI's Tid; de omfattedes af Kongen med den største Alvor og endte gærne med en regulær Storm paa Vibenshus. Herom handler det lille godmodigt satiriske Vers fra den Tid:

Kongen er Folkets Ven,
Folket er hans igen,
Saa er det kvit.
Borgeren ved sit Krus
Ta'r sig en lille Rus,
Kongen ta'er Vibenshus,

Saa har hver sit. Side 359 Linje 37: *Her tog den gamle Kriger til sin Kasse, og vandred langsomt bort med lukt Visir]* Sammenblanding af moderne Hjelm som Dragonernes ("Kasse") og middelalderlig Hjelm med Visir. Sammenblandingen indkom først i Udg. 1857; Originaludg. har: *Sit Sværd i Balgen stak den gamle Kriger, | Og mørk han vandred bort med faste Skridt.*

Side 360 Linje 1-Side 361 Linje 32]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 360 Linje 11:

Tentamen] (latin) foreløbig Prøve foran Hovedprøven, Examen.

623

Side 360 Linje 26:

Til Vandsbeck kun gjælder] d.v.s. det gælder ikke en Smule; Talemaaden laant fra Plattysk, Oprindelse usikker.

Side 361 Linje 6:

Peer Skræder] d.v.s. Umulighed (sml. Anm. til Side 14 Linje 11).

Side 361 Linje 41-Side 363 Linje 37]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 362 Linje 7:

*Skandinav]*Skandinavisme kaldes den Bevægelse, der særlig fra Fyrrernes Begyndelse stræbte mod en aandelig, sproglig og politisk Sammenslutning af de tre nordiske Folk til Værn mod Fjenderne mod syd (Tyskland) og øst (Rusland). Den havde særlig sine Talsmænd blandt den akademiske Ungdom (Ploug, Hostrup) og i det liberale Parti, der væsentligt lededes af Akademikerne, og den fik sit Udtryk bl. a. paa en Række Studentermøder (det første i 1843) med begejstrede Taler og Sange; 1843 stiftedes her i København "det skandinaviske Selskab." - Modstandere af den skandinaviske Bevægelse var de ældre, konservative Naturer (som I. P. Mynster, Chr. Molbech), og P.-M. sluttede sig, som det ses af "Ivar Lykkes Historie" (særlig II 562 ff.), afgjort til disse Modstandere. Han fandt Tankens Gennemførelse umulig af geografiske, historiske og psykologiske Grunde. "Skulde den - siger han - maaske nu være lettere at gennemføre, nu da de tre Folk ere blevne ældre, klogere, stivere og i enhver Henseende mere udviklede og selvstændige, og nu da Verdensvilkaarene for Ideens Gennemførelse stille sig ulige slettere end før? Nei, for enhver alvorlig Prøvelse vil det vise sig, at Ideen kun lader sig gennemføre paa Danmarks Bekostning, ved Danmarks Opløsning eller Deling ved Storebælt, saa at Rigets østlige Deel gaaer til Skandinavien, den vestlige til Germanien. Men hvilken Dansk gyser ikke tilbage for denne Tanke, for en saadan Mulighed, der for ham strax stiller sig som en Umulighed? Heldigviis er han ikke ene om denne Anskuelse; ogsaa fra Erfaringens og Historiens Læber lyder som det sidste Ord i denne Sag: Ugjærligt! Umuligt!" Ogsaa folkepsykologisk forekommer Tanken ham uigennemførlig: "Nordens Aand er endnu den samme som i gamle Dage: stridig, stolt, mistænksom og egenraadig, til Trods for enkelte lysende Træk af Troskab og Selvopoffrelse. Den Fred og Velvillie, der for Øieblikket rører sig i de tre Broderfolks Hjerter, der viser sig i deres Opførsel og Handlemaade, den skriver sig ikke fra Nordens Aand, men fra en langt mægtigere, fra Civilisationens Aand. Rørte sig end Naturen og Blodet langt stærkere end Tilfældet er i Nordens tre beslægtede Folk - førte Blodet og Naturen dem end sammen til Eenhed: Nordens Aand vilde snart igjen splitte dem ad, lade dem glemme det Hjemlige for det Fremmede, Norden for Syden, Fred for Strid; thi over Aandens inderste Væsen har Tiden ingen Magt, og Nordens Aand er endnu uforandret som før en adsplittende, eventyrsøgende og udadstræbende Aand".

Side 362 Linje 15:

i lang Cathederdragt] d.v.s. i lang Diplomatrakke.

Side 362 Linje 33:

Polak] om Udtalen Polak se Anm. til 1ste Bind Side 216 Linje 34.

Side 363 Linje 9:

Kjol] om Ordformen se Anm. til Side 19 Linje 20.

Side 363 Linje 42:

Tambourinen] Haandtrommer med Bjælder, i Italien og Spanien meget brugte som Akkompagnement til Dans.

Side 365 Linje 13:

Panacee] (græsk) "Universallægemedel"; egl. Navn paa Lægekunstens Gudinde i den græske Mytologi.

Side 365 Linje 35-36:

poussere \ Sig frem] (fransk) "hjælpe sig frem, mase sig frem".

Side 365 Linje 37:

Jeg er nu Deres Ven en halv Snees Aar] man vilde nu sige: jeg har nu været Deres Ven en halv Sned Aar.

Side 365 Linje 40:

à revoir] (fransk) "paa Gensyn"; hedder ogsaa au revoir.

Side 368 Linje 16:

Mentor] (græsk) "Vejleder"; egl. Navn paa Grækerhelten Odysseus' Børns Lærer og Vejleder.

Side 368 Linje 25:

Men binde sig med tusind Dalers Gage] Jensen, der 624 Side 327 Linje 17 er blevet præsenteret som Assessor i Retten, maa enten være i Højesteret eller i Lands- Over- samt Hof- og Stadsretten, utvivlsomt i den sidste. De to Retter havde faaet ny Lønningslov 1842, hvorefter de yngste Assessorer i Højesteret havde

2000 Rdl. i aarlig Gage, de yngste Assessorer i Lands-Over- o. s. v.-retten 1200 Rdl. [Om de smaa Gager under Frederik VI se f. Ex. Plenge, Livet i Kjøbenhavn, Side 78-80.]

Side 368 Linje 27:

Menage] (fransk) "Husholdning".

Side 369 Linje 1-2:

Helene \ Hiin gammel-græske Stammes yngste Skud] Helena, en Kongedatter fra Sparta, Oldtidens skønneste Kvinde, bortførtes af Trojanerprinsen Paris og gav derved Anledning til den trojanske Krig, der er Æmnet for Homers Iliade.

Side 369 Linje 5:

Evangeliet] spøgefuldt: Kærligheds-Evangeliet.

Side 369 Linje 17 - Side 372 Linje 28]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 372 Linje 37 - Side 373 Linje 28]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 373 Linje 17:

Skjers] Spøg, Morskab; Laaneord fra Tysk, alm. særlig i det 18de Aarh.; nu gaaet af Brug.

Side 374 Linje 1 - Side 375 Linje 12]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 374 Linje 1:

*en fremmed Troubadour]*Trubadurer kaldes de sydfranske lyriske Digtere i Middelalderen (12te og 13de Aarh.), som levede ved Stormændenes Hoffer, og hvis Dignings Hovedæmne var Elskov og Krig; de vandrede ofte fra Hof til Hof og stod i stor Anseelse.

Side 374 Linje 18:

Plumage] (fransk) "Hattefjer, Fjerbusk".

Side 374 Linje 25-29:

Madam Potiphar ... Joseph] 1 Moseb. 29, 7-18.

Side 374 Linje 30:

la'er] overlader; sml. P. A. Heiberg 1793 (Rigsdaler-Sedlens Hændelser"): "Jeg ville forhøre, svarede Slagteren, om De ikke ville skille mig ved den Kalv? Jeg skal lade den for Halvparten af hvad den koster mig."

Side 374 Linje 33:

*Lithographeert]*Litografier (Billeder i Stentryk) af danske Digtere var fra Midten af Trediverne komne paa Moden, og der udkom i Trediverne og Fyrrerne mange af dem, udførte navnlig af Em. Bærentzen (1863) og J. W. Tegner (1893); P.-M. var selv blevet litograferet 1837 og 1844 og var 1848 med i et Tableau "Danske Digtere" grupperede om Oehenschläger i Midten.

Side 375 Linje 8-9:

hædrer Harpens Søn \ For Hjerters Gjennemtrængelse] d.v.s. fordi han har rørt og bevæget Hjerterne.

Side 375 Linje 21 - Side 376 Linje 24]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 375 Linje 22:

Enthusiastisk] (græsk) "gudbeaandet, begejstret".

Side 375 Linje 25:

Agave] Moder til Kong Pentheus i Theben i Grækenland. Han modsatte sig Tilbedelsen af Bacchus, nedrev hans Altre og kastede Guden selv i Fængsel. Til Straf lod Guden ham blive sønderrevet af Moderen Agave, der var en ivrig Dyrker af Bacchus, og andre Bacchantinder, som i deres vanvittige Begejstring antog ham for et vildt Dyr. [Myten er behandlet i en Tragedie af den græske Digter Euripides (f. 407 f. Kr.).]

Side 377 Linje 9 - Side 379 Linje 12]

se Anm. til Side 350 Linje 37.

Side 381 Linje 30:

Hotellets store Sal] *Hotel d'Angleterre* paa Kongens Nytorv var det Sted, hvor større Møder (Generalforsamlinger o. lign.) dengang almindeligt holdtes.

Side 381 Linje 39:

Colik] (græsk) "Mavekrampe"; kan opstaa af Nervøsitet.

Side 382 Linje 29:

I Orden rask Concepterne han bringer] Ordspil: der tænkes dels paa "Fatningen", dels paa "Udkastet til Foredraget".

Side 382 Linje 34:

Memorering] (latin) "Læren udenad".

Side 382 Linje 36:

For Endens Climax ret at faae istand] *Climax* (græsk) betegner i Veltalenhedslæren Udtrykkets stigende Forstærkning.

Side 383 Linje 5:

Rollen af en Taler] nu: Rollen som Taler, se Anm. til 1ste Binds Side 118 Linje 18 og nærvær. Binds Side 169 Linje 4.
625

Side 383 Linje 31:

Colon] er det spanske Navn paa Columbus, Amerikas Opdager (1506).

Side 383 Linje 32:

Mirdbeau] berømt fransk Statsmand, Forfatter og Taler (1791), Hovedmanden for Lovgiverarbejdet i den franske Revolutions første Tid.

Side 383 Linje 32:

Lykurg] Spartanernes Lovgiver i det 9de Aarh. f. Kr.

Side 383 Linje 32:

Solon] Atheniensernes Lovgiver i det 6te Aarh. f. Kr.

Side 384 Linje 30:

Spænd] Løjer, "Sjov i Gaden"; tilhører det lavere Talesprog.

Side 385 Linje 6:

Phalanx] (græsk) "tætssluttet, uigennemtrængelig Slagorden".

Side 385 Linje 40:

"*det betroede Pund]*" sml. Luk. 19, 11-27.

Side 387 Linje 12:

haranguered] (fransk) "talte til (med mange Ord)".

Side 387 Linje 13:

interpreted] (latin) "udlagde, fortolkede, udtydede".

Side 387 Linje 29:

Ein Mal ist kein Mal] (tysk) "ên Gang er ingen Gang".

Side 388 Linje 5:

Icarus] se Anm. til Side 34 Linje 29.

Side 388 Linje 12:

Sort og Rødt at spille] d.v.s. spille Hasard (fransk *Rouge et Noir*, "Rødt og Sort").

Side 389 Linje 33:

den gyldne Nøgle] paa højre Frakke- eller Kjøleskøde er tilligemed de *gyldneKnapper* (Side 391 Linje 20) det karakteristiske ved Kammerherredragten.

Side 391 Linje 2:

cul de sac] (fransk) blind Gade (uden Gennemgang).

Side 391 Linje 25-32]

= Side 407 Linje 33-40.

Side 392 Linje 16:

Godt i Løndom vil jeg gjøre] Baggrunden for Homos pludselige Optræden som Velgører danner uden Tvivl *den Dyrtid*, som i Foraarsmaanederne 1847 (sml. Linje 25: det var i Marts og et afskyeligt Veir) hjemsøgte København (om den se f. Ex. Alex. Thorsøe, *Den danske Stats Historie fra 1814-1848*, Side 771-774). Det er sikkert for en Del de Stemninger, der paa forskellig Maade kom til Orde under denne Krise, der har givet P.-M. Stof og Anledning til Skildringen Side 394 Linje 26 - Side 395 Linje 32 (se Anm. til dette Sted).

Side 392 Linje 19:

Dyffels Frak] *Dyffel* kaldes et tykt, langhaaret Uldtøj til Vinterklæder; efter Byen Duffel i Belgien.

Side 392 Linje 36:

lammer] halter; alm. i ældre Dansk og i Almuesproget, sjældent i Rigssproget.

Side 392 Linje 40:

en Specie] i Sølv = 4 Kr., i Guld = 8 Kr.

Side 393 Linje 17:

Adress'avisen] Datidens mest benyttede Avertissementsblad.

Side 393 Linje 34:

Dagsavisen] d.v.s. Avisen for i Dag.

Side 394 Linje 26 - Side 395 Linje 32:

Knøsen med det røde Hoved] ligesom med enkelte andre Skildringer i "Adam Homo" (se f. Ex. Anm. til Side 267 Linje 26) havde Samtiden ondt ved at forlige sig med denne. Rudolf Varberg siger i sin Anmældelse: "Udenfor vore Forhold gaaer Forfatteren i den forfejlede Skildring af den studse rødhaarede Laban hos den døde Skrædder, hvor Adam vil "gjøre Godt i Stilhed". Vi have naturligvis nok Tiggere, der anvende det Sammenbetlede daarligt, og derhos ere uforskammede til, men de føre ikke det Raisonnement, der oven i Kjøbet spækkes med fremmede Kunstord som: Pauperisme". - Helt grebet ud af Luften er "den rødhaarede Laban" dog næppe. Idet der med Hensyn til Brugen af Ordet Pauperisme henvises til Anm. til Side 395 Linje 24, skal det bemærkes, at ogsaa herhjemme var der i Fyrerne adskilligt fremme, der for et for Tidens Bevægelser saa lydthørt Øre som P.-M.'s kunde tage sig ud, som om en revolutionær Underklassebevægelse

var i Fremmarsch. I 1840 begyndte Husmanden Peter Hansen (1854) sin Agitation for en Forbedring af sin Stands Kaar; han vandrede Landet rundt og talte til Bønderne i Ord, der havde en skarp og 626 truende Klang; til Orla Lehmann sagde han engang, at det "ikke vilde blive godt her i Landet, før man slog Herremændene ihjel og brændte Herregaardene af". Skarpt og hensynsløst angreb ogsaa J. A. Hansen (1877) i sit Blad "Almuevennen" (fra 1842) Godsejere og Embedsmænd, og i 1845 udbragte Skolelærer Gleerup (1865) en Skaal for "et alvorligt og dybtfølt Had". Men det var ikke blot i Bondestanden, at saadanne Stemninger var fremme. Under Dyrtiden i 1847 (se Anm. til Side 392 Linje 16) førte "Kjøbenhavnsposten", der under Redaktion af Drejersvenden J. P. M. Grüne (1878) i Fyrrerne havde et ret stærkt republikansk-socialistisk Præg, en Tone, der af et Blad som "Fædrelandet" betegnedes som "ophidsende"; det indeholdt ikke blot redaktionelle Artikler mod Bourgeoisiet, en Mængde indsendte Artikler af Smaafolk, men bragte ogsaa Oversættelser af de franske Revolutionsmænds Taler, f. Ex. 24/3 et fanatisk Stykke af Marat. - Saadanne og lignende Træk turde det være, som danner Baggrunden for den rødhaarede Knøs' Tale.

Side 394 Linje 35:

spente] være sparsommelig; alm. i ældre Dansk og Almuesproget.

Side 395 Linje 11:

Punsch] rimende paa *Spunds* og *tilbunds* efter den dengang alm. Udtale, sml. et Brev (utrykt) fra P.-M. af 27/2 1851 til Prof. Hansteen, hvor han skriver: ". . . vi haabe at see Dem med det Første (thi De kommer dog vel snart igjen til Danmark) og traktere Dem med et godt Glas Punsch (De maa ikke fortælle Thora, at vi henede udtale det Puns)"; sml. ogsaa f. Ex. Hostrups Drikkevise "Nu er det stille, han har os forladt": "Sej, mine Gutter! nu skal vi tilbunds! | Glasset det er vor Dykkerklokke, | dermed vi synker i den dybe Puns, | hvor de funklende Perler os lokke".

Side 395 Linje 16:

La'er vi Fiolen sørge] lader det gaa sin skæve Gang, slaar Gækken løs.

Side 395 Linje 19:

Aftenskolen] om P.-M. herved sigter til den i Fyrrerne begyndte Aftenundervisning for Haandværkere og unge Kunstnere (herom se C. Nyrop, Dansk Haandværkerundervisnings Historie, Side 106 fif.) eller om han har Sigte paa en Arbejderundervisning med mere radikal Tendens, kan Udgifveren ikke sige; sikkert er det, at han har noget reelt for Øje, ti det fremgaar af Varbergs Ord i den ovf. (Anm. til Side 394 Linje 26) anførte Anmeldelse: "Naar Forfatteren indirecte fremfører Beskyldninger mod "Aftenskolen" og dens Lærer, da handler han mildest talt noget letsindigt".

Side 395 Linje 24:

Pauperismen] Socialismen, vilde man vel nu sige. Som man ser af Anm. til Side 394 Linje 26, fandt Varberg det utænkeligt, at Knøsen kunde bruge et saadant Ord. Dette er naturligvis muligt; men iøvrigt kunde han have lært det ved at læse i "Kjøbenhavnsposten", der 1847 (under Dyrtiden) i sine Numre 64-67 bragte en lang Artikkelsække med Overskrift "Om Pauperismen". [Iøvrigt var Betragtninger over "Pauperismen" dengang fremme ogsaa andetsteds end i "Kjøbenhavnsposten"; saaledes bragte Professor J. F. Schows meget ansete "Dansk Ugeskrift" 1843 (2den Række, 2det Bind, Side 196-204) en Artikel efter det Tyske: "Om Pauperismen og Arbeidsklassens Forhold til de øvrige Stænder".]

Side 397 Linje 19:

I næste Urtebod han iler ned] Urtekræmmerbutikkerne var i Fyrrerne for største Delen Kælderbutikker.

Side 397 Linje 28:

Kuglens Spil paa Banden og mod Krogen] Banden kaldes den ophøjede Rand om (Indfatning af) Billardbordet. - *mod Krogen* vil vel sige: mod et af Billardets Hjørnehuller, og at der *spilles paa Banden og mod Krogen* vil da sige, at Spilleren søger at faa Modstanderens Kugle i et af Hjørnehullerne, hvilket kan ske enten umiddelbart eller ved, at Modstanderens Kugle efter Sammenstødet med Spillekuglen først støder mod en eller flere af Banderne; støder den mod 2 Bander, før den gaar i Hullet, er det en *Triplé* (Linje 38). - *Billen* (Linje 38) er det italienske Navn paa Billardkuglen, som med det franske Navn kaldes *Ballen*.

Side 398 Linje 35:

Kippers Vest] Vest af skraastribet Bomuldstøj.

627

Side 399 Linje 5:

Geduld, mein lieber Pahlen] (tysk) "Taalmodighed, min kære Pahlen!"

Side 400 Linje 8:

Sic transit gloria mundi] (latin) "saaledes forgaar Verdens Herlighed" (Begyndelsen af en Sang, der benyttes ved Pavens Kro ning).

Side 403 Linje 11:

Jordens Salt] sml. Side 14 Linje 14 med Anm.

Side 404 Linje 9:

i Ungdomsperspektivet] d.v.s. da man som ung skuede sit Liv liggende udbredt for sig.

Side 404 Linje 10:

Renommee] (fransk) "Ry, Rygte, Navnkundighed".

Side 404 Linje 35:

aandelig Plebeier] aandelig Pøbel. [Om *Plebejer* sml. Anm. til Side 106 Linje 2.]

Side 405 Linje 19:

Prisma] (græsk) i Fysikken et langagtigt tresidet Glas til Lysets Brydning.

Side 405 Linje 37:

speger] rimende paa *eier* og *overveier* efter den naturlige Udtale; sml. Anm. til Side 227 Linje 40.

Side 406 Linje 3:

Piano... Forte] Ordspil; de italienske Musikord betyder: "langsomt" og "stærkt"; *Pianoforte* = Fortepiano.

Side 406 Linje 8:

cursorisk] (latin) "flygtigt, løseligt".

Side 406 Linje 22:

présence d'esprit] (fransk) "Aandsnærværelse, Fatning".

Side 406 Linje 34:

Confirmation] (latin) "Stadfæstelse, Bekræftelse".

Side 407 Linje 5:

en svensk Grev Magnus Gjede] der er en svensk (opr. norsk) Adelsslægt, som fører Navnet Gedda.

Side 407 Linje 8:

For Skandinaviens Eenhed at begrunde] om P.-M.'s Stilling til Skandinavismen se Anm. til Side 362 Linje 7.

Side 407 Linje 33-40]

= Side 391 Linje 25-32.

Side 408 Linje 28:

daraussenfra] haanlig og spottende Betegnelse for: "fra Udlandet" (tysk *daraussen* = derude).

Side 408 Linje 35:

Liberté-Cocarder] fransk *Liberté* = Frihed.

Side 408 Linje 40:

Pailletter] (fransk) her spottende: "Flitterstads".

Side 409 Linje 2:

blev Beet] d.v.s. tabte, stod tilbage (Udtrykket stammer fra Kortspil).

Side 409 Linje 10:

Den litterære Skræddersyening] sml. Anm. til Side 333 Linje 31.

Side 409 Linje 23-24:

Der rig og frugtbar aarlig sig anmelder | Med hele to, ja tidt med tre Noveller] dette er med Henblik paa de hjemlige Forhold en meget stor Overdrivelse: "Dame"litteraturen i Fyrrerne var langt fra rig - Udtalelsen kan kun opfattes som en haanende Overdrivelse.

Side 411 Linje 9:

Pust] Slag, Stød; sml. Holberg 1724 ("Mascerade"): "Alt dette er intet mod den Pust, jeg vil udstaae med den hidsige og knarvorne Jeronimus"; Ingemann 1852 ("Landsbybørnene"): "Hendes Bortreise vil blive ham et svært Pust".

Side 411 Linje 14:

At regne fra den tyvende August] Teatersæsonen begyndte dengang som nu den 1ste September.

Side 411 Linje 17:

Theaterdirecteur - og det den første!] det kgl. Teater styredes indtil 1849 af en Direktion paa 3 Medlemmer med en æstetisk Konsulent; første Direktør og Teaterchef var en højtstaaende Hofmand - i Fyrrerne var det Overhofmarskal, Kammerherre Levetzau, Storkors af Danebrog, en smuk, elegant og beleven Hofmand.

Side 411 Linje 37:

Af den Grund han Theaterposten søgte] maa ikke forstaas bogstaveligt, som om han havde indgivet en Ansøgning; Stillingen som Teaterchef søgtes ikke paa sædvanlig Vis, man udnævntes af Kongen.

Side 412 Linje 19:

Jean-Jaques] Tjeneren har samme Fornavne som den berømte franske Filosof Jean Jacques Rousseau (1778).

Side 413 Linje 37:

leve bon] (fransk) "leve godt, yppigt" (daglig Tale).

Side 414 Linje 7-8:

Spectacula, og ikke meer Spectakler! | I Publicum⁶²⁸man lover sig Mirakler] Ordspil; det latinske Ord *spectacula* betyder "Skuespil" og er samme Ord som *Spektakler* = Stridigheder, Optøjer. - Dr. Flink tænker maaske paa det spændte Forhold, der i Slutningen af Fyrrerne herskede mellem Teaterchef Levetzau og hans Kollega i Direktionen Jonas Collin og paa den meget stærke Utilfredshed, der i adskillige Aar havde ytret sig mod Direktionen og dens Styrelse af Teatret baade i Pressen og blandt det teaterinteresserede Publikum (Overskous Teaterhistorie V 826 ff.).

Side 414 Linje 13-15]

om der her sigtes til noget virkelig passeret, vêd Udgiveren ikke.

Side 414 Linje 25:

Lux] Skælm, Filur; Laaneord fra Tysk, *hvor Luchs* betyder 1) "Los" (Dyret), 2) derefter overført "lurende Person".

Side 415 Linje 3:

Af Deres Komme kjender jeg Tendensen] d.v.s. Hensigten med Deres Komme (sml. Anm. til Side 49 Linje 11 og til 1ste Binds Side 119 Linje 18). Side 423 Linje 15-16 staar derimod, som man nu vilde sige: Og Bøn om slig en Hjælp er just Tendensen | Med mit Besøg idag hos Excellensen.

Side 415 Linje 17:

Bien] (fransk) "godt". Side 415 Linje 22: *Patron]* her = Herre.

Side 415 Linje 30:

M let Piquet-Parti] dette Spil spillede han med Clara paa Galtenborg den Aften, der endte med hans Flugt, se Side 249 Linje 15 med Anm.

Side 416 Linje 21:

Coutumer] (fransk) "Skik, Brug". Side 417 Linje 15: *Det gule Sand]* Brugen af Klatpapir var dengang ikke alm.; for at faa Skriften tør, strøede man Sand paa.

Side 417 Linje 17:

Ærbødigst Promemorie!] dengang alm. Overskrift over Bønsskrivelser, sml. 1ste Binds Side 8 Linje 23 med Anm.

Side 417 Linje 37:

at sye i Ramme] naar man dengang skulde brodere Tøj, plejede man først at spænde det i en Ramme.

Side 417 Linje 39:

naadle] "bruges om den Syening, som skeer for at forene Bagstykket (af blødt Tøi) paa Fruentimmerstøvler med Overlæderet; et Arbeide, der oftest udføres af Qvindfolk" (Molbech).

Side 417 Linje 39:

aparte] d.v.s. desuden (fransk *à part* - til Siden, for sig; deraf i Dansk *aparte* = ejendommelig, særegen, sær).

Side 418 Linje 7:

Min Lilie knak] Liljen er Symbol paa Uskyld. Side 418 Linje 24: *Stiftelsen]* d.v.s. Fødselsstiftelsen (i Amaliegade). Side 418 Linje 25: *Mit Barn, den Engel døde]* af Side 511 Linje 37-40 fremgaar det, at det er Adam Homo, som er Fader til Lottes Barn.

Side 419 Linje 5:

Johannes Wildt] dansk Forfatter (1836), hvis Romaner i Trediverne og Fyrrerne slugtes af Folk, der yndede "spændende" Læsning (de optrykkes til Dels endnu). De er uden nogensomhelst litterær Værdi, svulstige og smagløse, men fulde af Handling: Helt og Heltinde bringes i de vanskeligste Situationer, men Dyden sejrer tilsidst. Nogle Titler vil vise Arten: "Forsvundet Haab og Gjensyn, eller den borgerlige Yngling og den adelige Pige", "Det tunge Offer, eller den qvindelige Livsfange", "Den smukke Skovpige, eller det skjulte Fængsel", "Den banlyste Kjærlighed, eller Gravhvelvingen under Frue Kirke".

Side 419 Linje 5:

Paul de Kock] fransk Forfatter (1871), hvis Romaner i Trediverne og Fyrrerne i Mængde overførtes paa Dansk (de efterlignedes herhjemme af Poul Chievitz, 1854). De foregaar sædvanlig i Værtshuse og Danselokaler, Heltinderne er Butiks- og Syjomfruer eller Tjenestepiger, lette paa Traaden og levende for Øjeblikkets Lyst. De læstes overalt i Europa (af fine Damer dog kun i Smug!).

Side 419 Linje 5:

Smollet) Tobias Smollett, engelsk Romanforfatter (1771). Hans Romaner er fyldte af Handling: Prygl, Knivstik og Pigesjov; hans Mennesker er voldsomme og dyriske; men han er i Besiddelse af et 629 Humør, der giver ham en ganske anden Plads i Litteraturen end Johannes Wildt og Spiesz. De fleste af hans Romaner var oversatte paa Dansk.

Side 419 Linje 6:

Spiesz] tysk Forfatter (1799), hvis gruopfyldte Ridderog Spøgelsesromaner i sin Tid fandt et stort og taknemmeligt Publikum, ogsaa herhjemme (en Mængde Oversættelser). Mest bekendt er: "Mine Rejser gjennem Ulykkens Huler og Elendighedens Boliger", og det er vel ogsaa den, der er Lottes Yndlingslæsning.

Side 419 Linje 40:

Vægt'rens blanke Morgenstjerne] om Vægterne se Anm. til 1ste Binds Side 71 Linje 9. - *Morgenstjernen* var deres Vaaben: en lang Stang med en pigbeslaaet Kugle for Enden.

Side 421 Linje 37:

en Mand, beknytt i Aanden] Ordet *beknytt*, der betyder "ængstet", findes i Dansk allerede i det 17de Aarh. og bruges næsten udelukkende i bibelsk Tale, sml. Bibeloversættelsen 1825: 1 Macc. 5, 3: "... han slog dem med et stort Slag, beknyttede dem, og toge deres Rov fra dem"; Philip. I, 23-24: "Jeg staaer beknyttet imellem tvende Ting, idet jeg haver Lyst til at vandre herfra, og være med Christo; thi dette var saare meget bedre; men at forblive i Kiødet er mere fornødent for Eders Skyld".

Side 425 Linje 10:

Viisdom og Ungdom følges ikke ad] gammelt Ordsprog; lyder i sin ældste, nu kendte Form (16de Aarh.): "Ungdom og Viisdom følges ej gjerne ad".

Side 425 Linje 12:

søbe af det samme Fad] Vendingen er uden Tvivl valgt som bevidst Genklang af Wessels " Kærlighed uden Strømper" (1771): "Dyd! Elskov! kan I to ei søbe af et Fad?"

Side 425 Linje 18:

Regl] Udtalen var Rejl, se Anm. til Side 227 Linje 40.

Side 425 Linje 36:

Døds-Metamorphosen] det græske Ord *Metamorphose* betyder "Forvandling, Omdannelse".

Side 427 Linje 6-7:

lastede Couleuren, \ Som reent uværdig Konstens ædle Krop] hvilken Farve det kgl. Teaters Ydre dengang havde, giver den svenske Journalist og Digter Sturzen-Becker ("Orvar Odd") 1846 lejlighedsvis Oplysning om, naar han (Hinsidan Sundet, I 2) skriver: "Jag har återfunnit Köpenhamn precis som jag såg det sist. Östergade har knapt fått någon ny butik, det kungliga theaterhuset står lika grått som förr, gräset gror efter gammal vana utanför Christiansborgs slott och bronshästen på Amalienborgs borggård trafvar med samma gröna bakben".

Side 427 Linje 9:

Capellet] d.v.s. Teatrets Musikpersonale (*Orchestret* i Linje 10 = Orkesterpladsen).

Side 427 Linje 17:

God save the king] ("Gud bevare Kongen") er Omkvæd og Navn paa den engelske Kongesang (fra 1743).

Side 427 Linje 37:

En Næse Publicum man sætter] d.v.s. narrer Publikum.

Side 429 Linje 13:

frem der kom en vældig Løve] et saadant Dyr optraadte dengang i Mozarts Opera "Tryllefløjten".

Side 429 Linje 26:

vor Zeus] Zeus er det græske Navn paa Himlens Herre i den græsk-romerske Mytologi; Torden og Lynild er Ytringer af hans Guddomsmagt.

Side 430 Linje 14:

Digterpillerne] d.v.s. Digterne; de er Teatrets *Piller*, da det er deres Arbejder, hvorpaa dets Existens er grundet.

Side 430 Linje 15:

Parnas] Bjærg i Grækenland, helliget Digtekunstens Gud og Muserne; overført - Digtekunst ("at bestige Parnas" = at digte).

Side 430 Linje 35:

Quid Saul inter prophetas?] "hvad vil Saul blandt Profeterne?" (sml. 1 Sam. 10, 10-12).

Side 433 Linje 27-28:

Det gyldne Skind ...Jasons Heltechor] græsk Oldtidssagn: Kong Athamas havde to Børn, en Søn og en Datter. Deres Moder døde, og Stedmoderen forfulgte dem med rasende Had. I Anledning af en Misvæxt, som hun selv havde fremkaldt, overtalte hun sin Mand til at ofre Sønnen for at forsone Zeus' Vrede. Men Moderen aabenbarede sig for Børnene og advarede dem mod Faren. Guderne stod dem bi; *en Vædder med et gyldent Skind* bar dem paa sin Ryg over Land og Hav. Undervejs omkom den unge Pige, men Broderen naaede et fjernt Land mod Øst, hvor han fandt et Fristed. Til Zeus ofrede han Vædderen, der havde haaret ham, og ophængte dens gyldne Skind i en indviet Lund, hvor en frygtelig Drage vogtede den. At hente Skindet tilbage paatog Kongesønnen Jason sig; med ham fulgte de ypperste græske Helte, og efter Skibet Argo, hvorpaa Heltene sejlede, fik Toget Navn Argonautertoget.

Side 434 Linje 19:

Hyrderne] sml. Anm. til 1ste Binds Side 68 Linje 27.

Side 435 Linje 21:

Ei blot til Lyst] Overskriften over det kgl. Teaters Scene.

Side 435 Linje 32:

Jubileren] Jubelraab.

Side 436 Linje 14:

paaskød] gav som Paaskud; næppe alm.

Side 436 Linje 18:

Pegasusser] Pegasus er i den græske Mytologi en vinget Hest, som opstod af Blodet af den dræbte Medusa (Anm. til Side 251 Linje 40); deraf: en vælig Ganger. [Hos nyere Digtere er den Musernes Hest; deraf: at bestige Pegasus = at digte.]

Side 437 Linje 27:

Esplanaden] i Fyrreerne det alm. Navn for de Alleer og Spadseregange mellem Toldbodvej og Kastellet, som senere alm. kaldtes Grønningen.

Side 437 Linje 29:

Østerport] laa udenfor Nyboder for Enden af Ny Østergade, Fortsættelsen af St. Kongensgade, som dengang regnedes at ophøre ved Toldbodvej.

Side 438 Linje 10:

Schenkler] (tysk) Rytterens Ben, særlig fra Knæet nedefter (samme Ord som dansk *Skank*).

Side 438 Linje 14:

et blaåt Baand med en vatret Bund] Elefantordenens Ordensbaand.

Side 439 Linje 13:

Laden] d.v.s. Rejsestalden.

Side 439 Linje 29:

Vibenshuus] Traktørsted paa Strandvejen ved Østerfælled, nu forsvundet.

Side 440 Linje 16]

sml. Lignelsen om den rige Mand (Luk. 12, 16-20).

Side 441 Linje 24:

Stolegangen] d.v.s. Afføringen; Ordet alm. i ældre Dansk, nu ikke meget brugt.

Side 441 Linje 27:

Da liegt der Hund begraben!] d.v.s. det er netop Knuden (alm. tysk Talemaade).

Side 441 Linje 30:

Olie] amerikansk Olie.

Side 442 Linje 6:

en Laxeren] Afføring; Laaneord fra Latin.

Side 442 Linje 24:

aarelader] om Datidens udstrakte Anvendelse af Aareladning se Anm. til Side 224 Linje 24.

Side 443 Linje 36-37:

Hæmorrhoidaltilfælde] (græsk) Knuder og Blødninger ved Endetarmens Aabning.

Side 443 Linje 40:

den gyldne Aare] = Hæmorrhoider (Oversættelse af det latinske Fagudtryk: vena aurea).

Side 444 Linje 39-40:

At Portechaisen, grøn som Haabet malet, \ Ham vented udenfor fra Hospitalet] det Hospital, hvortil Homo lader sig bringe, er *Frederiks Hospital* (sml. Side 453 Linje 19-20, hvor det siges, at Alma er flyttet til Toldbodvej for at være nærmere ved Hospitalet). Frederiks Hospital var dengang det vigtigste og mest ansete Hospital af Hovedstadens faa Hospitaler. Hospitalet holdt dengang ingen Sygevogn, men Transporten af Patienterne besørgetes udelukkende af Portører og i *Portechæser* ("Bærestole"), i hvilke de syge laa eller sad under Transporten. Portechæserne var grønmalede, Portørerne bar grønne Klæder, de mandlige Patienter havde grøn Slobrok, de kvindelige grønt Skørt: *Haabets Farve* (Linje 39) var saaledes ogsaa Hospitalets Farve.

Side 445 Linje 8:

Extremerne sig som bekjendt berøre] *Extremerne* (latin) "Yderlighederne"; Linjen er en Oversættelse af en fransk Talemaade, som lyder: les extremes se touchent.

631

Side 445 Linje 15:

den berømte: Haabet her lad ude] der hentydes til den Indskrift, som Italiens og Middelalderens største Digter Dante (1321) i sit Værk "Den guddommelige Komædie" (Djvina commedia) lader være Indskriften over Indgangen til Helvede: "Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate" d.v.s. I, som indtræde, lader Haabet fare! (Guddommelige Komædie, Helvede, 3 Sang, Vers 9).

Side 447 Linje 18:

Vogtersken] sml. Linje 40: *Vaagekonen*. - Indtil 1883, da man fik uddannede Sygeplejersker, blev Sygeplejen paa Frederiks Hospital besørget af Opvarnings- og Vaagekoner, de første havde Dagtjenesten, de sidste Nattjenesten. Man foretrak fattige Borgerenker mellem 30 og 50 Aar; Vaagekonernes Løn var indtil 2 Rdl. 4 Skilling ugentlig.

Side 448 Linje 4:

Segrling med Devisen paa Latin] *Segrling*, nu: Signetring; Devise (fransk) "Valgsprog"; i sin Egenskab af Storkorsridder skulde Adam Homo have et Valgsprog, og dette var dengang oftest et latinsk.

Side 448 Linje 5:

Esse, non videri] (latin) "at være, ikke at synes" (sml. Anm. til 1ste Binds Side 69 Linje 39-40); alm. brugt som Devise.

Side 449 Linje 4:

For hvis Lakering han ei gav en Døit] sort tør Tunge er Tegn paa høj Feber.

Side 450 Linje 5:

Der just imellem Fem og Ell've ligger] d.v.s. hvis Tilstand svæver i det uvisse (mellem Liv og Død), idet

han ligger hen uden Sans og Samling. - Hr. Landsarkivar Hornemann har henledt Udgiverens Opmærksomhed paa følgende Vending i et Brev fra Historikeren Hans Gram af 21/5 1741 til Grev Chr. Rantzau (Breve fra Hans Gram, udg. af H. Gram, Side 207): "Havde D. E. været her, saasom i forige Tider, nu i denne sidste Vinter i Kiøbenhavn, kunde De (foruden mange andre Avantager, som nu ikke kunde opregnes) faaet langt betimeligere *Niels Klim* at læse, imedens det endnu stod imellem 5 og 7 med dens Skiebne, enten den skulde confisqueres eller ikke, end De siden har faaet", og Hr. Docent Dahlerup har gjort Udgiveren opmærksom paa følgende Sted hos Grammatikeren Høysgaard i hans *Danske Syntax* 1752, Side 285: "Hun løber gjerne imellem Elleve og Fem d.v.s. gaaer og tokker uden Sands og Samling". I Molbechs Ordbog findes: "At gaae eller løbe imellem elleve og fem d.v.s. gaae i Taaget, være sandseløs, forstyrret", og Feilbergs jyske Ordbog har (I 242) Udtrykket "at gaa mellem elleve og fem om "at gaa i stor Uvished om noget, som skal afgøres".

Side 450 Linje 31:

Materien] Æmnet.

Side 451 Linje 31:

bag et Skjermbæret] Vaagekonerne paa Frederiks Hospital havde, ogsaa paa Mandsstuerne, deres Opholdssted og Soverum bag et Bræddeskillerum paa selve Sygestuen (ændredes først i vore Dage).

Side 453 Linje 29:

sin fordums Elsker] d.v.s. sin tidligere Kæreste; om Elsker se Anm. til Side 120 Linje 6.

Side 454 Linje 7:

Han sagde Hun til hende] ligesom han Side 257 Linje 6 sagde "Hun" til gamle Ane.

Side 454 Linje 14:

Dagens Kjerte] d.v.s. Solen (sml. Anm. til 1ste Binds Side 23 Linje 2).

Side 456 Linje 26:

et cætera] (latin) "o. s.v."

Side 456 Linje 34:

Consistorium] (latin) ved Københavns Universitet det af 16 Professorer bestaaende Raad, som under Kultusministeriets Overtilsyn styrer Universitetets Anliggender.

Side 457 Linje 28-30:

Du vel veed, at ingen \ Klenodier man i Kisten med sig ta'er? Det er forbudt ved Loven] Udgiveren har ikke fundet noget Sted, hvortil dette kunde sigte.

Side 463 Linje 13:

kratter] kradser; meget alm. i ældre Dansk, nu ikke meget brugt.

Side 464 Linje 9:

maltraiteret] (fransk) "ilde behandlet".

Side 464 Linje 12:

obduceret] (latin) "skaaret op".

Side 464 Linje 14:

trepaneret] (fransk) "fik Hjerneskalen gennemsavet".

632

Side 464 Linje 29:

Proclama] (latin) "Opfordring i Bladene til Kreditorer og Arvinger om at mælde sig".

Side 464 Linje 33-40]

om noget sligt virkeligt dengang var nylig passeret, vêd Udgiveren ikke. Cand. theol. J. M. L. Hjort er i sin Artikkel om "Adam Homo" i Nyt teologisk Tidsskrift (hvorum mere i Anm. til Side 486 Linje 3) I 171 noget forarget paa Universitetets Vegne: "Det Hib - siger han - som Consistorium faaer i tredie Deel Pag. 106 [nærvær. Sted], synes der ingen Grund at være til".

Side 465 Linje 7:

Politiets Stok] Københavns Politi var dengang udrustet med Stokke, der sad ret løse i Haanden paa Ordenens Haandhævere (sml. Corsarens Parodi, 2den Akts 1ste Scene, paa P.-M.'s "Dryaden" i nærvær. Udgaves 1ste Bind Side 542).

Side 466 Linje 12:

Kirkegaarden] er Assistenskirkegaarden paa Nørrebro.

Side 467 Linje 23-24]

ifølge P.-M.'s Udtalelse til Georg Brandes var disse Linjer de første, han nedskrev af hele "Adam Homo" (sml. Indledningen i nærvær. Udgaves 1ste Bind, Side 20). I Tilslutning hertil bemærker Hans Brix (Det ny Aarhundrede, 6. Aarg. I, Side 308): "Et Blik paa Linieparrets metriske Bygning viser, at denne Oplysning utvivlsomt er rigtig. De maa nemlig læses saaledes, at i første Linie "Adam", i sidste "af det" opfattes som ubetonede Stavelser; men derved faar de to Linier i metrisk Henseende en enestaaende Stilling indenfor hele Digtet, idet man ikke andetsteds vil finde tre paa hinanden følgende ubetonede Stavelser inde i en Linie. Dertil kommer, at Rimet er udvidet til at omfatte de tre sidste Stavelser i Linien, hvilket ellers kun finder Sted ved daktylisk Udgang (smægtende-benægtende)". - Ved at give Linjerne denne enestaaende metriske Bygning har P.-M. vistnok haft til Hensigt at give dem en monumental Karakter d.v.s. Form af en (Grav)indskrift.

Side 471 Linje 37:

Alunshandsker] d.v.s. hvide Glacéhandsker.

Side 471 Linje 39:

iden femte Sang] ovf. Side 151.

Side 473 Linje 40:

Meddeles her i chronologisk Orden] d.v.s. efter Tidsfølgen, den Orden hvori de blev nedskrevne af Alma.

Side 474 Linje 1:

Almas Efterladenskab] en Del af de følgende Digte er skrevne i Sonetform, se Anm. til Side 186 Linje 32. De falder i to Dele: I. "Lyriske Digte", II. "Religiøse Betragtninger". Om disse Digte, af hvilke de to første er en Slags Fortsættelse af de Prøver paa Almas Breve til Adam, som er anførte ovf. Side 258-259 (den anden Sonet er nedskrevet efter Modtagelsen af Adams ovf. Side 294 citerede Brev), er der Grund til i Tilslutning til Oehlschlägers og N. M. Petersens ovf. Side 539-540 gengivne Udtalelser at anføre J. M. L. Hjorts Ord i den Anm. til Side 486 Linje 3 nævnte Artikkel: "Der er bleven opkastet Tvivl om, hvorvidt det var sandsynligt, at Alma kunde frembringe saa dybe og skjønnede Digte, og navnlig af en saa objectiv, reflecterende Art. Saaledes som Digteren har fremstillet hende, forekommer den første Deel af Spørgsmaalet os uberettiget, idet vi meget mere ere berettigede til at vente os Alt af en saadan Aand, og Digtningen for hende netop bliver en mildnende, luttrende Beskjæftigelse, igjennem hvilken hendes Smerte skaffer sig Luft i liflige Sange, og hendes Suk paa Tonernes Vinger løfte sig mod Himlen. Derimod skal jeg ikke nægte, at, hvad den anden Afdeling af Digtene i tredie Deel angaaer, der, skjøndt den har Poesiens umiddelbare Friskhed og Fylde, dog tillige synes at være en Frugt af speculativ Eftertænkning over Christendom mens Problemer - forekommer det mig *mindre rimeligt* at tillægge en Kvinde dem, skjøndt jeg forresten indrømmer, at der i Almas særegne Forhold til Adam Homo og i den Henvendelse, som hendes Tanker derved maatte faae mod det Evige, hvorved saadanne Spørgsmaal som det om det Ondes Oprindelse og Væsen, om Muligheden af en evig Fordømmelse, om Forsoningens og Frelsens Væsen, om Salighedens Gjensyn o. s. v., kunde komme til at beskjæftige hende navnligt med Hensyn til ham, - at der deri *maaskee* kunde være et tilstrækkeligt Motiv for dette 633 særegne Tilfælde. - Men i den første Afdeling, hvor Alma kun udtaler sin Forventning og Længsel, sin Smerte og sit Savn, og især sin Trøst, sin Resignation og sin Hengivenhed i Guds Villie og hvor Alt kun er umiddelbart Udtryk for hendes Existentialforhold, forekommer der mig ikke at være Noget, uden det jo godt kunde være forfattet af en Kvinde. Det Eneste, der skulde røbe en Mands Tanker, er dette, at, medens mange Billeder ere hentede fra den Sphære, hvori Manden bevæger sig (Soldaten, Invaliden), er der derimod ikke et eneste, der er hentet fra den qvindelige Verden".

Side 476 Linje 12:

Accorder ... Dissonansen] henholdsvis "Harmoni" og "Mislyd, Skurren".

Side 478 Linje 6-8:

Helten vi ligned o. s. v.] den græske Historieskriver Plutarch (ca. 120 e. Kr.) fortæller, at da Grækeren Timarchos landede i Asien, besluttede han at brænde sine Skibe, for at hans Lejetropper ikke skulde flygte for de talrige Fjender; Følgen af denne Forholdsregel var en glimrende Sejrr.

Side 482 Linje 3:

det himmelske Jerusalem] Hebr. 12, 22.

Side 482 Linje 31-32]

2. Moseb. 17, 6.

Side 484 Linje 31:

den himmelske Comedie] Hentydning til Titlen paa Dantes Digt: "Gommedia divina" (se Anm. til Side 445 Linje 15).

Side 485 Linje 5:

Ved Gadeposten Vand nu Alle hente] "Vand i Køkkenet havde man ikke; der stod herude en stor Trætønde med Vand, og ved denne hang en Blik-Øse. Vandet blev baaret op fra Posten nede i Gaarden af en Morgenkarl" (Arthur Abrahams, Minder fra min Barndom og tidlige Ungdom, Side 25). Men endnu i Fyrreerne havde man ogsaa *Gadeposte*, hvor man hentede Vand.

Side 486 Linje 3:

Religiøse Betragtninger] dette Afsnit af "Adam Homo" er gjort til Genstand for særlig Betragtning "fra et theologisk Synspunkt" i den ovf. (Anm. til Side 464 Linje 33 og Side 474 Linje 1) omtalte Afhandling af cand. theol. J. M. L. Hjort i Scharlings og Engelstofts Nyt theologisk Tidsskrift I, 1850, Side 166-188. I Anledning af den Udtalelse af Hjort: "Der er stor Lighed med flere Punkter i Prof. Martensens Forelæsninger over Dogmatiken, saa at man næsten kunde troe, at Paludan-Müller har kjendt og støttet sig til dennes Opfattelse", indrykkede P.-M. en Erklæring i Fædrel. 1849, No. 286, hvori det hedder: "Uden her at inklade mig videre paa Ligheden eller Uligheden af de citerede Steder med de tilsvarende i det nævnte dogmatiske Værk, skal jeg blot bemærke, at jeg ikke har kunnet støtte mig til den trykte Dogmatik, da den først udkom et halvt Aar efter Adam Homo; men at jeg ligesaa lidt, enten ved mundtlig eller skriftlig Meddelelse, har kjendt Prof. Martensens dogmatiske Forelæsninger, erklærer jeg herved paa det Bestemteste. Der staaer altsaa tilbage, at jeg ad privat Vej, fra selve Dogmatikeren, kunde have modtaget hine fremhævede Anskuelser og siden benyttet dem i nogle af de theologiske Digte; men at dette ikke er Tilfældet, vil Ingen bedre kunne bevidne, end den højagtede Professor Martensen selv. - Jeg bemærker alt Dette, ikke fordi jeg lægger stor Vægt paa, om enkelte Tanker i de omtalte Digte ere meer eller mindre originale - thi hvorfra har man til Slutningen sine Tanker? - men fordi jeg maatte ansee det for i høj Grad usømmeligt, om jeg skulde have kjendt og støttet mig til en anden Forfatters selvstændige, Opfattelse af visse specielle Problemer, og dog - uden at nævne min Kilde - have offentliggjort det Laante, ligesom for at komme Forfatteren i Forkjøbet; thi at Dogmatiken snart vilde udkomme, var ingen Hemmelighed".

Efter Hjorts Gennemgang hidsættes følgende Oversigt over Gangen i de "Religiøse Betragtninger": Side 486-487 handler om Frelsen og Menneskets Deltagelse i Frelsen, Side 488-489 Linje 10 om Dæmonerne (de faldne Aander) [Hjort finder her Indflydelse fra Martensens Dogmatik, Udg. 1849, Side 230-31], Side 489 Linje 11 - Side 491 Linje 20 om Djævlen (Side 634 490-491 berøres Spørgsmaalet, om han ikke kan frelses), Side 491 Linje 21 - Side 492 om Muligheden af en evig Fortabelse, Side 493 - Side 494 Linje 10 om Sjælens Tilstand i dens indre Selvfordybelse efter Døden [Hjort finder her Indflydelse fra Martensens Dogmatik, Udg. 1849, Side 546 ff.], Side 494 Linje 11-22 om Forholdet mellem Friheden og Afhængigheden af det guddommelige Forsyn, Side 494 Linje 23 - Side 495 Linje 17 om Udvælgelsen, Side 495 Linje 18 - Side 498 Linje 27 om Menneskets oprindelige Jeg, hans Ideal, det skjulte Menneske, Side 498 Linje 28 - Side 501 Linje 3 om den hellige Aand, Side 501 Linje 4 - Side 503 Linje 14 om Forløsningen, Side 503 Linje 15 - Side 505 Linje 12 om Treenigheden, Side 505 Linje 13 - Side 506 om det salige Liv for Guds Aasyn.

Side 487 Linje 3:

Simon fra Cyrene] Matth. 27, 32.

Side 488 Linje 27:

som det i Skriften om dem hedder] Luk. 11, 24.

Side 488 Linje 36:

den Besatte] Matth. 8, 28-32 og 9, 32-33.

Side 488 Linje 38:

Tuflugt i en Hjord af Sviin] Matth. 8, 28-32.

Side 489 Linje 2:

Røvere og Tyve] Joh. 10, 10.

Side 489 Linje 9:

Legionen] her om Djævlene, der havde taget Bolig i den besatte (Matth. 8, 28).

Side 489 Linje 10:

Er du før Tiden kommen, os at plage] Matth. 8, 29.

Side 491 Linje 13:

Fuga] (italiensk) et kunstigt Tonestykke, hvori en Hovedtanke først foredrages af én Stemme, derefter med Forandringer gentages af de øvrige, indtil alle Stemmer samler sig til en fælles Slutning.

Side 491 Linje 20:

et Partij nl. i de saaiiges Lovsang (Fuga) til Guds Ære.

Side 492 Linje 1:

Om de Fordømtes Tilstand læser jeg] Matth. 8, 12; Mark. 9, 43-48.

Side 493 Linje 16:

Archimedes] berømt græsk Matematiker (212 f. Kr.), deltog i Byen Syrakus' Forsvar mod Romerne i Aaret 212; da disse stormede Staden, sad han fordybet i sine Studier og tegnede Figurer i det Sand, han havde strøet paa Gulvet i sit Arbejdsværelse; da en romersk Soldat trængte ind til ham, tilraabte han ham: "Forstyr ikke mine Cirkler!" men blev i samme Øjeblik nedhugget.

Side 493 Linje 22:

den anden Død] Joh. Aab. 2, 11; 20, 6; 20, 14.

Side 494 Linje 23:

Naadevalget] sml. Rom. 9, 21.

Side 495 Linje 8:

Herrens Viingaard] sml. Matth. 20, 1-16.

Side 497 Linje 31:

Den nye Himmel og den nye Jord] 2 Pet. 3, 13; Joh. Aab. 21, 1.

Side 497 Linje 32:

Jeg dig kjendte o. s. v.] Gal. I, 15.

Side 498 Linje 15:

Gud i sit Billed skabte Mennesket] 1. Moseb. I, 26.

Side 501 Linje 15-16:

Boliger... Faderhuus] Joh. 14, 2.

Side 504 Linje 17:

Jeg tørster] Joh. 19, 28. Side 504 Linje 26: som "*den nye Viin]*" sml. Anm. til Side 7 Linje 9.

Side 505 Linje 21:

de Rene] Matth. 5, 8.

Side 507 Linje 2:

Fra Kirken til Theatret] ved disse Ord betegner Digteren 12te Sangs Indhold som en "apokalyptisk Komædie" (d.v.s. en Komædie, der henlægger Skuepladsen til Livet efter Døden [græsk *Apokalypse* = Aabenbaring; mest brugt om *Johannes' Aabenbaring* i Ny Testam.]; sml. J. L. Heibergs "En Sjæl efter Døden" (1841), der ogsaa er en "apokalyptisk" Komædie, men ud fra et noget andet Grundsyn end 12te Sang af "Adam Homo").

Om Motivet i Sangen (Sjælens Stillen for Domstolen og Beskikkelsen af en Aktor og en Defensor) udtaler P.-M. i Brev af 19/12 1875 til Georg Brandes (Den 19de Aarhundrede, 1875-76, Side 472): "Naar det hedder Side 408 [i Brandes' Værk: Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur, Naturalismen i England]: "Det hele lille Mesterværk - (Talen er her om Byrons Satire mod Southey: the vision of judgment) - af hvilket i vor Litteratur 635 Paludan-Müller har taget Motivet til sidste Sang af Adam Homo", da er dette urigtigt. Saalidt som til..., kender jeg noget til vision of judgment og har aldrig læst den. Motivet til den nævnte Sang af Adam Homo skyldes den ved Helgenkreationer [Helgenkaaringer] brugelige Fremgangsmaade i den katolske Kirke, hvor der førend Kanonisationen [Optagelsen blandt Helgenerne] nedsættes en Undersøgelses-Ret, beskikkes en *Advocatus diaboli* og en *Advocatus dei* (hos mig en *advocatus hominis*) som Actor og Defensor, og først naar Sagen er ført pro & contra og Processen vunden, kreeres Helgenen. En sliq Proces havde fundet Sted i Rom et Aarstid, førend jeg opholdt mig der, i Aaret 1840".

Slutningsoptrinet, hvor Adams Sjæl, skønt Dommen er gaaet ham imod, alligevel frelses, fordi Alma lægger sin Kærlighed i Vægtsskaalen, har sit Sidestykke i 2den Del af Goethes "Faust" (1825) og i Henrik Ibsens "Per Gynt" (1867). Det fremkaldte Indsigelser fra Samtiden, dels ud fra teologisk, dels ud fra human Synspunkt.

Den teologiske Betænkelighed repræsenteres af J. M. L. Hjort. "Det, som opfordrer til Indsigelse fra Religionens Standpunkt, er for det Første, at Frelsen kommer over Adam Homo mere som en *physisk* end som en *ethisk* Magt; han gennemgaaer ikke *Angerens* Proces; Skjærsilden bliver mere som en udvortes Lue, hvori han mod sin Villie bringes hen for at luttres, som Metallet i Smeltediglen, end en indre, fra Hjertets inderste Dyb udgaaende Flamme, der forbrænder alt det Syndige i ham. Det vilde have været mere berettiget, om Digteren, idet han førte ham frem i den anden Verden, hvor hele hans jordiske Liv gik op for ham i een Bevidsthed i Samvittighedens Lys, hvor alle Minder levendegjordes, og alle Barndommens og Ungdommens gode Indtryk igjen vaagnede - da havde ladet ham gennemgaae Angstens og Angerens Smerte, og havde ladet det nye Liv bryde frem igjennem den Irapul, som Samvittigheden fik ved Døden. Idet hans Livs inderste Sandhed brød frem for ham, vilde han da med den igjennem Angeren luttrede Kjærlighed atter for evigt søge hen til Alma. Men rigtignok vilde Alma saa ikke have faaet den productive Indvirkning som nu. Dernæst forekommer der os ogsaa at ligge noget *Tilfældigt* i hans Frelse ved Alma, der jo paa en Maade afhænger af hendes paa hans hurtigt paafølgende Død, endskjøndt vi ikke miskjende det Dybe og Skjønne i, at Kjærlighedens Sympathi ogsaa har Magt over Tiden, eller nægte, at Evighedens Uhr bevæger sig anderledes end Tidens. Endelig forekommer os Dr. Kierkegaards Paastand heller ikke ugrundet, at Digteren fast paa catholsk Helgenviis har tillagt Alma noget af Frelserens Fortjeneste¹). Han har idetmindste ikke fremstillet hende som Redskab i Frelserens Haand".

Fra human Synspunkt opponerede M. Goldschmidt. I den Redegørelse for Grundtanken i Romanen "Hjemløs", der staar i Nord og Syd, Ny Række, 1ste Bind (1858), skriver han (Side 138): "Endelig er der et tredie Værk, "Adam Homo", som indeholder Noget, mod hvilket jeg ligeledes har villet opstille noget formentlig Rigtigere. Det er Slutningen, hvor Adam Homo, den triviale Egoist og Bonvivant, efter Døden bliver frelst, fordi Alma har elsket ham. Mig har dette altid forekommet som en Forsyndelse mod Kjærligheden, Kvindeligheden og Retfærdigheden. Kan en sand Kvinde saadan elske en Uværdig? Ikke engang den tydske Forfatter, der lader en Mand i sin Fugls, sin Hunds og sin Hustrues Blik gjenkjende samme sympathetiske Sjæl, troer paa Sliq; thi Grundlaget for hans Theori er netop Sympathien, et uforklarligt, dybt Slægtskab. Hvorledes kan altsaa en ædel Kvinde elske den Uædle med saadan Magt, at hun gjenkjender og med sin Kjærlighed frelser hans Sjæl * 636 efter Døden? Og hvorfra kommer den overvættes Naade, at Adam Homo kan blive frelst ved et andet Menneske? Jeg forstaaer det ikke og har ladet Otto udtale og ved sin Skjæbne levere praktisk Bevis for den Tanke (Pg. 955): »Den største Lykke i Verden er at blive elsket af noget Deiligt, Fuldendt . . . ikke for Kjærlighedens Skyld, men fordi en saadan kvindelig Personlighed ikke kan tiltales uden af noget Herligt i Ens Natur. Hun mærker det, enten det er blevet til Bedrift eller ei, og det er Erstatning for dem, som ikke komme til at udføre Bedrifter, skjøndt deres Sjæl havde Anlæg dertil. Det er min Tro. Den Kvinde, man vinder, er Afbilledet af Ens Sjæl.«"

Side 507 Linje 16:

Læredigtet] et Digt, der som f. Ex. "Adam Homo" har til Hensigt at belære.

Side 508 Linje 11-12]

et saadant Ønske har f. Ex. Sjælen i Heibergs "En Sjæl efter Døden".

Side 510 Linje 26:

Advocatus Hominis] (latin) "Menneskets Sagfører" (her traadt i Stedet for: *Advocatus dei* "Guds Sagfører", se ovf. Anm. til Side 507 Linje 2).

Side 510 Linje 36:

Djævlens Advocat] paa Latin: *Advocatus diaboli* (diabolisk i Linje 39 = "djævelsk").

Side 511 Linje 11:

Exceptioner] (latin) "Indvendinger".

Side 511 Linje 18:

Vita] (latin) "Levnedsbeskrivelse".

Side 511 Linje 28:

Vederpart] Modpart; Laaneord fra Tysk.

Side 511 Linje 32:

Danske Lov] Kong Christian V's Danske Lov fra 1683 er Grundlaget for dansk Ret overalt, hvor dens Bestemmelser ikke er forandrede ved senere udstedte Love, Anordninger og kgl. Kundgørelser, hvad *nu* for det meste er Tilfældet.

Side 511 Linje 40:

Bøderne for Leiermaal er' hæved'] *Leiermaal* er den gamle juridiske Betegnelse for: *Besvangring af ugift Kvinde*. Straffen herfor, der bestod i Bøder (og for Kvinden: aabenbart Skriftemaal), hævedes af Struensee, indførtes igen efter hans Fald (1772), men blev afskaffet 1812. - *Advocatus Hominis* sigter til Adam Homos Forhold til Lotte, sml. Side 418 Linje 25.

Side 512 Linje 36:

arcadisk] omtrent ensbetydende med *idyllisk* (sml. Anm. til 1ste Binds Side 238 Linje 22 og Side 68 Linje 27).

Side 513 Linje 9:

i Hob sig kotted sammen] man har paa Norsk (se Aasens Ordbog) Talemaaden: *kota seg i Hop* = slutte sig tæt til hinanden (Navneordet *Kot*, der betyder "trangt Rum, Hytte", var alm. i ældre Dansk).

Side 515 Linje 39-40]

sml. 1ste Bind Side 6 Linje 21 med Anm.

Side 516 Linje 9:

sit Horoscop kan Homo stille] d.v.s. læse sin Fremtidsskæbne [Horoskop (græsk) "Timeviser", et med Angivelse af Dagenes og Nætternes Længde forsynet matematisk Instrument, hvoraf det 16de Aarhundredes Astronomer betjente sig til at bestemme Stjærnerne's Stilling ved et Menneskes Fødsel og derigennem drage Slutninger om hans Fremtidsskæbne].

Side 516 Linje 23:

hvormed Veien brolagt er til Helved] med gode Forsætter.

Side 517 Linje 39:

justerer] (latin) "afpasser".

Side 518 Linje 22:

Tro og Haab og Kjærlighed] 1 Kor. 13, 13.

Side 520 Linje 1:

Syn for Sagen] er en Fordrejelse af *Syn for Sagn*, d.v.s. at se Tingen selv i Stedet for at høre andre tale derom.

Side 522 Linje 7:

Ægide] (græsk) "Skjold"; egl. Navn paa Zeus' Skjold.

Side 523 Linje 4:

Serapher] (hebraisk) Engle, der omgiver Guddommen (sml. Esajas 6, 1-3).

Side 524 Linje 6:

Purgatorium] (latin) "Skærsilden" (det latinske Udsagnsord *purgare* betyder "at rense").

637

PALUDAN-MÜLLERS EFTERSKRIFTER TIL DE AF HAM BESØRGEDE UDGAVER AF "ADAM HOMO".

Originaludg. 1849, 3dje Del.

De to Dele af Digtet "Adam Homo", som her meddeles, høre, hvad Plan og Udkast betræffer, til samme Tidspunkt som første Deel, der blev skreven 1839. At der er hengaaet saa lang Tid mellem Offentliggjørelsen af den første Del (1841) og Udarbejdelsen og Tilendebringelsen af de to andre Dele, har sin Grund deels i mellemliggende Arbejder, deels i tilfældige Omstændigheder, som ikke staae i umiddelbar Forbindelse med selve Digtet. Anden og tredie Deel vare bestemte til at offentliggjøres i Begyndelsen af dette Aar; men nogen Tid efter at Trykningen var begyndt, indtraf de store Begivenheder i vort Fædreland, der altfor meget optog Sind og Interesse, til at Forf. med stadig Opmærksomhed paa Revisionen kunde fremme Arbejdet, der saaledes først nu seer Lyset. - Uagtet Scenen, hvorpaa Digtet bevæger sig, er Nutiden, vil Læseren dog let bemærke, at denne Nutid paa nogle Steder ikke er fra iaar; men at Tanken alt imellem maa gaae et Aars Tid tilbage, for at finde Overensstemmelse mellem Digtets Ord og Tiden. Denne Tid ligger imidlertid saa nær, dens Billede maa endnu være i saa frisk Erindring, at Forf. ikke har anseet det fornødent, at udelade af Bogen de ganske enkelte Steder, der kunne siges at contrastere med Øieblikket. - Af Digtets første Deel vil om nogen Tid udkomme en ny, revideret Udgave. December 1848.

Revideret udgave af 1ste Del, 1849.

Nærværende Udgave af Digtet "Adam Homo's første Deel slutter sig i det Væsentlige til den tidligere. Ingen af de Skildringer, der forefandtes i første Udgave, er her udeladt, og de foretagne Forandringer indskrænke sig til Afkortninger samt til Text- og Formforbedringer. - Af det Bortskaarne vil Læseren næppe savne Noget, det skulde da være det fjerde af de Smaadigte, der forekommer i 5te Sang, som er udeladt fordi det aldeles savner den idylliske Tone, hvori de andre tre Digte ere holdte. Forsaavidt Tanken i dette lille Digt maatte besidde noget Værd, vil der altid være Leilighed til, ved en senere Udgave af hele Værket, at anbringe den paa et mere passende Sted i forbedret Form. - Med Hensyn til de i nærværende Udgave foretagne Textog Formforbedringer, vilde det her blive for vidtløftigt at nævne blot de betydeligste, eller angive Grundene til dem. Hensigten med dem alle har været, at gjøre denne Deel ligesaa let læselig som de to andre, ved at gjøre dens indre og ydre Form mere correct. At der endnu kunde være gjort flere Forbedringer, indrømmes villigt af Forf., som dog ikke har anseet sig berettiget til i noget Væsentligt at forandre Reflectionernes

Indhold eller de enkelte Sceners Character.

638

2den reviderede Udgave 1851.

Med Hensyn til de i denne Udgave foretagne Forandringer, bemærkes, at disse for største Delen angaa Formforbedringer, navnlig er første Deel i saa Henseende bleven underkastet en nøiagtig Revision. Hist og her i Værket er fremdeles en Stanze udgaaet, eller en ny optaget efter det oprindelige Manuscript; men Tallet af disse Stanzer er kun lidet. Maskescenen i niende Sang er ordnet noget anderledes end i første Udgave, ligesom en enkelt Maske efter Manuscriptet er ombyttet med en Anden, der bedre svarer til Scenens Hensigt. I den ellevte Sang er, iblandt Digtene, Eet udeladt som forfeilet, hvorimod tre Nye ere komne til, Eet i den første og To i den sidste Afdeling.

4de Udgave 1863.

Det er Forfatterens Ønske, at denne fjerde Udgave af Digtet "Adam Homo", i hvis Correctur han har deeltaget, og paa hvis nøiagtige Gjennemsyn, samt Conferering med Manuscriptet og tidligere Udgaver, han har anvendt Flid og Opmærksomhed, maa tjene fremtidige Udgivere til Rettesnor, hvis Bogen tiere skulde blive oplagt.

5te Udgave 1873.

Det er Forfatterens Ønske, at denne femte, af ham selv besørgede Udgave af Digtet "Adam Homo", i hvis Correctur han har deeltaget, og hvis Text er sammenholdt med de tidligere Udgaver, fremfor nogen af disse maa tjene som Norm for fremtidige Oplag af Digtet, hvis der bliver Brug for saadanne.